

Centraal Planbureau

Keuzes in Kaart 2027-2030

Doorrekening verkiezingsprogramma's

- *Budgettaire keuzes
in kaart gebracht*
- *Economische effecten
van beleid geanalyseerd*

GroenLinks-PvdA | VVD
NSC | D66 | BBB | CDA
SGP | ChristenUnie
Volt | JA21

CPB

oktober 2025

1 Hoofdpijnen Keuzes in Kaart

1.1 Inleiding

Dit is de twaalfde editie van Keuzes in Kaart, waarin het Centraal Planbureau de verkiezingsprogramma's van politieke partijen doorrekent. In deze editie doen tien partijen mee, NSC en de BBB nemen voor het eerst deel. De maatregelen die de partijen aanleveren bij het CPB vormen het uitgangspunt voor de doorrekening; niet de verkiezingsprogramma's die zij zelf hebben gepubliceerd.

Het doel van Keuzes in Kaart is allereerst om de budgettaire keuzes van partijen concreet te maken en de economische gevolgen ervan te bepalen. In de doorrekening vertalen partijen hun voornemens naar concrete beleidsmaatregelen. Zo wordt inzichtelijk waaraan partijen geld willen uitgeven en hoe ze dat willen gaan betalen. De economische gevolgen worden berekend op een breed scala aan terreinen, zoals overheidsfinanciën, werkgelegenheid, koopkracht en armoede.

In deze editie ligt de nadruk sterker dan in de vorige editie op de langetermijngevolgen van beleidskeuzes en de afruilen tussen beleidsterreinen. In deze editie wordt niet alleen gekeken naar de budgettaire horizon van de komende kabinetsperiode (2027-2030), maar ook naar de periode daarna. Thema's zoals wonen, menselijk kapitaal, investeringsklimaat en innovatie krijgen aparte aandacht. Bij andere thema's ligt de focus meer op de gevolgen voor de brede welvaart, zoals toegankelijkheid van de zorg en zekerheid van inkomen. Ook de thema's klimaat en stikstof zijn ditmaal meegenomen, dankzij een intensieve samenwerking met het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Afhankelijk van het thema worden afruilen kwantitatief of kwalitatief geduid.

Keuzes in Kaart is geen kieswijzer, maar maakt een onderlinge vergelijking tussen partijen mogelijk. Uiteraard draaien verkiezingen om veel meer dan economische effecten alleen. Daarnaast is de ontwikkeling van de economie met onzekerheid omgeven, de inschatting van de richting en relatieve omvang van beleidseffecten is daar echter maar beperkt van afhankelijk. De waarde van de doorrekening ligt daarom vooral in de onderlinge vergelijking van partijen.

Bij de analyse wordt eventuele uitvoeringsproblematiek rond maatregelen grotendeels buiten beschouwing gelaten. In de praktijk blijkt de uitvoering van veel beleidskeuzes weerbarstig, bijvoorbeeld bij hervormingen van het belastingstelsel. Het realiseren van alle plannen binnen de komende kabinetsperiode zal dan ook lastig zijn, en in sommige gevallen zelfs onmogelijk. Desondanks zijn dergelijke maatregelen wel opgenomen in de analyse, ook binnen de kabinetsperiode, om de beleidsintenties van partijen zichtbaar te maken. De uitkomsten van Keuzes in Kaart mogen om die reden niet worden geïnterpreteerd als ramingen.

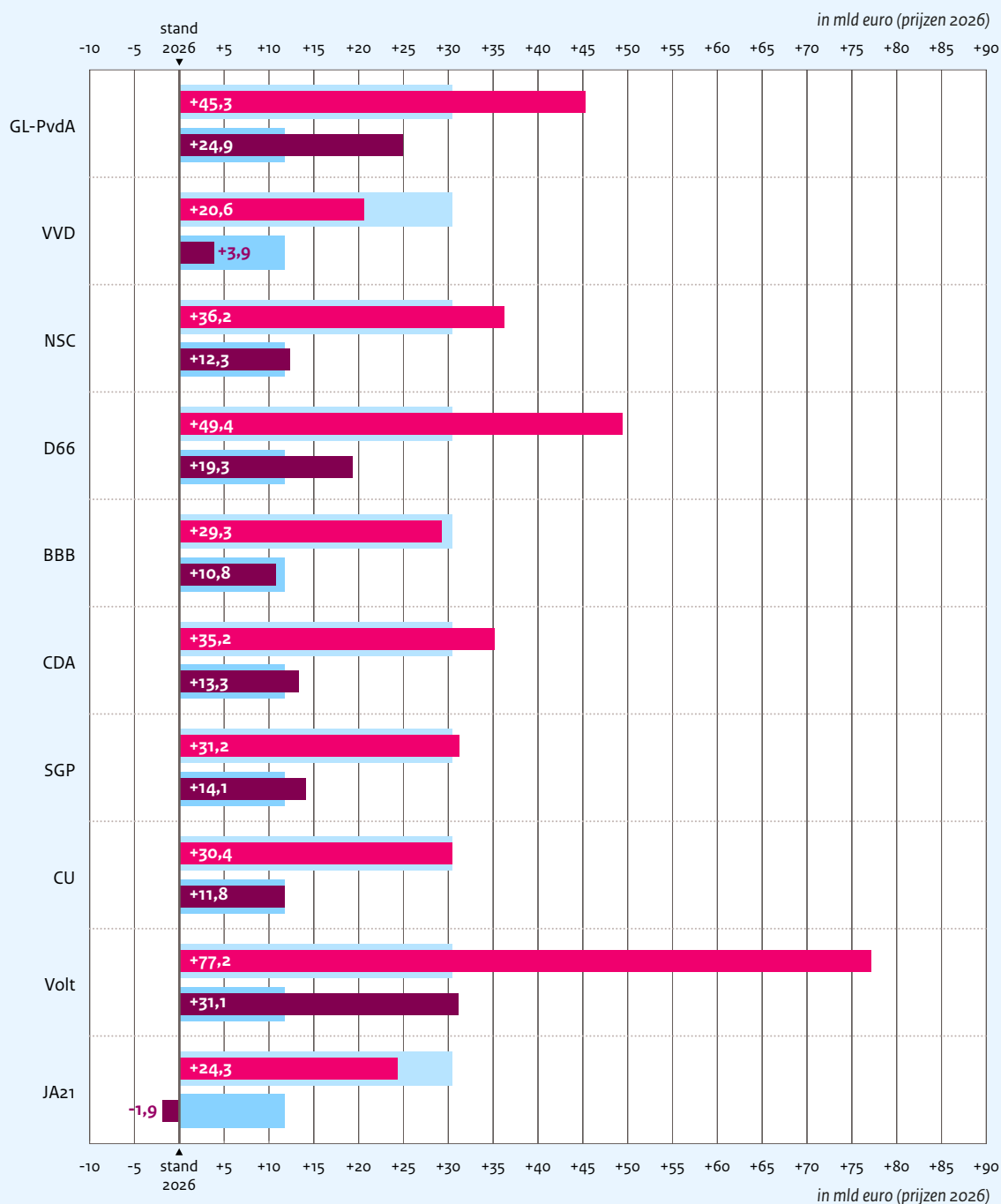
Deze publicatie is als volgt opgebouwd. In dit hoofdstuk worden de beleidskeuzes van partijen op hoofdpijnen vergeleken. Daarbij worden de effecten *inclusief het basispad*¹ weergegeven, tenzij anders vermeld. De hoofdstukken 2 tot en met 11 gaan nader in op de individuele partijen. Daarin zijn de effecten steeds *ten opzichte van het basispad* beschreven, omdat dit een beter beeld geeft van de accenten die de partijen aanbrengen. Hoofdstuk 12 bevat een verantwoording, en een toelichting op enkele onderwerpen. Tot slot geeft hoofdstuk 13 een overzicht van alle doorgekende maatregelen per partij.

¹ Het basispad is de uitkomst bij ongewijzigd beleid, uitgangspunt daarbij is de cMEV-raming 2026, zie paragraaf 12.4

Totaaloverzicht uitgaven en lasten

Verandering totale uitgaven en lasten (ontwikkeling van het basispad
+ effect van het beleidspakket van de partij) in 2030 ten opzichte van 2026

- verandering overheidsuitgaven, inclusief basispad
- verandering basispad uitgaven
- verandering overheidsinkomsten (beleidsmatige lasten), inclusief basispad
- verandering basispad inkomsten

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 12. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren is te downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

Gevolgen van partijkeuzes in beeld

Overzicht van economische effecten en bredewelvaartsaspecten van partijprogramma's.
Het gaat om effecten op lange termijn — na de kabinetsperiode — tenzij anders aangegeven

	Overheidsfinanciën		Macro-economie	Inkomen	Kennis
	overheidssaldo in de kabinetsperiode	houdbaarheid overheidsschuld (verbetert bij een lagere schuld in 2060)	economische (bbp-)groei in de kabinetsperiode	mediane koopkracht in kabinetsperiode	menselijk kapitaal (mate waarin mensen zijn opgeleid)
					
GROENLINKS PvdA					
VVD					
ns					
D66					
BBB					
CDA					
SGP					
Christen Unie					
Volt					
JA²¹					

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden, zie hoofdstuk 12.
Partijen zijn geordend op het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald.

Gevolgen van partijkeuzes in beeld

Overzicht van economische effecten en bredewelvaartsaspecten van partijprogramma's.
Het gaat om effecten op lange termijn — na de kabinetsperiode — tenzij anders aangegeven

	Klimaat en stikstof		Arbeidsmarkt	Wonen	Zorg
	inspanning op klimaat	inspanning op stikstof	aantal gewerkte uren structureel	aanbod van woningen	verbetering op gebied van betaalbaarheid toegankelijkheid kwaliteit preventie
gelijk aan basispad lager dan hoger dan					
GROENLINKS PvdA	↑	↑	↓	↑	
VVD	—	↑	↑	↑	
ns	—	—	↓	↑	
D66	↑	↑	—	↑	
BBB	↓	—	—	—	
CDA	↑	↑	—	↑	
SGP	—	—	↓	—	
Christen Unie	↑	↑	↓	↑	
Volt	↑	↑	↓	↑	
JA²¹	↓	—	↓	—	

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden, zie hoofdstuk 12.
Partijen zijn geordend op het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald.

1.2 Algemeen beeld

De stand van de overheidsfinanciën en de wens om defensie-uitgaven te verhogen, stellen alle partijen voor dilemma's. Zonder aanvullend beleid verslechtert het overheidstekort in 2030 tot 2,5% bbp en loopt de overheidsschuld als gevolg van de vergrijzing op lange termijn op. Daarbij komt dat alle partijen ervoor kiezen om de uitgaven aan defensie in de kabinetsperiode te verhogen; de meeste partijen (uitgezonderd GroenLinks-PvdA, NSC en BBB) laten de uitgaven nog verder oplopen tot en met 2035 met het oog op de NAVO-norm. Sommige partijen (GroenLinks-PvdA, D66, Volt) intensiveren daarnaast ook nog fors in andere uitgavencategorieën, zoals onderwijs of bereikbaarheid. Het inpassen van deze prioriteiten stelt partijen voor scherpe keuzes.

Partijen verschillen duidelijk in hun keuze tussen ombuigingen, lastenverhogingen of oploep van de schuld. Bij veel partijen stijgen de lasten in 2030 meer dan in het basispad en vrijwel alle partijen (behalve NSC) verhogen de lasten in meer of mindere mate na de kabinetsperiode. Partijen verschillen sterk in waar ze de lasten laten neerslaan. GroenLinks-PvdA, D66, het CDA en de ChristenUnie en Volt verschuiven lasten van arbeid en inkomen naar vermogen en winst, en klimaat en milieu. Een deel van de partijen (NSC, SGP, Volt) laat de schuld verder oplopen op lange termijn en veel partijen kiezen voor ombuigingen buiten defensie.

Bijna alle partijen laten de collectieve zorguitgaven minder toenemen dan in het basispad. In de kabinetsperiode komt dit voornamelijk door het verhogen van het eigen risico in de Zvw en andere eigen betalingen. Op lange termijn lopen de ombuigingen met name verder op bij partijen die het basispakket in de Zvw sluiten voor nieuwe behandelingen, of het kwaliteitsniveau in de verpleeghuiszorg niet of beperkt laten toenemen. Alleen GroenLinks-PvdA, NSC en de BBB kiezen niet voor één van deze ombuigingen op de zorguitgaven na de kabinetsperiode. Alleen bij GroenLinks-PvdA nemen de zorguitgaven in de kabinetsperiode meer toe dan in het basispad.

Enkele partijen kiezen voor een grote herziening van het stelsel van belasting en toeslagen. In de vormgeving van het stelsel van inkomstenbelasting en toeslagen bestaat een fundamentele afruil tussen gerichtheid, prikkelwerking en complexiteit. Het huidige stelsel is scherp gericht op specifieke groepen en kent een hoge mate van complexiteit met veel naheffingen, niet-gebruik en grote verschillen in marginale druk. Enkele partijen kiezen voor een omvangrijke stelselwijziging, waarin vrijwel alle toeslagen en heffingskortingen worden afgeschaft en vervangen door een huishoudtoelage (Volt, JA21) of verzilverbare heffingskorting (ChristenUnie). Dit leidt bij deze partijen tot een minder complex stelsel, maar zorgt wel voor een verminderde prikkel tot betaald werk en daarmee op termijn tot minder gewerkte uren. Als gevolg van de stelselherziening is bij deze partijen de spreiding in het koopkrachtbeeld ook relatief groot. GroenLinks-PvdA, D66 en NSC kiezen voor een minder omvangrijke herziening, maar schaffen ook enkele toeslagen af.

Veel partijen grijpen in op de woningmarkt. Een aantal partijen (GroenLinks-PvdA, D66, CDA, ChristenUnie en Volt) kiest ervoor om de hypotheekrenteaftrek gefaseerd af te schaffen, hoewel partijen sterk verschillen in het tempo waarmee ze dit doen: Volt doet dit in de komende kabinetsperiode, het CDA doet dit in dertig jaar. De afbouw van de hypotheekrenteaftrek dempt de huizenprijsstijging, de mate waarin hangt af van het tempo waarin dit gebeurt. Veel partijen kiezen er daarnaast voor het woningaanbod in meer of mindere mate te vergroten door subsidies (VVD, NSC, D66, CDA, ChristenUnie en Volt) en lastenverlichting voor woningcorporaties (GroenLinks-PvdA, NSC, D66, ChristenUnie en Volt). Alleen bij de BBB, de SGP en JA21 blijft het woningaanbod min of meer gelijk aan het basispad.

Partijen verschillen in hun inspanningen om de nationale klimaat- en stikstofdoelstellingen te behalen. GroenLinks-PvdA, D66 en de ChristenUnie gaan voor een combinatie van subsidies, heffingen en

normeringen om klimaatdoelen te halen. Volt kiest als enige partij voornamelijk voor heffingen. NSC, de BBB en JA21 zetten voornamelijk in op lastenverlichting en ombuigingen op subsidies, waardoor de broeikasgasuitstoot juist toeneemt. Partijen verschillen ook in de mate waarin zij zich inspannen om stikstofdoelen te behalen. GroenLinks-PvdA, D66 en de ChristenUnie zetten onder meer in op normeringen zoals grondgebondenheid van veehouderijen en staleisen. Volt kiest voornamelijk voor heffingen, zoals op broeikasgassen in de landbouw. De VVD, D66, het CDA en de ChristenUnie maken geld vrij voor vrijwillige stoppersregelingen. Tot slot intensiveren de meeste partijen in natuurherstel, behalve de BBB, Volt en JA21.

De keuzes van partijen hebben uiteenlopende gevolgen voor het investeringsklimaat, veel partijen kiezen daarnaast voor intensiveringen in onderzoek en/of onderwijs. Bij enkele partijen komen de generieke lasten voor bedrijven hoger uit (GroenLinks-PvdA, NSC, ChristenUnie), wat ongunstig is voor het investeringsklimaat. JA21 verlaagt juist per saldo de lasten voor bedrijven. Partijen die sterk inzetten op duurzame productie (GroenLinks-PvdA, D66, ChristenUnie en Volt) maken nieuwe bedrijfsactiviteiten mogelijk, maar dit brengt ook transitiekosten met zich mee. Veel partijen verhogen de investeringen in infrastructuur (GroenLinks-PvdA, VVD, D66, CDA, ChristenUnie, Volt, JA21) en verruimen de financieringsmogelijkheden voor bedrijven (GroenLinks-PvdA, VVD, D66, CDA en Volt), wat gunstig is voor het investeringsklimaat. De meeste partijen stimuleren in meer of mindere mate wetenschappelijk onderzoek en R&D door bedrijven. Bij GroenLinks-PvdA, D66, Volt en JA21 neemt door extra uitgaven aan onderwijs de hoeveelheid menselijk kapitaal toe ten opzichte van het basispad, bij de VVD neemt die af.

1.3 Budgettaire keuzes

In de komende kabinetsperiode nemen bij ongewijzigd beleid zowel de uitgaven als de lasten toe, politieke partijen vergroten of verkleinen deze stijging. GroenLinks-PvdA, NSC, D66, het CDA, de SGP en Volt laten zowel de uitgaven als de lasten in meer of mindere mate sterker stijgen. De VVD, de BBB en JA21 dempen juist de stijging van de uitgaven en de lasten tijdens de kabinetsperiode. Bij JA21 dalen hierdoor de lasten in de komende kabinetsperiode. Bij de ChristenUnie blijven de uitgaven en lasten per saldo ongewijzigd. De ChristenUnie, Volt en JA21 kiezen voor een grote herziening van het belasting- en toeslagensysteem, die zowel aan de uitgaven- als de lastenkant tot omvangrijke mutaties leidt.

1.3.1 Overheidsuitgaven

Zowel tijdens als na de komende kabinetsperiode maken partijen verschillende keuzes in de overheidsuitgaven. Bij alle partijen nemen de overheidsuitgaven tot 2030 toe, maar de mate waarin verschilt. Na de kabinetsperiode blijven de overheidsuitgaven bij vrijwel alle partijen verder stijgen. Enerzijds trekken partijen extra geld uit voor defensie, anderzijds remmen veel partijen uitgaven die toenemen door de vergrijzing, zoals aan zorg en AOW-uitkeringen. In de zorg buigen veel partijen om, ze kiezen er bijvoorbeeld voor om een deel van de kwaliteitsstijging in het basispad te remmen.

Alle partijen trekken extra geld uit voor defensie. In het basispad stijgen de uitgaven aan defensie met 3 mld euro. Vrijwel alle partijen laten de uitgaven aan defensie extra stijgen met ruim 6 mld euro tijdens de kabinetsperiode, NSC en JA21 intensiveren minder. De meeste partijen zetten de uitgavenverhoging voort tot 19,3 mld euro in 2035 met het oog op het voldoen aan de NAVO-norm (VVD, D66, CDA, SGP, ChristenUnie, JA21). Volt verhoogt de bijdrage aan de Europese Unie met het oog op defensie.

Ontwikkeling overheidsuitgaven 2027-2030

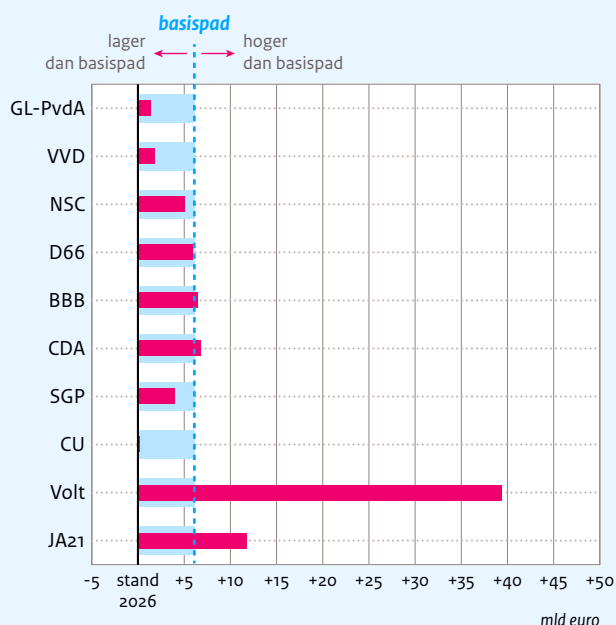
Verandering per uitgavencategorie 2030 ten opzichte van 2027, in mld euro (prijzen 2026)

■ verandering basispad

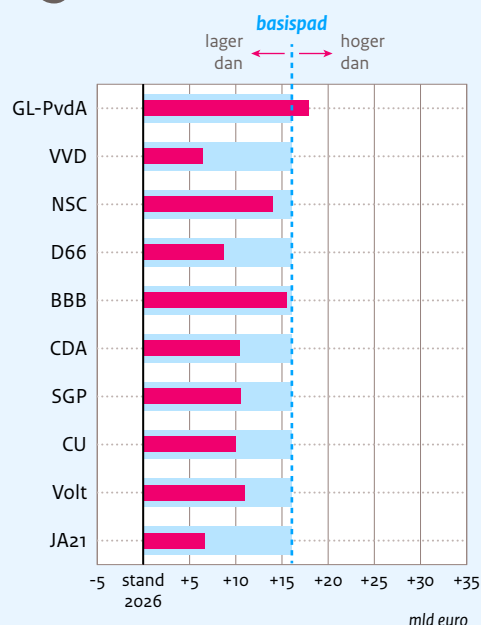
■ totale verandering (basispad + beleidspakket)

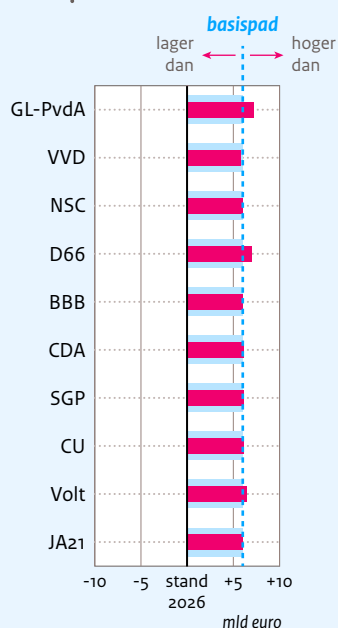
Sociale zekerheid

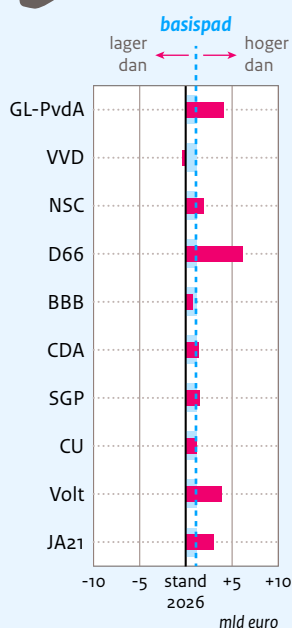
Zorg

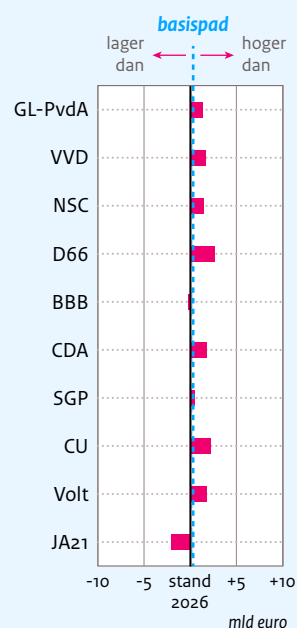
Openbaar bestuur

Onderwijs

Overdr. bedrijven

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 12. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren is te downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

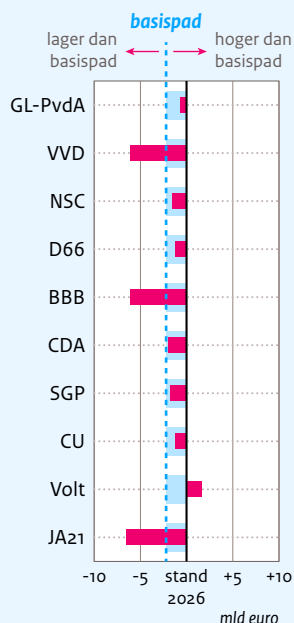
Ontwikkeling overheidsuitgaven 2027-2030

Verandering per uitgavecategorie 2030 ten opzichte van 2027, in mld euro (prijzen 2026)

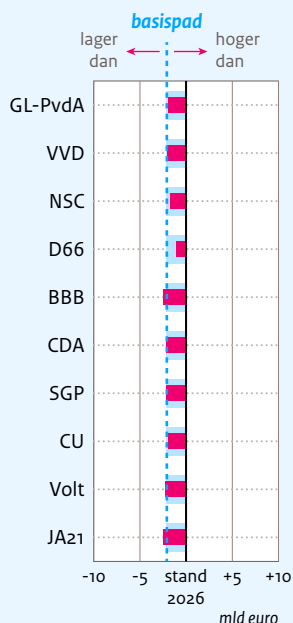
verandering basispad

totale verandering (basispad + beleidspakket)

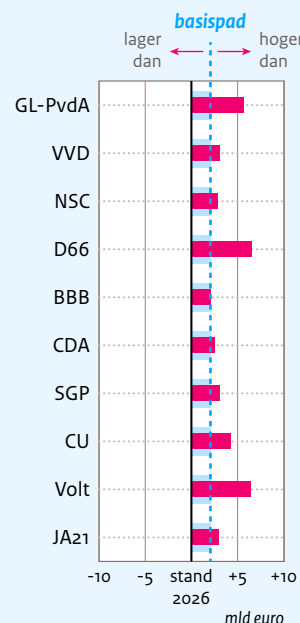
Int. samenwerking

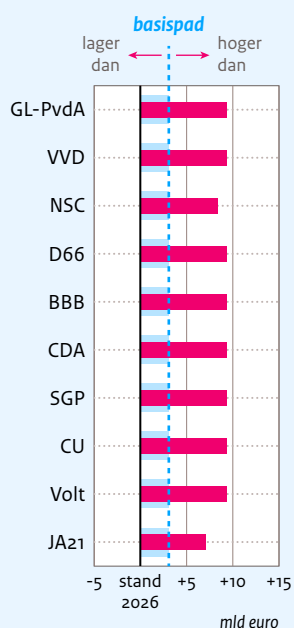
Veiligheid

Bereikbaarheid

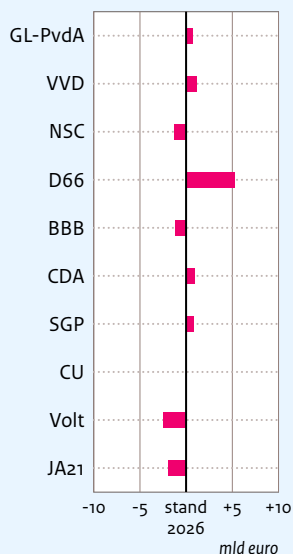

Defensie

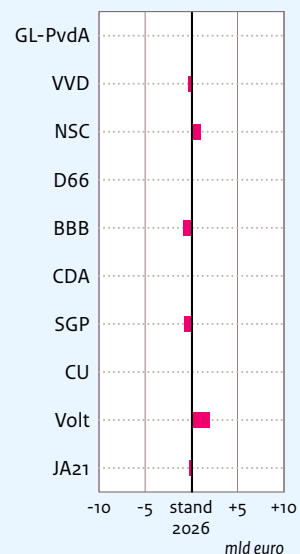

Klimaat en milieu

de categorieën Klimaat en milieu en Overig hebben geen basispad

Overig

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 12. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren is te downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

Vrijwel alle partijen dempen de stijging van de zorguitgaven. In het basispad stijgen de zorguitgaven in de kabinetsperiode met 16 mld euro. Vrijwel alle partijen nemen maatregelen om die stijging van de collectieve zorguitgaven te beperken, behalve GroenLinks-PvdA. De ombuigingen lopen na de kabinetsperiode verder op. Zo leidt het sluiten van het basispakket in de Zvw - afhankelijk van de vormgeving - op termijn tot een ombuiging van maximaal 7,7 mld euro, benchmarking van verpleeghuizen tot maximaal 5 mld euro. Deze keuzes hebben gevolgen voor de toegankelijkheid en de kwaliteit van de zorg (zie paragraaf 1.4.7).

Alle partijen laten de uitgaven aan sociale zekerheid oplopen. In het basispad stijgen deze uitgaven met ruim 6 mld euro door hogere uitkeringslasten vanwege een toename van het aantal AOW'ers door vergrijzing en een oplopende werkloosheid. GroenLinks-PvdA, NSC, D66, de ChristenUnie en Volt verhogen het wettelijk minimumloon; GroenLinks-PvdA en NSC koppelen alle uitkeringen en toeslagen hieraan. De ChristenUnie, Volt en JA21 vervangen als onderdeel van hun stelselherziening alle of een groot deel van de toeslagen en heffingskortingen door een huishoudtoelage en/of een verzilverbare heffingskorting. Ook GroenLinks-PvdA en D66 voeren een verzilverbare heffingskorting in. JA21 kiest ervoor om de huishoudtoelage te indexeren met inflatie in plaats van met lonen, waardoor deze niet welvaartsvast is. De VVD doet hetzelfde met uitkeringen. De uitgaven aan sociale zekerheid komen daardoor op termijn lager uit bij deze partijen. De VVD, de SGP, Volt en JA21 verhogen daarnaast de AOW-leeftijd, wat op termijn voort minder uitkeringslasten zorgt.

De uitgaven aan onderwijs, overdrachten aan bedrijven en bereikbaarheid nemen toe bij vrijwel alle partijen. Ten opzichte van het basispad verlagen de VVD en de BBB de uitgaven aan onderwijs. De BBB verlaagt daarnaast net als JA21 de overdrachten aan bedrijven. De keuzes op het gebied van onderwijs, infrastructuur en innovatiesubsidies hebben invloed op het investeringsklimaat en de ontwikkeling van kennis (zie paragraaf 1.4.4). Andere overdrachten aan bedrijven zijn onder andere subsidies gericht op woningbouw, die door de meeste partijen verhoogd worden (zie paragraaf 1.4.8). GroenLinks-PvdA, D66, het CDA, de ChristenUnie en Volt voeren een kilometer- of congestieheffing in, waarvan de in- en uitvoeringskosten de uitgaven aan bereikbaarheid verhogen.

De meeste partijen laten de uitgaven aan internationale samenwerking dalen. In het basispad dalen de uitgaven aan internationale samenwerking met 2 mld euro door bezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking. Bij de VVD, de BBB en JA21 nemen de uitgaven het meest af, omdat deze partijen fors ombuigen op het budget voor ontwikkelingshulp. De enige partij waarbij de uitgaven aan internationale samenwerking toenemen binnen de kabinetsperiode is Volt, die juist intensificeert in ontwikkelingssamenwerking.

De uitgaven aan binnenlandse veiligheid dalen bij alle partijen, hieronder vallen ook uitgaven aan asielopvang. In het basispad dalen de uitgaven aan veiligheid met 2 mld euro. Bij D66 is het daling het kleinst. Bij de BBB en JA21 is de daling van de uitgaven het sterkst, terwijl JA21 de uitgaven aan binnenlandse veiligheid op de lange termijn wel verhoogt. De meeste partijen intensiveren in politie of het gevangeniswezen. De VVD, het CDA, de BBB, de SGP en JA21 nemen maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken. Asielopvang valt onder de uitgavenfunctie veiligheid, waardoor de uitgaven hieraan dalen.

De meeste partijen laten de uitgaven aan openbaar bestuur stijgen tijdens de kabinetsperiode; de uitgavenmutaties bij de overige uitgaven zijn beperkt. Extra geld naar lokale overheden verhoogt de uitgaven aan openbaar bestuur. Alleen de VVD buigt om op het gemeentefonds door wettelijke re-integratietaken te versoberen. Daarnaast kiezen vrijwel alle partijen voor een generieke korting op het overheidsapparaat, behalve GroenLinks-PvdA en D66. Bij de overige uitgaven intensificeert alleen Volt fors in kunst, cultuur en sport, terwijl NSC extra geld uittrekt voor onder meer regiodeals en civiele weerbaarheid. De VVD, de BBB, de SGP en JA21 buigen juist om op de publieke omroep en/of cultuur.

De partijen maken verschillende keuzes als het gaat om uitgaven aan klimaat en milieu. Zo zijn er partijen die ombuigen op subsidies om verduurzaming te stimuleren, bijvoorbeeld via het Klimaatfonds of SDE++, en partijen die hier juist op intensiveren. Deze uitgaven hangen samen met maatregelen aan de lastenkant en normeringen die partijen invoeren op het gebied van klimaat en stikstof (zie paragraaf 1.4.5).

Tabel 1.3.1 Overheidsuitgaven naar functie

	Stand 2026	GL- PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SGP	CU	Volt	JA21	waarvan mutatie basispad 2027-2030
	mld euro	totale verandering 2027-2030 in mld euro (beleidspakket + basispad)										mld euro
Overheidsuitgaven												
Sociale zekerheid	159,2	1,4	1,8	5,0	5,9	6,4	6,8	4,0	0,2	39,4	11,7	6,1
Zorg	119,8	17,9	6,4	14,0	8,7	15,5	10,5	10,6	10,0	11,0	6,7	16,1
Openbaar bestuur	111,5	7,2	5,8	6,0	7,0	6,0	6,1	6,1	6,1	6,4	6,0	6,0
Onderwijs	60,7	4,1	-0,4	1,9	6,2	0,8	1,4	1,5	1,2	3,9	3,0	1,1
Overdracht bedrijven	20,1	1,4	1,7	1,5	2,6	-0,2	1,8	0,5	2,2	1,8	-2,0	0,3
Internat. Samenwerking	23,4	-0,7	-6,1	-1,6	-1,2	-6,1	-2,0	-1,8	-1,2	1,6	-6,5	-2,2
Veiligheid	22,9	-1,9	-2,0	-1,7	-1,1	-2,5	-2,1	-2,1	-1,9	-2,3	-2,5	-2,1
Bereikbaarheid	14,1	5,7	3,1	2,9	6,5	2,1	2,5	3,1	4,3	6,4	3,0	2,1
Defensie	21,6	9,4	9,4	8,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	7,1	3,1
Klimaat en milieu		0,7	1,1	-1,3	5,2	-1,1	0,9	0,8	0,1	-2,4	-1,9	
Overig		0,2	-0,3	1,0	0,2	-0,9	0,0	-0,8	0,0	2,0	-0,2	
Totale uitgaven	553,2	45,3	20,6	36,2	49,4	29,3	35,2	31,2	30,4	77,2	24,3	30,4

1.3.2 Lasten

Bij vrijwel alle partijen stijgen de lasten in de komende kabinetsperiode, en bij de meeste partijen lopen de lasten daarna verder op. Alle partijen, behalve JA21, verzwaren de lasten tussen 2027 en 2030. Maar partijen verschillen in de keuze wie de lasten betaalt (gezinnen, bedrijven, of buitenland) en in welke categorie deze geheven worden (arbeid en inkomen, winst en vermogen, of klimaat en milieu). Na de kabinetsperiode lopen bij veel partijen de lasten verder op. Dit komt onder andere door verdere afbouw van de hypotheekrenteaftrek (GroenLinks-PvdA, D66, ChristenUnie), het beperkt indexerend van belastingschijven in de inkomstenbelasting (JA21) of de verplaatsing van de eigen woning naar box 3 (Volt). Het CDA bouwt ook de hypotheekrenteaftrek verder af, maar compenseert dit voor een groot deel met lagere inkomstenbelasting. Alleen de VVD, NSC en de BBB verhogen beleidsmatig de lasten na de kabinetsperiode niet.

Bij de meeste partijen nemen de lasten voor gezinnen toe, maar minder dan in het basispad. In het basispad nemen de lasten met name door stijgende Zvw-premies toe. Per saldo verlichten de meeste partijen met hun maatregelen de lasten. Meerdere partijen herzien de inkomstenbelasting. Zo breidt NSC het stelsel uit naar vier schijven, GroenLinks-PvdA naar vijf en Volt naar zeven. Volt en JA21 voeren een belastingvrije voet in. De SGP en JA21 introduceren een splitsingsstelsel, waarin fiscale partners de helft van hun gezamenlijk belastbare inkomen krijgen toegekend als grondslag voor de belastingheffing. Een uitschieter tussen de

partijen is Volt. Door het afschaffen van bijna alle heffingskortingen en aftrekposten nemen de lasten voor gezinnen flink toe. Hiertegenover staat echter de invoering van een huishoudtoelage aan de uitgavenkant.

De ontwikkeling van de lasten voor bedrijven verschilt tussen partijen. Zo schaft Volt alle werkgeverspremies af, wat zorgt voor een flinke lastenverlichting voor bedrijven. Ook JA21 verlaagt de lasten voor bedrijven door de overdrachts- en dividendbelasting af te schaffen en de vennootschapsbelasting te hervormen. In de plannen van GroenLinks-PvdA stijgen de lasten voor bedrijven juist, door een verhoging van de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) in de Zvw en het verhogen van het hoge tarief in de vennootschapsbelasting. Ook andere partijen kiezen ervoor de IAB te verhogen (NSC en CU), alleen de maximumpremiegrens daarin af te schaffen (D66 en JA21) of de tarieven in de vennootschapsbelasting te verhogen (CDA en Volt). Meerdere partijen beperken de mogelijkheden tot verliesverrekening en renteaftrek in de vennootschapsbelasting.

De meeste partijen verhogen de lasten op vermogen en winst, en op klimaat en milieu. Met name GroenLinks-PvdA, D66, de ChristenUnie en Volt verschuiven lasten van arbeid naar vermogen en naar klimaat en milieu. De lasten op vermogen verhogen ze door een vermogensbelasting in te voeren en de erf- en schenkbelasting te verhogen. De hypotheekrenteaftrek wordt bij deze partijen (gefaseerd) afgeschaft. Ook het CDA faseert de hypotheekrenteaftrek geleidelijk uit. Volt verplaatst de eigen woning naar box 3, wat op termijn tot fors hogere lasten leidt. JA21 is de enige partij die de lasten op vermogen en winst verlaagt, onder andere door hervormingen in de vennootschapsbelasting. Op het gebied van klimaat en milieu verhoogt Volt de lasten fors, onder andere via de energiebelasting. De VVD en JA21 zijn de enige partijen die de lasten op klimaat en milieu verlichten door het verlagen van onder andere de brandstofaccijnzen en de energiebelasting.

Tabel 1.3.2 Beleidsmatige lastenontwikkeling naar groep en categorie

	basispad	GL- PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SGP	CU	Volt	JA21
	mld euro										
	totale verandering 2027-2030 in mld euro (beleidspakket + basispad)										
Beleidsmatige lastenontwikkeling	11,8	24,9	3,9	12,3	19,3	10,8	13,3	14,1	11,8	31,1	-1,9
... waarvan gezinnen	9,4	-4,3	3,0	7,1	7,8	9,0	9,4	6,2	-0,4	59,4	1,3
... waarvan bedrijven	2,2	25,9	0,9	4,6	10,0	1,7	3,3	6,1	9,6	-31,3	-3,1
... waarvan buitenland	0,1	3,4	0,0	0,6	1,6	0,1	0,6	1,7	2,5	2,9	-0,1
...											
... waarvan inkomen en arbeid	8,5	-5,1	3,3	7,6	-15,2	8,5	4,8	5,0	-19,8	-51,1	10,9
... waarvan vermogen en winst	1,5	21,2	1,3	1,3	22,3	1,1	3,9	2,8	18,6	48,0	-9,9
... waarvan klimaat en milieu	1,5	6,5	-1,3	1,9	10,4	1,0	2,3	3,4	9,0	28,5	-1,7
... waarvan overig	0,2	2,3	0,7	1,5	1,9	0,2	2,4	2,8	4,0	5,7	-1,2

Ontwikkeling lasten per groep 2027-2030

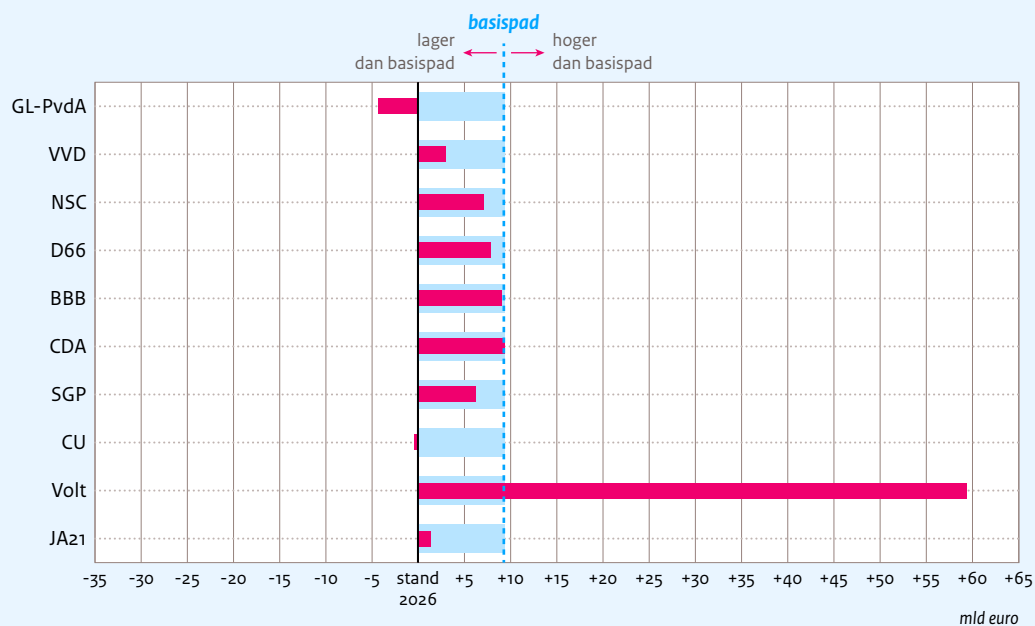
Verandering beleidsmatige lasten 2030 ten opzichte van 2027 per groep, in mld euro (prijzen 2026)

verandering basispad

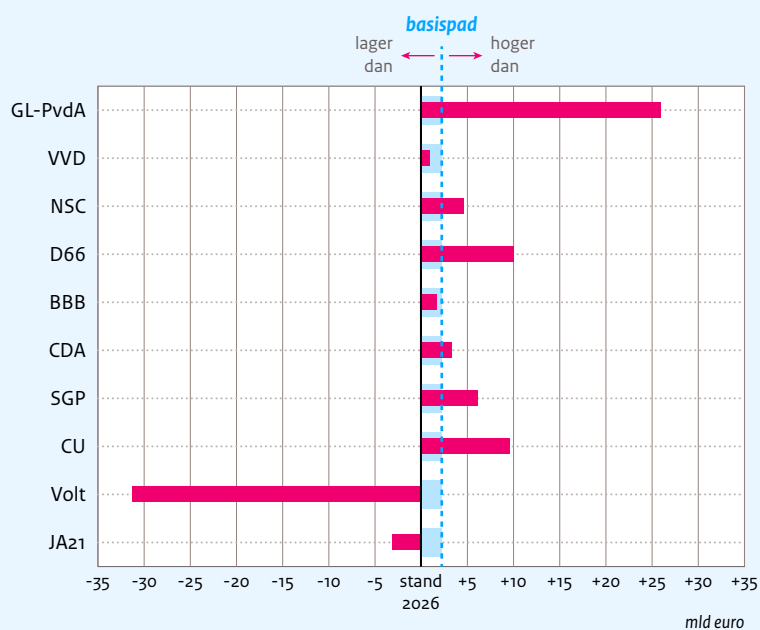
totale verandering (basispad + beleidspakket)

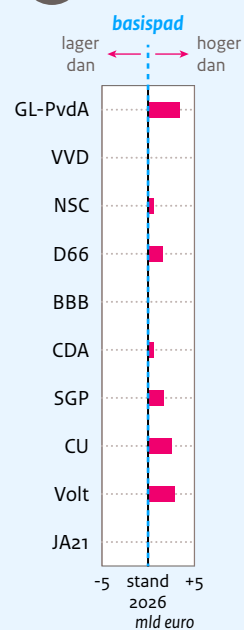
Lasten voor gezinnen

Lasten voor bedrijven

... buitenland

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 12. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren is te downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

Ontwikkeling lasten per categorie 2027-2030

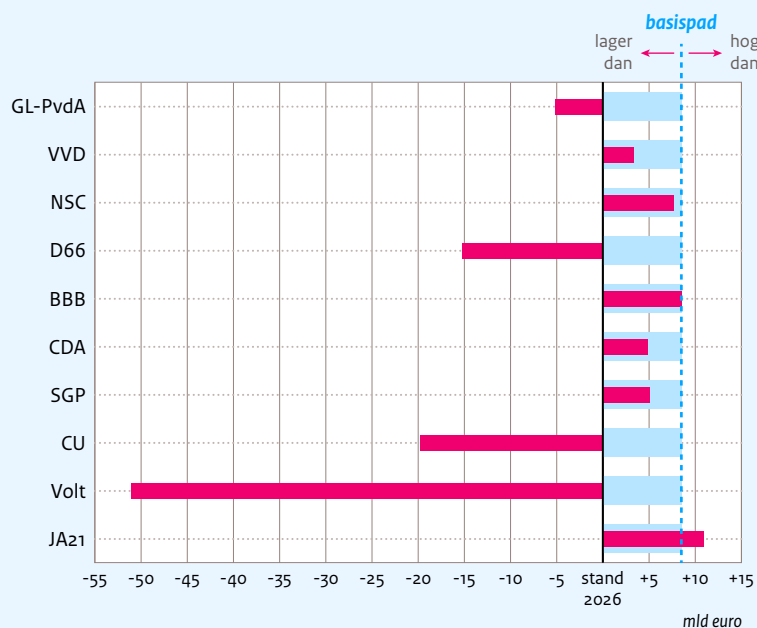
Verandering beleidsmatige lasten 2030 ten opzichte van 2027 per categorie, in mld euro (prijzen 2026)

verandering basispad

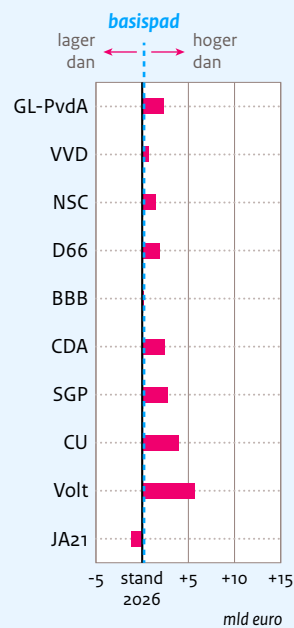
totale verandering (basispad + beleidspakket)

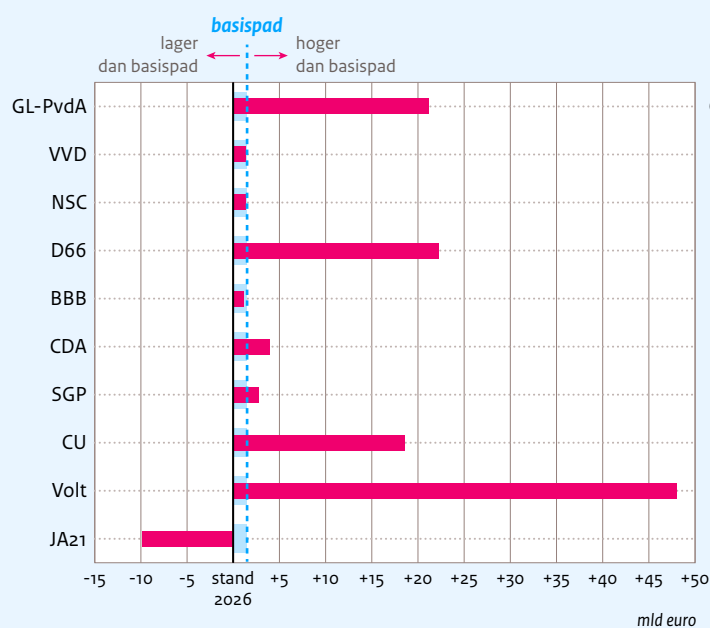
Lasten op inkomen en arbeid

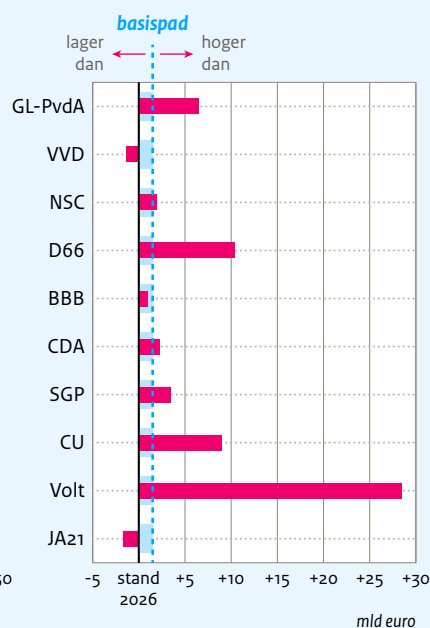
Overige

Lasten op vermogen en winst

Lasten op klimaat en milieu

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 12. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren is te downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

1.4 Thema's

1.4.1 Overheidsfinanciën

Bij de meeste partijen wijzigt het overheidssaldo binnen de kabinetsperiode beperkt ten opzichte van het basispad. Bij de helft van de partijen nemen de ex-ante uitgaven meer toe dan de inkomsten, waardoor er een negatief initieel effect is op het overheidssaldo. Bij GroenLinks-PvdA, de VVD, de BBB, de SGP en de ChristenUnie is dit initiële effect (vrijwel) neutraal. De VVD en de SGP zijn de enige partijen die een lagere cumulatieve netto-uitgavengroei hebben dan het basispad, wat relevant is voor de nieuwe Europese begrotingsregels. Budgettaire keuzes hebben een macro-economisch doorwerkingseffect. Vaak dempt dit doorwerkingseffect het initiële effect. Zo leiden extra uitgaven ook tot hogere groei in de kabinetsperiode, en daarmee tot meer belastingopbrengsten. Bij D66, het CDA, Volt en JA21 verslechtert het overheidssaldo, bij JA21 komt het saldo in 2030 uit onder de -3% bbp.

Bijna alle partijen beperken de oploep van de overheidsschuld tot 2030 in het basispad enigszins. Alleen bij D66 en JA21 neemt de schuldquote verder toe. Bij D66 zorgt naast de saldoerslechtering met name de kapitaalstorting in een investeringsinstelling voor de toename van de schuld. Het effect van een hoger overheidstekort op de schuld wordt bij JA21 juist gedempt door de verkoop van aandelen in staatsbedrijven. Ook bij de VVD en het CDA zorgt de verkoop van staatsdeelnemingen voor een afname van de overheidsschuld ten opzichte van het basispad. Ondanks de verslechtering van het overheidssaldo neemt bij Volt de overheidsschuld wel af. Dat komt doordat het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) toeneemt.

Tabel 1.4.1 Overheidsfinanciën in de kabinetsperiode en op lange termijn

	basispad	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SGP	CU	Volt	JA21
	% bbp	niveau 2030 in % bbp (beleidspakket + basispad)									
Kabinetsperiode											
EMU-saldo	-2,5	-2,3	-2,4	-2,6	-2,8	-2,4	-2,8	-2,4	-2,3	-3,0	-3,6
... waarvan initieel effect		-0,1	0,1	-0,4	-0,8	0,0	-0,3	0,1	0,0	-2,3	-0,9
... waarvan doorwerkingseffect		0,4	-0,1	0,3	0,5	0,1	-0,1	-0,1	0,2	1,9	-0,3
EMU-schuld	50,0	48,4	48,6	49,4	51,5	49,6	49,0	49,9	49,2	48,9	51,1
		% mutatie in 2027-2030									
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	16,1	15,3	16,8	17,6	15,7	16,4	15,4	15,7	21,7	18,0
	% bbp	niveau 2060 in % bbp (beleidspakket + basispad)									
Lange termijn											
EMU-schuld	126	130	107	154	127	124	133	138	133	150	114
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	94	89	99	95	94	97	97	94	97	91
Kans op schuld > 100% bbp (in %)	75	77	60	89	75	73	81	83	78	86	66
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten (a)	46,5	50,9	44,9	48,1	47,8	46,6	46,5	46,8	52,0	49,5	45,7
Collectieve lasten	42,7	47,2	42,2	43,4	44,9	42,8	43,0	43,0	48,5	45,8	44,0
(a) Door een verzilverbare heffingskorting komen bij een aantal partijen zowel de collectieve uitgaven als lasten op EMU-basis hoger uit dan volgens de beleidsmatige definitie, zie voor verdere toelichting paragraaf 12.5.1. Dit effect is bij de ChristenUnie 5,5% bbp, bij GroenLinks-PvdA 2,6% bbp, bij D66 1,1% bbp en bij NSC 0,2% bbp.											

De meeste partijen verhogen zowel de collectieve uitgaven als de collectieve lastenquote in 2060. Na de kabinetsperiode laten veel partijen de defensie-uitgaven verder stijgen. Hier staan vaak ombuigingen op zorg tegenover. Bij de VVD, de SGP, Volt en JA21 stijgt de AOW-leeftijd, waardoor uitgaven aan uitkeringen dalen. JA21 beperkt ook de uitgaven op lange termijn door beperkte indexatie van de belastingschrijven en huishoudtoelages vanaf 2031. Aan de lastenkant faseren GroenLinks-PvdA, D66, het CDA, en de ChristenUnie de hypotheekrenteaftrek na de kabinetsperiode uit. Volt verplaatst de eigen woning naar box 3. De meeste partijen (behalve VVD, CDA, BBB) verlagen de inkomensgrens tot waar het opbouwen van een aanvullend pensioen fiscaal gefaciliteerd wordt. Op lange termijn leidt dit tot lagere belastbare pensioenuitkeringen. Voor de overheidsfinanciën betekent dit dat de belastingopbrengsten naar voren worden gehaald. De uitgavenquote daalt alleen bij de VVD en JA21 ten opzichte van het basispad, bij de VVD daalt ook de lastenquote. Bij partijen die een verzilverbare heffingskorting introduceren, komen zowel de uitgaven als de lasten hoger uit.

Bij alle partijen loopt de overheidsschuld tot 2060 op. Bij ongewijzigd beleid loopt de schuldquote in 2060 naar verwachting op tot 126% bbp. Dit komt voornamelijk door vergrijzing, waardoor bijvoorbeeld zorguitgaven oplopen. Veel partijen kiezen voor ombuigingen op de zorg, waardoor juist een relatief groot neerwaarts effect op de schuldquote ontstaat. Tegelijkertijd groeien ombuigingen op vergrijzingsgevoelige uitgaven langzaam in, terwijl alle partijen de defensie-uitgaven laten stijgen tot 2030 of 2035. Tussentijds stijgt hierdoor de schuldquote. Ook een lagere structurele werkgelegenheid (zie paragraaf 1.4.6) zorgt bij de meeste partijen voor een oplopende schuldquote: als minder mensen werken, betalen ook minder mensen belasting. Per saldo verhogen NSC, de SGP en Volt de schuldquote op lange termijn, terwijl de VVD en JA21 deze juist verlagen ten opzichte van het basispad.

1.4.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

Bij de meeste partijen is het effect van het partijpakket op de bbp-groei in de komende kabinetsperiode beperkt. De onderliggende bestedingen veranderen wel. Zo neemt bij de VVD en de SGP de private consumptie toe ten koste van de overheidsbestedingen, per saldo blijft de bbp-groei ongewijzigd. Het pakket van JA21 kent door ombuigingen op zorg en het afschaffen van de toeslagen een grote daling van de overheidsbestedingen, waardoor de bbp-groei ondanks hogere private consumptie afneemt. GroenLinks-PvdA, NSC, D66 en de BBB verhogen de overheidsbestedingen zodanig dat de bbp-groei toeneemt ten opzichte van het basispad, terwijl de consumptie van huishoudens ongewijzigd blijft. De consumptie van zowel huishoudens als overheid daalt bij Volt, als gevolg van ombuigingen op zorg en toeslagen en een daling van de huizenprijs. Hierdoor neemt de bbp-groei bij Volt juist af. Bij het CDA en de ChristenUnie blijft de economische groei gelijk aan het basispad, terwijl de private consumptie (CDA, ChristenUnie) dan wel de publieke consumptie (CDA) afneemt. De investeringen stijgen echter bij deze partijen, vooral door hogere woninginvesteringen. De woninginvesteringen nemen bij vrijwel alle partijen toe, uitgezonderd de BBB, Volt en JA21.

Bij alle partijen stijgen de reële lonen, maar bij de meeste partijen minder dan in het basispad. De cao-lonen dalen ten opzichte van het basispad bij de VVD, D66, de SGP en JA21. Dit is onder andere het gevolg van de afname van de lasten voor werknemers, wat in de loononderhandelingen een drukkend effect heeft op de loongroei. Bij de andere partijen neemt de cao-loonstijging toe. Zowel een lagere werkloosheid als een verbeterde terugvalpositie van werknemers bij werkloosheid heeft een opwaarts effect op de cao-lonen. Bij Volt nemen de cao-lonen met 5,5%-punt per jaar fors meer toe dan in het basispad. Dat is het gevolg van het afschaffen van de werkgeverspremies en het verbeteren van de terugvalpositie van werknemers bij werkloosheid. Ondanks de stijging van de nominale cao-lonen nemen bij GroenLinks-PvdA, de BBB, het CDA en de ChristenUnie de reële lonen niet toe ten opzichte van het basispad. Dit is bij de meeste partijen het gevolg van hogere inflatie, voornamelijk door hogere productgebonden belastingen. De inflatie neemt af bij

de VVD en JA21, maar niet voldoende om de lagere stijging van de cao-lonen te compenseren. Alleen bij NSC en Volt nemen de reële lonen toe ten opzichte van het basispad.

Tabel 1.4.2 Macro-economische effecten

	mutatie basispad	GL- PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SGP	CU	Volt	JA21
	% per jaar	gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030 (beleidspakket + basispad)									
Volume bestedingen en productie											
Bruto binnenlands product	1,3	1,6	1,3	1,4	1,6	1,4	1,3	1,3	1,3	1,1	1,2
Consumptie huishoudens	1,1	1,1	1,3	1,1	1,1	1,1	1,0	1,3	0,9	0,9	1,7
Overheidsbestedingen	1,7	2,6	1,2	2,0	2,3	1,9	1,5	1,2	1,7	1,4	0,5
Investerings (niet-overheid)	2,2	2,7	2,6	2,6	2,9	2,2	2,4	2,4	2,6	1,6	2,1
Uitvoer goederen en diensten	1,6	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	1,6
Lonen en prijzen											
Cao-loon bedrijven	3,3	3,5	2,9	3,9	3,1	3,4	3,5	3,1	3,4	5,5	3,1
Inflatie (cpi)	2,2	2,4	2,1	2,4	2,4	2,2	2,3	2,3	2,4	2,8	2,1

1.4.3 Inkomen

Bij de helft van de partijen verbetert de doorsnee koopkracht in de kabinetsperiode meer dan in het basispad. In het basispad stijgt de mediane koopkracht gemiddeld met 0,6% per jaar. Het pakket van GroenLinks-PvdA verbetert de koopkracht het meest en ook bij NSC, D66, de ChristenUnie en Volt stijgt de koopkracht. Deze partijen bereiken dat door het minimumloon te verhogen, in combinatie met wijzigingen in het belasting- en toeslagenstelsel (GroenLinks-PvdA, NSC en D66) of een ingrijpende herziening van dat stelsel (ChristenUnie en Volt).

Lastenverzwaringen zorgen na de kabinetsperiode voor minder koopkrachtstijging. Bij GroenLinks-PvdA, D66, het CDA en de ChristenUnie wordt de hypotheekrenteaftrek verder afgebouwd, wat een negatief effect op de koopkracht van huizenbezitters heeft. Bij het CDA wordt dit grotendeels gecompenseerd door lagere box 1-tarieven. JA21 indexeert vanaf 2031 de belastingen op schijven en de huishoudtoelagen met inflatie in plaats van met lonen, wat jaarlijks tot minder koopkrachtstijging leidt.

Bij een groot deel van de partijen verschillen de koopkrachteffecten tussen en binnen inkomensgroepen sterk. GroenLinks-PvdA vermindert de inkomensongelijkheid, Volt in mindere mate. Bij deze partijen gaan, net als bij NSC en de ChristenUnie, zowel lage als middeninkomens er relatief veel op vooruit, bij D66 vooral de middeninkomens. Bij JA21 neemt vooral de koopkracht van de laagste en hoogste inkomensgroepen toe. Een ingrijpende herziening van het belasting- en toeslagenstelsel zorgt bij de ChristenUnie, Volt en JA21 voor relatief veel spreiding van de koopkrachteffecten binnen de inkomensgroepen. Deze partijen schaffen gerichte maatregelen af en vervangen deze door meer generieke regelingen. Ook bij GroenLinks-PvdA is de spreiding binnen de inkomensgroepen groot, als gevolg van een aantal grote veranderingen binnen bestaande regelingen.

Enkele partijen veranderen de vermogensongelijkheid. JA21 verlaagt de belastingen op vermogens en kapitaal waardoor de vermogensongelijkheid oploopt. GroenLinks-PvdA, D66, de ChristenUnie en Volt verminderen de vermogensongelijkheid, met name door de invoering van een vermogensbelasting.

In het basispad daalt het aandeel personen in armoede van 2,8% in 2026 naar 2,6% in 2030. Bij GroenLinks-PvdA, NSC, de ChristenUnie en Volt daalt de armoede sterker. Bij de VVD stijgt als enige de armoede in 2030, tot 3,5%. Op langere termijn neemt bij de VVD de armoede verder toe door beperkte indexatie van de uitkeringen. Ook bij JA21 stijgt de armoede door de beperkte indexatie van huishoudtoelagen. Bij D66 hebben lagere inkomens na de kabinetsperiode nadeel van het weer verlagen van de bijstand en het verder afbouwen van de zorgtoeslag.

De ChristenUnie, Volt en JA21 herzien het belasting- en toeslagenstelsel ingrijpend. Alle drie verminderen daarmee de complexiteit van het stelsel. De ChristenUnie vergroot daarnaast ook de inkomenszekerheid, doordat het niet-gebruik van toeslagen en de verzilveringsproblematiek grotendeels verdwijnen. Ook GroenLinks-PvdA vergroot de inkomenszekerheid, NSC doet dat in enige mate. Bij Volt en JA21 zijn de effecten op inkomenszekerheid meer gemengd, omdat de nieuwe regelingen ook onduidelijkheid met zich kunnen meebrengen. Bij de VVD neemt de inkomenszekerheid af, onder andere door de WW te verkorten en de WIA minder toegankelijk te maken.

Table 1. Demographic characteristics of study population

(a) Een mediaan is de middelste waarde van een verdeling van cijfers, geordend van laag naar hoog. Een mediaan van 1,3% voor alle huishoudens betekent dat de helft van de huishoudens een effect van 1,3% of lager heeft, en de andere helft 1,3% of hoger.

(b) Bruto-inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; het brutominimumloon (wml) is in het basispad ongeveer 32.200 euro in 2030. De inkomensgroepen zijn verdeeld in vijf groepen van gelijke grootte in oplopende volgorde van inkomen, ieder 20% van alle huishoudens.

1.4.4 Investeringsklimaat en kennis

De ontwikkeling van lasten voor bedrijven verschilt tussen partijen, dit heeft gevolgen voor het investeringsklimaat in Nederland. JA21 verlaagt het algemene vpb-tarief en enkele andere belastingen voor bedrijven, dit heeft een gunstig effect op het investeringsklimaat. Bij sommige partijen vinden grote verschuivingen plaats. Bij Volt levert dit per saldo een lastenverlaging op, bij NSC en de ChristenUnie een lastenverhoging, de effecten verschillen daarbij per bedrijf. Het pakket van GroenLinks-PvdA bevat een forse lastenverhoging, onder meer door verhoging van de winstbelasting en invoering van een brede vermogensbelasting. Dat is ongunstig voor het investeringsklimaat.

Sommige partijen nemen maatregelen met gevolgen voor specifieke sectoren. Zo is het beperken van verliesverrekening in de winstbelasting door NSC, D66, de SGP, de ChristenUnie en Volt nadelig voor sterk groeiende bedrijven. GroenLinks-PvdA, NSC, D66, de ChristenUnie en Volt verhogen het minimumloon. Dit werkt vooral voor bedrijven met relatief veel werknemers op of net boven het minimumloon kostenverhogend. GroenLinks-PvdA, D66, de ChristenUnie en Volt sturen aan op een grote verandering van de economische structuur richting meer duurzaamheid. Deze maatregelen maken nieuwe duurzame bedrijfsactiviteiten mogelijk, maar brengen ook transitiekosten met zich mee. Bij NSC, de BBB en JA21 worden investeringen in verduurzaming juist ontmoedigd door het schrappen van subsidies hiervoor. Partijen die geen maatregelen nemen om de stikstofuitstoot substantieel te verlagen, zorgen ervoor dat belemmeringen in de vergunningverlening voor investeringsprojecten niet worden aangepakt (NSC, BBB, SGP, JA21).

Een aantal partijen verhoogt investeringen in infrastructuur en verruimt de financieringsmogelijkheden voor bedrijven. D66, de ChristenUnie en Volt geven een impuls aan het investeringsklimaat door extra te intensiveren in infrastructuur. Ook GroenLinks-PvdA, de VVD, het CDA en JA21 trekken meer geld uit voor infrastructuur, zij het in mindere mate. Geen enkele partij verlaagt de uitgaven aan infrastructuur. GroenLinks-PvdA, de VVD, D66, het CDA en Volt doen een kapitaalinjectie in een investeringsinstelling, waardoor de financieringsmogelijkheden voor bedrijven verbeteren. JA21 schaft juist bestaande financieringsregelingen af.

De meeste partijen stimuleren in meer of mindere mate wetenschappelijk onderzoek en R&D door bedrijven. GroenLinks-PvdA, NSC, D66 en Volt intensiveren op wetenschap en/of R&D. De VVD, het CDA, de SGP en de ChristenUnie kiezen hier in beperkte mate voor. Al deze partijen intensiveren in de WBSO of introduceren een vergelijkbaar belastingvoordeel om R&D door bedrijven te bevorderen. Een aantal partijen kiest ervoor om, naast intensiveringen in generieke instrumenten als de WBSO, ook geld vrij te maken voor specifieke thema's. Zo stelt D66 middelen beschikbaar voor onderzoek in de zorg en intensiveert het CDA om de aanleg van Small Modular Reactors te stimuleren. JA21 buigt sterk om op instrumenten die bedoeld zijn om R&D te bevorderen. Alle partijen intensiveren in defensie. Het is aannemelijk dat een deel van de extra gelden besteed wordt aan R&D en innovatie.

Tabel 1.4.4 Effecten op menselijk kapitaal

	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SGP	CU	Volt	JA21
Lange termijn	<i>ten opzichte van het basispad</i>									
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↑↑	↓	↔	↑↑	↔	↔	↔	↔	↑↑	↑

Bij vier partijen neemt de hoeveelheid menselijk kapitaal toe ten opzichte van het basispad, bij de VVD neemt het af. Bij GroenLinks-PvdA, D66, Volt en JA21 neemt het menselijk kapitaal toe, met name doordat de lumpsum van diverse onderwijssectoren wordt verhoogd. GroenLinks-PvdA, D66 en Volt gebruiken dit onder andere voor het verlagen van de maximale klassengrootte in het primair onderwijs. NSC intensiveert voornamelijk in volwasseneneducatie. Dit verhoogt het menselijk kapitaal beperkt, doordat de extra middelen

deels in de plaats komen van bestaande private scholingsuitgaven. Bij de VVD neemt het menselijk kapitaal op de lange termijn af ten opzichte van het basispad door ombuigingen in onder andere het hoger onderwijs.

1.4.5 Klimaat en stikstof

Partijen verschillen in hun inspanningen om de nationale klimaatdoelstellingen te behalen. Ten opzichte van het basispad realiseren GroenLinks-PvdA, D66, de ChristenUnie en Volt een veel grotere reductie van broeikasgasemissies, het CDA reduceert deze emissies in mindere mate. Daarentegen nemen de broeikasgasemissies bij de BBB en JA21 juist toe ten opzichte van het basispad. Partijen maken verschillende keuzes in klimaatmaatregelen. Zo zetten NSC, de BBB en JA21 voornamelijk in op lastenverlichting en ombuigingen op subsidies, gaan GroenLinks-PvdA, D66 en de ChristenUnie voor een combinatie van subsidies, heffingen en normeringen en kiest Volt vooral voor heffingen. Met uitzondering van D66, de SGP en Volt brengen alle partijen wijzigingen aan in subsidies zoals de SDE++, variërend van afschaffing (NSC, BBB, JA21) tot intensivering (GroenLinks-PvdA, VVD, CDA, ChristenUnie). Een aantal partijen (VVD, NSC, BBB, CDA, SGP, JA21) schaft de CO₂-heffing af, al dan niet met uitzondering van afvalverbrandingsinstallaties. Dit leidt tot een toename van broeikasgasuitstoot in Nederland.

De broeikasgasemissiereductie wordt in grote mate bepaald door maatregelen in de sector industrie, wat kan leiden tot toename van emissies buiten Nederland. Deze toename in het buitenland is voor GroenLinks-PvdA, D66 en Volt relatief groot ten opzichte van de nationale emissiereductie. Dit komt door hoge heffingen en strikte normeringen in de industrie en landbouw, waardoor productie in het buitenland relatief aantrekkelijk wordt. Voor de ChristenUnie is de toename van emissies buiten Nederland relatief beperkt.

Uiteenlopende keuzes zorgen voor emissiereductie in de gebouwde omgeving en bij mobiliteit.

Verschillende partijen kiezen met name voor normeringen om emissies te reduceren in de gebouwde omgeving, zoals een normering voor hybride warmtepompen (GroenLinks-PvdA, D66, CDA, en SGP) of voor efficiëntere gasketels (ChristenUnie). Daarnaast verhogen GroenLinks-PvdA, D66 en het CDA ook subsidies. GroenLinks-PvdA, D66, de ChristenUnie en Volt voeren een kilometerheffing in en het CDA een congestieheffing waardoor de broeikasgasemissies van het wegverkeer afnemen. Andere partijen zoals NSC, de BBB en JA21 nemen geen of beperkt maatregelen in de gebouwde omgeving en mobiliteit om broeikasgasemissies te reduceren, of buigen om op de middelen voor de gebouwde omgeving uit het Klimaatfonds (BBB en JA21).

Tabel 1.4.5 Effecten op klimaat en stikstof

	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SGP	CU	Volt	JA21
Lange termijn	<i>ten opzichte van het basispad</i>									
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↑↑	↔	↔	↑↑	↓	↑	↔	↑↑	↑↑	↓
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↑↑	↑	↔	↑↑	↔	↑	↔	↑↑	↑↑	↔
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.										

Partijen verschillen in de mate waarin zij zich inspannen om de stikstofdoelen te behalen, vooral via hervormingen in de landbouw. Ten opzichte van het basispad zetten GroenLinks-PvdA, D66, de ChristenUnie en Volt een veel grotere stap, en de VVD en het CDA een grotere stap richting het behalen van de stikstofdoelen. Bij NSC, de BBB, de SGP en JA21 is er geen of weinig reductie van stikstofuitstoot ten opzichte van het basispad. Veel partijen willen een systeem invoeren waarin boeren eigen emissienormen krijgen ('doelsturing'), maar verschillen in hoe strikt en afrekenbaar die normen moeten zijn. De veestapel krimpt bij

GroenLinks-PvdA, D66 en de ChristenUnie voornamelijk door normeringen, zoals het maximaal aantal koeien dat boeren op hun land mogen houden (grondgebondenheid) en eisen aan stallen. Volt realiseert krimp voornamelijk door heffingen, zoals op broeikasgassen in de landbouw, waardoor veehouders om economische redenen moeten stoppen. Bij de VVD en het CDA krimpt de veestapel door vrijwillige stoppersregelingen, maar wel minder dan bij de eerdergenoemde partijen.

Zes partijen kiezen ervoor het landelijk gebied anders in te richten door overgangszones rondom stikstofgevoelige natuurgebieden aan te wijzen. Bij GroenLinks-PvdA, de VVD, NSC, D66, het CDA en de ChristenUnie moeten boeren in die gebieden hun uitstoot verder terugbrengen. Deze partijen willen landbouwbedrijven via subsidies verplaatsen, extensiveren of aan agrarisch natuurbeheer laten doen, met uitzondering van NSC. Alle partijen, behalve de BBB, Volt en JA21, intensiveren op herstelmaatregelen in natuurgebieden. Alleen GroenLinks-PvdA en D66 trekken geld uit om natuurgebieden uit te breiden.

1.4.6 Arbeid

De meeste partijen zorgen voor een verlaging van de werkloosheid in 2030 ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de zorg neemt door ombuigingen bij bijna alle partijen af vergeleken met het basispad, met uitzondering van GroenLinks-PvdA en de BBB. Bij alle partijen daalt de werkgelegenheid bij de overheid minder dan in het basispad of wordt de daling zelfs ongedaan gemaakt. Dit komt onder andere doordat veel partijen intensiveren in defensie. Bij diverse partijen zorgen lagere arbeidskosten voor een stijging van de werkgelegenheid in de marktsector. Bij de VVD en het CDA stijgt de werkloosheid in 2030 ten opzichte van het basispad. Bij deze partijen gaat een beperkte werkgelegenheidsgroei namelijk gepaard met een toename van het arbeidsaanbod.

Tabel 1.4.6 Arbeidsmarkteffecten in de kabinetsperiode en op lange termijn

	basispad	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SGP	CU	Volt	JA21
	% per jaar	% per jaar, 2027-2030 (beleidspakket + basispad)									
Kabinetsperiode											
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,4	0,3	0,2	0,6	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,2
... waarvan marktsector	0,1	0,1	0,3	-0,1	0,4	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
... waarvan overheid	-0,8	0,2	-0,6	0,2	0,5	-0,3	-0,2	-0,2	-0,5	-0,1	-0,2
... waarvan zorg	2,1	2,5	1,0	1,9	1,6	2,1	1,6	1,0	1,6	1,8	0,5
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	3,2	4,7	4,0	3,8	4,2	4,6	4,2	3,8	3,4	4,4
		verandering t.o.v. basispad in %									
Lange termijn											
Structurele werkgelegenheid in uren		-3,0	1,2	-2,8	-0,4	-0,4	0,2	-1,5	-2,7	-2,9	-1,4
Structurele werkgelegenheid in personen		-1,9	1,3	-2,4	-0,3	-0,5	-0,2	-2,3	-2,3	-2,1	-0,9
Uren per werkende		-1,1	-0,1	-0,4	-0,1	0,0	0,5	0,8	-0,4	-0,8	-0,5

Op de lange termijn zorgen de meeste partijen voor minder gewerkte uren dan in het basispad.

GroenLinks-PvdA, NSC, de SGP, de ChristenUnie, Volt en JA21 verlagen de prikkels voor betaald werk, waardoor het arbeidsaanbod gedrukt wordt. Dit komt door maatregelen zoals het afschaffen of verlagen van de arbeidskorting, het invoeren van een verzilverbare heffingskorting of een huishoudtoelage, en het verlagen van de zorgpremie. Op den duur past de arbeidsvraag zich aan een lager arbeidsaanbod aan, waardoor de werkgelegenheid daalt ten opzichte van het basispad. Partijen die maatregelen nemen om het aantal

arbeidsmigranten (NSC, CDA en SGP), kennismigranten (NSC, CU, JA21) asielmigranten (VVD, BBB, CDA, SGP en JA21) en studiemigranten (VVD, NSC, BBB, CDA, SGP) te beperken, verlagen het arbeidsaanbod doordat er minder mensen naar Nederland komen. Bij de VVD neemt het aantal gewerkte uren op de lange termijn per saldo toe. Met name de snellere oploep van de AOW-leeftijd zorgt hier voor meer arbeidsaanbod. Ook de SGP, Volt en JA21 laten de AOW-leeftijd sneller oplopen, maar dit weegt niet op tegen de overige effecten van hun pakketten.

Waar pakketten ertoe leiden dat mensen minder gaan werken, is er meer ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk. Veel pakketten bevatten maatregelen die het aantrekkelijker maken om betaald werk (deels) op te geven. Dit geeft mensen de ruimte om te kiezen voor meer vrije tijd of onbetaald werk. GroenLinks-PvdA, D66 intensiveren in de kinderopvang of schrappen de arbeidseis, waardoor het beroep op informele zorg voor kinderen naar verwachting daalt. Doordat de SGP de kinderopvangtoeslag afschaft en de VVD de arbeidseis aanscherpt, zorgen deze partijen ervoor dat de zorg voor kinderen juist meer informeel zal plaatsvinden. Het beroep op onbetaald werk kan ook toenemen door ombuigingen op zorg, waardoor de zorgtaken van naasten, zoals familieleden, naar verwachting toenemen. Zo schrapt de VVD bijvoorbeeld de huishoudelijke zorg uit de Wmo en introduceert JA21 een vaste eigen bijdrage in de wijkverpleging.

1.4.7 Zorg

Bij bijna alle partijen nemen de zorguitgaven in de kabinetsperiode minder toe dan in het basispad.

Partijen realiseren een groot deel van de ombuigingen in de kabinetsperiode door het verhogen van eigen betalingen. Het gaat hierbij om het verhogen van het eigen risico in zowel de Zvw als in de langdurige zorg. Op lange termijn lopen de ombuigingen met name verder op bij partijen die het basispakket in de Zvw sluiten of het kwaliteitsniveau in de verpleeghuiszorg niet of beperkt laten toenemen. Het CDA kiest voor het scheiden van wonen en zorg en realiseert daarmee ook een structurele ombuiging op de langdurige zorg. Volt hevelt de verpleeghuiszorg en de wijkverpleging over naar de Wmo. Dit zorgt voor een verschuiving van uitgaven in de Zvw en Wlz naar de Wmo. Alleen bij GroenLinks-PvdA nemen de zorguitgaven in de kabinetsperiode meer toe dan in het basispad.

Tabel 1.4.7 Collectieve zorguitgaven in de kabinetsperiode

	Stand 2026	GL- PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SGP	CU	Volt	JA21	waarvan mutatie basispad 2027-2030
	mld euro	totale verandering 2027-2030 in mld euro (beleidspakket + basispad)										mld euro
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	17,9	6,4	14,0	8,7	15,5	10,5	10,6	10,0	11,0	6,7	16,1
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	8,8	2,4	5,9	3,3	5,0	0,7	5,7	3,5	-2,4	2,6	9,0
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	6,4	5,9	6,2	4,2	9,6	9,2	4,3	5,5	-14,3	3,4	6,3
wv. Wmo	9,1	1,1	-2,1	0,6	0,3	0,6	-1,2	0,3	0,4	25,9	0,4	0,6
wv. Jeugd	5,9	0,5	0,0	0,9	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3
wv. Overig (b)	2,1	1,2	0,2	0,5	0,5	0,0	1,4	0,0	0,2	1,4	0,0	0,0
(a) Nettobedragen												
(b) Onder deze post valt overig begrotingsgefinancierd beleid, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensiveringen in onderzoek, opleidingen of preventie.												

Bijna alle partijen verhogen de financiële drempels voor zorggebruikers. De meeste partijen verhogen het eigen risico in de Zvw, naar 440 euro (VVD, CDA, Volt, JA21) of 385 euro (NSC, D66, SGP, ChristenUnie). In het basispad daalt het eigen risico naar 170 euro in 2030. GroenLinks-PvdA en de BBB laten dit ongewijzigd. D66, de BBB, het CDA, de ChristenUnie, Volt en JA21 verhogen ook de eigen betalingen in de Wlz. De meeste

partijen vergroten het pakket van collectief gefinancierde zorg (GroenLinks-PvdA, NSC, D66, SGP, ChristenUnie, Volt) door bijvoorbeeld het toevoegen van periodieke tandheelkundige controles.

Door het sluiten van het basispakket van de Zvw en het invoeren van benchmarking in de Wlz remmen verschillende partijen de kwaliteitsverbetering in de zorg. Het sluiten van het basispakket in de Zvw zorgt ervoor dat nieuwe behandelingen niet automatisch worden toegevoegd. Dit beperkt de toekomstige groei van de zorguitgaven. Deze maatregel zorgt voor een forse oploep van de ombuiging na de kabinetsperiode. De VVD, D66, de SGP, de ChristenUnie, Volt en JA21 kiezen hiervoor door het basispakket structureel te bevriezen. Ook het CDA sluit het basispakket, maar voorziet in de mogelijkheid om een deel van de nieuwe behandel mogelijkheden te laten instromen. Zes partijen kiezen voor benchmarking in de verpleeghuiszorg met een kwaliteitsnorm. D66, Volt en JA21 houden deze norm constant op het huidige niveau, waardoor de kwaliteitsgroei in het basispad grotendeels ongedaan gemaakt wordt. Bij de ChristenUnie is beperkte kwaliteitsverbetering mogelijk, bij de VVD en de SGP blijft de norm zich mee ontwikkelen met de stand van wetenschap en praktijk. Het bevriezen van het basispakket in de Zvw en het beperken van de kwaliteitsontwikkeling in de verpleeghuiszorg kunnen op termijn leiden tot een (substantiële) toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Een deel van de mensen kan zelf aanvullend kwalitatief betere zorg en ondersteuning inkopen.

Meerdere partijen nemen maatregelen op het gebied van preventie. GroenLinks-PvdA, NSC, D66, de SGP, de ChristenUnie en Volt voegen periodieke tandheelkundige controles toe aan het basispakket. De VVD, D66, NSC, het CDA en Volt kiezen voor een taakstellende intensivering in preventie en zetten daarbij voornamelijk in op (leefstijl)preventie en sport. De meeste partijen kiezen voor een verbruiksbelasting op e-sigaretten (GroenLinks-PvdA, VVD, NSC, D66, CDA, SGP, ChristenUnie en Volt). Daarnaast verhogen enkele partijen de alcoholaccijnzen (D66, SGP, ChristenUnie en Volt) en/of de belasting op suiker- of vetgehalte (NSC, D66, CDA, ChristenUnie en Volt).

1.4.8 Wonen

De meeste partijen verhogen het woningaanbod op lange termijn. Het hogere woningaanbod komt vooral door meer woningbouwsubsidies (VVD, NSC, D66, CDA, ChristenUnie en Volt). Daarnaast zijn er partijen die de lasten voor woningcorporaties verlichten (GroenLinks-PvdA, NSC, D66, ChristenUnie en Volt), via vpb-maatregelen of een lager btw-tarief voor woningbouw. GroenLinks-PvdA verstrekt aanvullende leningen en garantstellingen aan woningcorporaties. JA21 vergroot het aanbod in de vrije huursector door tijdelijke huurcontracten buiten het Woningwaarderingssstelsel (WWS) toe te staan, maar het totale effect op het woningaanbod is neutraal.

Tabel 1.4.8 Koop- en huurprijzen in de kabinetsperiode en effecten op structureel woningaanbod

	basispad	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SGP	CU	Volt	JA21
	% per jaar	% per jaar, 2027-2030 (beleidspakket + basispad)									
Kabinetsperiode											
Koopprijzen	2,7	2,3	2,7	2,7	1,4	2,8	1,7	2,7	0,5	-2,1	3,6
Huurprijzen	3,0	2,5	2,9	2,9	3,1	3,0	3,1	3,0	3,1	3,4	3,6
ten opzichte van het basispad											
Lange termijn											
Woningaanbod		↑↑	↑	↑	↑↑	↔	↑	↔	↑↑	↑	↔

Bij enkele partijen stijgen de woningprijzen tijdens de kabinetsperiode minder dan in het basispad. Bij veel partijen ligt de oorzaak hiervoor in het afbouwen van de hypotheekrenteaftrek. De termijn waarbinnen partijen deze fiscale aftrek afbouwen verschilt. Volt schaft de hypotheekrenteaftrek in de komende kabinetsperiode volledig af, terwijl GroenLinks-PvdA en D66 kiezen voor een afbouwperiode van twaalf jaar. De ChristenUnie kiest voor een afbouw in vijftien jaar en het CDA voor dertig jaar. Door de snelle afbouw en de belasting van de waarde van de eigen woning in box 3 dalen bij Volt de prijzen van koopwoningen ten opzichte van 2026. Bij JA21 stijgen de woningprijzen meer dan in het basispad, onder meer doordat de besteedbare inkomens toenemen.

De effecten van de beleidspakketten op de huurprijzen in de kabinetsperiode zijn over het algemeen beperkt. Het pakket van GroenLinks-PvdA leidt tot lagere huurprijzen vanwege indexatiebeperking en uitbreiding van het WWS. De huurprijzen nemen als gevolg van de pakketten van Volt en JA21 meer toe dan in het basispad. Het gaat hierbij bij Volt om hogere huurindexatie en bij JA21 om het toestaan van tijdelijke huurcontracten buiten het WWS.

2 GroenLinks-PvdA

GroenLinks-PvdA verhoogt de overheidsuitgaven op vrijwel alle beleidsterreinen. In de zorg leidt de uitbreiding van het basispakket tot lagere financiële drempels voor zorggebruikers. De uitgaven aan defensie stijgen structureel met 8,4 mld euro. In het onderwijs zorgen intensiveringen in alle onderwijssectoren voor een aanzienlijke toename van het menselijk kapitaal.

De lasten voor bedrijven nemen toe, wat negatieve gevolgen heeft voor het investeringsklimaat, het pakket vergroot de inspanning op klimaat en stikstof aanzienlijk. De forse generieke lastenverzwaringen voor bedrijven zijn ongunstig voor het investeringsklimaat. Gunstig voor het investeringsklimaat is dat de financieringsmogelijkheden voor bedrijven worden verbeterd, en dat GroenLinks-PvdA R&D door bedrijven stimuleert. Klimaat- en stikstofmaatregelen – naast heffingen ook subsidies en normeringen – leiden tot aanzienlijk lagere broeikas- en stikstofuitstoot. Deze maatregelen maken nieuwe duurzame bedrijfsactiviteiten mogelijk, maar brengen ook transitiekosten met zich mee. De broeikasgasemissiereductie van het maatregelenpakket lekt voor een relatief groot deel weg naar het buitenland.

Voor huishoudens neemt in doorsnee de koopkracht toe, de inkomensongelijkheid neemt af en betaald werk wordt minder aantrekkelijk. Ook de vermogensongelijkheid daalt sterk. GroenLinks-PvdA verhoogt het minimumloon met 5,7%, inclusief gekoppelde uitkeringen, schaft de zorgtoeslag en het kindgebonden budget af en introduceert een verzilverbare basiskorting en een vijf schijvenstelsel in box 1. Het pakket van GroenLinks-PvdA vergroot de inkomenszekerheid en laat de armoede dalen. De fiscale maatregelen in het pakket verlagen de prikkels om (meer) te gaan werken. Het pakket leidt daardoor op de lange termijn tot minder gewerkte uren, maar geeft meer ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk. Ook komt er meer recht op formele kinderopvang. De lasten op arbeid dalen, terwijl die op vermogen stijgen en verder toenemen na de kabinetsperiode. Dit komt door de afbouw van de hypotheekrenteaftrek in twaalf jaar, de invoering van een brede vermogensbelasting en verzwaring van de lasten op erfenissen en schenkingen.

Het woningaanbod neemt op langere termijn toe. Dit is het gevolg van fiscale maatregelen, leningen en garanties voor de corporatiesector. Op korte termijn stijgen de woonlasten voor bestaande woningbezitters door afbouw van de hypotheekrenteaftrek. Voor koopstarters is het effect beperkt, omdat dit deels gecompenseerd wordt door lagere woningprijzen.

Zowel binnen de kabinetsperiode als op lange termijn zijn de gevolgen voor de overheidsfinanciën beperkt. De uitgaven stijgen meer dan de lasten, door de positieve macro-economische doorwerking leidt dit per saldo tot een beperkt effect op het EMU-saldo. De bbp-groei neemt toe, de lonen stijgen en de werkloosheid daalt, wat een positief effect heeft op de overheidsfinanciën. Na de kabinetsperiode neemt dit doorwerkingseffect af. Daarnaast draagt de lagere structurele werkgelegenheid bij aan een oplopende schuld, maar dit wordt gecompenseerd door hogere lasten op lange termijn.

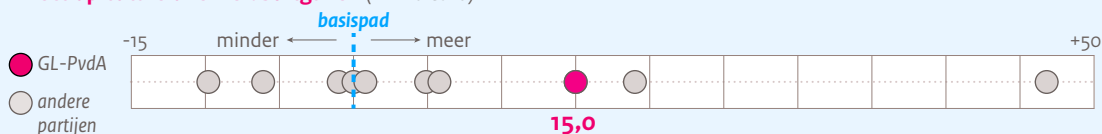
De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.1.

GroenLinks-PvdA: uitgaven- en lastenbeeld

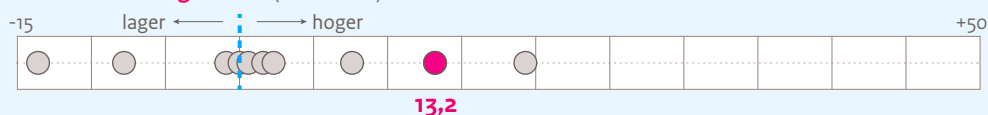
Budgettair overzicht van het partijprogramma van GroenLinks-PvdA in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

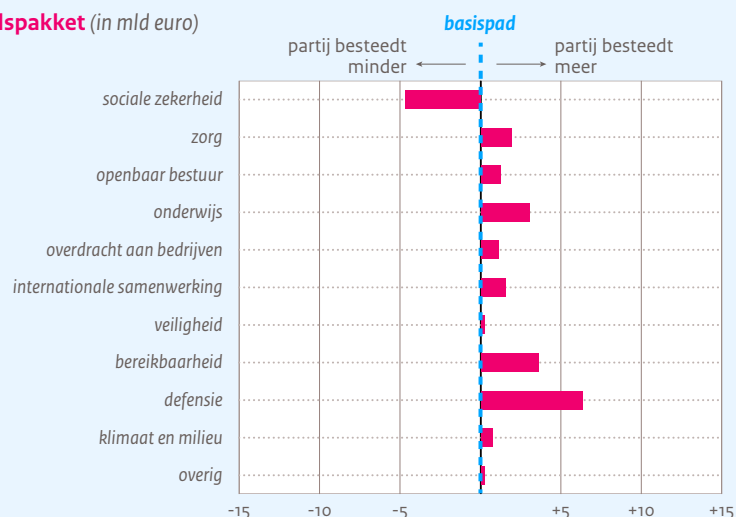

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

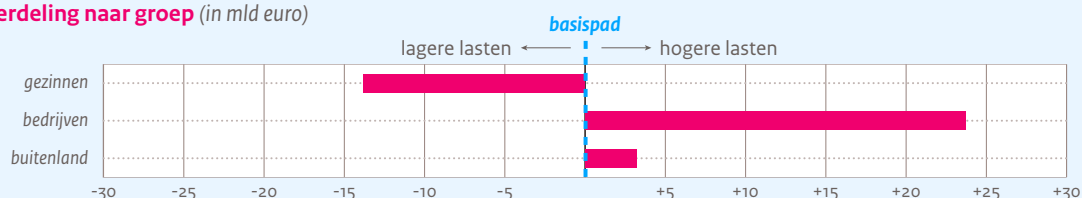
Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

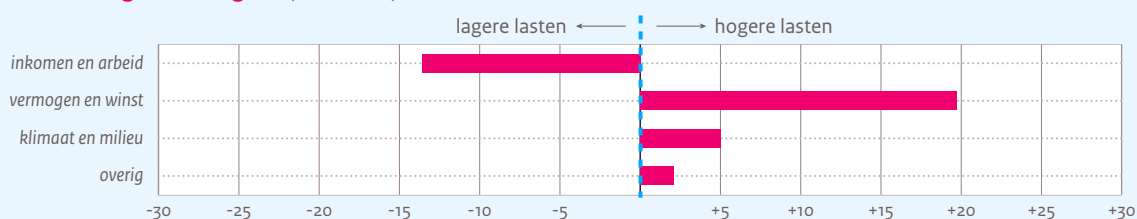

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

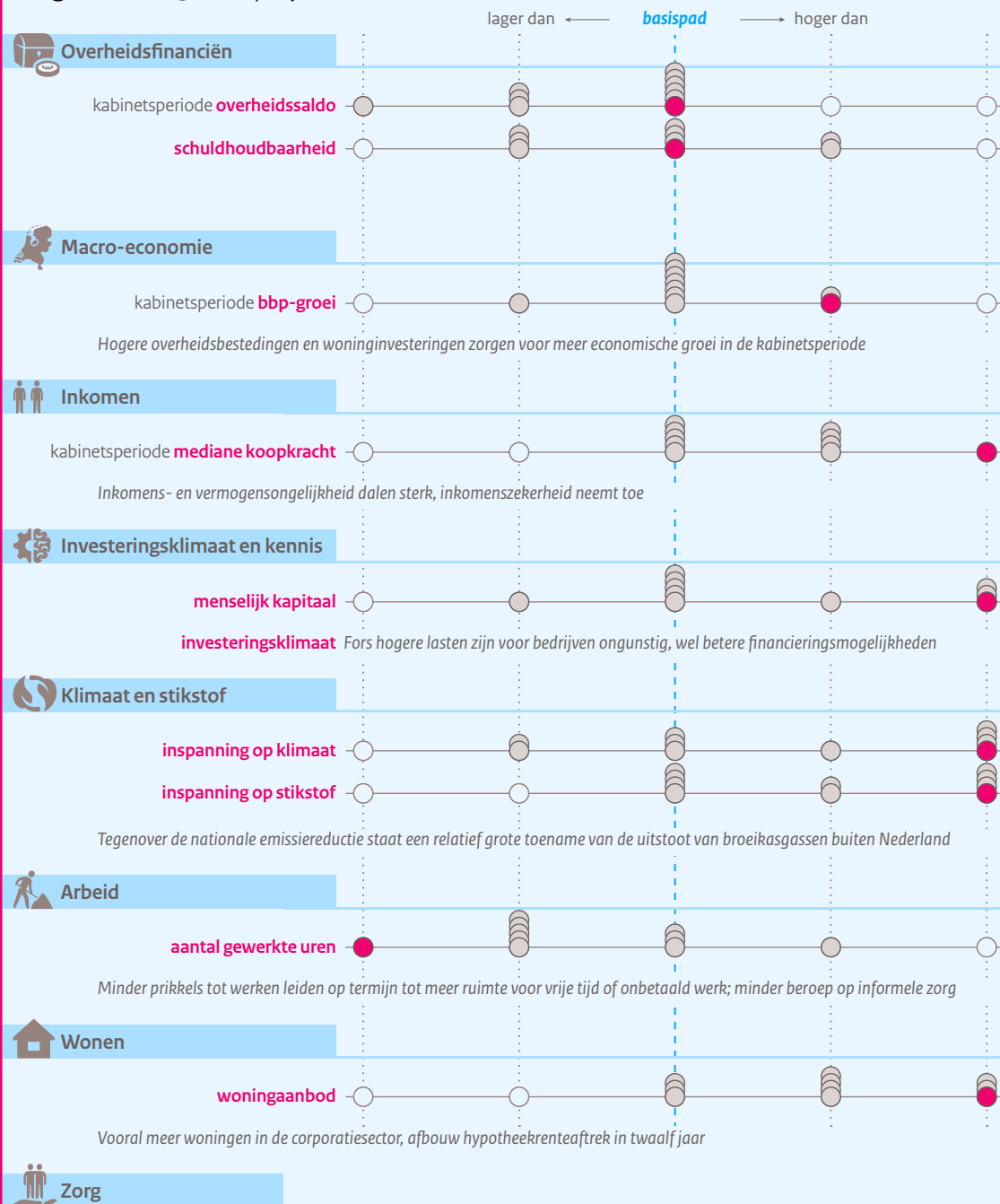
Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

GroenLinks-PvdA: economische afruilen

Effect van het programma van GL-PvdA t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● GL-PvdA ● andere partijen

houdbaarheid van
schuld verbetert
bij lagere
overheidsschuld
op de lange
termijn

Basispad

Het basispad is de
verwachte
ontwikkeling bij
ongewijzigd beleid.
Voor meer uitleg
over basispaden zie
hoofdstuk 12.
Download
databestand
Keuzes in Kaart
2027-2030

Betaalbaarheid

Toegankelijkheid
Beperkte verlaging
financiële drempels
voor zorggebruikers

Kwaliteit

Preventie
Pakketuitbreidingen
en heffing op vapes

2.1 Overheidsfinanciën

Zowel binnen de kabinetsperiode als op lange termijn zijn de effecten op de overheidsfinanciën beperkt. Door het beleidspakket van GroenLinks-PvdA bedraagt het overheidstekort 2,3% bbp in 2030, een verbetering van 0,2%-punt ten opzichte van het basispad. Het pakket van GroenLinks-PvdA leidt tot een hogere werkgelegenheid en lagere werkloosheid, waardoor de belastingopbrengsten toenemen en de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen afnemen. Dit zorgt ervoor dat het overheidssaldo in 2030 verbetert, terwijl het initieel effect van de uitgaven- en lastenmaatregelen juist leidt tot een beperkte saldooverslechtering. In de kabinetsperiode wordt de daling van de overheidsschuld versterkt door de toename van het nominale bbp (noemer van de schuldquote). Tussen 2027 en 2030 komt de groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven cumulatief 0,4%-punt hoger uit dan in het basispad.

Tabel 2.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			
			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	0,2	-2,3
... waarvan initieel effect		-0,1	
... waarvan doorwerkingseffect		0,4	
EMU-schuld	50,0	-1,6	48,4
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	0,4	16,1
Lange termijn			
			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	4	130
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	1	94
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	2	77
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten (a)	46,5	4,4	50,9
Collectieve lasten (a)	42,7	4,5	47,2

(a) De collectieve uitgaven en lasten zijn op EMU-basis. Door de verzilverbare basiskorting komen deze ex ante 2,6% bbp hoger uit dan de uitgaven- en lastenontwikkeling volgens de beleidsmatige definitie, zie voor verdere toelichting paragraaf 12.5.1.

GroenLinks-PvdA verhoogt de overheidsuitgaven met 15,0 mld euro in 2030. De partij verhoogt de uitgaven aan defensie met 6,3 mld euro ten opzichte van het basispad. Daarnaast verhoogt GroenLinks-PvdA de uitgaven aan bereikbaarheid door met name een intensivering in infrastructuur. Verder nemen ook de uitgaven aan onderwijs toe door onder andere een intensivering in de lumpsum. Tegenover deze intensivering staat een ombuiging op de sociale zekerheid van per saldo 4,7 mld euro. Enerzijds schaft GroenLinks-PvdA verschillende kindregelingen en de zorgtoeslag af. Anderzijds nemen de uitgaven juist toe, door een verhoging van het wettelijk minimumloon (wat zorgt voor een stijging van de hieraan gekoppelde uitkeringen waaronder de AOW) en door de introductie van een verzilverbare basiskorting. De basiskorting telt deels als lastenverlichting. De EMU-schuld verbetert in de kabinetsperiode door het pakket van GroenLinks-PvdA, maar dat effect wordt gedempt door een kapitaalinjectie in een investeringsinstelling en doordat de partij leningen en garanties beschikbaar stelt voor woningbouw.

Op lange termijn is de uitgavenstijging iets lager dan tijdens de kabinetsperiode. Dit komt met name doordat het beleidspakket een aantal tijdelijke maatregelen bevat, zoals de afkoop van de goodwill wanneer artsen verplicht worden tot loondienst en een incidentele intensivering in infrastructuur. Daar staat tegenover dat de uitgaven aan defensie na 2030 stijgen tot 8,4 mld euro structureel ten opzichte van het basispad.

Tabel 2.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleids pakket + basispad	Basispad	Beleids pakket + basispad
	mld euro 2026	mld euro 2030	mld euro 2030	mld euro 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	-4,7	160,6	0,9	0,2
Zorg	119,8	135,8	1,9	137,7	3,2	3,5
Openbaar bestuur	111,5	117,5	1,2	118,7	1,3	1,6
Onderwijs	60,7	61,9	3,0	64,9	0,5	1,7
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	1,1	21,4	0,3	1,6
Internat. samenwerking	23,4	21,3	1,5	22,7	-2,4	-0,8
Veiligheid	22,9	20,7	0,2	20,9	-2,4	-2,2
Bereikbaarheid	14,1	16,3	3,6	19,8	3,6	8,9
Defensie (a)	21,6	24,7	6,3	31,0	3,4	9,4
Klimaat en milieu (b)			0,7			
Overig (b)			0,2			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	15,0	598,6	1,3	2,0
(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm. (b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

GroenLinks-PvdA verhoogt de lasten met 13,2 mld euro in 2030, met name voor bedrijven. De lasten voor gezinnen dalen, vooral op het gebied van inkomen en arbeid. Dit is het gevolg van een hervorming van de inkomstenbelasting door het invoeren van een vijf schijvenstelsel in box 1, de introductie van een verzilverbare basiskorting en aanpassingen van bestaande heffingskortingen. Ook verlaagt GroenLinks-PvdA de nominale zorgpremie en verhoogt de partij de inkomensafhankelijke bijdrage voor de zorgverzekeringswet. Dit verschuift de lasten van gezinnen naar bedrijven. Deze lastenverzwaring voor bedrijven wordt beperkt door een verlaging van de werkgeverspremies. De lasten op vermogen nemen toe voor zowel gezinnen als bedrijven. Dit komt met name door de introductie van een vermogensbelasting, het in twaalf jaar uitfasen van de hypotheekrenteaftrek en een verhoging van de erf- en schenkbelastingtarieven. Hiernaast wordt het hoge tarief in de vennootschapsbelasting verhoogd. Ook neemt GroenLinks-PvdA diverse maatregelen die de lasten op klimaat en milieu verhogen, met name voor bedrijven.

Na 2030 neemt de lastenverzwaring op vermogen verder toe. Dit komt met name doordat de hypotheekrenteaftrek in twaalf jaar wordt afgebouwd. Ook het hoge tarief in de vennootschapsbelasting wordt na 2030 verder verhoogd. Hierdoor neemt de lastenverzwaring op lange termijn toe.

Tabel 2.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket GroenLinks-PvdA

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	-25,6	11,1	-0,7	1,4	-13,8
... waarvan bedrijven	12,0	6,7	4,5	0,5	23,7
... waarvan buitenland	0,0	1,8	1,1	0,3	3,2
Totaal	-13,6	19,7	5,0	2,1	13,2
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Hoewel de uitgaven meer worden verhoogd dan de lasten, verbetert het EMU-saldo in 2030 als gevolg van een positief doorwerkingseffect. De hogere lonen leiden tot hogere inkomsten via de loon- en inkomensheffing. Daarnaast nemen de opbrengsten aan btw toe. De lagere werkloosheid, die ook deels het gevolg is van het lagere arbeidsaanbod, drukt de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Het negatieve doorwerkingseffect van de lastenverzwaring voor bedrijven is tegelijkertijd beperkt, omdat deze lastenverzwaring op de korte termijn vooral de investeringen raakt en de belastingdruk hierop relatief laag is. Ook het zwaarder belasten van vermogens heeft een beperkt negatief doorwerkingseffect, omdat dit een minder groot effect op consumptie heeft dan andere lastenverzwaringen voor huishoudens. De schuldquote in 2030 neemt mede af doordat het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) stijgt als gevolg van een hogere bbp-volume en een hogere bbp-prijs.

Op lange termijn leidt het pakket van GroenLinks-PvdA tot een beperkte verhoging van de overheidsschuld in 2060 met 4% bbp ten opzichte van het basispad. Het positieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. De overheidsuitgaven komen in 2060 4,4% bbp hoger uit dan in het basispad en ook de lasten stijgen met 4,5% bbp.² Het pakket van GroenLinks-PvdA heeft op lange termijn grote doorwerkingseffecten: de structurele werkgelegenheid daalt met 3,0%, wat zorgt voor een oplopende schuld. Op lange termijn worden de hogere lasten op arbeid voor bedrijven afgewenteld op werknemers, met een negatief effect op het saldo, en door de vermogensbelasting daalt ook de consumptie uit vermogen. De kans dat de schuld in 2060 boven 100% bbp uitkomt neemt toe met 2%-punt.

2.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,3%-punt per jaar boven het basispad. Dit komt vooral door een hogere groei van de overheidsbestedingen. Deze stijgen met name door hogere uitgaven aan defensie, onderwijs, bereikbaarheid en zorg. Het reëel beschikbaar inkomen van huishoudens neemt beperkt toe vanwege de intensiveringen in de sociale zekerheid. Desondanks stijgt de consumptie van huishoudens niet, dit komt door een lagere huizenprijsstijging. De investeringen stijgen, onder andere vanwege toenemende woninginvesteringen. De uitvoer daalt licht, dit komt vooral door hogere productgebonden belastingen die een opwaarts effect op de uitvoerprijs hebben.

De reële cao-loongroei bij bedrijven blijft ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De cao-lonen nemen met 0,2%-punt per jaar meer toe dan in het basispad. De terugvalpositie van werknemers in het geval van werkloosheid verbetert, door de verlenging van de WW-duur en de invoering van een verzilverbare

² De collectieve uitgaven en lasten zijn op EMU-basis. Door de verzilverbare basiskorting komen deze ex ante 2,6% bbp hoger uit dan de uitgaven- en lastenontwikkeling volgens de beleidsmatige definitie, zie voor verdere toelichting paragraaf 12.5.1.

basiskorting. Omdat uitkeringsgerechtigden er ten opzichte van werknemers op vooruit gaan, verbetert de onderhandelingspositie van werknemers. De inflatie komt 0,1%-punt per jaar hoger uit dan in het basispad, dat komt voornamelijk door de hogere loonkosten en de hogere productgebonden belastingen.

Tabel 2.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket GroenLinks-PvdA

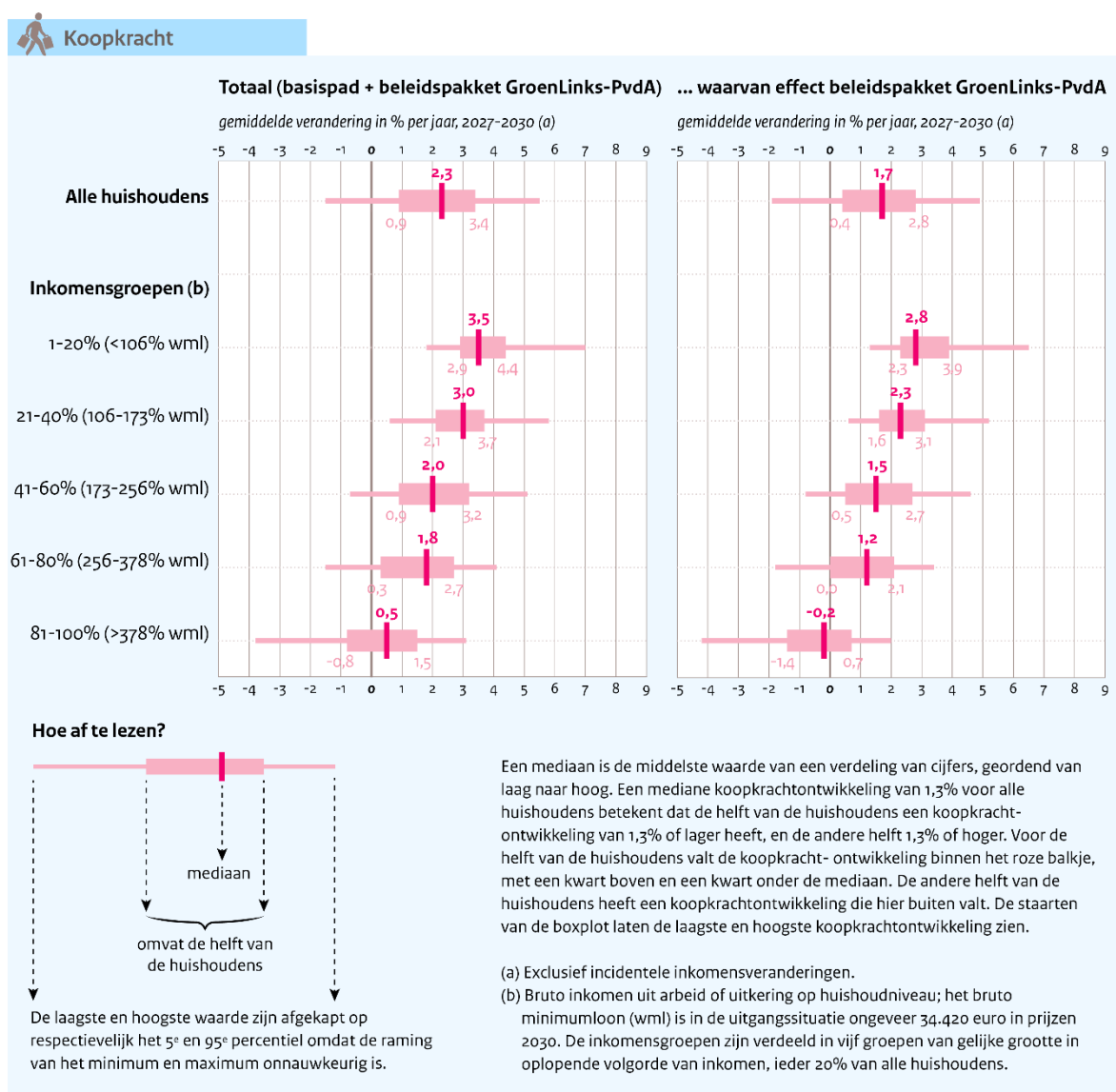
	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	0,3	1,6
Consumptie huishoudens	1,1	0,0	1,1
Overheidsbestedingen	1,7	1,0	2,6
Investerings (niet-overheid)	2,2	0,5	2,7
Uitvoer goederen en diensten	1,6	-0,1	1,5
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	0,2	3,5
Inflatie (cpi)	2,2	0,1	2,4

2.3 Inkomen

GroenLinks-PvdA schaft een aantal toeslagen af en voert veranderingen door in uitkeringen en box 1 van de inkomstenbelasting. GroenLinks-PvdA voert een inkomensonafhankelijke verzilverbare basiskorting in, introduceert een vijschijvenstelsel, verlaagt de nominale zorgverzekeringspremie en verhoogt het minimumloon met 5,7%. De partij schaft de zorgtoeslag en het kindgebonden budget af binnen de kabinetsperiode en faseert de mkb-winstvrijstelling en de hypotheekrenteaftrek uit over een langere periode. De ouderenkorting en de algemene heffingskorting voor AOW-gerechtigden worden vervangen door een ouderenvoordeel, de arbeidskorting wordt verlaagd en de algemene heffingskorting wordt verhoogd.

De mediane koopkracht stijgt met gemiddeld 1,7% per jaar als gevolg van het beleidspakket van GroenLinks-PvdA. Naarmate het inkomen toeneemt, wordt de doorsnee koopkrachtstijging minder hoog. Lage inkomens – en met name uitkeringsgerechtigden – profiteren van de verhoging van het minimumloon en de algemene heffingskorting, de invoering van de verzilverbare basiskorting en de verlaagde zorgverzekeringspremie. De tarieven van het vijschijvenstelsel liggen tot en met een inkomen van 30.000 euro lager dan de tarieven van het huidige stelsel, maar daarboven juist hoger. Daardoor is het nieuwe vijschijvenstelsel voor midden- en hoge inkomens een lastenverzwaring. Hogere inkomens gaan er iets op achteruit, omdat zij ook nadeel hebben van de lagere arbeidskorting en de uitfasering van de hypotheekrenteaftrek. De uitfasering van de hypotheekrenteaftrek heeft na de kabinetsperiode een verder negatief effect op de koopkracht van huizenbezitters. Er is binnen inkomensgroepen veel spreiding in de koopkrachtveranderingen door het afschaffen van bestaande en introduceren van nieuwe regelingen.

Figuur 2.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket GroenLinks-PvdA, gemiddeld per jaar

Het aandeel mensen in armoede daalt met 1,0%-punt naar 1,6%. Deze daling ontstaat door de eerder genoemde maatregelen die lage inkomens – en in het bijzonder uitkeringsgerechtigden – ondersteunen. Daarbij wordt de inkomenszekerheid vergroot door het afschaffen van de kostendelersnorm in de Participatiewet. De verzilverbare basiskorting en verlaagde zorgpremie zorgen ervoor dat armoede daalt, zowel bij mensen net onder als mensen met een grotere afstand tot de armoedegrens. De armoede daalt iets meer onder mensen net onder de armoedegrens, omdat zij meer profiteren van de verhoging van het minimumloon en de algemene heffingskorting.

Tabel 2.3.1 Armoede-effect van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	<i>in % van de bevolking in 2030</i>		
Personen in armoede	2,6	-1,0	1,6

De inkomens- en vermogensongelijkheid nemen sterk af door het pakket van GroenLinks-PvdA. Naast de eerder genoemde maatregelen op gebied van minimumloon, belastingtarieven en heffingskortingen, wordt

het inkomen uit vermogen van box 3 naar box 1 verplaatst, waardoor de belasting op inkomen uit vermogen in de meeste gevallen een stuk hoger ligt. Ook voert GroenLinks-PvdA een brede vermogensbelasting in over vermogen in box 1, 2 en 3 (uitgezonderd eigen woning) van 1% boven de miljoen euro.

Het pakket van GroenLinks-PvdA vergroot de inkomenszekerheid. De zorgtoeslag en het kindgebonden budget worden afgeschaft, waardoor het risico op terugvorderingen en nabetalingen lager wordt. Daarbij krijgen zelfstandigen eerder toegang tot een arbeidsongeschiktheidsverzekering, en wordt voor werknemers de minimale en de maximale WW-duur verlengd.

GroenLinks-PvdA brengt de pensioenopbouw van verschillende soorten werkenden onder in hetzelfde fiscale kader. Collectieve pensioenopbouw wordt verbreed naar zelfstandigen en werknemers zonder pensioenregeling. De pensioenplicht tot een inkomen van 90.000 euro (bijna twee keer modaal) verhoogt het minimale pensioenresultaat van de betrokken groep, maar verkleint de ruimte voor eigen invulling van pensioenopbouw. Ook voor mensen met een pensioenregeling zijn pensioenpremies alleen nog aftrekbaar tot een inkomen van 90.000 euro. Mensen met een inkomen daarboven hebben hierdoor een lagere collectieve pensioenopbouw.

2.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van GroenLinks-PvdA voert forse generieke lastenverzwaringen voor bedrijven door, wat ongunstig is voor het investeringsklimaat. De generieke lasten voor bedrijven en aandeelhouders nemen per saldo fors toe, onder meer door verhoging van de winstbelasting en invoering van een brede vermogensbelasting. Verder worden Zvw-premies verschoven naar bedrijven. Daar staat tegenover dat de Aof-premies voor kleine werkgevers en Awf-premies voor vaste contracten dalen. In totaal stijgen de arbeidskosten door deze maatregelen, voor sommige bedrijven is deze stijging sterker dan voor andere.

Het pakket heeft via klimaat- en milieumaatregelen grote effecten op het investeringsklimaat, die sterk kunnen verschillen tussen bedrijfsactiviteiten. De omvangrijke toename van heffingen, belastingkortingen en andere maatregelen leidt tot een sterke verschuiving richting duurzamere productie en minder energie-intensieve industrie, landbouw en luchtvaart. Deze maatregelen vergroten in de transitie de economische dynamiek en verminderen de capaciteitsbeperkingen voor nieuwe bedrijfsactiviteiten, maar brengen ook hoge transitiekosten met zich mee. Bedrijven met een grote klimaat- of milieu-impact zullen verdwijnen of vergaande aanpassingen moeten doorvoeren en de opschaling van nieuwe bedrijfsactiviteiten zal tijd kosten.

Verbetering van de financieringsmogelijkheden en hogere investeringen in infrastructuur in het pakket komen het investeringsklimaat ten goede. GroenLinks-PvdA verbetert de financieringsmogelijkheden voor het bedrijfsleven via een kapitaalinjectie van 6 mld euro in een investeringsinstelling. Deze middelen zijn bedoeld voor leningen, eigenvermogensfinanciering en het verstrekken van (mede)financiering daar waar de markt daarin nog niet voorziet. De partij verhoogt de uitgaven aan infrastructuur, met name voor openbaar vervoer, fietspaden en vaarwegen; op de aanleg van wegen vindt een ombuiging plaats.

GroenLinks-PvdA stimuleert R&D door bedrijven en verhoogt daarnaast in beperkte mate de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek. De partij verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) aanzienlijk. Evaluaties wijzen erop dat de WBSO een effectief instrument is om R&D door bedrijven te stimuleren, maar de effectiviteit zal waarschijnlijk wel afnemen bij intensivering van dergelijke grote omvang. GroenLinks-PvdA intensiveert in het innovatiefonds en verhoogt de lumpsum van het hoger onderwijs. De partij stelt voorts gedurende tien jaar middelen beschikbaar voor innovatie en wetenschap, dit geeft een tijdelijke extra impuls aan innovatie. Ten slotte intensiveert GroenLinks-PvdA in

defensie. De partij geeft daarbij aan dat een deel van de extra middelen voor defensie bedoeld is voor R&D en innovatie.

Het beleidspakket van GroenLinks-PvdA leidt tot een flinke toename van het menselijk kapitaal. De partij intensificeert in alle onderwijssectoren via een verhoging van de lumpsum. Specifiek voor het primair onderwijs intensificeert GroenLinks-PvdA aanvullend via intensievere lesprogramma's voor kinderen met een onderwijsachterstand en via een klassenverkleining voor beginnende docenten en scholen met een positieve achterstandsscore. Deze maatregelen verhogen de kwaliteit van het onderwijs, waardoor de kans toeneemt dat leerlingen en studenten een startkwalificatie of een hbo-/wo-diploma behalen. GroenLinks-PvdA verhoogt ook de basisbeurs voor uitwonende studenten en trekt de vormgeving van de aanvullende beurs in het mbo gelijk met het hoger onderwijs. Deze maatregelen verhogen het menselijk kapitaal ook, maar wel beperkt doordat de extra middelen deels terechtkomen bij studenten die in de huidige situatie ook al studeren.

Tabel 2.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↑↑

2.5 Klimaat en stikstof

GroenLinks-PvdA realiseert veel meer reductie van broeikasgasemissies dan in het basispad. Het maatregelenpakket bestaat uit een combinatie van subsidies, heffingen en normeringen en leidt tot substantiële emissiereductie in de sectoren industrie, gebouwde omgeving, mobiliteit en landbouw. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen in de industrie zijn een transitiebudget voor het bedrijfsleven, het vervallen van vrijstellingen in de EB voor het niet-energetisch gebruik van aardgas en het verhogen van het budget voor de EIA, MIA en VAMIL. De verhoging van het budget voor de EIA, MIA en VAMIL is ook in de gebouwde omgeving de belangrijkste maatregel. In de sector mobiliteit dalen de emissies door invoering van een kilometerheffing in plaats van de mrb. Een plafond op de emissies van de luchtvaart (per luchthaven) zorgt voor een daling van de CO₂-emissies van de luchtvaart. Daarnaast dalen de emissies in de landbouw door een veebezettingnorm. Het maatregelenpakket leidt voor een relatief groot deel van de emissiereductie tot toename van broeikasgasemissies buiten Nederland. Dat is vooral het geval in de landbouw, de luchtvaart en beperkt in de industrie.

Tabel 2.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↑↑
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↑↑
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

Het maatregelenpakket van GroenLinks-PvdA leidt tot een veel grotere stap naar het behalen van de stikstofdoelen dan in het basispad. Het maatregelenpakket van de partij bestaat uit normeringen, heffingen en subsidies. Dit leidt tot een aanzienlijk lagere uitstoot van ammoniak in de landbouw. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen zijn de invoering van een strikte maximale veebezetting per hectare voor alle dieren, de invoering van een systeem van verhandelbare ammoniakemissierechten met dalend plafond, een kunstmestverbod op grasland en verschillende heffingen. Als gevolg van deze normeringen en heffingen

moeten boeren emissiereducerende maatregelen nemen en zal de concurrentiepositie van de veehouderij verslechteren. Een deel van de veehouders zal moeten stoppen, hierdoor krimpt de veestapel aanzienlijk. Er is een juridisch risico dat de rechter de stapeling van (normerende) maatregelen, die het eigendomsrecht reguleren, als disproportioneel beoordeelt omdat de partij geen compensatie beschikbaar stelt. Daarnaast neemt de uitstoot van stikstofoxiden bij GroenLinks-PvdA af door beprijzingsmaatregelen in de mobiliteitssector en een heffing op stikstofoxiden in de industrie. Het maatregelpakket van GroenLinks-PvdA draagt bij aan natuurherstel door meer geld uit te trekken voor natuurherstelmaatregelen en voor het uitbreiden van natuurgebieden. Daarnaast worden bufferzones van 1 kilometer aangewezen rondom stikstofgevoelige natuur waar aanvullende beperkingen voor de landbouw gelden, met budget voor extensivering en uitkoop van boeren. Tot slot stelt de partij omschakelsubsidies naar biologische landbouw beschikbaar.

2.6 Arbeid

Het pakket van GroenLinks-PvdA zorgt voor extra werkgelegenheid in de kabinetsperiode en een sterke afname van de werkloosheid in 2030. De totale werkgelegenheid stijgt met gemiddeld 0,1%-punt per jaar. De werkgelegenheid in personen groeit sterker, omdat de gewerkte uren per persoon afnemen. Bij de overheid stijgt de werkgelegenheid door intensiveringen in defensie, bereikbaarheid en onderwijs. Ook in de zorg neemt de werkgelegenheidsgroei toe. De fiscale maatregelen in het pakket verlagen de prikkels om (meer) te gaan werken. Hierdoor daalt het arbeidsaanbod en, in combinatie met de extra werkgelegenheid, komt de werkloosheid 1,2%-punt lager uit in 2030.

Op de lange termijn neemt de vraaggestuurde werkgelegenheidsgroei af en overheersen de effecten van een lager arbeidsaanbod. Met name de invoering van een verzilverbare basiskorting, het verlagen van de arbeidskorting en het verlagen van de zorgpremie, waardoor het besteedbaar inkomen stijgt, maken betaald werk per saldo minder aantrekkelijk. In totaal leidt het pakket op termijn tot een afname van de werkgelegenheid van 3,0% ten opzichte van het basispad.

Tabel 2.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,1	0,4
... waarvan marktsector	0,1	-0,1	0,1
... waarvan overheid	-0,8	1,0	0,2
... waarvan zorg	2,1	0,3	2,5
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	-1,2	3,2
Lange termijn	verandering t.o.v. basispad in %		
Structurele werkgelegenheid in uren		-3,0	
Structurele werkgelegenheid in personen		-1,9	
Uren per werkende		-1,1	

Het pakket zorgt ervoor dat mensen meer ruimte hebben voor vrije tijd of onbetaald werk. De maatregelen in het pakket zorgen ervoor dat het aantrekkelijker wordt om betaald werk op te geven. Dit geeft mensen de ruimte om te kiezen voor meer vrije tijd of onbetaald werk. Daarnaast intensificeert GroenLinks-

PvdA op de kinderopvang en laat de partij de arbeidseis los. Hierdoor kunnen meer mensen gebruikmaken van formele kinderopvang.

2.7 Zorg

GroenLinks-PvdA verhoogt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 1,9 mld euro ten opzichte van het basispakket. Deze intensivering wordt gerealiseerd door het uitbreiden van het basispakket. Ook verhoogt GroenLinks-PvdA de budgetten voor de Wmo, jeugdzorg en de zorglonen voor lage- en middeninkomens. Hiertegenover staat dat GroenLinks-PvdA alle artsen verplicht tot loondienst. In combinatie met de toepassing van de WNT leidt dit na de kabinetsperiode tot een ombuiging op de curatieve zorg.

Tabel 2.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	mld euro			niveau 2030 in mld euro
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	1,9	137,7
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-0,2	72,9
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	0,2	45,0
wv. Wmo	9,1	9,7	0,5	10,1
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	0,2	6,3
wv. Overig (b)	2,1	2,0	1,2	3,3
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensiveringen in onderzoek, opleidingen of preventie.				

De maatregelen van GroenLinks-PvdA leiden tot beperkt lagere financiële drempels voor zorggebruikers. De uitbreiding van het basispakket met periodieke tandheelkundige controle, kinderbrillen, anticonceptie en Pre-Expositie-Profylaxe (PreP) verlaagt de financiële drempels voor deze zorg.

GroenLinks-PvdA neemt enkele preventiemaatregelen, deels door lastenverzwaringen en vooral door intensiveringen. Zo breidt GroenLinks-PvdA het basispakket uit met onder andere periodieke tandheelkundige controles. Verder komt er een verbruiksbelasting op e-sigaretten.

2.8 Wonen

Het pakket van GroenLinks-PvdA heeft een licht dempend effect op de woningprijzen, terwijl huurprijsstijgingen worden afgeremd. De afbouw van de hypotheekrenteaftrek (in twaalf jaar) heeft een drukkend effect op de huizenprijzen, wat in de kabinetsperiode wordt getemperd door de verhoging van de algemene heffingskorting die ertoe leidt dat meer huishoudens hypotheekrente aftrekken tegen een verhoogd marginaal tarief. De stijging van besteedbare inkomens compenseert het resulterende negatieve effect op woningprijzen voor een groot deel. Het beleidseffect op huurprijzen concentreert zich bij private verhuurders en wordt primair veroorzaakt door het beperken van de huurindexatie (geen opslag) en het uitbreiden van het Woningwaarderingssysteem (WWS). Hogere inflatie ten gevolge van het pakket van GroenLinks-PvdA dempt dit effect ten dele.

De woonlasten nemen toe voor bestaande woningbezitters. Door de afbouw van de hypotheekrenteaftrek zullen de woonlasten van woningbezitters met een hypotheek toenemen. Voor koopstarters is het effect op woonlasten beperkt, omdat de afschaffing deels gecompenseerd wordt door lagere woningprijzen. Na de kabinetsperiode zullen huren verder stijgen door verhoogde isolatiestandaarden. Hier staan wel lagere energielasten tegenover.

Het woningaanbod neemt op langere termijn toe, vooral in de corporatiesector. Dit wordt vooral veroorzaakt door een vrijstelling van vpb en additionele leningen en garantstellingen aan woningcorporaties. De uitbreiding van het WWS zal tevens leiden tot een verschuiving van woningen van de vrije huur- naar de koopsector.

Tabel 2.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Koop­prijzen	2,7	-0,5	2,3
Huur­prijzen	3,0	-0,5	2,5
Lange termijn			
Woningaanbod		↑↑	

3 VVD

De VVD verlaagt de overheidsuitgaven aan zorg, internationale samenwerking en onderwijs, en verhoogt die aan defensie. Een verhoging van het eigen risico in de Zvw en een ombuiging op huishoudelijke hulp leiden tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Daarnaast wordt de kwaliteitsverbetering in het basispakket van de Zvw grotendeels geremd, ook na de kabinetsperiode. Hierbij nemen sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg toe. Het grootste deel van het budget voor ontwikkelingssamenwerking wordt afgeschaft. In het onderwijs buigt de VVD om op alle onderwijssectoren, waardoor het menselijk kapitaal afneemt. De VVD verhoogt de uitgaven aan defensie, de intensivering loopt tot 2035 op naar 19,3 mld euro met het oog op het behalen van de NAVO-norm.

Het beleidspakket van de VVD vergroot op termijn het aantal gewerkte uren, maar leidt tot oplopende armoede. De VVD verlaagt de lasten voor gezinnen door een lager tarief in de eerste schijf van box 1. In doorsnee is het effect op koopkracht in 2030 neutraal. Op termijn zal de armoede verder oplopen doordat de uitkeringen steeds verder achterblijven bij de loonontwikkeling. De werkgelegenheid neemt op termijn toe, met name door een een-op-eenkoppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting. Dit verkleint de ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk, terwijl het pakket naar verwachting het beroep op onbetaald werk vergroot, onder meer door ombuigingen in de zorg. Verschillende maatregelen op het gebied van studie- en asielmigratie leiden op termijn juist tot minder werkgelegenheid, omdat er minder mensen naar Nederland komen.

De effecten op het investeringsklimaat zijn licht positief, de inspanning op de stikstofdoelen wordt vergroot. Voor het investeringsklimaat is een verbetering van financieringsmogelijkheden voor bedrijven gunstig. Met een normering en subsidies wordt de stikstofuitstoot verlaagd. De inspanning op klimaat verandert niet substantieel, de partij kiest voor enkele normeringen en subsidies maar verlicht tegelijkertijd de lasten op klimaat. Door inzet op subsidies neemt op lange termijn het woningaanbod licht toe.

Binnen de kabinetsperiode is het effect van het pakket op het overheidssaldo beperkt, op de lange termijn neemt de overheidsschuld af. Zowel de uitgaven als de lasten dalen, per saldo is het effect beperkt. Op lange termijn verbeteren de overheidsfinanciën door de ombuigingen op vergrijzingsgevoelige zorguitgaven en de hogere structurele werkgelegenheid. Ondanks de hogere defensie-uitgaven daalt de overheidsschuld hierdoor in 2060.

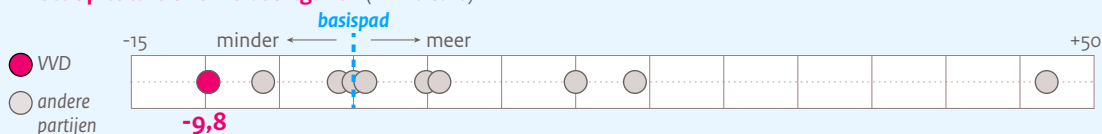
De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.2.

VVD: uitgaven- en lastenbeeld

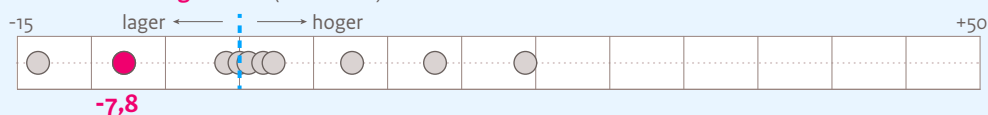
Budgettair overzicht van het partijprogramma van VVD in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

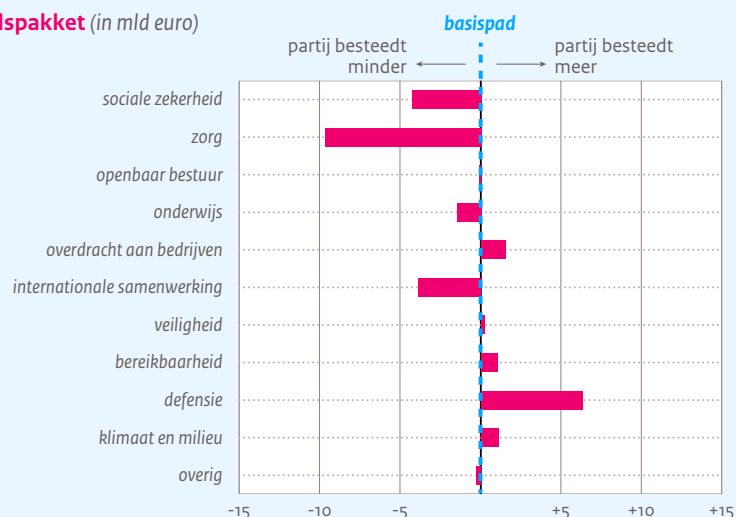

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

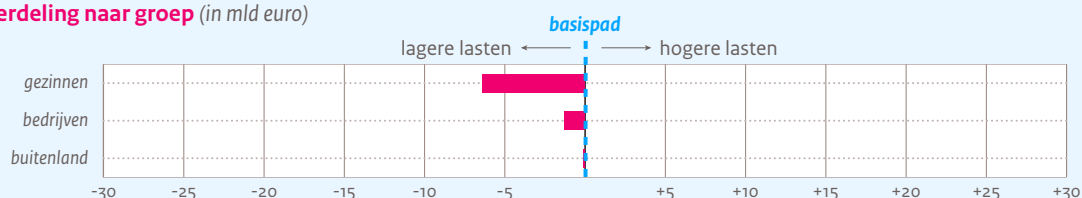
Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

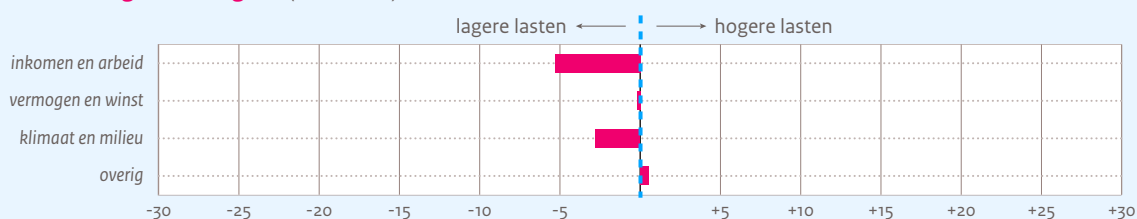

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

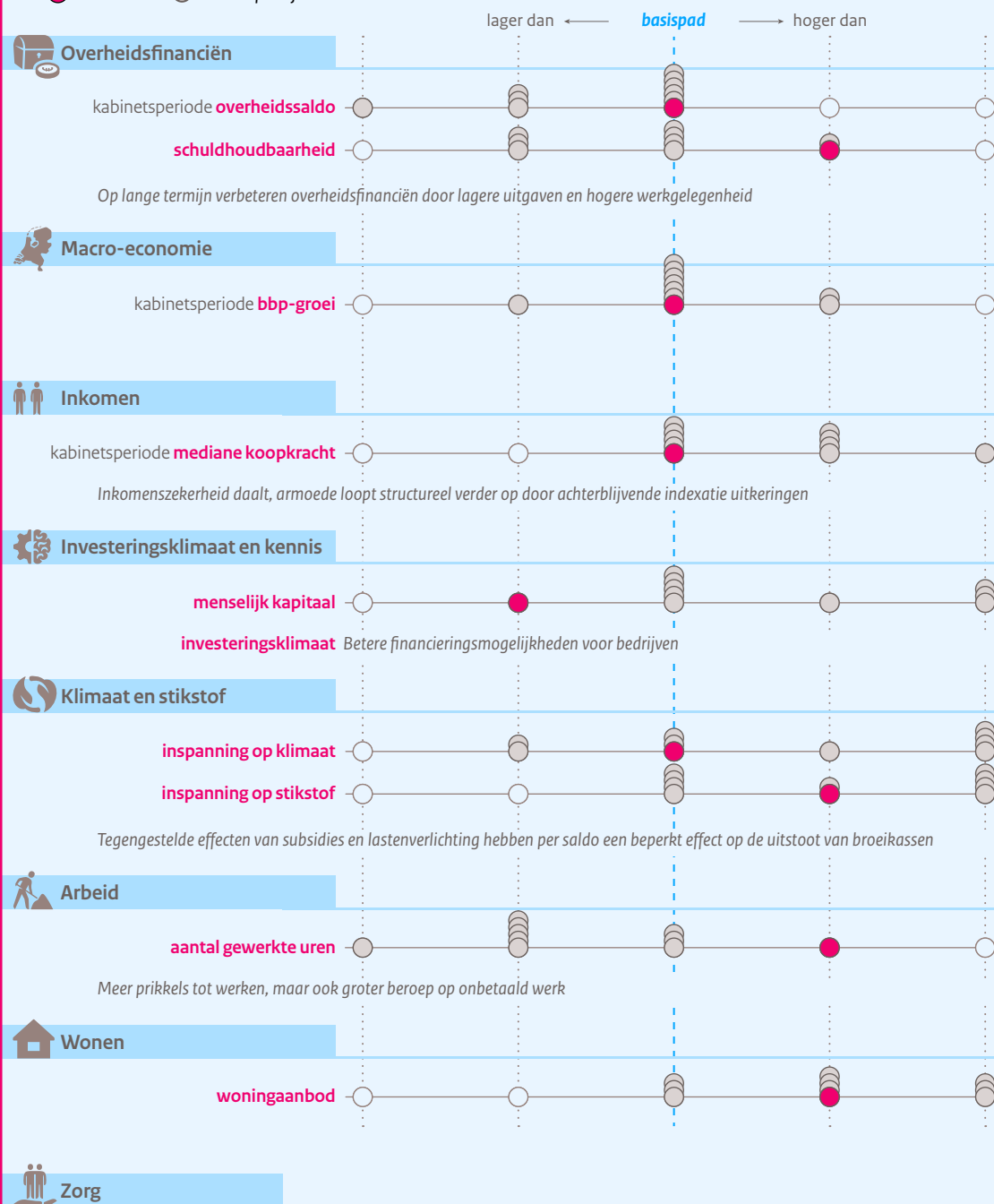
Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

VVD: economische afruilen

Effect van het programma van VVD t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● VVD ● andere partijen

houdbaarheid van
schuld verbetert
bij lagere
overheidsschuld
op de lange
termijn

Basispad
Het basispad is de
verwachte
ontwikkeling bij
ongewijzigd beleid.
Voor meer uitleg
over basispaden zie
hoofdstuk 12.
Download
databestand
[Keuzes in Kaart](#)
2027-2030

Betaalbaarheid
Substantieel lagere
groei collectieve
zorguitgaven

Toegankelijkheid
Eigen risico naar €440,
sociaaleconomische
verschillen groter

Kwaliteit
Aanzienlijk minder
kwaliteitsgroei in
curatieve zorg

Preventie
Leefstijlpreventie en
heffing op vapes

3.1 Overheidsfinanciën

Binnen de kabinetsperiode heeft het pakket een beperkt effect op het overheidssaldo, op de lange termijn neemt de overheidsschuld af. Door het beleidspakket van de VVD bedraagt het overheidstekort 2,4% bbp in 2030, een verbetering van 0,1%-punt ten opzichte van het basispad. Dit is ondanks een beperkt negatief doorwerkingseffect door lagere lonen en uitkeringen, die tot minder inkomsten voor de overheid uit de loon- en inkomensheffing leiden. Binnen de kabinetsperiode neemt de schuldquote af ten opzichte van het basispad door de verbetering van het EMU-saldo. Dit effect wordt versterkt door de verkoop van aandelen van staatsdeelnemingen. De groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven komt cumulatief 0,4%-punt lager uit tussen 2027 en 2030.

Tabel 3.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket VVD

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	0,1	-2,4
... waarvan initieel effect		0,1	
... waarvan doorwerkingseffect		-0,1	
EMU-schuld	50,0	-1,4	48,6
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	-0,4	15,3
Lange termijn			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	-20	107
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	-4	89
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	-15	60
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten	46,5	-1,7	44,9
Collectieve lasten	42,7	-0,5	42,2

De VVD verlaagt de overheidsuitgaven met 9,8 mld euro in 2030. De uitgaven aan zorg dalen met 9,7 mld euro, onder andere doordat de partij het eigen risico verhoogt en kort op de Wlz. Daarnaast dalen de uitgaven aan sociale zekerheid met 4,3 mld euro, wat met name komt door beperking van de indexatie van uitkeringen en het verlagen van de vermogensgrenzen van de zorgtoeslag en het kindgebonden budget. Daarnaast buigt de VVD 3,9 mld euro om op internationale samenwerking door het grootste deel van het budget voor ontwikkelingssamenwerking af te schaffen. Tegenover deze ombuigingen staan ook hogere uitgaven, met name de intensivering in defensie van 6,3 mld euro.

Op de lange termijn verlaagt de VVD de overheidsuitgaven nog een stuk meer dan in de kabinetsperiode. De ombuigingen op zorg en sociale zekerheid lopen na de kabinetsperiode verder op. In de zorg dalen de uitgaven structureel ten opzichte van het basispad doordat de partij de inhoud van het basispakket structureel bevriest. Dit zorgt voor een ombuiging van 0,5 mld euro in 2030 en die loopt op tot 7,7 mld euro op de lange termijn. Bij sociale zekerheid lopen de ombuigingen structureel verder op, doordat de VVD de AOW-leeftijd één-op-één koppelt aan de levensverwachting. Hierdoor dalen de uitgaven aan AOW-uitkeringen. Daarnaast leidt het indexeren van de bijstandsuitkering aan de inflatie in plaats van het wettelijke minimumloon tot een

ombuiging die structureel verder oploopt. Hiertegenover staat dat de uitgaven aan defensie verder oplopen tot 19,3 mld euro in 2035 met het oog op het halen van de nieuwe NAVO-norm.

Tabel 3.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket VVD

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	mld euro 2026	mld euro 2030	mld euro 2030	mld euro 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	-4,3	161,0	0,9	0,3
Zorg	119,8	135,8	-9,7	126,1	3,2	1,3
Openbaar bestuur	111,5	117,5	-0,1	117,3	1,3	1,3
Onderwijs	60,7	61,9	-1,5	60,3	0,5	-0,2
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	1,5	21,8	0,3	2,1
Internat. samenwerking	23,4	21,3	-3,9	17,4	-2,4	-7,2
Veiligheid	22,9	20,7	0,2	20,9	-2,4	-2,2
Bereikbaarheid	14,1	16,3	1,0	17,3	3,6	5,1
Defensie (a)	21,6	24,7	6,3	31,0	3,4	9,4
Klimaat en milieu (b)			1,1			
Overig (b)			-0,3			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	-9,8	573,8	1,3	0,9
(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm.						
(b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

De VVD verlaagt de lasten per saldo met 7,8 mld euro in 2030, voornamelijk door enkele belastingtarieven te verlagen. De verlaging van het tarief van de eerste schijf in box 1 zorgt voor lagere lasten op arbeid. Tegelijkertijd wordt het aanvangspunt voor het toptarief in box 1 verlaagd, wat leidt tot een lastenverzwaring. De VVD verlaagt ook de energiebelasting en brandstofaccijnzen, waardoor de lasten op klimaat en milieu afnemen voor zowel gezinnen als bedrijven.

Na 2030 beperkt de VVD de lastenverlichting iets. Omdat de verlaging van de brandstofaccijnzen van tijdelijke aard is, worden op lange termijn de lasten op klimaat en milieu minder verlicht. Tegelijkertijd staat de VVD toe om boven een inkomen van 60.000 euro geen pensioen op te bouwen en om de pensioenopbouw te pauzeren. Dit leidt op de langere termijn tot lagere pensioenuitkeringen en daarmee tot lagere lasten. Per saldo is de lastenverlichting na 2030 iets kleiner dan tijdens de kabinetsperiode.

Tabel 3.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket VVD

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	-5,1	-0,2	-1,6	0,5	-6,4
... waarvan bedrijven	-0,2	0,0	-1,1	0,0	-1,3
... waarvan buitenland	0,0	0,0	-0,1	0,0	-0,1
Totaal	-5,3	-0,2	-2,8	0,5	-7,8
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Doordat de uitgaven meer worden verlaagd dan de lasten, verbetert het EMU-saldo in 2030 ondanks een beperkt negatief doorwerkingseffect. Dit doorwerkingseffect komt vooral doordat lagere lonen en uitkeringen leiden tot lagere inkomens van huishoudens. Hierdoor worden met name de belastinginkomsten via de loon- en inkomensheffing gedrukt. Tegelijkertijd hebben de lagere lonen ook een dempend effect op de overheidsuitgaven, vooral via lagere loonkosten voor de overheid en in de zorg. De schuldquote in 2030 neemt af door de verbetering van het EMU-saldo. Dit effect wordt verkleind doordat het nominale bbp lager uitkomt (de noemer van de schuldquote) als gevolg van een lagere bbp-prijs, maar de verkoop van aandelen van staatsdeelnemingen verlaagt de overheidsschuld juist verder.

Op lange termijn leidt het pakket van de VVD tot een verlaging van de overheidsschuld in 2060 met 20% bbp ten opzichte van het basispad. Het negatieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. De overheidsuitgaven komen 1,7% bbp lager uit dan in het basispad in 2060. De groei van het aantal ouderen, en met name het aantal 80+'ers, zorgt ervoor dat de ombuigingen in de zorg verder oplopen in de tijd. Ook buigt de VVD om op de AOW-uitgaven door de bestaande twee-op-driekoppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting te verhogen naar een een-op-eenkoppeling. Daar staat tegenover dat de defensie-uitgaven tot en met 2035 oplopen. Deze aanpassingen groeien niet gelijktijdig in, met als gevolg een opwaarts effect op de schuldquote. De lasten dalen door het pakket van de VVD met 0,5% bbp in 2060 minder dan de uitgaven. De structurele werkgelegenheid stijgt door het pakket van de VVD met 1,2%, waardoor de overheidsschuld op lange termijn eveneens afneemt. De kans dat de overheidsschuld groter is dan 100% bbp neemt af met 15%-punt.

3.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

De bbp-groei blijft gemiddeld ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De nominale inkomens van huishoudens nemen af ten opzichte van het basispad, vooral als gevolg van lagere lonen en door ombuigingen op uitkeringen. Het reëel beschikbaar inkomen neemt alsnog toe, doordat de belastingen op inkomen worden verlaagd en de inflatie lager uitkomt. Hierdoor stijgt de consumptie van huishoudens ten opzichte van het basispad. De groei van de overheidsbestedingen komt juist lager uit, met name als gevolg van ombuigingen in de zorg. De investeringen nemen toe ten opzichte van het basispad, vooral door hogere woninginvesteringen.

Tabel 3.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket VVD

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	0,0	1,3
Consumptie huishoudens	1,1	0,2	1,3
Overheidsbestedingen	1,7	-0,5	1,2
Investerings (niet-overheid)	2,2	0,5	2,6
Uitvoer goederen en diensten	1,6	0,0	1,6
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	-0,4	2,9
Inflatie (cpi)	2,2	-0,2	2,1

De reële cao-loongroei bij bedrijven neemt af ten opzichte van het basispad. De cao-lonen nemen met 0,4%-punt per jaar minder toe dan in het basispad. De terugvalpositie van werknemers in het geval van werkloosheid verslechtert, vooral door ombuigingen op de WW en bijstand. Het neerwaartse effect hiervan op de cao-lonen wordt versterkt door lagere lasten voor werknemers. De inflatie komt 0,2%-punt per jaar lager uit dan in het basispad, met name als gevolg van de lagere loonkosten en een verlaging van de productgebonden belastingen.

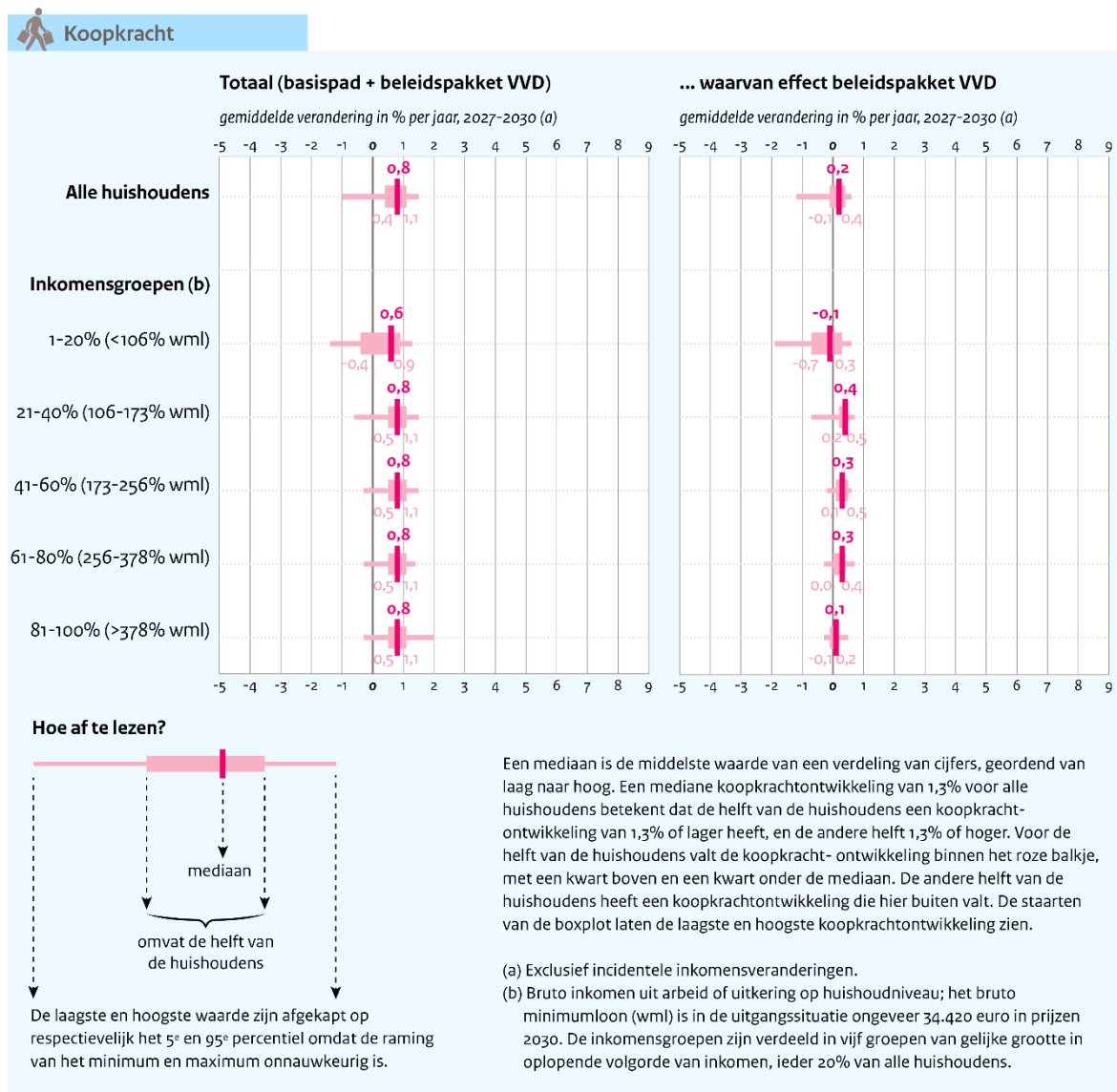
3.3 Inkomen

De VVD wijzigd een aantal bestaande parameters in box 1, en in toeslagen en uitkeringen. Het beleidspakket van de VVD bevat generieke lastenverlichting, maar verlaagt de koopkrachtontwikkeling van specifieke groepen. Zo verlaagt de VVD het tarief in de eerste schijf in box 1, het aanvangspunt van de hoogste schijf in box 1 en de vermogensgrens in het kindgebonden budget en de zorgtoeslag. Daarnaast beperkt de VVD de indexatie van de uitkeringen en wordt het eigen risico verhoogd.

Het beleidspakket van de VVD heeft een beperkt positief effect op de mediane koopkracht, van gemiddeld 0,2% per jaar. Huishoudens met middeninkomens gaan er meer op vooruit dan huishoudens met de hoogste inkomens, doordat ze relatief meer profiteren van het verlagen van het eerste schijftarief in box 1 en niet - of minder - last hebben van het verlagen van het aanvangspunt van de hoogste schijf in box 1. Het pakket van de VVD zorgt voor een lichte negatieve mediane koopkrachtontwikkeling van de onderste

inkomensgroep. Dat komt doordat uitkeringsgerechtigden er relatief veel op achteruit gaan, als gevolg van het beperkt indexeren van de uitkeringen.

Figuur 3.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket VVD, gemiddeld per jaar

Het aantal personen in armoede stijgt met 0,9%-punt naar 3,5% en de inkomenszekerheid neemt af. Met name mensen met een uitkering krijgen te maken met een koopkrachtdaling en minder zekerheid van inkomen. Dat komt bijvoorbeeld door een indexatie van de uitkeringen aan de inflatie in plaats van lonen en de verlaging van het kindgebonden budget en de grenzen in de huurtoeslag. Met de ingeperkte indexatie van de bijstand aan de inflatie komen vooral mensen net boven de armoedegrens onder de armoedegrens terecht. Daarnaast wordt de WW verkort en wordt de WIA minder toegankelijk door deeltijdfuncties mee te nemen in de WIA-keuring. Werknemers bij kleine werkgevers krijgen nog maar één jaar loon doorbetaald bij ziekte en worden daarna gekeurd voor de WIA. De uitkeringen in de Participatiewet worden gekort bij het niet voldoen aan de arbeidsverplichting. Op termijn zal de armoede en de inkomensongelijkheid verder oplopen, doordat de uitkeringen 30 jaar na de kabinetsperiode circa 25% zijn achtergebleven bij de loonontwikkeling. Op termijn zal het aantal bijstandsgerechtigden onder de armoedegrens daarom verder toenemen.

Tabel 3.3.1 Armoede-effect van beleidspakket VVD

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	in % van de bevolking in 2030		
Personen in armoede	2,6	0,9	3,5

De VVD voegt keuzemogelijkheid toe aan het pensioenstelsel. Het wordt toegestaan om enkele jaren geen pensioen op te bouwen en om over het inkomen hoger dan 60.000 euro (tussen modaal en anderhalf keer modaal) geen pensioen op te bouwen. Dit vergroot de ruimte voor eigen invulling van pensioenopbouw. De stapeling van keuzemogelijkheden vermindert de solidariteit van het pensioenstelsel en verlaagt het minimale pensioenresultaat. Daarnaast wordt de koppeling van de pensioenleeftijd aan de levensverwachting verhoogd van twee-op-drie naar één-op-één. Mensen werken daardoor langer en zijn relatief korter met pensioen. Jaarlijks hoeft minder pensioenpremie afgedragen te worden voor hetzelfde pensioenresultaat.

3.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van de VVD is licht positief voor het investeringsklimaat door verbetering van financieringsmogelijkheden voor bedrijven en tijdelijke hogere investeringen in infrastructuur. De VVD verbetert de financieringsmogelijkheden voor het bedrijfsleven via een kapitaalinjectie van 10 mld euro in een investeringsinstelling. Deze middelen zijn bedoeld voor groeikapitaal in de vorm van leningen en garanties voor startups en scale-ups. Door de omvang van de kapitaalinjectie bestaat er een risico op verdringing van private financiering. De partij verhoogt tijdelijk de uitgaven aan infrastructuur voor wegen en openbaar vervoer.

De gevolgen van het pakket van de VVD op de lasten voor bedrijven zijn beperkt. De generieke lasten voor bedrijven blijven ongeveer gelijk. De verkorting van loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven met maximaal 25 werknemers verlaagt de drempel van individuele werkgevers voor het aannemen van mensen en kan ondernemingsgroei bevorderen. De VVD neemt enkele tijdelijke maatregelen die specifieke kosten voor bedrijven verlagen, zoals verhoging van SDE++-subsidies en verlaging van de brandstofaccijnzen.

De VVD stimuleert in beperkte mate R&D door bedrijven. De partij verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelswerk (WBSO). Evaluaties wijzen erop dat de WBSO een effectief instrument is om R&D door bedrijven te stimuleren. De VVD verhoogt daarnaast gedurende acht jaar de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek, wat een tijdelijke impuls geeft aan innovatie. Ten slotte intensificeert de VVD in defensie. De partij geeft daarbij aan dat een deel van de extra middelen voor defensie bedoeld is voor R&D en innovatie.

Het menselijk kapitaal neemt af als gevolg van het beleidspakket van de VVD. De partij kiest ervoor om hogeronderwijsinstellingen niet meer volledig te bekostigen voor studenten met studievertraging. Deze maatregel is beperkt effectief in het terugdringen van het aantal langstudeerders, omdat deze studenten in de huidige verdeelsleutel van de lumpsum al niet worden meegeteld. De resulterende verlaging van de lumpsum verslechtert de onderwijskwaliteit en pakt negatief uit voor hbo- en wo-gediplomeerden. De partij schaft ook het programma School en Omgeving en de subsidieregeling brugfunctionaris af voor het po en vo. Dit pakt met name negatief uit voor leerlingen met leerachterstanden, waardoor de kans op het behalen van een startkwalificatie afneemt. Verder verlaagt de VVD de lumpsum van het mbo door de begeleide onderwijstijd en het aantal overige uren naar beneden te brengen ten gunste van het aantal uren in de beroepspraktijk, en door de instroom in bol-opleidingen te beperken ten gunste van bbl-opleidingen. Per saldo neemt hierdoor de

onderwijskwaliteit in het mbo af. Het beleidspakket zorgt daarnaast voor een aanzienlijke daling van het aantal internationale studenten, waardoor op termijn het aantal hbo- en wo-gediplomeerden afneemt.

Tabel 3.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket VVD

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↓

3.5 Klimaat en stikstof

De VVD realiseert een reductie van broeikasgasemissies in dezelfde orde van grootte als in het basispad.

Het maatregelenpakket bestaat voornamelijk uit enerzijds subsidies en normeringen, anderzijds uit lastenverlichting en leidt tot beperkte emissiereductie in de sectoren landbouw en landgebruik. De belangrijke maatregelen die hieraan bijdragen zijn bedrijfsbeëindiging en de invoering van afrekenbare emissienormen op bedrijfsniveau. In het landgebruik wordt een relatief aanzienlijke reductie gerealiseerd door het nemen van vernattingsmaatregelen in het gehele veenweidegebied. De emissiereducties in de industrie door het verhogen van het budget voor de SDE++ vallen ongeveer weg tegen de toename van de emissies door het afschaffen van de CO₂-heffing industrie, uitgezonderd voor de afvalverbrandingsinstallaties.

Het maatregelenpakket van de VVD leidt tot een grotere stap naar het behalen van de stikstofdoelen dan in het basispad. Het maatregelenpakket van de partij bestaat uit een normering en subsidies, en leidt vooral tot minder uitstoot van ammoniak in de landbouw. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen zijn het invoeren van afrekenbare emissienormen op bedrijfsniveau en aanvullend budget voor het beëindigen van veehouderijen. Als gevolg van dit maatregelenpakket moeten boeren emissiereducerende maatregelen nemen en krimpt de veestapel. De VVD draagt bij aan natuurherstel door subsidiebudget beschikbaar te stellen voor extensivering en agrarisch natuurbeheer rond stikstofgevoelige natuur en in veenweidegebieden.

Tabel 3.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket VVD

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↔
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↑
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

3.6 Arbeid

Door het pakket van de VVD neemt de werkloosheid in 2030 toe. De totale werkgelegenheid verandert in de kabinetsperiode beperkt ten opzichte van het basispad. In de marktsector en bij de overheid neemt de werkgelegenheid licht toe. In de zorg valt de werkgelegenheidsgroei door ombuigingen echter fors lager uit: gemiddeld 1,1%-punt per jaar. Omdat het arbeidsaanbod stijgt, komt de werkloosheid in 2030 0,3%-punt hoger uit.

Op de lange termijn neemt de structurele werkgelegenheid toe, doordat de arbeidsvraag zich aanpast aan het hogere arbeidsaanbod. De toename is per saldo 1,3% ten opzichte van het basispad. Met name de een-op-eenkoppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting verhoogt het arbeidsaanbod. De

werkgelegenheid stijgt ook door de bijstand te indexeren met de inflatie in plaats van het wettelijk minimumloon, waardoor uitkeringsbedragen minder snel stijgen. Verschillende migratiemaatregelen, zoals asielbeperkende maatregelen en het weren van internationale studenten, verminderen het arbeidsaanbod, omdat hierdoor minder mensen naar Nederland komen.

Het pakket verhoogt naar verwachting het beroep op onbetaald werk. Het pakket bevat enkele maatregelen die voor een grotere vraag naar informele zorg kunnen zorgen. Zo gaat de huishoudelijke zorg uit de Wmo, dalen de tarieven voor betaalde informele zorg en wordt de reikwijdte van de jeugdhulpplicht ingeperkt. De zorgtaken van naasten, zoals familieleden, kunnen hierdoor toenemen. De VVD scherpt ook de arbeidseis in de kinderopvang aan, waardoor de zorg voor kinderen meer informeel zal plaatsvinden, bijvoorbeeld door de ouders of grootouders. Tegelijkertijd blijven ouderen juist langer doorwerken door de AOW-leeftijdsverhoging.

Tabel 3.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket VVD

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,0	0,3
... waarvan marktsector	0,1	0,2	0,3
... waarvan overheid	-0,8	0,2	-0,6
... waarvan zorg	2,1	-1,1	1,0
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	0,3	4,7
Lange termijn	verandering t.o.v. basispad in %		
Structurele werkgelegenheid in uren		1,2	
Structurele werkgelegenheid in personen		1,3	
Uren per werkende		-0,1	

3.7 Zorg

De VVD verlaagt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 9,7 mld euro ten opzichte van het basispad, deze ombuiging loopt structureel verder op. De VVD bereikt een groot deel van de ombuiging in de kabinetsperiode door het verhogen van de eigen betalingen van zorggebruikers in de Zvw. Verder neemt de partij maatregelen in de curatieve zorg, de maatschappelijke ondersteuning en de jeugdzorg die de reikwijdte van de collectief gefinancierde zorg per saldo inperken, met name door het bevriezen van het basispakket in de Zvw. Dit beperkt de toekomstige groei van de zorguitgaven, waardoor de ombuiging na de kabinetsperiode verder oploopt. Ook kort de VVD op de budgetten voor de ouderenzorg, de gehandicaptenzorg, de langdurige ggz, en medisch-specialistische vervolgopleidingen. Naast deze ombuigingen, intensificeert de VVD in preventie en sport.

De maatregelen van de VVD leiden tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Zo leidt de verhoging van het eigen risico naar 440 euro ertoe dat zorggebruikers te maken krijgen met hogere eigen betalingen. Daarnaast schrapt de partij de aanspraak op huishoudelijke hulp in de Wmo. Verder leidt het bevriezen van het basispakket tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg, doordat een deel van de mensen de niet-vergoede zorg alsnog zelf zal inkopen.

Tabel 3.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket VVD

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i>			<i>niveau 2030 in mld euro</i>
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	-9,7	126,1
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-6,6	66,5
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	-0,4	44,5
wv. Wmo	9,1	9,7	-2,7	7,0
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	-0,2	5,9
wv. Overig (b)	2,1	2,0	0,2	2,3
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensivering in onderzoek, opleidingen of preventie.				

De maatregelen van de VVD remmen grotendeels de kwaliteitsverbetering die is voorzien bij ongewijzigd beleid in de curatieve zorg en remt deze alleen gedurende de kabinetsperiode ook in de langdurige zorg. Het bevriezen van de inhoud van het basispakket leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen, die de zorg duurder maken, niet vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering in de curatieve zorg wordt hiermee grotendeels geremd. Verder kort de VVD het budget voor de langdurige zorg door het schrappen van de envelop ouderenzorg en door de maximale generieke korting. De kwaliteitsverbetering in de langdurige zorg wordt alleen tijdens de kabinetsperiode grotendeels geremd.

De VVD neemt een paar preventiemaatregelen, door intensivering en lastenverzwaringen. Er wordt taakstellend geïntensiveerd in preventie en sport en er komt een verbruiksbelasting op e-sigaretten.

3.8 Wonen

Het beleidspakket van de VVD heeft geen effect op woningprijzen, het huureffect is beperkt. Het beperkte effect op huurprijzen wordt gedreven door lagere inflatie en loongroei.

De betaalbaarheid van koop- en huurwoningen blijft onveranderd, terwijl het woningaanbod licht toeneemt. Deze toename volgt uit het verhogen woningbouwsubsidies door de VVD.

Tabel 3.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket VVD

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
Kabinetsperiode			<i>% per jaar, 2027-2030</i>
Koopprijzen	2,7	0,0	2,7
Huurprijzen	3,0	-0,1	2,9
Lange termijn			
Woningaanbod		↑	

4 NSC

NSC verlaagt de overheidsuitgaven aan zorg, en verhoogt die aan defensie. De verhoging van het eigen risico verhoogt de financiële drempels voor zorggebruikers, hoewel de uitbreiding van het basispakket dit effect deels dempt. Andere overheidsuitgaven worden verhoogd, de uitgaven aan defensie stijgen structureel met 8,4 mld euro. In het onderwijs intensificeert NSC voornamelijk in leven lang ontwikkelen. Hoewel dit het menselijk kapitaal verhoogt, is het effect beperkt doordat de uitgaven deels in plaats komen van private uitgaven.

Voor bedrijven zijn er onderliggende verschuivingen, per saldo is de lastenverzwaring beperkt. De huidige financieringssysteem van de Zvw wordt aangepast door de nominale premies te verlagen en de IAB-premies te verhogen, wat lasten van gezinnen naar bedrijven verschuift. NSC stimuleert R&D door bedrijven. De partij neemt geen maatregelen die de stikstofuitstoot substantieel verlagen, waardoor belemmeringen in de vergunningverlening voor investeringsprojecten niet worden aangepakt. Ook de inspanning op klimaat verandert niet substantieel.

Voor huishoudens neemt de koopkracht toe en daalt de armoede, terwijl het aantal gewerkte uren op lange termijn afneemt. Met het verlagen van de nominale zorgpremie verdwijnt de zorgtoeslag, ook wordt een aantal regelingen afgeschaft. Daarnaast introduceert NSC een nieuwe kindregeling en een extra schijf in box 1, verlaagt de partij de arbeidskorting en wordt het minimumloon verhoogd met 5,7%. De inkomenszekerheid wordt in enige mate verbeterd door het beleidspakket van NSC. Door deze maatregelen worden de prikkels voor betaald werk lager, dit geeft wel meer ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk. Ook verschillende maatregelen op het gebied van studie- en arbeidsmigratie leiden op termijn tot minder werkgelegenheid, omdat er minder mensen naar Nederland komen.

Het woningaanbod groeit licht op langere termijn. Dit komt door lastenverlichting voor corporaties en subsidies voor woningbouw. De woonlasten nemen af voor huishoudens met een langdurige hypotheek, doordat NSC de dertigjaarsregeling opschort.

Binnen de kabinetsperiode is het effect van het pakket op het overheidssaldo beperkt, maar op lange termijn loopt de overheidsschuld op. Hoewel NSC de uitgaven wat meer laat stijgen dan de lasten, zorgt macro-economische doorwerking voor per saldo een beperkt effect in 2030. Met name hogere lonen leiden tot meer belastingopbrengsten. Het positieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. Daarnaast zorgt de lagere werkgelegenheid voor een verslechtering van de overheidsfinanciën, waardoor de schuld in 2060 oploopt.

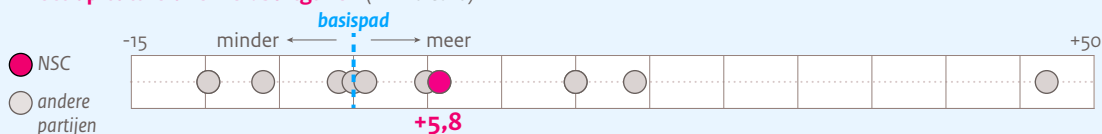
De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.3.

NSC: uitgaven- en lastenbeeld

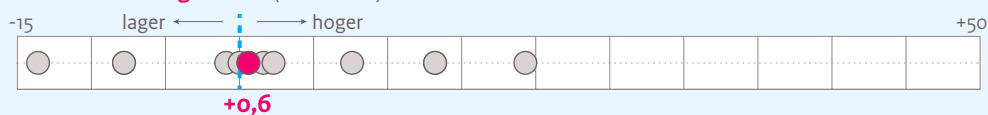
Budgettair overzicht van het partijprogramma van NSC in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

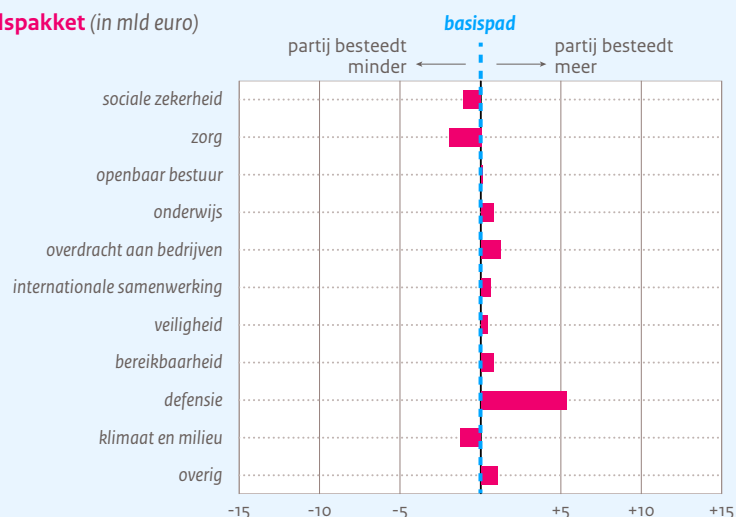

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

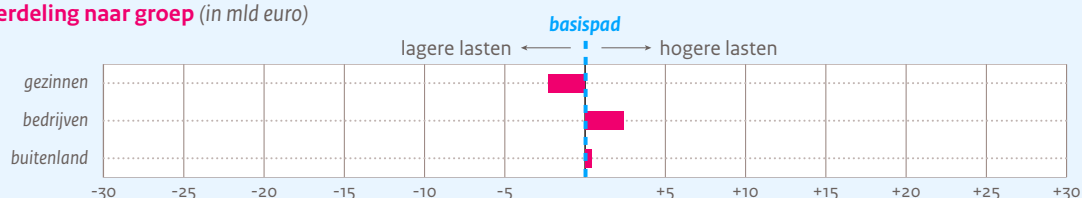
Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

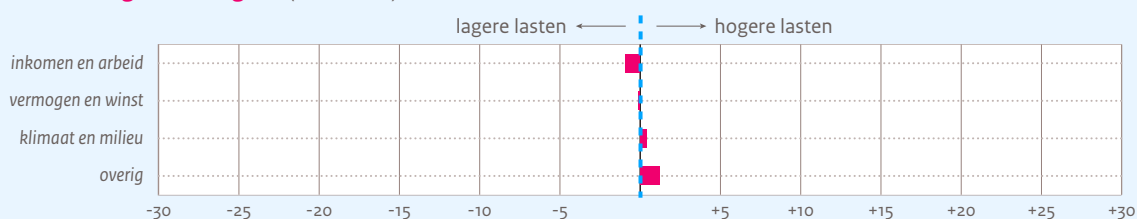

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

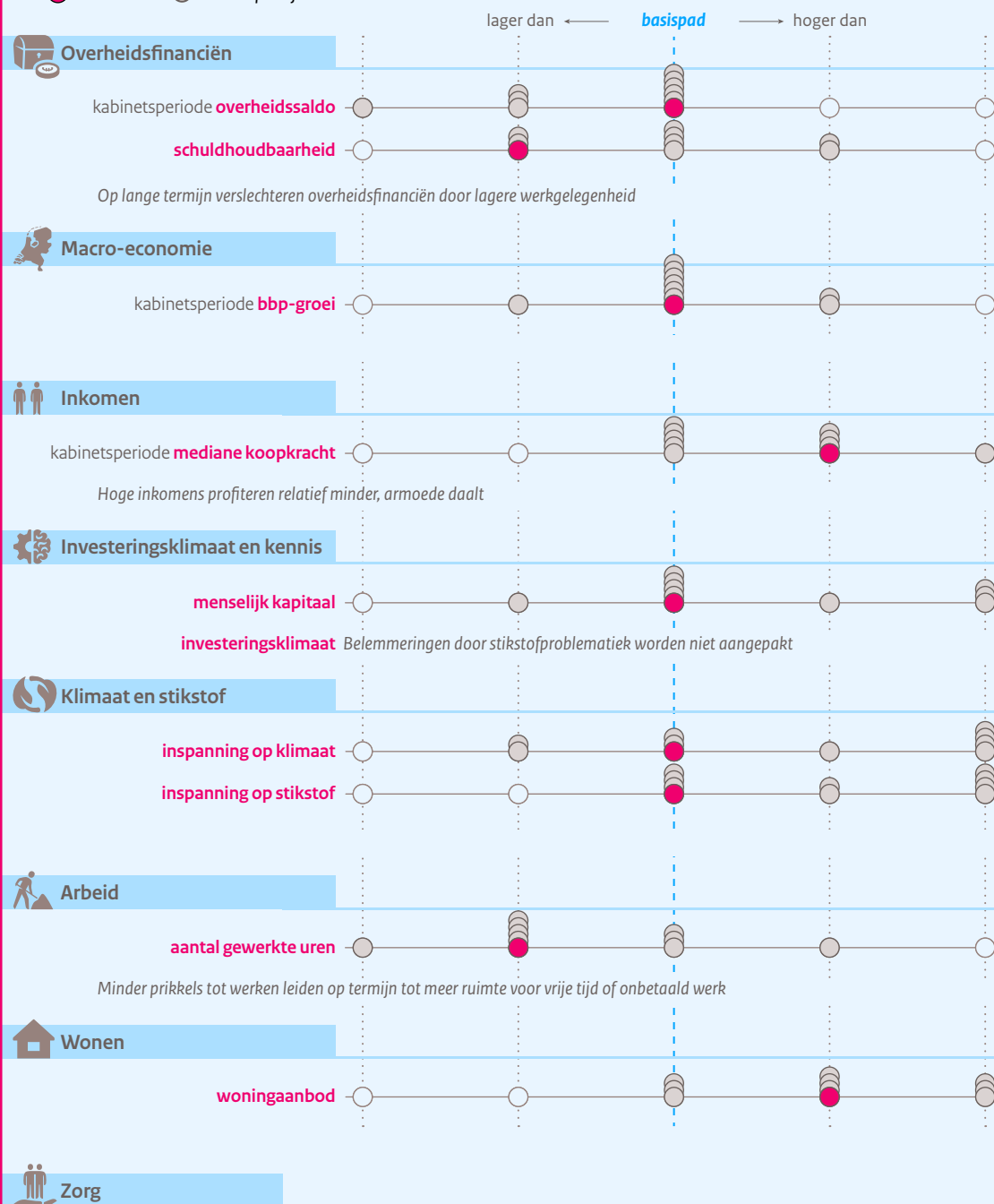
Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

NSC: economische afruilen

Effect van het programma van NSC t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● NSC

● andere partijen

houdbaarheid van
schuld verbetert
bij lagere
overheidsschuld
op de lange
termijn

Basispad

Het basispad is de
verwachte
ontwikkeling bij
ongewijzigd beleid.
Voor meer uitleg
over basispaden zie
hoofdstuk 12.
Download
databestand
[Keuzes in Kaart](#)
2027-2030

Betaalbaarheid
Lagere groei
collectieve
zorguitgaven

Toegankelijkheid
Eigen risico naar
€385

Kwaliteit

Preventie Heffing
op suiker en vapes.
Pakketuitbreidingen
en stimulans bewegen

4.1 Overheidsfinanciën

Binnen de kabinetsperiode is het effect van het pakket op het overheidssaldo beperkt, maar op lange termijn loopt de overheidsschuld op. Door het beleidspakket van NSC bedraagt het overheidstekort 2,6% bbp in 2030, een verslechtering van 0,1%-punt ten opzichte van het basispad. Het pakket van NSC zorgt voor hogere lonen, wat leidt tot meer belastinginkomsten. Dit zorgt ervoor dat het overheidssaldo in 2030 positiever uitkomt dan het initieel effect van de uitgaven- en lastenmaatregelen. Binnen de kabinetsperiode neemt de overheidsschuld als percentage van het bbp iets af. Dit komt doordat het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) stijgt, door een hogere bbp-prijs en hogere volumegroei. De groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven komt cumulatief 1,1%-punt hoger uit tussen 2027 en 2030.

Tabel 4.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket NSC

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	-0,1	-2,6
... waarvan initieel effect		-0,4	
... waarvan doorwerkingseffect		0,3	
EMU-schuld	50,0	-0,5	49,4
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	1,1	16,8
Lange termijn			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	28	154
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	5	99
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	14	89
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten (a)	46,5	1,5	48,1
Collectieve lasten (a)	42,7	0,7	43,4
(a) De collectieve uitgaven en lasten zijn op EMU-basis. Door het verzilverbaar maken van de algemene heffingskorting komen deze ex ante 0,2% bbp hoger uit dan de uitgaven- en lastenontwikkeling volgens de beleidsmatige definitie, zie voor verdere toelichting paragraaf 12.5.1.			

NSC verhoogt de overheidsuitgaven met 5,8 mld euro in 2030. Dit komt met name door een intensivering in defensie van 5,3 mld euro. Daarnaast intensiveert NSC 1,2 mld euro in overdrachten aan bedrijven, onder andere door het verhogen van de subsidies binnen het Nationaal Groeifonds. De voornaamste ombuiging is op de zorg, waar de uitgaven dalen met 2,0 mld euro ten opzichte van het basispad. Dit is met name het gevolg van de verhoging van het eigen risico. Verder schaft NSC het kindgebonden budget en de kinderbijslag af, en introduceert in plaats daarvan een nieuwe inkomensafhankelijke kindregeling.

Ook op de lange termijn verhoogt NSC de overheidsuitgaven, maar iets minder dan tijdens de kabinetsperiode. Dit komt onder andere doordat het beleidspakket een aantal tijdelijke maatregelen op het gebied van overdrachten aan bedrijven bevat. Daarnaast schaft de partij de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) af. De besparing hiervan loopt op van 0,1 mld euro in 2030 tot 2,2 mld euro op de lange termijn. Hier staat tegenover dat de uitgaven aan defensie stijgen tot 8,4 mld euro in 2035.

Tabel 4.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket NSC

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleids pakket + basispad	Basispad	Beleids pakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2026	<i>mld euro</i> 2030	<i>mld euro</i> 2030	<i>mld euro</i> 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	-1,1	164,2	0,9	0,8
Zorg	119,8	135,8	-2,0	133,8	3,2	2,8
Openbaar bestuur	111,5	117,5	0,1	117,5	1,3	1,3
Onderwijs	60,7	61,9	0,8	62,7	0,5	0,8
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	1,2	21,5	0,3	1,8
Internat. samenwerking	23,4	21,3	0,6	21,9	-2,4	-1,7
Veiligheid	22,9	20,7	0,4	21,1	-2,4	-1,9
Bereikbaarheid	14,1	16,3	0,8	17,1	3,6	4,8
Defensie (a)	21,6	24,7	5,3	30,0	3,4	8,5
Klimaat en milieu (b)			-1,3			
Overig (b)			1,0			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	5,8	589,4	1,3	1,6

(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm.
(b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.

NSC verschuift een deel van de lasten op arbeid van gezinnen naar bedrijven. De totale verandering in de lasten blijft hierdoor beperkt met een per saldo lastenverzwaring van 0,6 mld euro. NSC verlaagt de nominale zorgpremie en verhoogt de inkomensafhankelijke bijdrage voor de zorgverzekeringswet, wat zorgt voor een verschuiving van de lasten van gezinnen naar bedrijven. De lasten voor gezinnen worden verder verlaagd door het verlagen van het tarief in de eerste schijf van de inkomstenbelasting en het verhogen en verzilverbaar maken van de algemene heffingskorting. Hiertegenover staan lastenverzwaringen door het verlagen van de arbeidskorting en de ouderenkorting en het verlagen van de aftoppingsgrens voor pensioenpremies. Voor bedrijven wordt de stijging van de lasten door de aangepaste zorgpremiesystematiek deels gecompenseerd door een generieke verlaging van de Aof-premies, maar per saldo resteert een lastenverzwaring.

Tabel 4.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket NSC

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	-3,5	0,4	-0,3	1,1	-2,3
... waarvan bedrijven	2,6	-0,6	0,3	0,1	2,4
... waarvan buitenland	0,0	0,0	0,4	0,1	0,4
Totaal	-0,9	-0,1	0,4	1,2	0,6

+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting

Na 2030 verlaagt het maatregelenpakket van NSC de lasten voor gezinnen verder. Dit is vooral het gevolg van het verlagen van de aftoppingsgrens voor pensioenpremies. Op termijn leidt deze maatregel tot lagere belastbare pensioenuitkeringen en daarmee tot een lastenverlichting.

Hoewel de uitgaven meer worden verhoogd dan de lasten, verslechtert het EMU-saldo in 2030 beperkt als gevolg van een positief doorwerkingseffect. Hogere lonen leiden met name tot hogere inkomsten in de loon- en inkomensheffing. Daarnaast nemen de btw-inkomsten toe. De positieve doorwerking wordt gedempt door hogere loonkosten voor de overheid en in de zorg. De overheidsschuld daalt ondanks het verslechterde EMU-saldo. Dit komt doordat het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) stijgt, door een hogere bbp-prijs en hogere volumegroei.

Op lange termijn leidt het pakket van NSC tot een verhoging van de overheidsschuld in 2060 met 28% bbp ten opzichte van het basispad. Het positieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. De overheidsuitgaven nemen met 1,5% bbp toe in 2060, mede door AOW-uitgaven: door het toenemende aantal gepensioneerden nemen de extra AOW-uitgaven als gevolg van de wml-verhoging toe. De lasten nemen door het pakket van NSC minder toe dan de uitgaven, met 0,7% bbp in 2060 na doorwerking.³ Dit verschilt van de budgettaire impuls doordat hogere lasten op arbeid voor bedrijven worden afgewenteld op werknemers, die daardoor minder belasting gaan betalen, en door de langzame ingroei van de lagere belastbare pensioenuitkeringen. Het pakket van NSC heeft op lange termijn grote doorwerkingseffecten: de structurele werkgelegenheid daalt met 2,8%, wat eveneens zorgt voor een oplopende schuld. De kans dat de overheidsschuld in 2060 groter is dan 100% bbp neemt toe met 14%-punt.

³ De collectieve uitgaven en lasten zijn op EMU-basis. Door het verzilverbaar maken van de algemene heffingskorting komen deze ex ante 0,2% bbp hoger uit dan de uitgaven- en lastenontwikkeling volgens de beleidsmatige definitie, zie voor verdere toelichting paragraaf 12.5.1.

4.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,1%-punt per jaar boven het basispad. Doordat het beschikbaar inkomen op macroniveau slechts beperkt toeneemt ten opzichte van het basispad, blijft de consumptiegroei per saldo ongewijzigd. Onderliggend stijgen de inkomens van huishoudens door hogere reële cao-loongroei en hogere uitkeringen, echter komt de werkgelegenheidsgroei lager uit. Intensiveringen in infrastructuur, defensie en onderwijs zorgen voor een verhoging van de overheidsbestedingen. De investeringen vallen hoger uit dan in het basispad door subsidies voor innovatie. Ook is er sprake van een toename van de woninginvesteringen.

De reële cao-loongroei bij bedrijven neemt toe ten opzichte van het basispad. De cao-lonen nemen met 0,6%-punt per jaar meer toe dan in het basispad. Hogere werknemerslasten en een betere terugvalpositie in het geval van werkloosheid zorgen voor een opwaarts effect op de loongroei in de loononderhandelingen, dit wordt wel licht gedempt doordat de werkgeverslasten ook stijgen. Door hogere lonen en hogere productgebonden belastingen is de inflatie 0,1%-punt per jaar hoger dan in het basispad.

Tabel 4.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket NSC

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	0,1	1,4
Consumptie huishoudens	1,1	0,0	1,1
Overheidsbestedingen	1,7	0,3	2,0
Investerings (niet-overheid)	2,2	0,4	2,6
Uitvoer goederen en diensten	1,6	0,0	1,6
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	0,6	3,9
Inflatie (cpi)	2,2	0,1	2,4

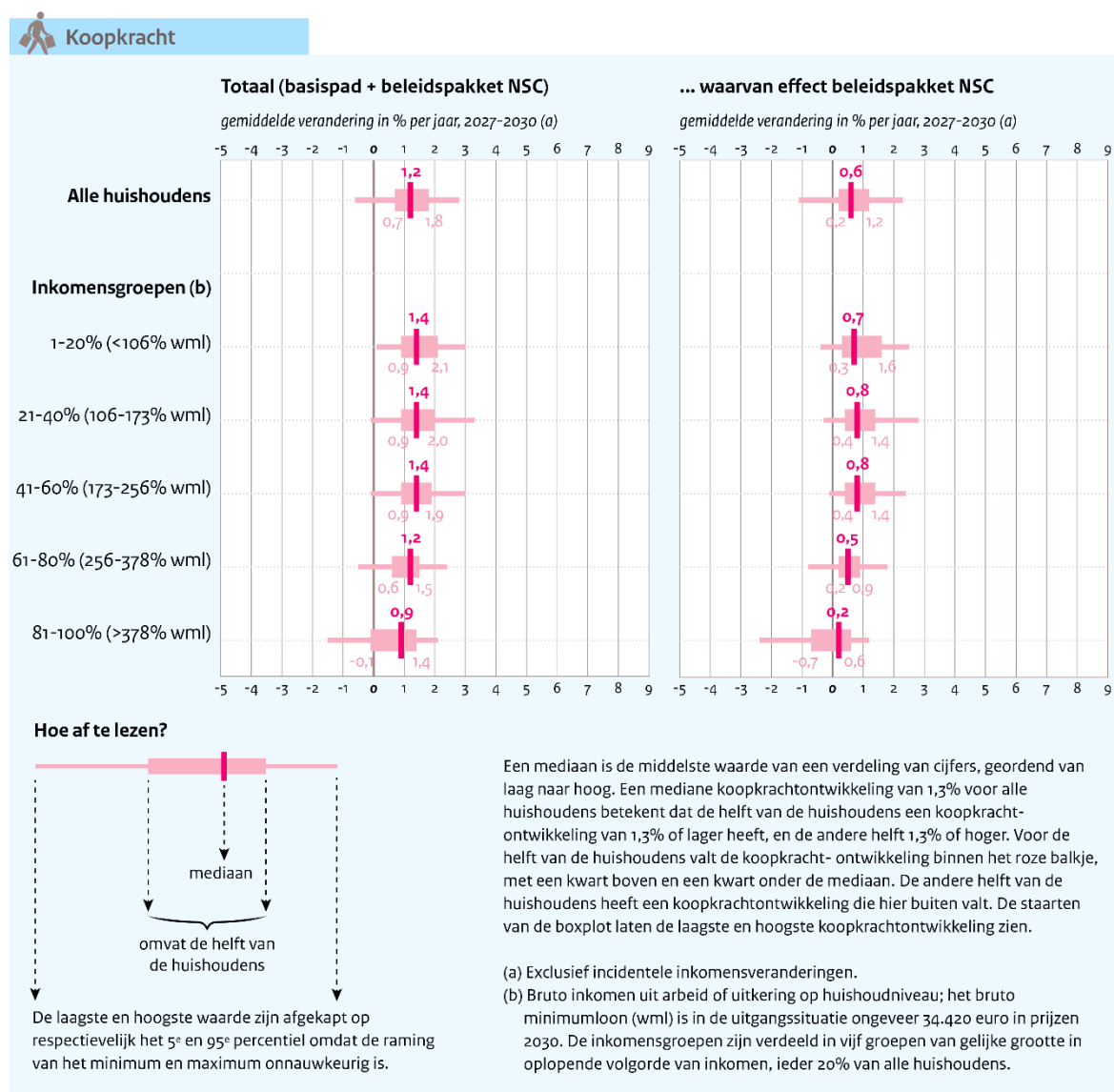
4.3 Inkomen

NSC wijzigt een aantal grotere regelingen in het belastingen- en toeslagenstelsel en past de parameters van bestaande regelingen aan. Zo verlaagt NSC de nominale zorgpremie, met als gevolg dat de zorgtoeslag verdwijnt. Daarnaast schaft NSC een aantal regelingen af (zoals de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de zelfstandigen- en startersaftrek), worden het kindgebonden budget en de kinderbijslag door een nieuwe kindregeling vervangen, en komt er een extra schijf in de inkomstenbelasting. Ten slotte worden de arbeidskorting en het tarief van de eerste schijf in box 1 verlaagd en het minimumloon met 5,7% verhoogd.

Als gevolg van het beleidspakket van NSC stijgt de mediane koopkrachtontwikkeling gemiddeld met 0,6%-punt per jaar. Naast het directe koopkrachteffect van de maatregelen in box 1, de toeslagen en de uitkeringen zorgt het pakket voor een stijging van de reële cao-lonen bij bedrijven, wat bijdraagt aan de positieve koopkrachtontwikkeling. De lagere- en middeninkomens profiteren meer van het beleidspakket van NSC dan hogere inkomens. De tweede en derde inkomensgroep hebben in doorsnee een koopkrachtverbetering van 0,8% per jaar doordat deze groepen profiteren van de verlaging van de nominale

zorgpremie en het tarief in de eerste schijf van box 1 en van de verhoging van het minimumloon en de uitkeringen. Hoge inkomens profiteren ook van de verlaging van het tarief in de eerste schijf en de verlaging van de nominale zorgpremie, maar hebben nadeel van de verlaging van de arbeidskorting, het uitstel van het nieuwe financieringsstelsel voor kinderopvang en het verlagen van het aftrektarief van de aftrekposten.

Figuur 4.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket NSC, gemiddeld per jaar

Het aandeel personen in armoede daalt met 0,6%-punt naar 2,0%. Dit komt met name door de verhoging van het minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen, waaronder de AOW. Uitkeringsgerechtigden gaan er daardoor relatief veel op vooruit. Daarnaast hebben huishoudens met een laag inkomen en kinderen voordeel van de nieuwe kindregeling, waarin de kindbedragen hoger uitvallen dan in de huidige kindregelingen.

De inkomenszekerheid wordt in enige mate verbeterd door het beleidspakket van NSC. Het verdwijnen van de zorgtoeslag verkleint het risico op terugvorderingen en nabetalingen. Werknemers die hun baan verliezen profiteren van een langere WW-duur. Meer mensen kunnen aanspraak maken op de WIA door het verlagen van de ondergrens van 35% naar 25%. Daarnaast wordt, na herkeuring, de vervolguutkering in de WGA na vijf jaar afgeschaft. Dit maakt de WGA na vijf jaar minder toegankelijk. Daarentegen neemt de

voorspelbaarheid van de WGA-uitkering na vijf jaar hierdoor toe. Werknemers bij kleine werkgevers krijgen nog maar één jaar loon doorbetaald bij ziekte en worden daarna gekeurd voor de WIA. Tot slot kan - afhankelijk van de invulling - de taakstellende intensivering in de reparatie van de sociale zekerheid een effect hebben op de zekerheid van inkomen. Dit zijn vooral aanpassingen binnen het huidige stelsel, waardoor het effect op de zekerheid van het inkomen relatief beperkt is.

NSC verlaagt de aftrekbaarheid van pensioenpremies tot een inkomen van 105.000 euro (ruim twee keer modaal). Mensen met een inkomen daarboven hebben hierdoor een lagere collectieve pensioenopbouw.

Tabel 4.3.1 Armoede-effect van beleidspakket NSC

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids pakket + basispad
			<i>in % van de bevolking in 2030</i>
Personen in armoede	2,6	-0,6	2,0

4.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van NSC bevat een lichte generieke lastenverzwaring voor bedrijven met grote onderliggende verschuivingen. De Zvw-premies worden sterk verhoogd door een verschuiving naar bedrijven en de Aof-premie wordt sterk verlaagd. Per saldo is dit een verhoging van werkgeverslasten. De verkorting van loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven met maximaal 25 werknemers verlaagt de drempel voor individuele werkgevers om mensen aan te nemen en kan ondernemingsgroei bevorderen. Het beperken van verliesverrekening in de winstbelasting is nadelig voor sterk groeiende bedrijven.

Daarnaast zijn er effecten op het investeringsklimaat door maatregelen die aangrijpen bij specifieke economische activiteiten. Het afschaffen van de SDE++-subsidie heeft een negatief effect op bedrijfsinvesteringen in duurzaamheidsmaatregelen. Daarnaast verhoogt NSC de kosten voor buitenlandse werknemers door beperking van de expatregeling en invoering van een werkgeversheffing voor arbeidsmigranten. NSC verandert weinig aan de uitgaven aan infrastructuur; tijdens de kabinetsperiode is er een incidentele verhoging voor fysieke en digitale infrastructuur. De partij verandert niets aan de beschikbaarheid van financiering voor bedrijven. De partij neemt geen maatregelen die de stikstofuitstoot substantieel verlagen, waardoor belemmeringen in de vergunningverlening voor projecten, zoals infrastructuur en bedrijfsontwikkeling, niet worden aangepakt.

NSC stimuleert R&D door bedrijven en verhoogt in beperkte mate de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek. De partij verhoogt de subsidies binnen het Nationaal Groeifonds en verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) aanzienlijk. Evaluaties wijzen erop dat de WBSO een effectief instrument is om R&D door bedrijven te stimuleren, maar de effectiviteit zal waarschijnlijk wel afnemen bij intensiveringen van dergelijke grote omvang. NSC verhoogt de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek en aan beurzen voor het aantrekken van internationaal wetenschappelijk talent. Ten slotte intensiveert de partij in defensie. Het is aannemelijk dat deze generieke intensivering in defensie zal leiden tot enigszins hogere defensiebudgetten voor R&D en innovatie.

Het beleidspakket van NSC leidt niet tot een substantiële verandering in de hoeveelheid menselijk kapitaal. Op het gebied van onderwijs intensiveert de partij voornamelijk in leven lang ontwikkelen. NSC voert persoonlijke leerrekeningen in, die verplicht door werkgevers moeten worden gevuld. Daarnaast verhoogt de partij taakstellend de uitgaven aan vervolgonderwijs van zorgmedewerkers en aan de verbetering van basisvaardigheden onder volwassenen. Hoewel deze maatregelen het menselijk kapitaal

verhogen, is het effect beperkt omdat de extra middelen deels in de plaats komen van bestaande private uitgaven. Het beleidspakket zorgt daarnaast voor een aanzienlijke daling van het aantal internationale studenten, waardoor op termijn het aantal hbo- en wo-gediplomeerden afneemt. Deze negatieve impact komt bovenop het gerapporteerde effect op menselijk kapitaal in onderstaande tabel.

Tabel 4.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket NSC

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↔

4.5 Klimaat en stikstof

NSC realiseert een reductie van broeikasgasemissies in dezelfde orde van grootte als in het basispad. Het maatregelenpakket bestaat voornamelijk uit lastenverlichting en een ombuiging en leidt tot een beperkte toename van emissies in de sector industrie. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen in de industrie zijn het afschaffen van de CO₂-heffing industrie, uitgezonderd voor de afvalverbrandingsinstallaties, en minder budget voor de SDE++.

Het maatregelenpakket van NSC houdt de inspanning om de stikstofdoelen te halen gelijk aan het basispad. Het maatregelenpakket van de partij bestaat voornamelijk uit normeringen en subsidies. NSC stelt de invoering voor van een norm voor grondgebondenheid. Omdat boeren in de regio samenwerkingsverbanden kunnen sluiten met boeren die al rustgewassen telen, kunnen boeren een nagenoeg gelijk aantal melkkoeien blijven houden als in het basispad. De ammoniakuitstoot van de landbouw daalt daarom beperkt. NSC draagt bij aan natuurherstel door te intensiveren op natuurherstelmaatregelen en nationale parken.

Tabel 4.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket NSC

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↔
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↔
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

4.6 Arbeid

Het pakket van NSC zorgt voor een lagere werkloosheid in 2030. De totale werkgelegenheid verandert in de kabinetsperiode beperkt vergeleken met het basispad. Onderliggend zijn er wel verschuivingen. In de marktsector valt de werkgelegenheidsgroei lager uit door hogere arbeidskosten. Ook in de zorg is de werkgelegenheidsgroei lager. Bij de overheid groeit de werkgelegenheid juist door intensiveringen in defensie en onderwijs. Het arbeidsaanbod neemt af omdat de fiscale maatregelen in het pakket de prikkels voor betaald werk verlagen. De werkloosheid daalt dan ook met 0,4%-punt in 2030.

Op de lange termijn neemt de structurele werkgelegenheid af, doordat de arbeidsvraag zich aanpast aan het lagere arbeidsaanbod. De totale afname is 2,8% ten opzichte van het basispad. Met name het verlagen van de arbeidskorting, het invoeren van een nieuwe kindregeling en het verlagen van de zorgpremie,

waardoor het besteedbaar inkomen stijgt, maken (meer) werken onaantrekkelijker. Ook verschillende migratiemaatregelen, het versoberen van de expatregeling, het ontmoedigen van arbeidsmigratie en het verminderen van internationale studenten, leiden op termijn tot minder arbeidsaanbod. Dat komt doordat er minder mensen naar Nederland komen.

Als gevolg van het lagere arbeidsaanbod is er meer ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk. De maatregelen in het pakket zorgen ervoor dat het aantrekkelijker wordt om betaald werk op te geven. Dit geeft mensen de ruimte om te kiezen voor meer vrije tijd of onbetaald werk.

Tabel 4.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket NSC

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,0	0,2
... waarvan marktsector	0,1	-0,2	-0,1
... waarvan overheid	-0,8	1,0	0,2
... waarvan zorg	2,1	-0,2	1,9
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	-0,4	4,0
Lange termijn	verandering t.o.v. basispad in %		
Structurele werkgelegenheid in uren		-2,8	
Structurele werkgelegenheid in personen		-2,4	
Uren per werkende		-0,4	

4.7 Zorg

NSC verlaagt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 2,0 mld euro ten opzichte van het basispad, deze ombuiging loopt structureel beperkt op. NSC bereikt de ombuiging bijna volledig door de eigen betalingen van zorggebruikers in de Zvw te verhogen. Verder neemt NSC enkele maatregelen die leiden tot een verlaging van de beschikbare budgetten of meer doelmatigheid in de curatieve zorg. Zo verplicht NSC nieuwe artsen tot loondienst, dit leidt tot een ombuiging die na de kabinetsperiode oploopt. Naast deze ombuigingen, intensificeert NSC in de weerbaarheid van de zorg tegen crises, vervolgoopleidingen voor zorgmedewerkers en preventie. Ook breidt NSC het basispakket in de Zvw uit en verhoogt het de leeftijdsgrens van de Jeugdwet.

De maatregelen van NSC leiden per saldo tot een verhoging van financiële drempels voor zorggebruikers. Dit komt doordat NSC het eigen risico verhoogt naar 385 euro met een eigen bijdrage per diagnosebehandelcombinatie in de medisch-specialistische zorg van 50 euro. Dit zorgt ervoor dat zorggebruikers te maken krijgen met hogere eigen betalingen. Anderzijds verlaagt de uitbreiding van het basispakket met een periodieke tandheelkundige controle en fysiotherapie voor mensen met aandoeningen op de chronische lijst de financiële drempels voor deze zorg. Daarnaast breidt NSC de Jeugdwet uit door de leeftijdsgrens te verhogen naar 23 jaar. Dit vergroot de toegankelijkheid van hulp voor jongeren van 18 tot 23 jaar.

Tabel 4.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket NSC

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	mld euro			niveau 2030 in mld euro
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	-2,0	133,8
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-3,1	70,0
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	-0,1	44,8
wv. Wmo	9,1	9,7	0,0	9,7
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	0,7	6,8
wv. Overig (b)	2,1	2,0	0,5	2,5
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensiveringen in onderzoek, opleidingen of preventie.				

NSC neemt een aantal preventiemaatregelen, door intensiveringen en lastenverzwaringen. Zo breidt NSC het basispakket uit met periodieke tandheelkundige controles en intensiveert de partij taakstellend in het gemeentefonds met het oog op het stimuleren van bewegen. Verder komt er een verbruiksbelasting op e-sigaretten en maakt NSC de verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van het suikergehalte.

4.8 Wonen

Het beleidspakket van NSC heeft nauwelijks effect op de woningprijzen, terwijl de huren beperkt worden afgeremd door indexatiebeperking. Het kooprijzeffect wordt geneutraliseerd door twee tegengestelde effecten. Enerzijds heeft de verlaging van het maximale aftrektarief voor aftrekposten naar het tarief van de (verlaagde) eerste schijf in box 1 een licht drukkend effect, anderzijds heeft de lichte stijging van besteedbare inkomens een licht positief effect. Het effect op de huurprijzen wordt vooral bepaald door de beperking van de huurindexatie en concentreert zich bij private verhuurders.

De woonlasten nemen af voor huishoudens met een langdurige hypotheek. NSC schort de dertigjaarsregeling op, waardoor zij langer recht houden op hypotheekrenteaftrek.

Het woningaanbod groeit op langere termijn licht door lastenverlichting en subsidies. De investeringsruimte van corporaties neemt toe door lastenverlichting via de herbestedingsreserve. Daarnaast intensiveert de partij in woningbouwsubsidies. Naast een hoger woningaanbod zal de spanning op de woningmarkt ook enigszins afnemen doordat de woningvraag daalt door verminderde migratie.

Tabel 4.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket NSC

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
Kabinetsperiode			% per jaar, 2027-2030
Koopprijzen	2,7	0,0	2,7
Huurprijzen	3,0	-0,1	2,9
Lange termijn			
Woningaanbod		↑	

5 D66

D66 verhoogt de overheidsuitgaven op vrijwel alle terreinen, maar buigt om op de zorg. Een verhoging van eigen betalingen in de zorg leidt tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Daarnaast wordt de kwaliteitsverbetering in de zorg grotendeels geremd, zowel in de verpleeghuizen als in het basispakket van de Zvw, ook na de kabinetsperiode. Hierbij nemen sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg substantieel toe. Andere overheidsuitgaven worden verhoogd, waaronder in het onderwijs, waar intensiveringen in met name het primair en voortgezet onderwijs voor een aanzienlijke toename van het menselijk kapitaal zorgen. De intensivering in defensie loopt tot 2035 op naar 19,3 mld euro met het oog op het behalen van de NAVO-norm.

De maatregelen verschuiven lasten van arbeid naar vermogen en naar klimaat en milieu, de inspanning op klimaat en stikstof wordt aanzienlijk vergroot. Klimaat- en stikstofmaatregelen – naast heffingen ook subsidies en normeringen – leiden tot substantieel lagere broeikas- en stikstofuitstoot. Deze maatregelen maken nieuwe duurzame bedrijfsactiviteiten mogelijk, maar brengen ook transitiekosten met zich mee. De broeikasgasemissiereductie van het maatregelenpakket lekt voor een relatief groot deel weg naar het buitenland. Voor het investeringsklimaat is het gunstig dat D66 fors investeert in infrastructuur en dat de financieringsmogelijkheden voor bedrijven worden verbeterd. D66 stimuleert verder R&D door bedrijven en wetenschappelijk onderzoek.

Voor huishoudens neemt de koopkracht toe en daalt de vermogensongelijkheid. D66 voert een nieuwe kindregeling en een verzilverbare heffingskorting in – ter vervanging van de kinderbijslag, het kindgebonden budget en de zorgtoeslag – en verhoogt het minimumloon met 5%. Na de kabinetsperiode wordt de zorgtoeslag verder afgebouwd en de bijstand weer verlaagd, waardoor de inkomensongelijkheid toeneemt. De hypotheekrenteaftrek wordt in twaalf jaar afgebouwd, waardoor lasten toenemen. Hogere vermogens worden belast in box 2 en box 3, ook worden hoge erfenissen en schenkingen zwaarder belast. Per saldo zijn er geen grote effecten op de prikkels voor betaald werk. Wel verlaagt het pakket de druk op informele zorg voor kinderen.

Het woningaanbod neemt op langere termijn toe. Dit komt door een btw-verlaging op de bouw van sociale en middenhuur, en door hogere subsidies. Op korte termijn stijgen de woonlasten voor bestaande woningbezitters door afbouw van de hypotheekrenteaftrek. Voor koopstarters is het effect beperkt, omdat dit deels gecompenseerd wordt door lagere woningprijzen.

Binnen de kabinetsperiode leidt het pakket tot een verslechtering van het overheidssaldo, op de lange termijn zijn de effecten beperkt. Doordat de uitgaven meer stijgen dan de lasten, verslechtert het saldo in 2030 ondanks gunstige macro-economische doorwerking. Een hogere bbp-groei leidt tot hogere werkgelegenheid, en daarmee tot hogere belastingopbrengsten. Na de kabinetsperiode neemt het positieve doorwerkingseffect af en lopen de defensie-uitgaven op. De ombuigingen op vergrijzingsgevoelige zorguitgaven zorgen juist voor een verbetering na de kabinetsperiode. Per saldo blijft de overheidsschuld in 2060 ongewijzigd.

De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.4.

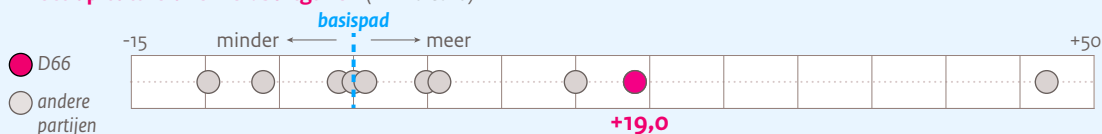
D66: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van D66 in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

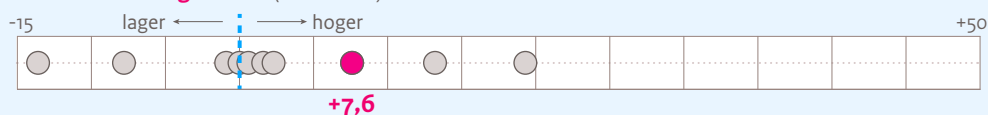

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

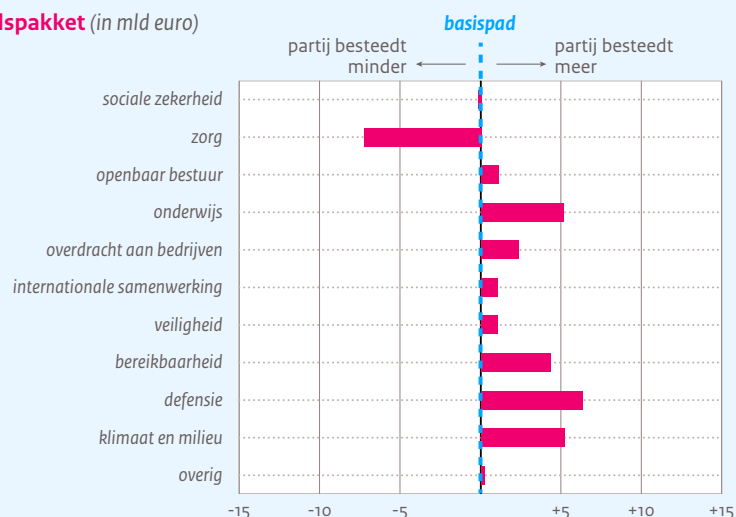

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

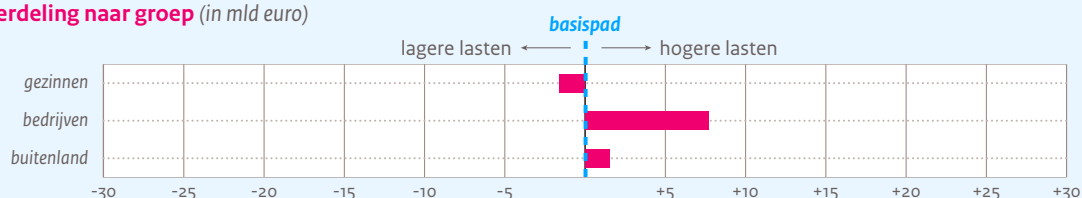
Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

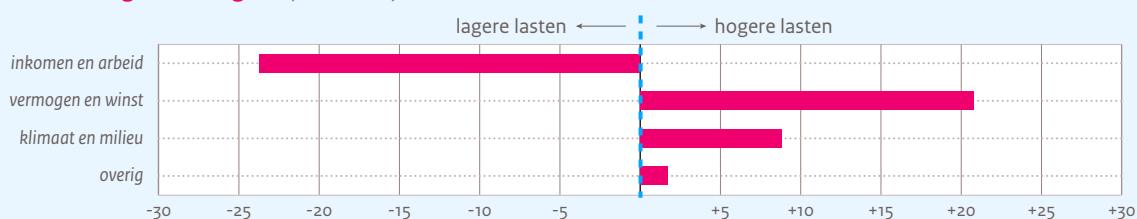

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

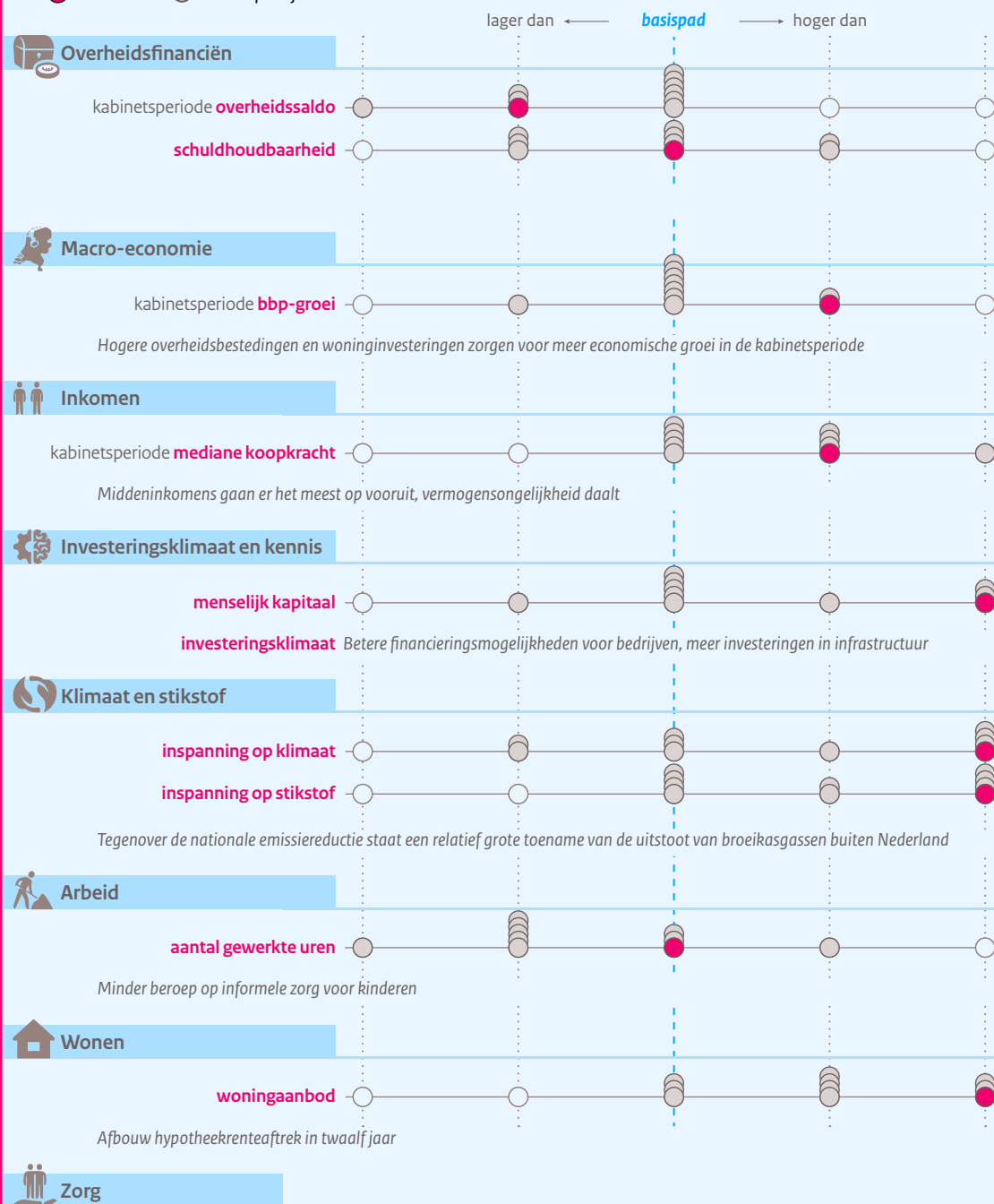
Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

D66: economische afruilen

Effect van het programma van D66 t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● D66 ● andere partijen

houdbaarheid van
schuld verbetert
bij lagere
overheidsschuld
op de lange
termijn

Basispad
Het basispad is de
verwachte
ontwikkeling bij
ongewijzigd beleid.
Voor meer uitleg
over basispaden zie
hoofdstuk 12.
Download
databestand
Keuzes in Kaart
2027-2030

Betaalbaarheid
Substantieel lagere
groei collectieve
zorguitgaven

Toegankelijkheid
Eigen risico naar €385;
sociaaleconomische
verschillen fors groter

Kwaliteit
In curatieve zorg en
ouderenzorg veel
minder kwaliteitsgroei

Preventie Heffing op
suiker, alcohol en vapes.
Pakketuitbreidingen en
leefstijlpreventie

5.1 Overheidsfinanciën

Binnen de kabinetsperiode leidt het pakket tot een verslechtering van het overheidssaldo, op de lange termijn blijft de overheidsschuld ongewijzigd. Door het beleidspakket van D66 bedraagt het overheidstekort 2,8% bbp in 2030, een verslechtering van 0,3%-punt ten opzichte van het basispad. Dit is ondanks een positief doorwerkingseffect door hogere bbp-groei en hogere werkgelegenheid, waardoor de belastingopbrengsten toenemen. In de kabinetsperiode neemt de schuldquote toe ten opzichte van het basispad, met name vanwege de kapitaalstorting in een investeringsinstelling. Tussen 2027 en 2030 komt de groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven cumulatief 1,9%-punt hoger dan in het basispad.

Tabel 5.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket D66

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	-0,3	-2,8
... waarvan initieel effect		-0,8	
... waarvan doorwerkingseffect		0,5	
EMU-schuld	50,0	1,5	51,5
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	1,9	17,6
Lange termijn			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	0	127
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	1	95
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	0	75
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten (a)	46,5	1,3	47,8
Collectieve lasten (a)	42,7	2,2	44,9

(a) De collectieve uitgaven en lasten zijn op EMU-basis. Door de verzilverbare heffingskorting komen deze ex ante 1,1% bbp hoger uit dan de uitgaven- en lastenontwikkeling volgens de beleidsmatige definitie, zie voor verdere toelichting paragraaf 12.5.1.

D66 verhoogt de overheidsuitgaven met 19,0 mld euro in 2030. De partij intensiveert op diverse uitgavendomeinen. D66 verhoogt de uitgaven aan defensie met 6,3 mld euro. Daarnaast intensiveert de partij 5,2 mld euro in klimaat- en milieumaatregelen, met name voor een transitiefonds voor de landbouw. Aan onderwijs geeft de partij 5,1 mld euro extra uit. Tegenover deze intensiveringen staan ombuigingen voornamelijk op het gebied van zorg van 7,3 mld euro. De partij verhoogt onder andere het eigen risico in de zorg en introduceert benchmarking van verpleeghuizen in combinatie met een structureel constante kwaliteitsnorm. De overheidsschuld neemt toe door het oprichten van een nationale investeringsinstelling en een kapitaalinjectie in TenneT.

Op de lange termijn laat D66 de overheidsuitgaven een stuk minder stijgen dan in de kabinetsperiode. Dat de uitgavenverhoging op de lange termijn minder sterk is dan tijdens de kabinetsperiode komt vooral doordat de besparing van sommige maatregelen verder ingroeit na de kabinetsperiode. Door het bevriezen van het basispakket in de Zvw dalen de overheidsuitgaven met 0,5 mld euro in 2030 en 7,7 mld euro op de lange termijn. Ook het structureel constant houden van de kwaliteitsnorm in de verpleeghuizen via

benchmarking leidt tot een besparing die oploopt van 1,2 mld euro tot 5,0 mld euro. Het transitiefonds voor de landbouw is incidenteel. Hiertegenover staat dat de intensivering in defensie op termijn oploopt naar 19,3 mld euro in 2035 met het oog op het behalen van de NAVO-norm.

Tabel 5.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket D66

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	mld euro 2026	mld euro 2030	mld euro 2030	mld euro 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	-0,2	165,1	0,9	0,9
Zorg	119,8	135,8	-7,3	128,5	3,2	1,8
Openbaar bestuur	111,5	117,5	1,1	118,5	1,3	1,5
Onderwijs	60,7	61,9	5,1	66,9	0,5	2,5
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	2,3	22,6	0,3	3,0
Internat. samenwerking	23,4	21,3	1,0	22,3	-2,4	-1,3
Veiligheid	22,9	20,7	1,0	21,7	-2,4	-1,3
Bereikbaarheid	14,1	16,3	4,3	20,6	3,6	9,9
Defensie (a)	21,6	24,7	6,3	31,0	3,4	9,4
Klimaat en milieu (b)			5,2			
Overig (b)			0,2			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	19,0	602,6	1,3	2,2
(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm.						
(b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

D66 kiest voor een substantiële lastenverschuiving van arbeid naar vermogen en klimaat. Per saldo leidt dit tot een lastenverzwaring van 7,6 mld euro, met name voor bedrijven. De lasten op arbeid worden verlaagd door onder andere de introductie van een verzilverbare heffingskorting en een vierschijvenstelsel in de inkomstenbelasting. Daarnaast hervormt D66 de premies werknemersverzekeringen en verlaagt de partij de Aof-premies. Hiertegenover staat een verhoging van de lasten op vermogen. Dit komt onder meer door de uitfasering van de hypotheekrenteaftrek in twaalf jaar, een verhoging van de erf- en schenkbelasting en het uitbreiden van de onroerendezaakbelasting. Ook neemt D66 diverse maatregelen die de lasten op klimaat en milieu verhogen, met name voor bedrijven.

Op lange termijn verschuiven de lasten voor gezinnen verder van arbeid naar vermogen. De lasten op arbeid dalen vooral doordat beperkingen van de pensioenpremieaftrek voor lagere belastbare pensioenuitkeringen op langere termijn zorgen. Hier staat tegenover dat de afschaffing van de hypotheekrenteaftrek geleidelijk wordt doorgevoerd, waardoor de lasten op vermogen verder stijgen na 2030. Per saldo neemt de lastenverzwaring op langere termijn toe.

Tabel 5.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket D66

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	-20,4	15,4	1,1	2,3	-1,6
... waarvan bedrijven	-3,3	5,4	6,6	-0,9	7,7
... waarvan buitenland	0,0	0,0	1,2	0,3	1,5
Totaal	-23,7	20,8	8,8	1,7	7,6
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Doordat de uitgaven meer worden verhoogd dan de lasten, verslechtert het EMU-saldo in 2030 ondanks een positief doorwerkingseffect. Dit komt vooral door de hogere bbp-groei en de lagere arbeidskosten. Deze leiden tot hogere werkgelegenheid, en daarmee tot hogere inkomsten in de loon- en inkomensheffing. Daarnaast nemen de opbrengsten in de vennootschapsbelasting hierdoor toe en dalen de uitgaven aan uitkeringen. Het negatieve doorwerkingseffect van de lastenverzwaring voor bedrijven is tegelijkertijd beperkt, omdat dit op de korte termijn vooral de investeringen raakt en de belastingdruk hierop relatief laag is. Ook het zwaarder belasten van vermogens heeft een beperkt negatief doorwerkingseffect, omdat dit een minder groot effect op consumptie heeft dan andere lastenverzwaringen voor huishoudens. De overheidsschuld stijgt behalve door de verslechtering van het EMU-saldo ook door de kapitaalstorting in een investeringsinstelling en een lening aan TenneT. De stijging van de schuldquote wordt gedempt door de stijging van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) als gevolg van een hoger bbp-volume en een hogere bbp-prijs.

Op lange termijn leidt het pakket van D66 tot een vergelijkbaar niveau van de overheidsschuld in 2060 als in het basispad. Het positieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. De overheidsuitgaven komen 1,3% bbp hoger uit dan in het basispad en de lasten stijgen met 2,2% bbp in 2060.⁴ De groei van het aantal ouderen, en met name het aantal 80+'ers, zorgt ervoor dat de ombuigingen in de zorg verder oplopen in de tijd. Dit beperkt de oploep van de uitgavenquote. Daar staat tegenover dat de defensie-uitgaven tot en met 2035 oplopen. Deze aanpassingen groeien niet gelijktijdig in, met als gevolg een opwaarts effect op de schuldquote. De kans dat de schuld in 2060 boven 100% bbp uitkomt blijft gelijk.

5.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,3%-punt per jaar boven het basispad. De overheidsbestedingen nemen toe als gevolg van hogere uitgaven aan met name defensie, onderwijs en bereikbaarheid. Ook de investeringen stijgen, vooral door hogere woninginvesteringen. Mede door de invoering van de verzilverbare heffingskorting neemt het beschikbaar inkomen toe. Desondanks stijgt de consumptie van huishoudens niet, door een lagere huizenprijsstijging.

De reële cao-loongroei bij bedrijven neemt af ten opzichte van het basispad. De cao-lonen nemen met 0,2%-punt per jaar minder toe dan in het basispad. De introductie van de verzilverbare heffingskorting en het verlagen van de tarieven in box 1 zorgen voor een lastenverlichting voor werknemers. De terugvalpositie in het geval van werkloosheid verslechtert vanwege aanpassingen in de WW die de totale te ontvangen uitkering verlagen. Beide hebben in de loononderhandelingen een drukkend effect op de loongroei, waardoor deze

⁴ De collectieve uitgaven en lasten zijn op EMU-basis. Door de verzilverbare heffingskorting komen deze ex ante 1,1% bbp hoger uit dan de uitgaven- en lastenontwikkeling volgens de beleidsmatige definitie, zie voor verdere toelichting paragraaf 12.5.1.

lager uitkomt, ondanks een verhoging van het wettelijk minimumloon met 5%. Door hogere productgebonden belastingen stijgt de inflatie met 0,2%-punt per jaar.

Tabel 5.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket D66

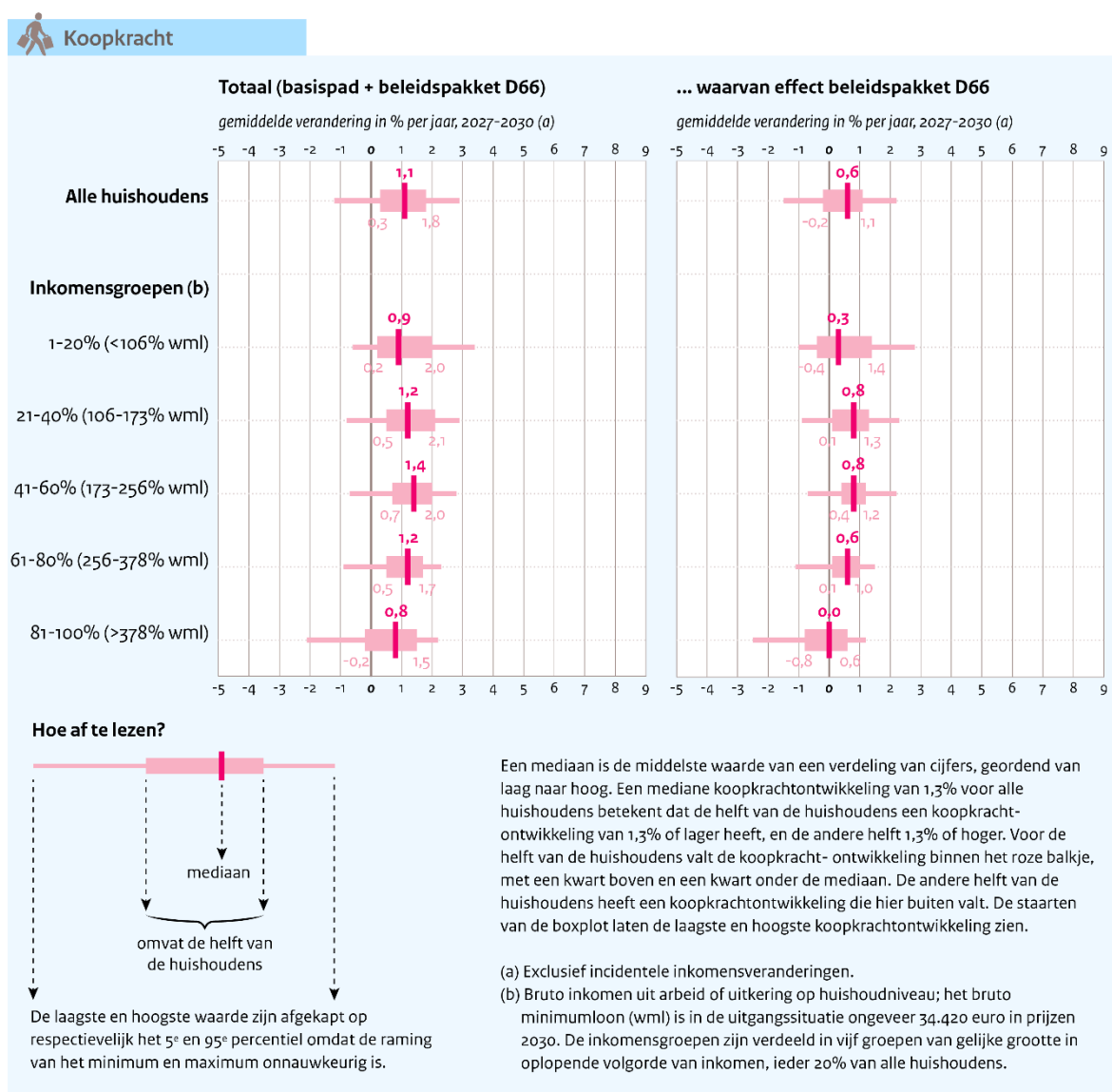
	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	0,3	1,6
Consumptie huishoudens	1,1	0,0	1,1
Overheidsbestedingen	1,7	0,6	2,3
Investerings (niet-overheid)	2,2	0,7	2,9
Uitvoer goederen en diensten	1,6	0,0	1,6
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	-0,2	3,1
Inflatie (cpi)	2,2	0,2	2,4

5.3 Inkomen

D66 wijzigt een aantal bestaande parameters in box 1, toeslagen en uitkeringen en introduceert enkele grotere regelingen. Het beleidspakket bevat een aantal lastenverzwarende maatregelen – die vooral bij specifieke groepen neerslaan – en compenseert deze met generieke lastenverlichtingen. De partij faseert de zorgtoeslag en de hypotheekrenteaftrek geleidelijk uit en beperkt de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de AOW. Daarnaast voegt D66 de kinderbijslag en het kindgebonden budget samen in een nieuwe inkomensafhankelijke kindregeling. Daar staat tegenover dat de partij de tarieven in de eerste en tweede schijf verlaagt, het wettelijk minimumloon met 5% verhoogt en dat alle huishoudens recht krijgen op een verzilverbare heffingskorting.

De mediane koopkracht stijgt met gemiddeld 0,6% per jaar als gevolg van het beleidspakket van D66. Huishoudens met een middeninkomen gaan er het meest op vooruit. Zij profiteren met name van de verlaging van de tarieven in box 1 en de introductie van een verzilverbare heffingskorting. Huishoudens met hoge inkomens profiteren hier ook van, maar daar staat tegenover dat ze nadeel ondervinden van de uitfasering van de hypotheekrenteaftrek, de invoering van een vierde schijf in box 1 en de verlaging van het aangrijpingspunt van de derde schijf. Huishoudens uit de eerste inkomensgroep gaan er ook minder op vooruit dan huishoudens met een middeninkomen. Dat komt vooral door de afschaffing van de zorgtoeslag en doordat deze groep voor een groot deel uit gepensioneerden bestaat, voor wie het recht op algemene heffingskorting wordt beperkt.

Figuur 5.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket D66, gemiddeld per jaar

Het aandeel personen in armoede daalt met 0,3%-punt naar 2,3% en de vermogensongelijkheid neemt af. De maatregelen die hieraan voornamelijk bijdragen, zijn de verhoging van het wettelijk minimumloon (met doorwerking op uitkeringen, waaronder AOW), de invoering van de verzilverbare heffingskorting en het herstel van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de bijstand. Na de kabinetsperiode wordt deze heffingskorting in de bijstand weer geleidelijk afgebouwd. Ook wordt de zorgtoeslag in acht jaar afgeschaft, waardoor huishoudens met een laag inkomen hun inkomen na de kabinetsperiode zien dalen. De armoede zal daarom op termijn toenemen. Dit maakt ook dat de inkomensongelijkheid na de kabinetsperiode weer toeneemt, al leiden de maatregelen van D66 gedurende de kabinetsperiode juist tot minder inkomensongelijkheid. De vermogensongelijkheid daalt door het invoeren van een vermogensbelasting voor huishoudens met een vermogen van meer dan 1 miljoen euro in box 3 en een voorheffing over een forfaitair rendement in box 2. Daarnaast worden grote erfenissen en schenkingen zwaarder belast.

Tabel 5.3.1 Armoede-effect van beleidspakket D66

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
			in % van de bevolking in 2030
Personen in armoede	2,6	-0,3	2,3

De maatregelen van D66 zorgen voor gemengde effecten op inkomenszekerheid en op de complexiteit van het belasting- en toeslagenstelsel. De zorgtoeslag, de kinderbijslag en het kindgebonden budget worden vervangen door eenvoudigere regelingen die meer zekerheid bieden. Ze verkleinen bijvoorbeeld het risico op terugvorderingen en nabetalings, al blijven dergelijke risico's kleven aan de nieuwe kindregeling, die afhangt van het inkomen. Tegelijkertijd introduceert D66 ook regelingen die de complexiteit van het stelsel juist vergroten. Dit betreft het uitbreiden van de zelfstandigenaftrek naar werknemers en regelingen die huishoudens met een laag inkomen ondersteunen bij het betalen van zorg- en energiekosten. Voor arbeidsongeschikten wordt het aantal regimes in de WIA beperkt door het afschaffen van de IVA voor nieuwe aanvragers. Dit is overzichtelijker, maar tegelijkertijd minder voorspelbaar. Dit komt doordat de resterende WGA-uitkering afhankelijk is van het benut arbeidspotentieel, het recht hierop wordt bepaald op basis van periodieke herkeuringen. De inkomenszekerheid wordt vergroot door het afschaffen van de kostendelersnorm in de Participatiewet. Werknemers die hun baan verliezen, hebben minder lang recht op een WW-uitkering en bovendien wordt de opbouw van WW-rechten vertraagd. Daarnaast wordt de WW minder toegankelijk door een langere referte-eis.

D66 voegt keuzemogelijkheid toe aan het pensioenstelsel. Dit wordt op drie manieren gedaan: het wordt toegestaan om enkele jaren geen pensioen op te bouwen, om over het inkomen hoger dan 75.000 euro (ongeveer anderhalf keer modaal) geen pensioen op te bouwen, en om later met pensioen te gaan. Dit vergroot de ruimte voor eigen invulling van pensioenopbouw. De stapeling van keuzemogelijkheden vermindert de solidariteit van het pensioenstelsel en verlaagt het minimale pensioenresultaat. Daarnaast zijn pensioenpremies alleen nog aftrekbaar tot een inkomen van 105.000 euro (ruim twee keer modaal). Mensen met een inkomen daarboven hebben hierdoor een lagere collectieve pensioenopbouw.

5.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van D66 voert generieke lastenverzwaringen voor bedrijven door, wat ongunstig is voor het investeringsklimaat. De lasten nemen toe door het afschaffen van vrijstellingen in de onroerendezaakbelasting voor bedrijfspanden en het invoeren van een voorheffing in box 2. Verder nemen werkgeverspremies toe bij hoge lonen en af voor kleine werkgevers. Het beperken van verliesverrekening in de winstbelasting is nadelig voor sterk groeiende bedrijven. Het uitbreiden van het betaald ouderschap verhoogt de drempel van individuele werkgevers om mensen aan te nemen. Dit is nadelig voor ondernemingsgroei.

Het pakket heeft via klimaat- en milieumaatregelen grote effecten op het investeringsklimaat, die sterk kunnen verschillen tussen bedrijfsactiviteiten. De omvangrijke toename van heffingen, belastingkortingen en andere maatregelen leidt tot een sterke verschuiving richting duurzamere productie en consumptie en tot minder energie-intensieve industrie, landbouw en luchtvaart. Deze maatregelen vergroten in de transitie de economische dynamiek en verminderen de capaciteitsbeperkingen voor nieuwe bedrijfsactiviteiten, maar brengen ook hoge transitiekosten met zich mee. Bedrijven met een grote klimaat- of milieu-impact zullen verdwijnen of vergaande aanpassingen moeten doorvoeren en de opschaling van nieuwe bedrijfsactiviteiten zal tijd kosten.

Hogere investeringen in infrastructuur en verbetering van de financieringsmogelijkheden voor bedrijven komen het investeringsklimaat ten goede. De partij verhoogt de structurele uitgaven aan infrastructuur aanzienlijk, met name voor spoorwegen. Daarnaast wordt er 26,5 mld euro vrijgemaakt ten behoeve van de Lelylijn, Merwedelijn en de IJmeerverbinding. D66 verbetert de financieringsmogelijkheden voor het bedrijfsleven via een kapitaalinjectie van 27,2 mld euro in een investeringsinstelling. Deze middelen zijn bedoeld voor financiering van verduurzaming van de industrie, duurzame energie, woningbouw en projecten met een positief effect op het nationale verdienvermogen. Door de grote omvang van deze kapitaalinjectie bestaat er een hoog risico op verdringing van private financiering. Financieringsmogelijkheden worden ook verbeterd via voortzetting van de faciliteit groen beleggen.

D66 stimuleert R&D door bedrijven en wetenschappelijk onderzoek. De partij verruimt de budgetten van de WBSO en de innovatiebox. Evaluaties wijzen erop dat de WBSO een effectief instrument is om R&D door bedrijven te stimuleren, de innovatiebox is op dit punt minder effectief. D66 introduceert hiernaast een omvangrijke fiscale regeling in de Aof-premies om innovatieve investeringen te stimuleren. Het is onzeker in hoeverre een dergelijke regeling naast de WBSO effectief zal zijn in het stimuleren van R&D. D66 verhoogt de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek door intensiveringen in het Fonds Onderzoek en Wetenschap, een subsidieregeling voor het behoud en aantrekken van internationale onderzoekers en de lumpsum hoger onderwijs. Ook stelt de partij middelen beschikbaar voor onderzoek in de zorg. Gedurende de kabinetsperiode verhoogt de partij voorts de uitgaven aan de sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek, dit geeft echter slechts een tijdelijke extra impuls aan innovatie. Ten slotte intensificeert D66 in defensie. De partij geeft daarbij aan dat een deel van de extra middelen voor defensie bedoeld is voor R&D en innovatie.

Het beleidspakket van D66 leidt tot een flinke toename van het menselijk kapitaal. Het pakket van de partij richt zich met name op verbeteringen in het funderend onderwijs. D66 intensificeert in het po en vo met als doel klassenverkleining, betere arbeidsvoorwaarden, modernisering van schoolgebouwen, werkdrukverlaging en extra reken- en taallessen. Deze maatregelen verhogen de kwaliteit van het onderwijs, waardoor de kans toeneemt dat leerlingen en studenten een startkwalificatie of een hbo-/wo-diploma behalen. D66 verhoogt ook de basisbeurs voor uitwonende studenten en voert een persoonlijk leerbudget in voor om- en bijscholing. Deze twee maatregelen verhogen het menselijk kapitaal verder, maar het effect is beperkt omdat de extra middelen deels in de plaats komen van bestaande private uitgaven.

Tabel 5.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket D66

Effect beleidspakket	
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↑↑

5.5 Klimaat en stikstof

D66 realiseert veel meer reductie van broeikasgasemissies dan in het basispad. Het maatregelenpakket bestaat uit een combinatie van subsidies, heffingen en normeringen en leidt tot een substantiële emissiereductie in de sectoren industrie, gebouwde omgeving, mobiliteit en landbouw. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen in de industrie zijn de heffing op polymeren, een verplichting voor groene waterstof en het verhogen van het budget voor de EIA, MIA en VAMIL. In de sector mobiliteit dragen invoering van een kilometerheffing in plaats van de mrb en een vrachtwagenheffing bij aan de emissiereductie. Een plafond op de emissies van de luchtvaart (per luchthaven) zorgt voor een daling van de CO₂-emissies van de luchtvaart. Daarnaast dragen met name de invoering van een strikte maximale veebezetting per hectare en een heffing op broeikasgassen bij aan emissiereductie in de landbouw. Het maatregelenpakket leidt voor een relatief groot deel van de emissiereductie tot toename van broeikasgasemissies buiten Nederland. Dat is vooral het geval in de industrie, waar de productie van de energie-intensieve industrie in Nederland afneemt, en beperkt in de landbouw.

Het maatregelenpakket van D66 leidt tot een veel grotere stap naar het behalen van de stikstofdoelen dan in het basispad. Het maatregelenpakket van de partij bestaat uit normeringen, heffingen en subsidies. Dit leidt tot aanzienlijk mindere uitstoot van ammoniak in de landbouw. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen zijn de invoering van een strikte maximale veebezetting per hectare voor melkvee en het aanscherpen van uitstootnormen van stallen. Ook is er budget voor beëindigen van veehouderijen. Er komen heffingen op kunstmest en broeikasgassen in de landbouw. Als gevolg van dit maatregelenpakket groeit het aandeel emissiearme stallen, moeten boeren emissiereducerende maatregelen nemen en krimpt de veestapel aanzienlijk. Daarnaast neemt de uitstoot van stikstofoxiden af door beprijzingsmaatregelen in de mobiliteitssector en heffing op stikstofoxiden in de industrie. D66 draagt bij aan natuurherstel door meer geld uit te trekken voor natuurherstelmaatregelen en voor het uitbreiden van natuurgebieden. Daarnaast worden bufferzones van 0,5 tot 5 kilometer aangewezen rondom stikstofgevoelige natuur waar aanvullende beperkingen voor de landbouw gelden, met budget voor extensivering. Tot slot stelt de partij omschakelsubsidies naar biologische landbouw beschikbaar.

Tabel 5.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket D66

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↑↑
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↑↑
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

5.6 Arbeid

Het pakket van D66 zorgt voor een toename van de werkgelegenheid en afname van de werkloosheid in 2030. De werkgelegenheid stijgt met gemiddeld 0,3%-punt per jaar vergeleken met het basispad. Bij de overheid groeit de werkgelegenheid door intensiveringen in hoofdzakelijk defensie en onderwijs. In de marktsector groeit de werkgelegenheid ook, vooral door lagere arbeidskosten. In de zorg neemt de werkgelegenheidsgroei af ten opzichte van het basispad. De werkloosheid daalt met 0,6%-punt in 2030.

Op de lange termijn neemt het arbeidsaanbod licht af, waardoor ook het aantal gewerkte uren licht daalt. In totaal is de afname 0,4% ten opzichte van het basispad. De vervanging van de kindertoeslagen door

een kindregeling leidt tot een beperkte afname van het arbeidsaanbod. Het arbeidsaanbod daalt ook als gevolg van de introductie van de verzilverbare heffingskorting. Maatregelen gericht op het aantrekken van kennismigranten en internationale studenten zorgen op de lange termijn voor een lichte toename van het arbeidsaanbod, en daarmee de werkgelegenheid.

Het pakket verlaagt de druk op informele zorg voor kinderen. Dat komt met name door het loslaten van de arbeidseis voor de kinderopvangtoeslag. Hierdoor kunnen meer mensen gebruikmaken van formele kinderopvang. Tegelijk verlengt D66 het ouderschapsverlof fors, waardoor ouders ervoor kunnen kiezen om meer tijd door te brengen met hun kinderen.

Tabel 5.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket D66

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids pakket + basispad
Kabinetsperiode	<i>% per jaar, 2027-2030</i>		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,3	0,6
... waarvan marktsector	0,1	0,3	0,4
... waarvan overheid	-0,8	1,3	0,5
... waarvan zorg	2,1	-0,5	1,6
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	-0,6	3,8
Lange termijn	<i>verandering t.o.v. basispad in %</i>		
Structurele werkgelegenheid in uren		-0,4	
Structurele werkgelegenheid in personen		-0,3	
Uren per werkende		-0,1	

5.7 Zorg

D66 verlaagt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 7,3 mld euro ten opzichte van het basispad, deze ombuiging loopt structureel verder op. Deze ombuiging wordt voornamelijk gerealiseerd door de eigen betalingen van zorggebruikers in de Wlz en de Zvw te verhogen. Verder neemt D66 in de curatieve zorg en de langdurige zorg maatregelen die de reikwijdte van de collectief gefinancierde zorg per saldo inperken. Dit gebeurt met name door bevriezen van het basispakket en de invoering van benchmarking in de verpleeghuiszorg. Deze maatregelen beperken de toekomstige groei van de zorguitgaven, waardoor de ombuiging na de kabinetsperiode verder oploopt. Ook neemt D66 in alle zorgdomeinen maatregelen die leiden tot een verlaging van de beschikbare budgetten of meer doelmatigheid. Zo verplicht de partij nieuwe artsen tot loondienst. In combinatie met de toepassing van de WNT op alle artsen in loondienst leidt dit tot een ombuiging die na de kabinetsperiode oploopt. Naast deze ombuigingen, intensificeert D66 in preventie, huisartsenzorg en wijkverpleging, arbeidsmarktbeleid, onderzoek en opleiding, Wmo en jeugdzorg en de uitbreiding van het basispakket.

De maatregelen van D66 leiden tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Zo leidt de verhoging van het eigen risico in de curatieve zorg naar 385 euro ertoe dat zorggebruikers te maken krijgen met hogere eigen betalingen. Daarnaast verhoogt de partij de eigen betalingen op basis van draagkracht. Er komt een inkomensafhankelijke eigen bijdrage voor de wijkverpleging en de eigen betalingen in de Wlz worden verhoogd door vermogen zwaarder te laten meetellen. Verder leidt het bevriezen van het basispakket en de invoering van benchmarking tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang

tot zorg, doordat een deel van de mensen de niet-vergoede zorg alsnog zelf zal inkopen. Anderzijds verlaagt de uitbreiding van het basispakket met tandheelkundige controles en anticonceptie de financiële drempels voor deze zorg. Verder verhoogt D66 op termijn het budget voor gemeenten om inwoners met lage inkomens te ondersteunen bij hun zorgkosten.

Tabel 5.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket D66

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	mld euro			niveau 2030 in mld euro
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	-7,3	128,5
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-5,7	67,4
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	-2,0	42,8
wv. Wmo	9,1	9,7	-0,3	9,4
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	0,2	6,3
wv. Overig (b)	2,1	2,0	0,6	2,6
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensiveringen in onderzoek, opleidingen of preventie.				

De maatregelen van D66 remmen grotendeels de kwaliteitsverbetering die is voorzien bij ongewijzigd beleid in de curatieve zorg en verpleeghuiszorg. Het bevriezen van de inhoud van het basispakket leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen, die de zorg duurder maken, niet vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering in de curatieve zorg wordt hiermee grotendeels geremd. Verder kort D66 het budget voor de ouderenzorg met een generieke korting en schrapt de partij de envelop ouderenzorg. Daarnaast voert de partij in de verpleeghuiszorg benchmarking in met een kwaliteitsnorm die niet wordt aangepast aan de stand van wetenschap en praktijk. Door deze maatregelen stagneert de kwaliteitsverbetering in de verpleeghuiszorg in de kabinetsperiode en wordt deze ook structureel grotendeels geremd.

D66 neemt een reeks preventiemaatregelen, deels door intensiveringen en vooral door lastenverzwaringen. Zo breidt D66 het basispakket uit met onder andere periodieke tandheelkundige controles, en wordt er taakstellend geïntensiveerd in (leefstijl)preventie, sport en bewegen. Daarnaast voert D66 een suikerbelasting in op productgroepen naar suikergehalte, worden de alcoholaccijnzen verhoogd en komt er een verbruiksbelasting op e-sigaretten.

5.8 Wonen

Het beleidspakket van D66 heeft een dempend effect op de woningprijzen, vooral door de geleidelijke afbouw van de hypotheekrenteaftrek in twaalf jaar.⁵ Ook het verlagen van de hoogste schijfgrens van het eigenwoningforfait en de invoering van een onroerendezaakbelasting-deel voor gebruikers spelen een rol. De lichte stijging van besteedbare inkomens dempt het negatieve beleidseffect gedeeltelijk. Het beperkte effect op huurprijzen wordt gedreven door hogere inflatie.

De woonlasten nemen toe voor bestaande woningbezitters, huurders in onzelfstandige woonruimte gaan erop vooruit. Door de afschaffing van de hypotheekrenteaftrek zullen de woonlasten van

⁵ D66 beoogt de hypotheekrente af te bouwen door iedereen recht te geven op de hypotheekrenteaftrek voor de helft van de resterende looptijd. Deze variant was te complex om tijdens KiK door te rekenen. Om deze reden is gerekend met afbouw in twaalf jaar.

woningbezitters met een hypotheek toenemen. Voor koopstarters is het effect op woonlasten beperkt, omdat de afschaffing deels gecompenseerd wordt door lagere woningprijzen. De woonlasten van mensen die in een onzelfstandige woonruimte huren nemen af, omdat zij recht krijgen op huurtoeslag.

Het woningaanbod neemt op langere termijn toe door een btw-verlaging en hogere subsidies. Dit komt vooral door het toepassen van het lage in plaats van het hoge btw-tarief op de bouw van sociale- en middenhuurwoningen en een flinke intensivering in woningbouwsubsidies.

Tabel 5.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket D66

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Koop­prijzen	2,7	-1,3	1,4
Huur­prijzen	3,0	0,1	3,1
Lange termijn			
Woningaanbod		↑↑	

6 BBB

De BBB heeft een beperkt aantal maatregelen aangeleverd. Er zijn geen maatregelen met effect op de koopkracht en de woningmarkt, op deze terreinen zijn de uitkomsten gelijk aan het basispad.

De BBB verlaagt de overheidsuitgaven aan internationale samenwerking en verhoogt die aan defensie. Het grootste deel van het budget voor ontwikkelingssamenwerking wordt afgeschaft. De BBB intensificeert structureel 6,3 mld euro in defensie. De hoeveelheid menselijk kapitaal verandert niet door het pakket van de BBB.

Het maatregelenpakket verlaagt de inspanning op klimaat en houdt de inspanning op stikstof gelijk. Het afschaffen van klimaatmaatregelen zorgt voor meer broeikasgasemissies. Doordat de stikstofuitstoot niet substantieel wordt verlaagd, worden belemmeringen in de vergunningverlening voor investeringsprojecten niet aangepakt. Verder zitten in het pakket weinig maatregelen die het investeringsklimaat beïnvloeden.

De effecten op de overheidsfinanciën zijn beperkt. Zowel de uitgaven als de lasten dalen licht in 2030. De macro-economische doorwerking is beperkt. Op langere termijn is het aantal gewerkte uren beperkt lager, doordat migratiemaatregelen ertoe leiden dat er minder mensen naar Nederland komen. De effecten op de ontwikkeling van de overheidsschuld zijn eveneens beperkt.

De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.5.

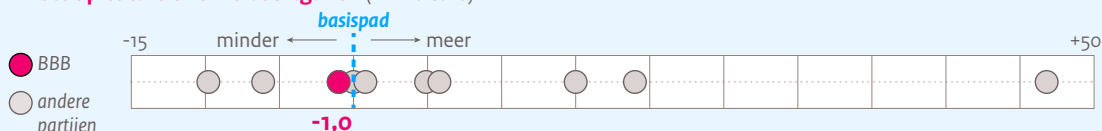
BBB: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van BBB in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

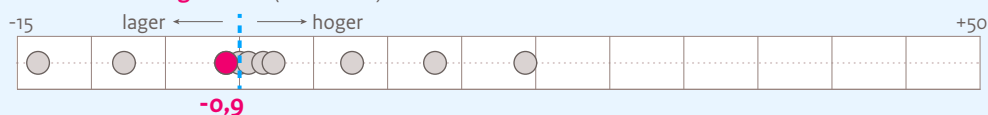

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

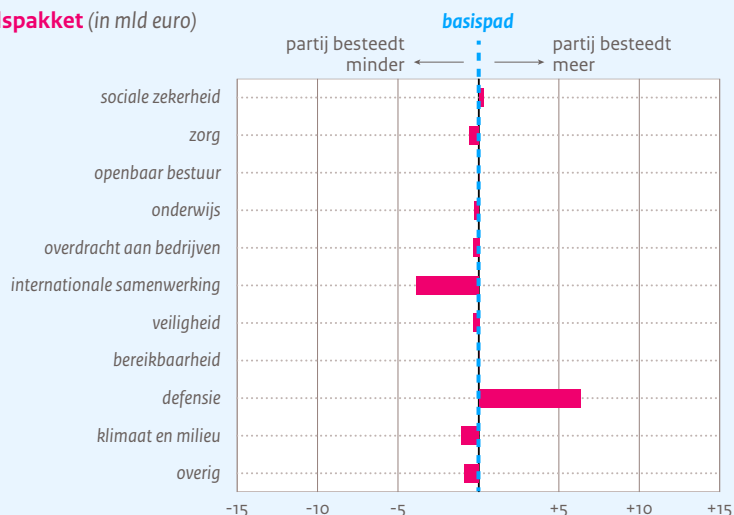

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

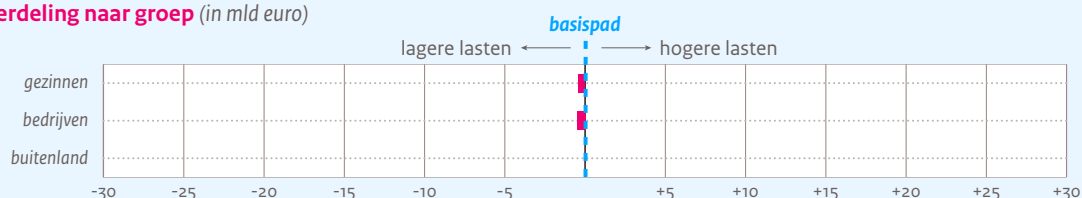
Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

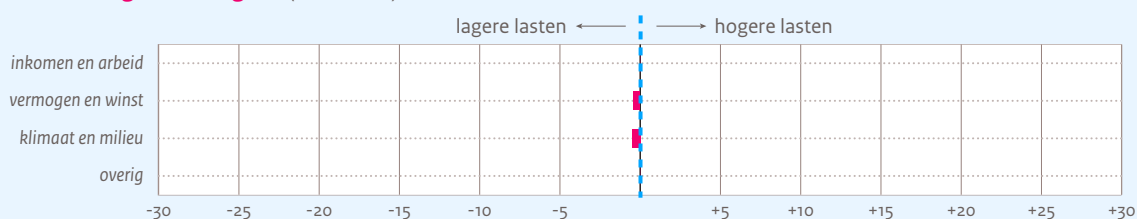

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

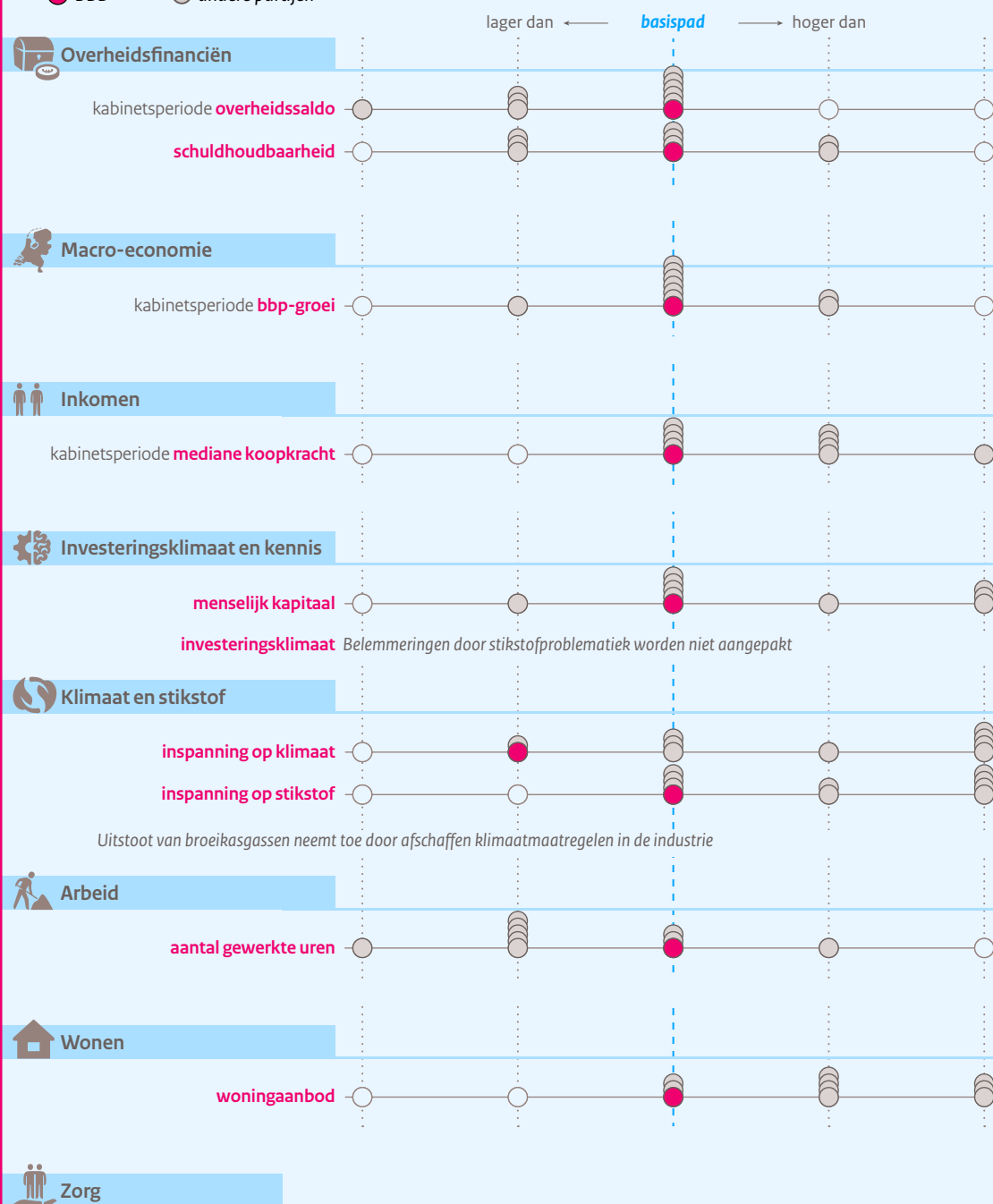
Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

BBB: economische afruilen

Effect van het programma van BBB t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● BBB ● andere partijen

houdbaarheid van
schuld verbetert
bij lagere
overheidsschuld
op de lange
termijn

Basispad
Het basispad is de
verwachte
ontwikkeling bij
ongewijzigd beleid.
Voor meer uitleg
over basispaden zie
hoofdstuk 12.
Download
[databestand](#)
[Keuzes in Kaart](#)
[2027-2030](#)

Betaalbaarheid
Lagere groei
collectieve
zorguitgaven

Toegankelijkheid
Beperkte verhoging
financiële drempels
zorggebruikers

Kwaliteit

Preventie

6.1 Overheidsfinanciën

Zowel binnen de kabinetsperiode als op lange termijn zijn de effecten op de overheidsfinanciën beperkt. Door het beleidspakket van de BBB bedraagt het overheidstekort 2,4% bbp in 2030, een verbetering van 0,1%-punt ten opzichte van het basispad. Dit is het gevolg van een licht positief macro-economisch doorwerkingseffect, voornamelijk doordat hogere inkomens van huishoudens tot extra inkomsten in de loon- en inkomensheffing leiden. Binnen de kabinetsperiode neemt de schuldquote af ten opzichte van het basispad. Het beleidspakket heeft geen significant effect op de groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven.

Tabel 6.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket BBB

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	0,1	-2,4
... waarvan initieel effect		0,0	
... waarvan doorwerkingseffect		0,1	
EMU-schuld	50,0	-0,4	49,6
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	0,0	15,7
Lange termijn			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	-2	124
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	1	94
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	-1	73
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten	46,5	0,0	46,6
Collectieve lasten	42,7	0,1	42,8

De BBB verlaagt de overheidsuitgaven met 1,0 mld euro in 2030. Op internationale samenwerking buigt de partij 3,9 mld euro om door het grootste deel van het budget voor ontwikkelingssamenwerking af te schaffen. Daarnaast dalen de uitgaven aan klimaat en milieu ten opzichte van het basispad, met name doordat de partij ombuigt op het Klimaatfonds. Tegenover deze ombuigingen staat een intensivering op het gebied van defensie van 6,3 mld euro.

Op de lange termijn verlaagt de BBB de overheidsuitgaven nog verder dan in de kabinetsperiode. Dit komt vooral doordat de partij de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) afschaft. Deze ombuiging loopt op van 0,1 mld euro in 2030 tot 2,2 mld euro op de lange termijn.

Tabel 6.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket BBB

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2026	<i>mld euro</i> 2030	<i>mld euro</i> 2030	<i>mld euro</i> 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	0,3	165,6	0,9	1,0
Zorg	119,8	135,8	-0,6	135,3	3,2	3,1
Openbaar bestuur	111,5	117,5	0,0	117,5	1,3	1,3
Onderwijs	60,7	61,9	-0,3	61,5	0,5	0,3
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	-0,4	19,9	0,3	-0,2
Internat. Samenwerking	23,4	21,3	-3,9	17,4	-2,4	-7,2
Veiligheid	22,9	20,7	-0,4	20,3	-2,4	-2,9
Bereikbaarheid	14,1	16,3	0,0	16,3	3,6	3,6
Defensie (a)	21,6	24,7	6,3	31,0	3,4	9,4
Klimaat en milieu (b)			-1,1			
Overig (b)			-0,9			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	-1,0	582,6	1,3	1,3

(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm.
(b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.

Het pakket van de BBB heeft een beperkt effect op de lasten. Per saldo leiden de maatregelen van de BBB tot een lastenverlichting van **0,9 mld euro** in 2030.

Tabel 6.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket BBB

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	0,0	-0,4	0,0	0,0	-0,4
... waarvan bedrijven	0,0	0,0	-0,5	0,0	-0,5
... waarvan buitenland	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal	0,0	-0,4	-0,5	0,0	-0,9

+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting

Hoewel de uitgaven en de lasten slechts beperkt worden verlaagd, verbetert het EMU-saldo in 2030 door een positief doorwerkingseffect. Dit doorwerkingseffect komt vooral doordat de hogere werkgelegenheid bij de overheid via hogere inkomens van huishoudens tot extra inkomsten in de loon- en inkomensheffing leidt. Op korte termijn daalt de overheidsschuld door het verbeterde EMU-saldo.

Op lange termijn leidt het pakket van de BBB tot een verlaging van de overheidsschuld in 2060 met 2% bbp ten opzichte van het basispad. De overheidsuitgaven komen in 2060 uit op een vergelijkbaar niveau als

in het basispad. De collectieve lasten worden beperkt verhoogd, met 0,1% bbp in 2060. De kans dat de schuld in 2060 boven 100% bbp uitkomt daalt met 1%-punt.

6.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,1%-punt per jaar boven het basispad. Het beschikbaar inkomen van huishoudens neemt iets toe, vooral doordat de werkgelegenheidsgroei hoger uitkomt. Dit effect is echter niet groot genoeg om een zichtbare stijging van de consumptie ten opzichte van het basispad te bewerkstelligen. De groei van de overheidsbestedingen komt wel hoger uit, met name als gevolg van de intensivering in defensie.

De reële cao-loongroei bij bedrijven blijft ongewijzigd ten opzichte van het basispad. Dit komt doordat het beleidspakket van de BBB geen significant effect heeft op zowel de cao-lonen als de inflatie.

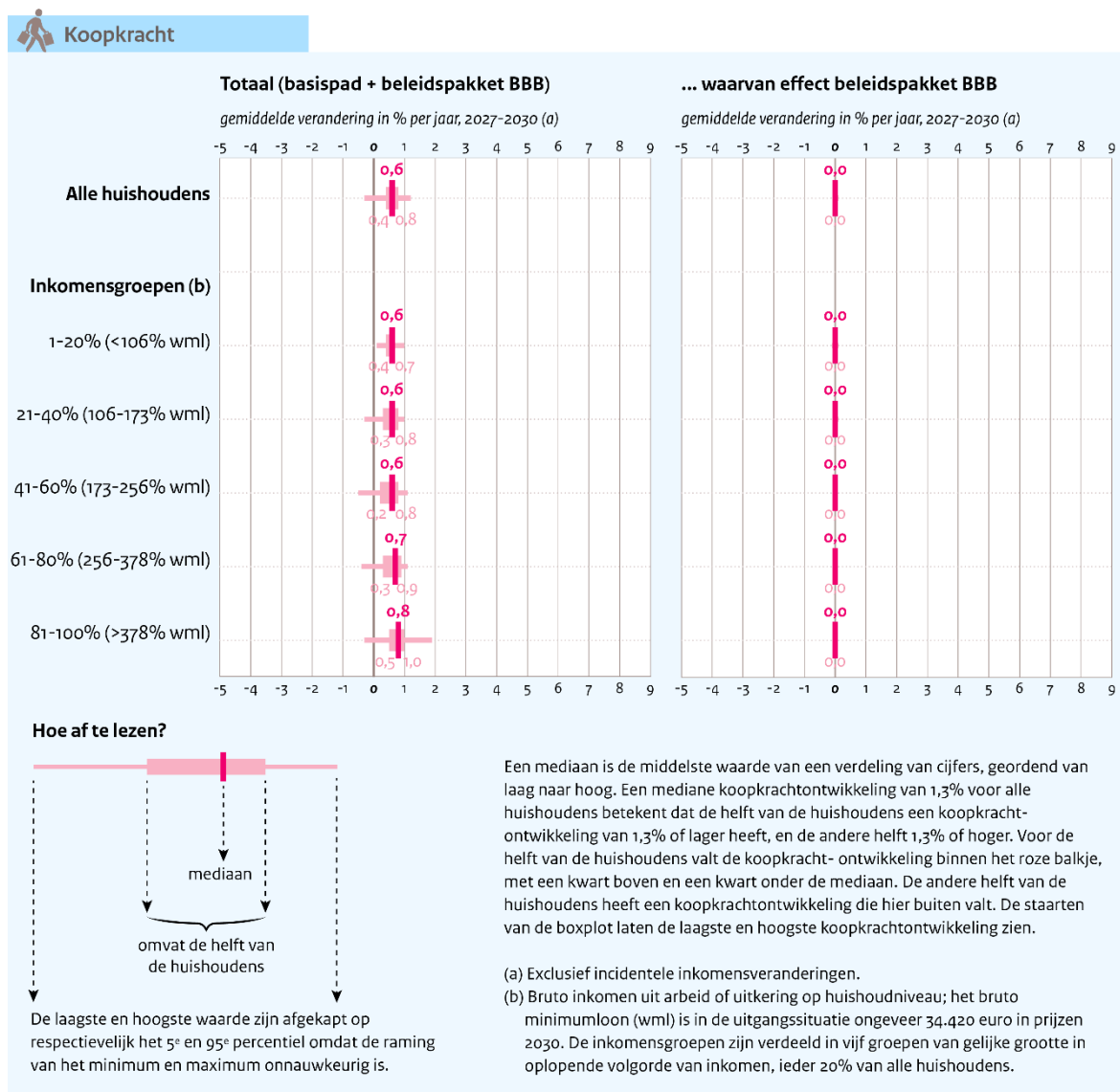
Tabel 6.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket BBB

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	0,1	1,4
Consumptie huishoudens	1,1	0,0	1,1
Overheidsbestedingen	1,7	0,2	1,9
Investerings (niet-overheid)	2,2	0,0	2,2
Uitvoer goederen en diensten	1,6	0,0	1,6
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	0,0	3,4
Inflatie (cpi)	2,2	0,0	2,2

6.3 Inkomen

De BBB voert geen wijzigingen door in de inkomstenbelasting, uitkeringen en toeslagen. De ontwikkeling van de koopkracht en de armoede verandert daarom niet ten opzichte van het basispad.

Figuur 6.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket BBB, gemiddeld per jaar

Tabel 6.3.1 Armoede-effect van beleidspakket BBB

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	in % van de bevolking in 2030		
Personen in armoede	2,6	0,0	2,6

Er zijn beperkte effecten op inkomenszekerheid door het aanpassen van loondoorbetaling bij ziekte. Voor werknemers bij kleine werkgevers geldt dat zij nog maar één jaar loon doorbetaald krijgen bij ziekte en daarna worden gekeurd voor de WIA.

6.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van de BBB heeft weinig effect op het investeringsklimaat. De BBB verandert ten opzichte van het basispad niets aan investeringen in infrastructuur en aan de beschikbaarheid van financiering voor bedrijven. Het afschaffen van de SDE++-subsidie en de CO₂-heffing heeft een negatief effect op bedrijfsinvesteringen in duurzaamheid. De partij neemt geen maatregelen die de stikstofuitstoot substantieel verlagen of natuur herstellen, waardoor belemmeringen in de vergunningverlening voor projecten, zoals infrastructuur en bedrijfsontwikkeling, niet worden aangepakt. De verkorting van loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven met maximaal 25 werknemers verlaagt de drempel voor individuele werkgevers om mensen aan te nemen en kan ondernemingsgroei bevorderen.

De BBB neemt geen maatregelen die direct aangrijpen op R&D. Wel intensificeert de partij in defensie. Het is aannemelijk dat deze generieke intensivering in defensie zal leiden tot enigszins hogere defensiebudgetten voor R&D en innovatie.

De hoeveelheid menselijk kapitaal zal niet substantieel veranderen als gevolg van het beleidspakket van de BBB. Het pakket zorgt wel voor een aanzienlijke daling van het aantal internationale studenten, waardoor op termijn het aantal hbo- en wo-ge diplomeerden afneemt.

Tabel 6.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket BBB

Effect beleidspakket	
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↔

6.5 Klimaat en stikstof

Het maatregelenpakket van de BBB realiseert minder reductie van broeikasgasemissies dan in het basispad. Het maatregelenpakket bestaat met name uit lastenverlichting en ombuigingen en leidt tot een substantiële toename van de emissies in de industrie. Met name het afschaffen van de CO₂-heffing industrie en de ombuigingen op de SDE++ dragen hieraan bij.

Het maatregelenpakket van de BBB houdt de inspanning om de stikstofdoelen te halen gelijk aan het basispad. De BBB introduceert subsidies die zijn gericht op het ondersteunen van stalinnovatie en managementmaatregelen en voor de implementatie van 'doelsturing'. De BBB vult doelsturing niet concreet in, waardoor deze maatregel niet leidt tot stikstofreductie. De ammoniakuitstoot in de landbouw daalt beperkt als gevolg van het gehele maatregelenpakket.

Tabel 6.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket BBB

Effect beleidspakket	
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↓
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↔
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

6.6 Arbeid

Het pakket van de BBB zorgt voor een lichte daling van de werkloosheid in 2030. De werkgelegenheid verandert in de kabinetsperiode maar beperkt ten opzichte van het basispad. Een uitzondering hierop is de overheid, waar de werkgelegenheidsgroei gemiddeld 0,4%-punt per jaar hoger uitkomt. De werkloosheid komt hierdoor 0,2%-punt lager uit in 2030 ten opzichte van het basispad.

Op de lange termijn leidt het pakket tot licht minder gewerkte uren, met name omdat er door migratiemaatregelen minder mensen naar Nederland komen. Het gaat daarbij zowel om asielbeperkende maatregelen als om het ontmoedigen van studiemigratie. De totale afname van de structurele werkgelegenheid is 0,4% ten opzichte van het basispad.

Tabel 6.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket BBB

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,1	0,3
... waarvan marktsector	0,1	0,0	0,1
... waarvan overheid	-0,8	0,4	-0,3
... waarvan zorg	2,1	0,0	2,1
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	-0,2	4,2
Lange termijn	verandering t.o.v. basispad in %		
Structurele werkgelegenheid in uren		-0,4	
Structurele werkgelegenheid in personen		-0,5	
Uren per werkende		0,0	

6.7 Zorg

De BBB verlaagt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 0,6 mld euro ten opzichte van het basispad. Per saldo neemt de omvang van de langdurige zorg toe, terwijl de omvang van de curatieve zorg afneemt. Dit komt door het overhevelen van de wijkverpleging naar de Wlz. Hiermee introduceert de BBB een eigen betaling voor wijkverpleging, wat tot een ombuiging op de collectieve zorguitgaven leidt. Daartegenover staat een intensivering in de ziekenhuiszorg.

De maatregelen van de BBB leiden tot een beperkte verhoging van financiële drempels voor zorggebruikers. De BBB verplaatst de wijkverpleging naar de Wlz en introduceert hiermee een eigen betaling voor de wijkverpleging. Hiermee gaat de inkomens- en vermogensafhankelijke eigen bijdrage die binnen de Wlz geldt, ook voor de wijkverpleging gelden.

Tabel 6.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket BBB

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i>			<i>niveau 2030 in mld euro</i>
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	-0,6	135,3
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-4,0	69,1
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	3,4	48,3
wv. Wmo	9,1	9,7	0,0	9,7
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	0,0	6,1
wv. Overig (b)	2,1	2,0	0,0	2,0
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensivering in onderzoek, opleidingen of preventie.				

6.8 Wonen

Het maatregelenpakket van de BBB heeft een beperkt effect op de woningprijzen, terwijl er geen effect op de huurprijzen is. De lichte stijging van de woningprijzen wordt veroorzaakt door een opwaartse impuls op besteedbare inkomens. Het pakket heeft geen effect op huurprijzen.

De betaalbaarheid van woningen en het woningaanbod op lange termijn blijven onveranderd. Er worden geen maatregelen genomen die de nettowoonlasten veranderen. Het pakket van de BBB heeft geen significant effect op het woningaanbod op de lange termijn.

Tabel 6.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket BBB

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
Kabinetsperiode			<i>% per jaar, 2027-2030</i>
Koopprijzen	2,7	0,1	2,8
Huurprijzen	3,0	0,0	3,0
Lange termijn			
Woningaanbod		↔	

7 CDA

Het CDA verlaagt de overheidsuitgaven aan zorg en verhoogt die aan defensie. Een verhoging van het eigen risico in de Zvw en het scheiden van wonen en zorg in de verpleeghuiszorg leiden tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Daarnaast wordt de kwaliteitsverbetering in het basispakket van de Zvw gematigd, ook na de kabinetsperiode. De uitgaven aan defensie stijgen structureel met 19,3 mld euro met het oog op het behalen van de NAVO-norm. In het onderwijs vallen intensiveringen en ombuigingen grotendeels tegen elkaar weg. Het effect op de hoeveelheid menselijk kapitaal is beperkt.

De maatregelen verschuiven op termijn lasten van arbeid naar vermogen, met een neutrale doorwerking op de inkomensverdeling. De hypotheekrenteaftrek wordt in dertig jaar uitgefaseerd, terwijl de tarieven in box 1 worden verlaagd. Tegelijkertijd lopen de lasten tot 2035 op door verhoging van de tarieven in verschillende belastingsoorten. Meerdere heffingskortingen worden aangepast, zo wordt de arbeidskorting afhankelijk van het aantal gewerkte uren in plaats van inkomensafhankelijk. Per saldo zijn de effecten op de koopkracht in doorsnee beperkt. Het pakket leidt niet tot grote veranderingen in de werkgelegenheid. Wel leiden migratiemaatregelen ertoe dat er minder mensen naar Nederland komen.

Het CDA vergroot de inspanning op de stikstofdoelen en het klimaat. Met normeringen en subsidies wordt de stikstofuitstoot verlaagd. Ook op klimaatgebied leiden subsidies en normeringen tot minder broeikasgasuitstoot, hoewel enkele lastenverlichtingen hier tegenin werken.

Het woningaanbod stijgt licht door subsidies, de effecten voor het investeringsklimaat zijn eveneens licht positief. Op korte termijn stijgen de woonlasten voor bestaande woningbezitters door afbouw van de hypotheekrenteaftrek. Voor koopstarters is het effect beperkt, omdat dit deels gecompenseerd wordt door lagere woningprijzen. Voor het investeringsklimaat is een verbetering van financieringsmogelijkheden voor bedrijven gunstig.

Binnen de kabinetsperiode leidt het pakket tot een verslechtering van de overheidsfinanciën, op de lange termijn zijn de effecten beperkt. Doordat het CDA de uitgaven in eerste instantie wat meer laat stijgen dan de lasten, verslechtert het EMU-saldo in 2030. De macro-economische doorwerking is beperkt. Op lange termijn verbeteren hogere lasten en ombuigingen op vergrijzingsgevoelige zorguitgaven de overheidsfinanciën, terwijl oplopende defensie-uitgaven juist voor een verslechtering zorgen. Per saldo is het effect op de overheidsschuld in 2060 beperkt.

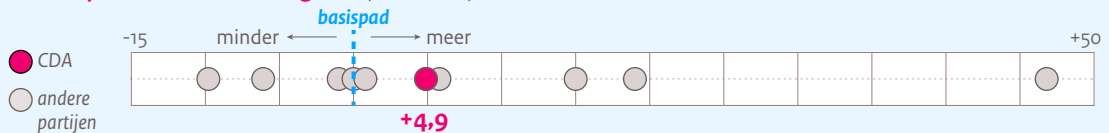
De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.6.

CDA: uitgaven- en lastenbeeld

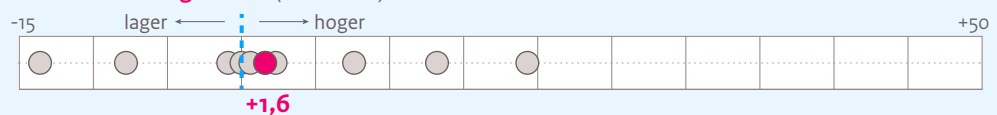
Budgettair overzicht van het partijprogramma van CDA in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

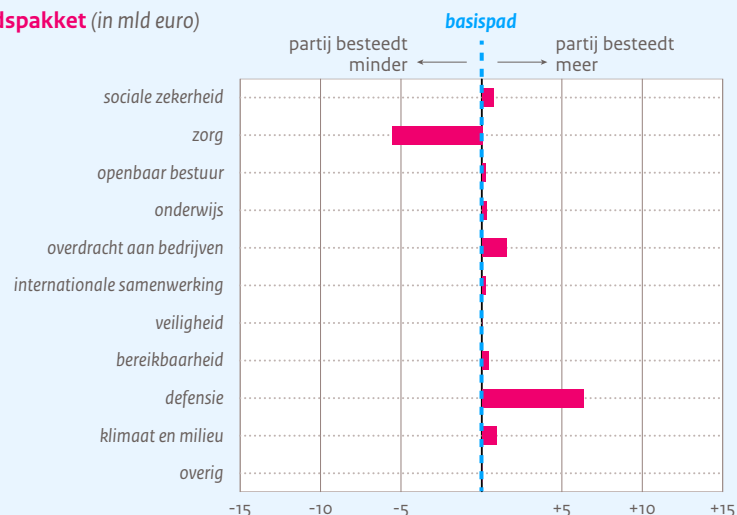

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

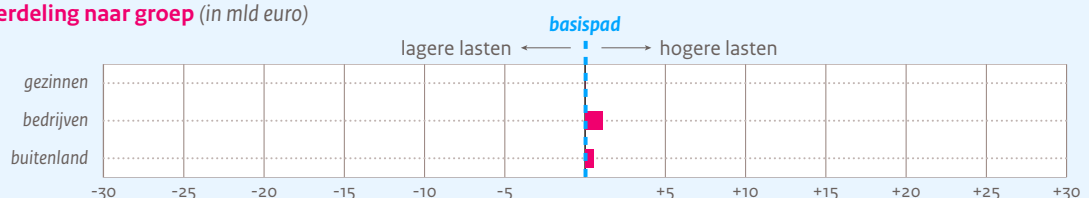
Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

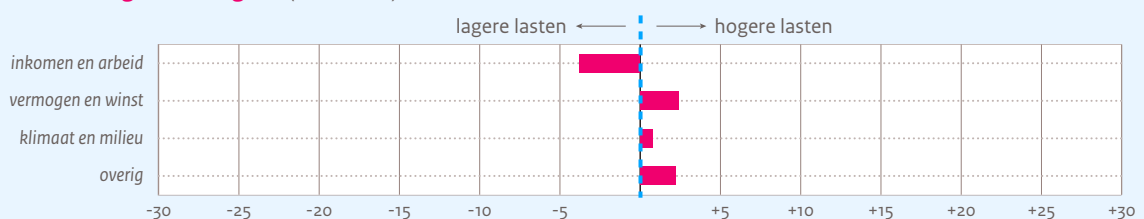

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

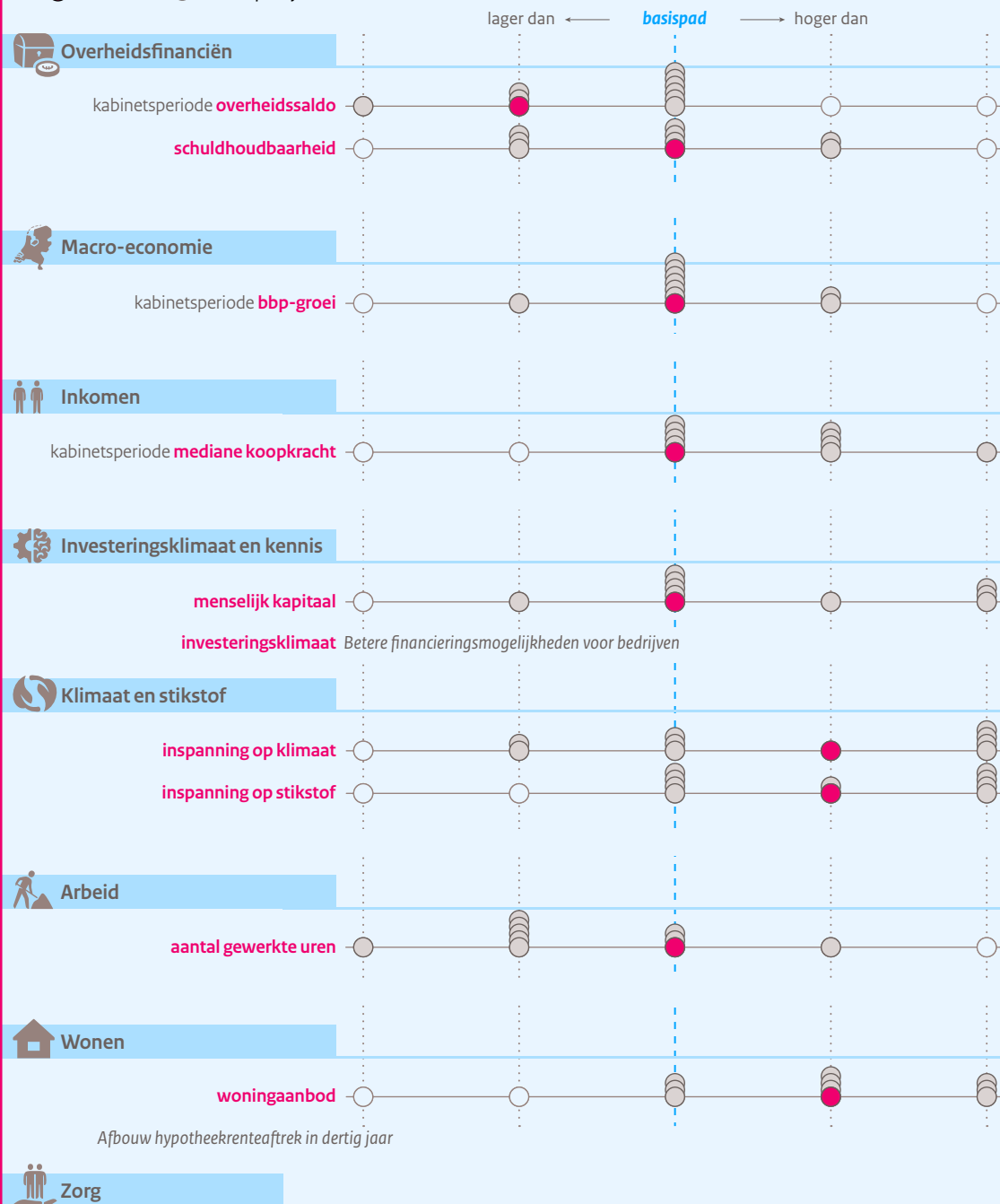
Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

CDA: economische afruilen

Effect van het programma van CDA t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● CDA ● andere partijen

houdbaarheid van schuld verbetert bij lagere overheidsschuld op de lange termijn

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download databestand [Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

Betaalbaarheid
Substantieel lagere groei collectieve zorguitgaven

Toegankelijkheid
Eigen risico naar €440, sociaaleconomische verschillen groter

Kwaliteit
Minder kwaliteitsgroei in curatieve zorg

Preventie
Leefstijlpreventie en heffing op suiker en vapes

7.1 Overheidsfinanciën

Binnen de kabinetsperiode leidt het pakket tot een verslechtering van het overheidssaldo, op de lange termijn stijgt de overheidsschuld beperkt. Door het beleidspakket van het CDA bedraagt het overheidstekort 2,8% bbp in 2030, een verslechtering van 0,3%-punt ten opzichte van het basispad. Het pakket van het CDA heeft een beperkte macro-economisch doorwerking op het overheidssaldo. Ondanks de verslechtering van het EMU-saldo neemt de schuldquote binnen de kabinetsperiode af, vanwege de verkoop van staatsdeelnemingen. De groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven komt cumulatief 0,7%-punt hoger uit tussen 2027 en 2030.

Tabel 7.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket CDA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	-0,3	-2,8
... waarvan initieel effect		-0,3	
... waarvan doorwerkingseffect		-0,1	
EMU-schuld	50,0	-0,9	49,1
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	0,7	16,4
Lange termijn			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	6	133
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	3	97
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	7	81
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten	46,5	0,0	46,5
Collectieve lasten	42,7	0,3	43,0

In 2030 verhoogt het CDA de overheidsuitgaven met 4,9 mld euro. De partij verhoogt de uitgaven aan defensie met 6,3 mld euro en intensificeert op diverse andere uitgavenfuncties. Onder andere de overdrachten aan bedrijven nemen toe met 1,5 mld euro, vooral door intensiveringen op het gebied van woningbouw. In de zorg dalen de overheidsuitgaven met 5,6 mld euro ten opzichte van het basispad, dit komt onder andere doordat het CDA het eigen risico verhoogt.

Op de lange termijn nemen de overheidsuitgaven nog iets meer toe door het beleidspakket dan tijdens de kabinetsperiode. Dit komt met name doordat de uitgaven aan defensie stijgen na 2030 naar 19,3 mld euro in 2035 met het oog op het behalen van de NAVO-norm. Daartegenover staat dat de ombuigingen op de zorg na de kabinetsperiode verder toenemen. Het CDA sluit het basispakket in de Zvw met een beperkte instroom van nieuwe behandelmogelijkheden. Dit zorgt voor een ombuiging van 0,2 mld euro in 2030 die oploopt tot 3,8 mld euro op lange termijn. Daarnaast dalen de uitgaven aan zorg na de kabinetsperiode, doordat de partij kiest voor het scheiden van wonen en zorg in de Wlz.

Tabel 7.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket CDA

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2026	<i>mld euro</i> 2030	<i>mld euro</i> 2030	<i>mld euro</i> 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	0,7	166,0	0,9	1,0
Zorg	119,8	135,8	-5,6	130,2	3,2	2,1
Openbaar bestuur	111,5	117,5	0,2	117,6	1,3	1,3
Onderwijs	60,7	61,9	0,3	62,1	0,5	0,6
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	1,5	21,8	0,3	2,1
Internat. samenwerking	23,4	21,3	0,2	21,5	-2,4	-2,2
Veiligheid	22,9	20,7	0,0	20,7	-2,4	-2,4
Bereikbaarheid	14,1	16,3	0,4	16,6	3,6	4,2
Defensie (a)	21,6	24,7	6,3	31,0	3,4	9,4
Klimaat en milieu (b)			0,9			
Overig (b)			0,0			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	4,9	588,5	1,3	1,6
(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm. (b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Het CDA verhoogt de lasten gedurende de kabinetsperiode met 1,6 mld euro. Onderliggend is er een beperkte verschuiving van lasten op arbeid naar vermogen. De lasten voor gezinnen blijven per saldo gelijk, onderliggend worden onder andere de tarieven in box 1 en de algemene heffingskorting aangepast. Daartegenover staan hogere lasten op vermogen, met name door uitfasering van de hypotheekrenteaftrek, en hogere overige lasten door aanpassingen in de btw.

Tabel 7.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket CDA

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	-3,8	2,4	0,2	1,2	0,0
... waarvan bedrijven	0,0	-0,3	0,5	0,9	1,1
... waarvan buitenland	0,0	0,3	0,1	0,1	0,5
Totaal	-3,8	2,4	0,8	2,2	1,6
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Na 2030 verschuift het pakket van CDA de lasten verder van arbeid naar vermogen. De lasten op arbeid worden verlaagd door een verlaging van de tarieven in box 1. Deze lastenverlichting wordt beperkt doordat de tijdelijke introductie van een nieuwe eerste schijf na 2030 teruggedraaid wordt. De lasten op vermogen nemen

verder toe doordat de hypotheekrenteaftrek in dertig jaar wordt afgebouwd, waardoor het effect na 2030 groter wordt. Dit zorgt ervoor dat per saldo de lasten op lange termijn verder stijgen.

Doordat de uitgaven meer worden verhoogd dan de lasten verslechtert het EMU-saldo in 2030, het pakket kent een beperkt doorwerkingseffect. Hogere lonen zorgen voor een hogere loonsom van de overheid en hogere uitgaven aan uitkeringen. Tegelijkertijd zorgt dit ook voor hogere inkomsten in de loon- en inkomensheffing, wat het doorwerkingseffect beperkt. Op korte termijn daalt de overheidsschuld ondanks het verslechterde EMU-saldo. Dit komt deels doordat het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) stijgt, door een hogere bbp-prijs. De daling wordt versterkt doordat het CDA aandelen van staatsdeelnemingen verkoopt en met een deel van de opbrengst een nationale investeringsinstelling opricht.

Op lange termijn leidt het pakket van het CDA tot een beperkte verhoging van de overheidsschuld in 2060 met 6% bbp ten opzichte van het basispad. Het positieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. De overheidsuitgaven komen in 2060 op hetzelfde niveau uit als in het basispad. De toename van het aantal ouderen, en met name het aantal 80+'ers, zorgt ervoor dat de ombuigingen in de zorg verder oplopen in de tijd. Daar staat tegenover dat de defensie-uitgaven tot en met 2035 oplopen. Deze aanpassingen groeien niet gelijktijdig in, met als gevolg een opwaarts effect op de schuldquote. De lastenquote neemt juist toe met 0,3% bbp ten opzichte van het basispad in 2060. De kans dat de schuld in 2060 boven 100% bbp uitkomt stijgt met 7%-punt.

7.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

De bbp-groei blijft gemiddeld ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De overheidsbestedingen nemen af, met name door ombuigingen in de zorg. Intensiveringen, onder andere op het gebied van defensie, hebben juist een opwaarts effect op de overheidsbestedingen. De consumptie van huishoudens daalt licht ten opzichte van het basispad door lagere huizenprijsstijgingen. De investeringen stijgen vooral door hogere woninginvesteringen.

Tabel 7.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket CDA

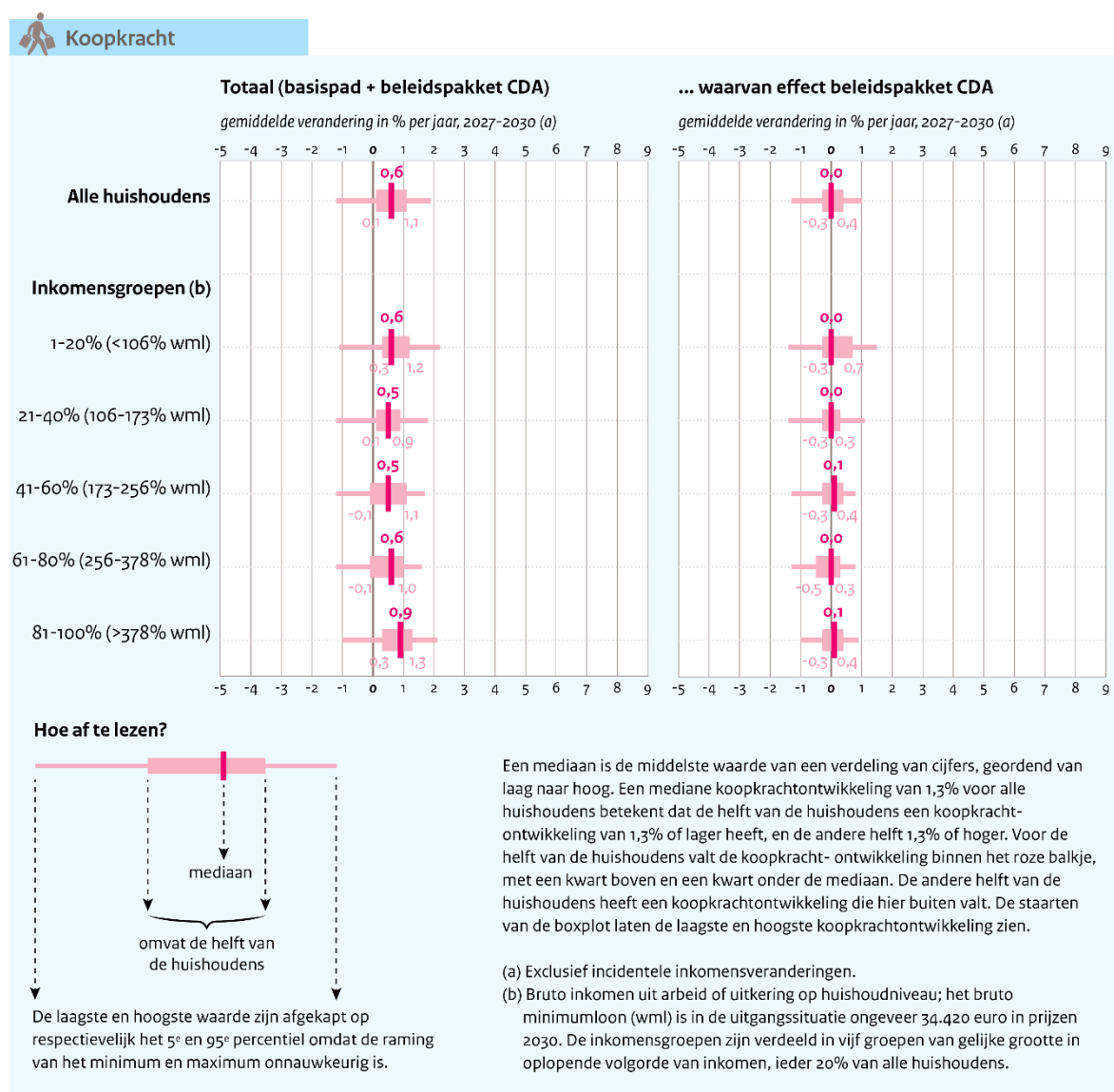
	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	0,0	1,3
Consumptie huishoudens	1,1	-0,1	1,0
Overheidsbestedingen	1,7	-0,2	1,5
Investeren­gen (niet-overheid)	2,2	0,2	2,4
Uitvoer goederen en diensten	1,6	0,0	1,6
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	0,1	3,5
Inflatie (cpi)	2,2	0,1	2,3

De reële cao-loongroei bij bedrijven blijft ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De cao-lonen nemen met 0,1%-punt per jaar meer toe dan in het basispad. De terugvalpositie van werknemers in het geval van werkloosheid verbetert, doordat de WW-duur verlengd wordt. Het opwaartse effect hiervan op de cao-lonen wordt deels gedempt door de hogere werkloosheid. De inflatie neemt ook met 0,1%-punt toe, met name als gevolg van de hogere productgebonden belastingen.

7.3 Inkomen

Het CDA-pakket bevat een aantal beleidswijzigingen in het box 1-stelsel. Aan de ene kant verhoogt het CDA de lasten door het bevriezen van heffingskortingen en het afbouwen van de hypotheekrenteaftrek. Daarnaast verhoogt de partij het eigen risico. Daar staan lastenverlichtingen tegenover, zoals het inkomensafhankelijk maken van de algemene heffingskorting en het aanpassen van de schijfgrenzen en tarieven in box 1. Ook de arbeidskorting wordt grotendeels inkomensafhankelijk; wel wordt de arbeidskorting afhankelijk van het aantal gewerkte uren.

Figuur 7.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket CDA, gemiddeld per jaar

Het beleidspakket van het CDA heeft een neutrale doorwerking op de mediane koopkracht. De verschillen in koopkrachtmutaties tussen de inkomensgroepen als gevolg van het CDA-pakket zijn ook gering.

Uitkeringsgerechtigden profiteren wat meer van het CDA-pakket en het aantal personen onder de armoedegrens daalt met 0,1%-punt. Dit komt vooral doordat de aanpassingen in box 1 leiden tot hogere netto-uitkeringen en door de intensivering in de huurtoeslag. Daarnaast wordt de inkomenszekerheid vergroot door het afschaffen van de kostendelersnorm in de Participatiewet. Na 2030 wordt de hypotheekrenteaftrek verder afgebouwd. De opbrengst daarvan wordt teruggesluisd in lagere tarieven in box 1, wat na de kabinetsperiode per saldo een neutraal effect heeft op de mediane koopkracht.

Tabel 7.3.1 Armoede-effect van beleidspakket CDA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
			<i>in % van de bevolking in 2030</i>
Personen in armoede	2,6	-0,1	2,5

Op het gebied van inkomenszekerheid en complexiteit van het belasting- en toeslagenstelsel zijn de effecten beperkt. Aan de ene kant draagt het inkomensonafhankelijk maken van de algemene heffingskorting en afschaffen van de hypotheekrenteaftrek bij aan de transparantie van het stelsel. De daadwerkelijke belastingdruk komt hierdoor meer tot uiting in de tarieven in box 1. Het CDA maakt de arbeidskorting afhankelijk van het aantal gewerkte uren. Dit zorgt voor een extra voorwaarde en daarmee extra complexiteit voor de burger. Daar staat tegenover dat de arbeidskorting grotendeels onafhankelijk wordt van het inkomen. Voor arbeidsongeschikten wordt het aantal regimes in de WIA beperkt door het afschaffen van de IVA voor nieuwe aanvragers. Dit is overzichtelijker, maar tegelijkertijd minder voorspelbaar. Dit komt doordat de resterende WGA-uitkering afhankelijk is van het benut arbeidspotentieel en het recht hierop bepaald wordt op basis van periodieke herkeuringen. De maximale WW-duur wordt verlengd, hiervan profiteren vooral mensen met een lang arbeidsverleden. Dit komt doordat de maximale WW-duur nauwelijks haalbaar is door de vertraagde opbouw van WW-rechten die het CDA invoert.

Het CDA verbreedt de collectieve pensioenopbouw naar zelfstandigen zonder personeel die hun eigen arbeid of diensten verkopen. De pensioenplicht verhoogt het minimale pensioenresultaat van de betrokken groep, maar verkleint de ruimte voor eigen invulling van pensioenopbouw. Daarnaast wordt het toegestaan om later met pensioen te gaan.

7.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van het CDA heeft positieve effecten op het investeringsklimaat door verbetering van financieringsmogelijkheden voor bedrijven en investeringen in infrastructuur. Het CDA verbetert de financieringsmogelijkheden voor het bedrijfsleven via een kapitaalinjectie van 5 mld euro in een investeringsinstelling ten behoeve van financiering voor startups en scale-ups. De partij verhoogt de uitgaven aan infrastructuur voor spoorwegen en wegen.

Daarnaast zijn er effecten op het investeringsklimaat door maatregelen die aangrijpen bij specifieke economische activiteiten. Enerzijds worden subsidies en belastingaftrek voor duurzaamheid verhoogd, anderzijds wordt de CO₂-heffing voor de industrie afgeschaft. Bij het stimuleren van investeringen in duurzaamheidsmaatregelen vindt dus een verschuiving plaats van heffingen naar subsidies. Naast deze lastenverlichtingen zijn er ook enkele relatief kleine maatregelen die de lasten voor bepaalde activiteiten verhogen, zoals afschaffing van het lage btw-tarief voor sierteelt en aanpassing van het verlaagde mrb-tarief

voor bestelauto's van ondernemers. Per saldo verandert de partij weinig aan de generieke lasten voor alle bedrijven.

Het CDA stimuleert in beperkte mate R&D door bedrijven. De partij intensiveert in innovatie en R&D en stelt middelen beschikbaar voor het stimuleren van Small Modular Reactors. Daarnaast introduceert de partij een fiscale regeling voor technologiebedrijven die afhankelijk van de vormgeving stimulerend kan werken voor de R&D-uitgaven. Het CDA verhoogt gedurende tien jaar de uitgaven aan het Fonds Onderzoek en Wetenschap en intensiveert gedurende dezelfde periode in het Nationaal Groeifonds, wat een tijdelijke extra impuls geeft aan innovatie. Ten slotte intensiveert het CDA in defensie. Het is aannemelijk dat deze generieke intensivering in defensie zal leiden tot hogere defensiebudgetten voor R&D en innovatie.

Het beleidspakket van het CDA bevat zowel intensiveringen als ombuigingen die het menselijk kapitaal beïnvloeden, waardoor het effect per saldo beperkt is. De partij intensiveert onder andere in het gemeentelijke onderwijsachterstandenbeleid en draait ook de uitfasering van de onderwijskansenregeling terug. Deze maatregelen leiden ertoe dat leerachterstanden van jonge kinderen worden beperkt. Daarnaast voert de partij leerrechten in, met name gericht op oudere werknemers met een mbo-diploma. Deze maatregel helpt werkenden om hun kennis en vaardigheden op peil te houden, maar het effect van de maatregel is beperkt omdat de extra middelen deels in de plaats komen van bestaande private uitgaven. Tegenover deze intensiveringen staan ombuigingen op de lumpsum van het vo en mbo. Hierdoor daalt de onderwijskwaliteit in deze sectoren, en worden de eerdergenoemde positieve effecten tenietgedaan.

Tabel 7.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket CDA

Effect beleidspakket	
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↔

7.5 Klimaat en stikstof

Het maatregelenpakket van het CDA realiseert meer reductie van broeikasgasemissies dan in het basispad. Het maatregelenpakket bestaat voornamelijk uit enerzijds subsidies en normeringen, anderzijds uit lastenverlichting en leidt vooral tot emissiereductie in de gebouwde omgeving en de industrie. De belangrijkste maatregel in de gebouwde omgeving is de verplichting om hybride warmtepompen toe te passen bij vervanging van gasketels. In de industrie dalen de emissies door extra subsidies in de SDE++ en de EIA, MIA en VAMIL, dit effect is groter dan de toename van de emissies door het afschaffen van de CO₂-heffing industrie met uitzondering van de afvalverbrandingsinstallaties. Bedrijfsbeëindiging en doelsturing zorgen voor emissiereductie in de landbouw.

Tabel 7.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket CDA

Effect beleidspakket	
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↑
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↑
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

Het maatregelpakket van het CDA leidt tot een grotere stap naar het behalen van de stikstofdoelen dan in het basispad. Het maatregelenpakket van de partij bestaat uit normeringen en subsidies, en leidt vooral tot minder uitstoot van ammoniak in de landbouw. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen zijn het invoeren van afrekenbare emissienormen op bedrijfsniveau en aanvullend budget voor het beëindigen of extensiveren van veehouderijen. Het CDA stelt budget beschikbaar voor doelsturing, stimulering van bedrijfsmanagementmaatregelen en aanpassing van stalsystemen. Als gevolg van dit maatregelpakket passen boeren emissiereducerende technieken toe en krimpt de veestapel. Het CDA draagt bij aan natuurherstel door meer geld uit te trekken voor natuurherstelmaatregelen en door het aanwijzen van bufferzones van 250 meter rondom stikstofgevoelige natuur, met aanvullend budget voor extensivering en agrarisch natuurbeheer.

7.6 Arbeid

Het pakket van het CDA zorgt voor een licht hogere werkloosheid in 2030. De totale werkgelegenheid verandert in de kabinetsperiode beperkt vergeleken met het basispad. Onderliggend zijn er wel verschuivingen. Bij de overheid stijgt de werkgelegenheid met gemiddeld 0,6%-punt per jaar ten opzichte van het basispad, als gevolg van de intensivering in onder andere defensie. Daar staat tegenover dat de werkgelegenheidsgroei in de zorg gemiddeld 0,5%-punt per jaar lager uitkomt. De werkloosheid komt 0,2%-punt hoger uit in 2030.

Op de lange termijn zorgt het pakket voor een lichte toename van het arbeidsaanbod en daarmee de werkgelegenheid. In totaal is de toename 0,2% ten opzichte van het basispad. Het pakket zorgt ervoor dat het aantal uren per werkende toeneemt, vooral door aanpassingen aan de arbeidskorting. Tegelijkertijd neemt de werkgelegenheid in personen licht af. Op termijn leiden verschillende migratiemaatregelen, het beperken van asielmigratie, het ontmoedigen van arbeidsmigratie en het verminderen van internationale studenten, tot minder arbeidsaanbod. Dat komt doordat er minder mensen naar Nederland komen.

Tabel 7.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket CDA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	<i>% per jaar, 2027-2030</i>		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,0	0,3
... waarvan marktsector	0,1	0,0	0,1
... waarvan overheid	-0,8	0,6	-0,2
... waarvan zorg	2,1	-0,5	1,6
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	0,2	4,6
Lange termijn	<i>verandering t.o.v. basispad in %</i>		
Structurele werkgelegenheid in uren		0,2	
Structurele werkgelegenheid in personen		-0,2	
Uren per werkende		0,5	

7.7 Zorg

Het CDA verlaagt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 5,6 mld euro ten opzichte van het basispad, deze ombuiging loopt structureel verder op. Het CDA bereikt het grootste deel van de ombuiging in de kabinetsperiode door de eigen betalingen van zorggebruikers in de Wlz en de Zvw te verhogen. Verder neemt de partij in de curatieve zorg, de langdurige zorg en de maatschappelijke ondersteuning maatregelen die de reikwijdte van de collectief gefinancierde zorg inperken, met name door het sluiten van de automatische uitbreiding van het basispakket. Deze sluiting beperkt de toekomstige groei van de zorguitgaven, waardoor de ombuiging in de curatieve zorg na de kabinetsperiode verder oploopt. Ook het verplichten van alle artsen tot loondienst leidt na de kabinetsperiode tot een ombuiging op de curatieve zorg. In de langdurige zorg leidt het scheiden van wonen en zorg na de kabinetsperiode tot een ombuiging. Naast deze ombuigingen intensificeert het CDA in preventie, huisartsenzorg en wijkverpleging, Wmo en jeugdzorg. Tot slot neemt de omvang van de langdurige zorg toe, terwijl de curatieve zorg in omvang afneemt. Dit komt door het overhevelen van de wijkverpleging naar de Wlz.

Tabel 7.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket CDA

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	mld euro			niveau 2030 in mld euro
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	-5,6	130,2
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-8,2	64,8
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	3,0	47,9
wv. Wmo	9,1	9,7	-1,8	7,9
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	0,0	6,2
wv. Overig (b)	2,1	2,0	1,4	3,5
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensivering in onderzoek, opleidingen of preventie.				

De maatregelen van het CDA leiden tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Zo leidt de verhoging van het eigen risico in de curatieve zorg naar 440 euro ertoe dat zorggebruikers te maken krijgen met hogere eigen betalingen. Daarnaast schrapt de partij de aanspraak op huishoudelijke hulp in de Wmo. Verder leidt het sluiten van het basispakket tot een toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg, doordat een deel van de mensen de niet-vergoede zorg alsnog zelf zal inkopen. Het scheiden van wonen en zorg leidt tot toenemende sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorgwoningen. Anderzijds beperkt het CDA de effecten op toegankelijkheid voor minder draagkrachtigen, door voor deze groep huishoudelijke hulp te vergoeden en geld beschikbaar te stellen ter compensatie van de toegenomen woonlasten door het scheiden van wonen en zorg.

Het CDA matigt de kwaliteitsverbetering in de curatieve zorg die voorzien is bij ongewijzigd beleid. Het sluiten van de automatische uitbreiding van het basispakket, met beperkte instroom van nieuwe behandel mogelijkheden, leidt ertoe dat de kwaliteitsverbetering wordt gematigd. Verder zorgt het schrappen van de envelop ouderenzorg ervoor dat er minder middelen beschikbaar zijn voor kwaliteitsverbetering in de ouderenzorg. Anderzijds kan maatwerk in de bekostiging van verschillende zorgvormen ertoe leiden dat verzekeraars beter kunnen sturen op de kwaliteit en doelmatigheid van de zorg.

Het CDA neemt enkele preventiemaatregelen, deels door intensiveringen en vooral door lastenverzwaringen. Zo wordt er taakstellend geïntensiveerd in leefstijlpreventie en sport, en komt er een verbruiksbelasting op e-sigaretten. Verder voert het CDA een suikerbelasting in voor productgroepen op basis van hun suikergehalte; deze belasting wordt geheven bij producenten aan het begin van de keten.

7.8 Wonen

Het pakket van het CDA heeft een dempend effect op de woningprijzen, en een beperkt effect op huren.

De afbouw van de hypotheekrenteaftrek (in 30 jaar) heeft een drukkend effect op de huizenprijzen. De inkomensonafhankelijke algemene heffingskorting versterkt dit doordat veel huishoudens tegen een lager marginaal tarief hypotheekrente aftrekken. De lichte stijging van besteedbare inkomens dempt het negatieve prijseffect enigszins. Het CDA verruimt het woningwaarderingssysteem (WWS) door het effect van de WOZ-waarde op de punten niet meer te beperken. Deze maatregel raakt echter slechts een klein aantal woningen.

De woonlasten nemen toe voor bestaande woningbezitters, terwijl het woningaanbod licht stijgt. Door de afbouw van de hypotheekrenteaftrek zullen de woonlasten van woningbezitters met een hypotheek licht toenemen. Voor koopstarters is het effect op woonlasten beperkt, omdat de afschaffing deels gecompenseerd wordt door lagere woningprijzen. Het pakket van het CDA leidt tot een hoger woningaanbod, vooral door een intensivering van woningbouwsubsidies.

Tabel 7.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket CDA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Koopprijzen	2,7	-1,0	1,7
Huurprijzen	3,0	0,1	3,1
Lange termijn			
Woningaanbod		↑	

8 SGP

De SGP verlaagt de overheidsuitgaven aan zorg, en verhoogt die aan defensie. Een verhoging van eigen betalingen in de zorg leidt tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Daarnaast wordt de kwaliteitsverbetering in de zorg grotendeels geremd in het basispakket van de Zvw, ook na de kabinetsperiode. Hierbij nemen sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg toe. De intensivering in defensie loopt tot 2035 op naar 19,3 mld euro met het oog op het behalen van de NAVO-norm. In het onderwijs vallen intensiveringen en ombuigingen grotendeels tegen elkaar weg. Het effect op de hoeveelheid menselijk kapitaal is daarom beperkt.

Het pakket van de SGP verandert de inspanning op klimaat en stikstof niet, en heeft geen significant effect op het woningaanbod. Doordat de partij geen maatregelen neemt die de stikstofuitstoot substantieel verlagen, worden belemmeringen in de vergunningverlening voor investeringsprojecten niet aangepakt. De lasten voor bedrijven stijgen per saldo beperkt.

De SGP voert maatregelen in die vooral de belastingdruk van alleenverdieners verlagen, het aantal gewerkte uren neemt op termijn af. De SGP vervangt de algemene heffingskorting door de draagkrachtkorting, waarvan de hoogte afhangt van de samenstelling en het inkomen van huishoudens. Ook wordt er een nieuwe kindregeling geïntroduceerd. In doorsnee zijn de inkomenseffecten beperkt, wel is er spreiding binnen inkomensgroepen. De effecten op complexiteit en zekerheid van het inkomen zijn gemengd. Ondanks een acht-op-tienkoppeling van de AOW aan de levensverwachting daalt de werkgelegenheid op termijn. Daarnaast daalt het arbeidsaanbod door migratiemaatregelen en doordat er een splitsingsstelsel wordt geïntroduceerd, hetgeen de prikkels voor betaald werk vooral voor tweede verdieners verlaagt. Dit geeft meer ruimte om te kiezen voor vrije tijd of onbetaald werk. Tegelijkertijd doet het pakket een groter beroep op informele kinderopvang, doordat de kinderopvangtoeslag wordt afgeschaft.

Binnen de kabinetsperiode heeft het pakket een beperkt effect op het overheidssaldo, maar op lange termijn loopt de overheidsschuld op. Hoewel de uitgaven minder stijgen dan de lasten, zorgt macro-economische doorwerking ervoor dat het effect in 2030 per saldo neutraal is. Met name lagere lonen zorgen voor minder belastinginkomsten. Op de lange termijn loopt de overheidsschuld op, mede door de lagere werkgelegenheid.

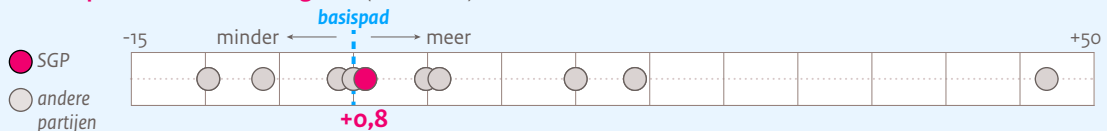
De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.7.

SGP: uitgaven- en lastenbeeld

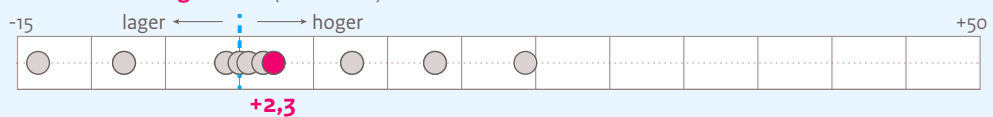
Budgettair overzicht van het partijprogramma van SGP in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

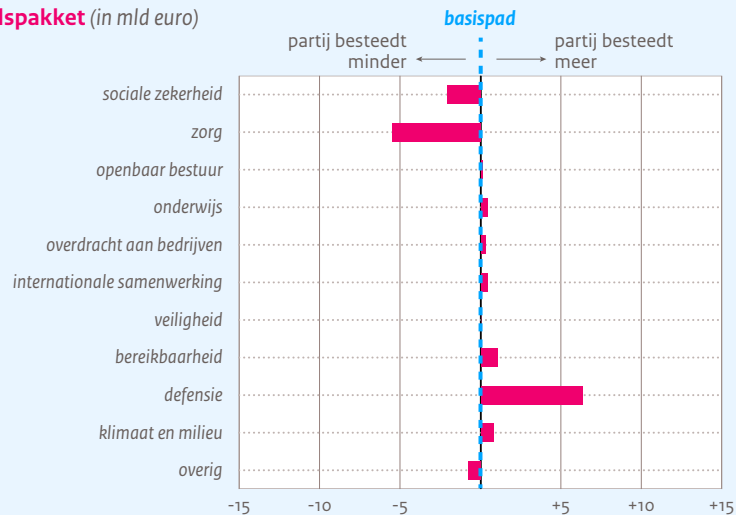

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

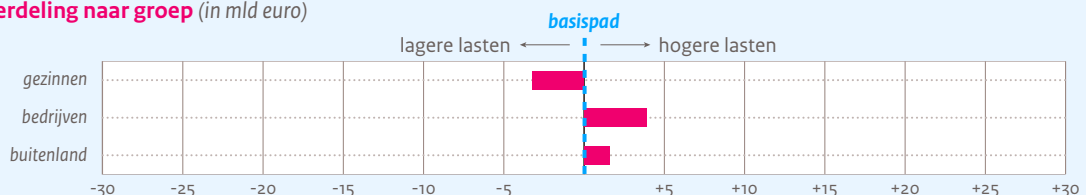
Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

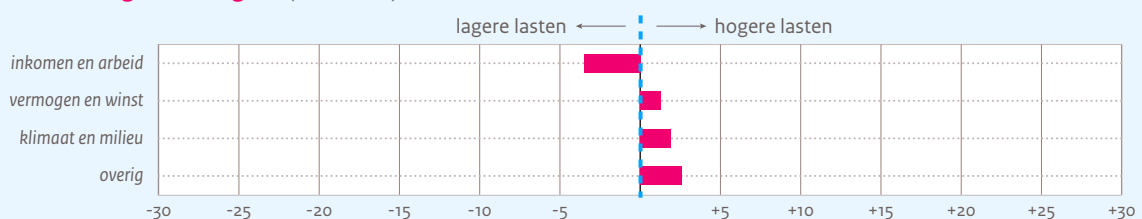

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

SGP: economische afruilen

Effect van het programma van SGP t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● SGP ● andere partijen

houdbaarheid van
schuld verbetert
bij lagere
overheidsschuld
op de lange
termijn

Basispad
Het basispad is de
verwachte
ontwikkeling bij
ongewijzigd beleid.
Voor meer uitleg
over basispaden zie
hoofdstuk 12.
Download
databestand
Keuzes in Kaart
2027-2030

Betaalbaarheid
Substantieel lagere
collectieve
zorguitgaven

Toegankelijkheid
Eigen risico naar €385,
sociaaleconomische
verschillen groter

Kwaliteit
In curatieve zorg
veel minder
kwaliteitsgroei

Preventie
Pakketuitbreidingen
en heffing op alcohol
en vapes

8.1 Overheidsfinanciën

Binnen de kabinetsperiode heeft het pakket een beperkt effect op het overheidssaldo, maar op lange termijn loopt de overheidsschuld op. Door het beleidspakket van de SGP bedraagt het overheidstekort 2,4% bbp in 2030, een verbetering van 0,1%-punt ten opzichte van het basispad. Dit is ondanks een beperkt negatief doorwerkingseffect vanwege lagere loonstijging door het beleidspakket van de SGP, wat leidt tot minder inkomsten voor de overheid in de loon- en inkomensheffing. Binnen de kabinetsperiode neemt de schuldquote licht af ten opzichte van het basispad. De groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven komt cumulatief 0,3%-punt lager uit tussen 2027 en 2030.

Tabel 8.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket SGP

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	0,1	-2,4
... waarvan initieel effect		0,1	
... waarvan doorwerkingseffect		-0,1	
EMU-schuld	50,0	-0,1	49,9
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	-0,3	15,4
Lange termijn			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	12	138
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	4	97
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	8	83
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten	46,5	0,3	46,8
Collectieve lasten	42,7	0,3	43,0

De SGP verhoogt de uitgaven met 0,8 mld euro in 2030. Dit komt met name door een intensivering in defensie van 6,3 mld euro. Daarnaast stijgen ook de uitgaven aan bereikbaarheid door een incidentele intensivering in aanleg en onderhoud van verkeersinfrastructuur. Tegenover deze hogere uitgaven staan ook ombuigingen. In de zorg dalen de uitgaven met 5,5 mld euro, wat met name komt door de verhoging van het eigen risico. Daarnaast dalen de uitgaven aan sociale zekerheid met 2,1 mld euro. De partij vervangt de kinderbijslag, het kindgebonden budget en de kinderopvangtoeslag door een kinderbijdrage met een vast en een variabel bedrag.

Op de lange termijn nemen de overheidsuitgaven iets minder toe dan in de kabinetsperiode. Tot 2035 stijgen de uitgaven aan defensie naar 19,3 mld euro, met het oog op het behalen van de NAVO-norm. Hiertegenover staat dat de ombuigingen op de zorg ook toenemen op de lange termijn. Dit komt met name doordat de SGP de inhoud van het basispakket in de Zvw structureel beviest. De ombuiging van de maatregel loopt hierdoor op van 0,5 mld euro in 2030 tot 7,7 mld euro structureel. In de sociale zekerheid lopen de ombuigingen structureel verder op, doordat de SGP de AOW-leeftijd sterker koppelt aan de levensverwachting. Hierdoor dalen de uitgaven aan AOW-uitkeringen.

Tabel 8.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket SGP

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2026	<i>mld euro</i> 2030	<i>mld euro</i> 2030	<i>mld euro</i> 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	-2,1	163,2	0,9	0,6
Zorg	119,8	135,8	-5,5	130,3	3,2	2,1
Openbaar bestuur	111,5	117,5	0,1	117,6	1,3	1,3
Onderwijs	60,7	61,9	0,4	62,3	0,5	0,6
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	0,3	20,6	0,3	0,6
Internat. samenwerking	23,4	21,3	0,4	21,7	-2,4	-1,9
Veiligheid	22,9	20,7	0,0	20,7	-2,4	-2,4
Bereikbaarheid	14,1	16,3	1,0	17,3	3,6	5,1
Defensie (a)	21,6	24,7	6,3	31,0	3,4	9,4
Klimaat en milieu (b)			0,8			
Overig (b)			-0,8			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	0,8	584,4	1,3	1,4
(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm. (b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

De SGP verzwaaert de lasten met 2,3 mld euro ten opzichte van het basispad. De lasten op vermogen nemen toe voor bedrijven en het buitenland als gevolg van het invoeren van een belasting op financiële transacties en het inperken van mogelijkheden tot verliesverrekening en renteaftrek in de vennootschapsbelasting. Daartegenover staat een per saldo lastenverlichting op arbeid. Dat komt onder andere door het verlagen van de tarieven in box 1, het invoeren van een splitsingsstelsel en het invoeren van een draagkrachtkorting op huishoudniveau in plaats van de algemene heffingskorting. De SGP treft diverse maatregelen die de lasten op klimaat en milieu verhogen en ook de overige lasten stijgen door wijzigingen in de btw.

Tabel 8.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket SGP

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	-4,0	-0,2	-0,5	1,6	-3,2
... waarvan bedrijven	0,5	0,7	2,0	0,7	3,9
... waarvan buitenland	0,0	0,8	0,4	0,4	1,6
Totaal	-3,5	1,3	1,9	2,6	2,3
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Na 2030 loopt de lastenverzwaring verder op. De voornaamste oorzaak van deze stijging is de geleidelijke fiscalisering van de AOW, wat leidt tot een lastenverzwaring op arbeid voor gezinnen. Het grootste deel van de effecten hiervan wordt pas op langere termijn zichtbaar.

Doordat de lasten meer worden verhoogd dan de uitgaven, verbetert het EMU-saldo in 2030 ondanks een licht negatief doorwerkingseffect. Het doorwerkingseffect is negatief, omdat de lonen dalen, waardoor de inkomsten in de loon- en inkomensheffing lager uitvallen. Het doorwerkingseffect wordt beperkt doordat aan de andere kant de uitgaven aan uitkeringen dalen door de lagere loongroei, en door lagere werkloosheid. De overheidsschuld daalt licht door het verbeterde overheidssaldo.

Op lange termijn leidt het pakket van de SGP tot een verhoging van de overheidsschuld in 2060 met 12% bbp ten opzichte van het basispad. Het negatieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. De overheidsuitgaven komen in 2060 0,3% bbp hoger uit dan in het basispad. De groei van het aantal ouderen, en met name het aantal 80+'ers, zorgt ervoor dat de ombuigingen in de zorg verder oplopen in de tijd. Ook buigt de SGP om op de AOW-uitgaven door de bestaande twee-op-driekoppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting te verhogen naar een acht-op-tienkoppeling. Daar staat tegenover dat de defensie-uitgaven tot en met 2035 oplopen. Deze aanpassingen groeien niet gelijktijdig in. Als gevolg hiervan loopt de overheidsschuld meer op dan in het basispad. Ook de lasten nemen ten opzichte van het basispad met 0,3% bbp toe. De structurele werkgelegenheid daalt door het pakket van de SGP met 1,5%, met eveneens een oplopende schuld tot gevolg. De kans dat de overheidsschuld in 2060 groter is dan 100% bbp neemt toe met 8%-punt.

8.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

De bbp-groei blijft gemiddeld ongewijzigd ten opzichte van het basispad. Enerzijds dalen de overheidsbestedingen, als gevolg van de ombuigingen op zorg en kinderopvang. Anderzijds neemt de consumptie van huishoudens toe door lastenverlichting en de introductie van de kinderbijdrage. De investeringen stijgen, door hogere woninginvesteringen op de korte termijn.

Tabel 8.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket SGP

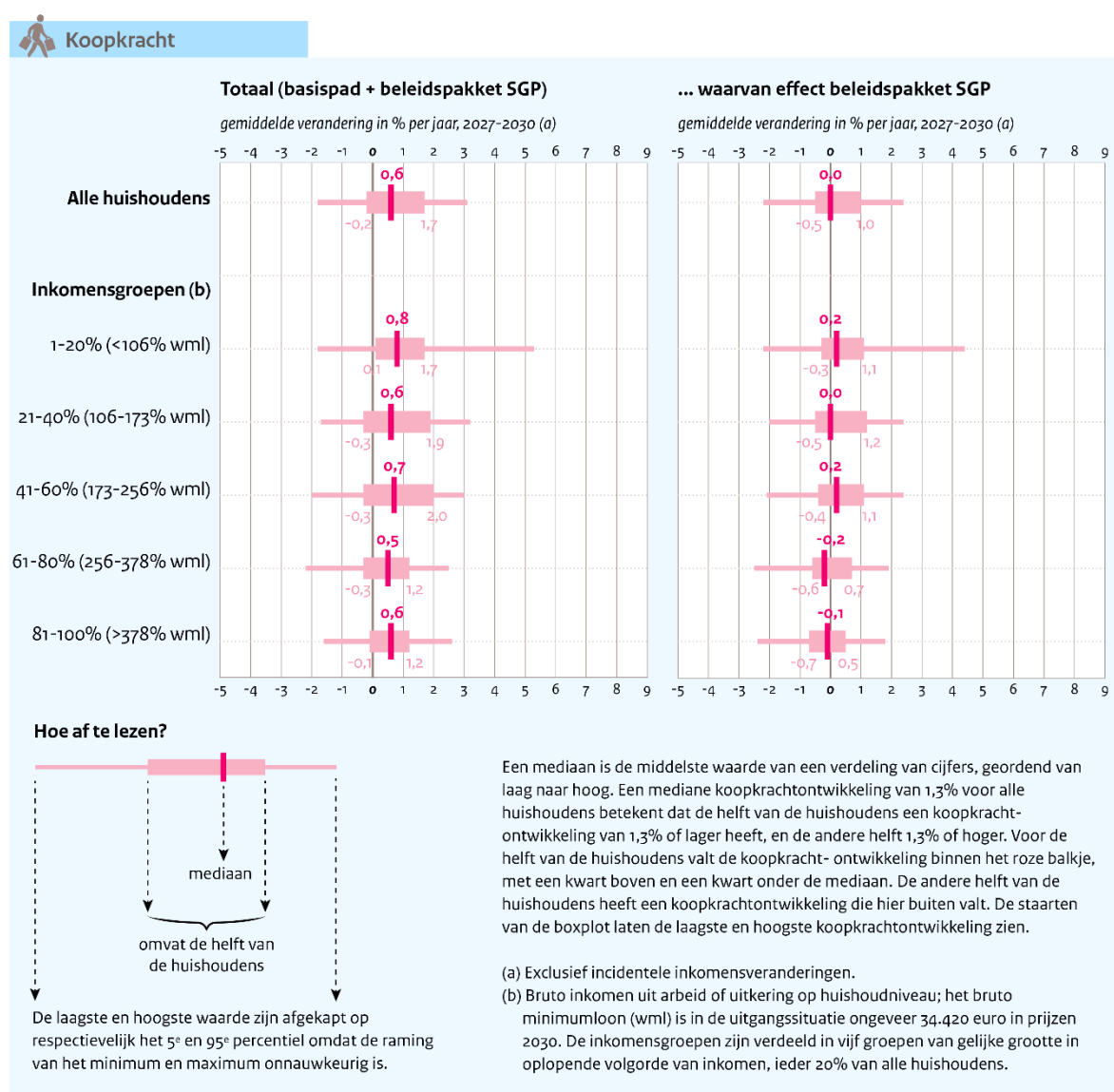
	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	0,0	1,3
Consumptie huishoudens	1,1	0,2	1,3
Overheidsbestedingen	1,7	-0,5	1,2
Investerings (niet-overheid)	2,2	0,2	2,4
Uitvoer goederen en diensten	1,6	0,0	1,6
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	-0,3	3,1
Inflatie (cpi)	2,2	0,0	2,3

De reële cao-loongroei bij bedrijven neemt af ten opzichte van het basispad. De cao-lonen nemen met 0,3%-punt per jaar minder toe dan in het basispad. Lastenverlichting voor werkenden heeft in de loononderhandelingen een drukkend effect op de cao-loongroei van werknemers. Ook verslechtert de terugvalpositie in het geval van werkloosheid, vanwege verkorting van de WW-uitkering.

8.3 Inkomen

De SGP voert maatregelen in die vooral de belastingdruk van alleenverdieners verlagen. De SGP vervangt de algemene heffingskorting door de draagkrachtkorting - waarvan de hoogte afhangt van de samenstelling en het inkomen van huishoudens. Ook wordt er een splitsingsstelsel geïntroduceerd. In dit stelsel mogen fiscale partners de belastbare inkomens van beide partners in een huishouden optellen, waarna elk van de partners de helft hiervan als grondslag voor de belastingheffing krijgt toegekend. Daarnaast vervangt de SGP het kindgebonden budget, de kinderbijslag en de kinderopvangtoeslag door één kinderbijdrage. De AOW wordt geleidelijk gefiscaliseerd.

Figuur 8.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket SGP, gemiddeld per jaar

Het beleidspakket van de SGP heeft een neutrale doorwerking op de mediane koopkracht. De verschillen tussen de inkomensgroepen zijn beperkt. Alleenverdieners gaan er relatief veel op vooruit, dankzij de draagkrachtkorting en het splitsingsstelsel. Beide maatregelen zijn gunstiger voor paren van wie een van de partners niet of nauwelijks inkomen heeft dan voor paren van wie beide partners een behoorlijk inkomen hebben. De reële cao-lonen stijgen als gevolg van het maatregelenpakket van de SGP minder dan in het basispad, wat bijdraagt aan een negatieve koopkrachtontwikkeling.

Het aantal personen in armoede blijft gelijk als gevolg van de maatregelen van de SGP. De armoede onder huishoudens met kinderen neemt wel af, doordat het vaste bedrag in de nieuwe kinderbijdrage hoger uitvalt dan de tegemoetkoming uit de huidige kindregelingen.

Tabel 1.8.3.1 Armoede-effect van beleidspakket SGP

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	in % van de bevolking in 2030		
Personen in armoede	2,6	0,0	2,6

De effecten op complexiteit en inkomenszekerheid zijn gemengd. Enerzijds vervangt de SGP drie kindregelingen door één toeslag, wat het stelsel overzichtelijker maakt en het aanvraagproces versimpelt. Daarnaast introduceert de SGP een vangnet voor de kinderbijdrage en baseert dit op het inkomen van twee jaar geleden. Dit verkleint het risico op terugvorderingen en nabetalingen. Anderzijds zorgt het splitsingsstelsel ervoor dat huishoudens moeilijker de marginale druk kunnen inschatten. De belastingdruk hangt in een dergelijk stelsel namelijk niet alleen af van ontwikkelingen in het eigen inkomen, maar ook het inkomen van de fiscale partner. De nieuwe kinderbijdrage en draagkrachtkorting blijven inkomensafhankelijk, net zoals de afschafte maatregelen waarvoor ze in de plaats komen. Voor werknemers geldt dat zij nog maar anderhalf jaar loon doorbetaald krijgen bij ziekte en daarna worden gekeurd voor de WIA. Daarnaast hebben werknemers die hun baan verliezen minder lang recht op een WW-uitkering.

De SGP verhoogt de pensioenleeftijd en maakt het fiscaal minder aantrekkelijk om collectief pensioen op te bouwen. De koppeling van de pensioenleeftijd aan de levensverwachting stijgt van twee-op-drie naar acht-op-tien. Mensen werken daardoor langer en zijn relatief korter met pensioen. Jaarlijks hoeft minder pensioenpremie afgedragen te worden voor het zelfde pensioenresultaat. Daarnaast zijn pensioenpremies alleen nog aftrekbaar tot een inkomen van 96.000 euro (twee keer modaal). Mensen met een inkomen daarboven hebben hierdoor een lagere collectieve pensioenopbouw.

8.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van de SGP beïnvloedt het investeringsklimaat voornamelijk via enkele specifieke maatregelen. Dit zijn onder meer de afschaffing van het verlaagd btw-tarief op restaurantdiensten, de invoering van enkele klimaat- en milieuheffingen zoals die op polymeren en afschaffing van de CO₂-heffing. Deze maatregelen kunnen ertoe leiden dat in bepaalde bedrijfstakken een deel van de bedrijven zal verdwijnen. De partij neemt geen maatregelen die de stikstofuitstoot substantieel verlagen, waardoor belemmeringen in de vergunningverlening voor projecten, zoals infrastructuur en bedrijfsontwikkeling, niet worden aangepakt. De verkorting van loondoorbetaling bij ziekte verlaagt de drempel van individuele werkgevers voor het aannemen van mensen, dit is bevorderlijk voor ondernemingsgroei. De generieke lasten voor bedrijven blijven ongeveer gelijk. Het beperken van verliesverrekening in de winstbelasting is nadelig voor sterk groeiende bedrijven. De partij verandert weinig aan de uitgaven aan infrastructuur, er is tijdens de

kabinetsperiode een incidentele verhoging van het mobiliteitsfonds. De partij verandert ook weinig aan financieringsmogelijkheden van bedrijven.

De SGP stimuleert in beperkte mate wetenschappelijk onderzoek en R&D door bedrijven. De partij voert de starters- en stimuleringsbeurzen voor onderzoekers opnieuw in. Daarnaast intensificeert de SGP gedurende de kabinetsperiode in praktijkonderzoek naar gewasbescherming en dierenwelzijn in de veehouderij. Dit geeft echter slechts een tijdelijke impuls aan R&D op deze specifieke onderwerpen. De partij verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Evaluaties wijzen erop dat de WBSO een effectief instrument is om R&D door bedrijven te stimuleren. Ten slotte intensificeert de partij in defensie. Het is aannemelijk dat deze generieke intensivering in defensie zal leiden tot hogere defensiebudgetten voor R&D en innovatie.

Het beleidspakket van de SGP bevat zowel intensiveringen als ombuigingen die het menselijk kapitaal beïnvloeden, waardoor het effect per saldo beperkt is. De partij intensificeert in extra lesobservaties en feedback voor docenten in het po en vo, waardoor de kwaliteit van de lessen verbetert en de kans toeneemt dat leerlingen een startkwalificatie behalen. De kans op het behalen van een startkwalificatie neemt ook toe doordat de SGP de lumpsum van het mbo verhoogt en voortijdig schoolverlaten beperkt via intensievere leerlingbegeleiding. Het pakket van de partij bevat ook een aantal ombuigingen die leerachterstanden juist vergroten, zoals het beperken van het gemeentelijke onderwijsachterstandenbeleid. Hierdoor worden de eerdergenoemde positieve effecten tenietgedaan.

Tabel 8.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket SGP

Effect beleidspakket	
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↔

8.5 Klimaat en stikstof

De SGP realiseert een reductie van broeikasgasemissies in dezelfde orde van grootte als in het basispad. Het maatregelenpakket bestaat enerzijds uit lastenverzwaring, anderzijds uit lastenverlichting en leidt tot beperkte emissiereductie in de sectoren industrie en gebouwde omgeving. De emissiereducties door een heffing op productie van polymeren en op luchtverontreinigende emissies vallen ongeveer weg tegen een toename van de emissies door het afschaffen van de CO₂-heffing industrie. De belangrijkste maatregel die bijdraagt aan emissiereductie in de gebouwde omgeving is de verplichting om hybride warmtepompen toe te passen bij vervanging van gasketels. Het maatregelenpakket leidt in industrie tot een beperkte toename van emissies buiten Nederland.

Tabel 8.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket SGP

Effect beleidspakket	
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↔
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↔
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

Het maatregelenpakket van de SGP houdt de inspanning om de stikstofdoelen te halen gelijk aan het basispad. Het maatregelenpakket van de partij bestaat uit subsidies, normering en een heffing. Dit leidt tot een beperkte daling van de ammoniakuitstoot in de landbouw. De SGP introduceert doelsturing met emissiedoelen per bedrijf, in combinatie met subsidies voor techniek- en managementmaatregelen voor boeren om daaraan te voldoen. Omdat de doelen niet afrekenbaar zijn en voorlopig alleen worden gebruikt om boeren te belonen, gaat er een beperkt effect vanuit ten opzichte van het basispad. Er is extra budget om bedrijven van stoppende veehouders te beëindigen. De uitstoot van stikstofoxiden neemt af door een heffing op stikstofoxiden in de industrie. De SGP draagt bij aan natuurherstel door meer geld uit te geven aan natuurbeheermaatregelen, maar buigt om op agrarisch natuurbeheer.

8.6 Arbeid

Het pakket van de SGP zorgt voor een lichte daling van de werkloosheid in 2030. De totale werkgelegenheid verandert beperkt, vergeleken met het basispad. Onderliggend zijn er wel verschuivingen. In de markt is de werkgelegenheid licht hoger, omdat door het pakket de reële arbeidskosten dalen. Ook bij de overheid neemt de werkgelegenheidsgroei toe, terwijl die in de zorg juist sterk afneemt, vooral door het afschaffen van de kinderopvangtoeslag. Het arbeidsaanbod daalt, doordat de fiscale maatregelen in het pakket de prikkels voor betaald werk verlagen. Hierdoor komt de werkloosheid 0,2%-punt lager uit in 2030.

Op de lange termijn neemt de structurele werkgelegenheid af, doordat de arbeidsvraag zich aanpast aan het lagere arbeidsaanbod. De daling is per saldo 1,5% ten opzichte van het basispad. Het pakket beïnvloedt daarbij vooral de tweede verdieners. Dit drukt het arbeidsaanbod van vrouwen het meest, omdat tweede verdieners vaker vrouwen zijn. Maatregelen met een groot effect zijn bijvoorbeeld de kinderbijdrage, de afschaffing van de kinderopvangtoeslag en het splitsingsstelsel. Het verplichten van de Nederlandse taal in bacheloropleidingen en asielbeperkende maatregelen leiden op termijn ook tot minder arbeidsaanbod, omdat hierdoor minder mensen naar Nederland komen. De acht-op-tienkoppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting zorgt op termijn voor meer arbeidsaanbod en daardoor meer werkgelegenheid.

Tabel 8.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket SGP

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,0	0,3
... waarvan marktsector	0,1	0,1	0,2
... waarvan overheid	-0,8	0,6	-0,2
... waarvan zorg	2,1	-1,1	1,0
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	-0,2	4,2
Lange termijn	verandering t.o.v. basispad in %		
Structurele werkgelegenheid in uren		-1,5	
Structurele werkgelegenheid in personen		-2,3	
Uren per werkende		0,8	

Het pakket geeft meer ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk, maar doet meer beroep op informele kinderopvang. De maatregelen in het pakket zorgen ervoor dat het aantrekkelijker wordt om betaald werk op te geven. Dit geeft mensen de ruimte om te kiezen voor meer vrije tijd of onbetaald werk. Daarbij schaft de SGP de kinderopvangtoeslag af. Hierdoor zal de zorg voor kinderen meer informeel plaatsvinden, bijvoorbeeld door de ouders of grootouders. Tegelijkertijd blijven ouderen juist langer doorwerken door de AOW-leeftijdsverhoging.

8.7 Zorg

De SGP verlaagt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 5,5 mld euro ten opzichte van het basispad, deze ombuiging loopt structureel verder op. Deze ombuiging wordt voornamelijk gerealiseerd door het verhogen van de eigen betalingen van zorggebruikers in de Zvw. Verder neemt de SGP in de langdurige en curatieve zorg maatregelen die leiden tot een verlaging van de beschikbare budgetten of meer doelmatigheid. Zo verplicht de partij nieuwe artsen tot loondienst. In combinatie met de toepassing van de WNT op alle artsen in loondienst leidt dit tot een ombuiging die na de kabinetsperiode oploopt. Ook neemt de partij in de curatieve zorg maatregelen die de reikwijdte van de collectief gefinancierde zorg per saldo inperken, met name door het bevriezen van het basispakket in de Zvw. Deze maatregel beperkt de toekomstige groei van de zorguitgaven, waardoor de ombuiging na de kabinetsperiode verder oploopt. Naast deze ombuigingen intensificeert de SGP in kraamzorg, palliatieve zorg, de Wmo en jeugdzorg, loonsverhoging voor verpleegkundigen en uitbreiding van het basispakket.

Tabel 8.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket SGP

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	mld euro			niveau 2030 in mld euro
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	-5,5	130,3
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-3,3	69,8
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	-2,0	42,9
wv. Wmo	9,1	9,7	-0,3	9,4
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	0,0	6,2
wv. Overig (b)	2,1	2,0	0,0	2,1
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensiveringen in onderzoek, opleidingen of preventie.				

De maatregelen van de SGP leiden tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Zo leidt de verhoging van het eigen risico in de curatieve zorg naar 385 euro ertoe dat zorggebruikers te maken krijgen met hogere eigen betalingen. Daarnaast verhoogt de SGP de eigen betalingen in de Zvw naar draagkracht door een inkomensafhankelijke eigen bijdrage in de wijkverpleging in te voeren. Verder leidt het bevriezen van het basispakket tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg, doordat een deel van de mensen de niet-vergoede zorg alsnog zelf zal inkopen. Anderzijds verlaagt de uitbreiding van het basispakket met tandheelkundige controles de financiële drempels voor deze zorg.

De maatregelen van de SGP remmen grotendeels de kwaliteitsverbetering die is voorzien bij ongewijzigd beleid in de curatieve zorg. Het bevriezen van de inhoud van het basispakket leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken niet vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering in de curatieve zorg wordt hiermee grotendeels geremd.

De SGP neemt enkele preventiemaatregelen, door intensiveringen en lastenverzwaringen. Zo breidt de SGP het basispakket uit met periodieke tandheelkundige controles. Verder worden de alcoholaccijnzen verhoogd en komt er een verbruiksbelasting op e-sigaretten.

8.8 Wonen

Het beleidspakket van de SGP heeft een beperkt effect op woningprijzen en geen effect op huurprijzen. Door tegengestelde effecten van de afschaffing van de algemene heffingskorting, die het gemiddelde effectieve aftrektarief van de hypotheekrenteaftrek verlaagt, en de stijging van besteedbare inkomens is het effect op kooprijzen zeer beperkt. Het pakket heeft geen effect op huurprijzen.

Het pakket van de SGP heeft geen significant effect op het woningaanbod op de lange termijn. De partij investeert in de kabinetsperiode weliswaar in woningbouw, maar dit is onvoldoende om op langere termijn het woningaanbod significant te vergroten.

Tabel 8.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket SGP

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Kooprijzen	2,7	-0,1	2,7
Huurprijzen	3,0	0,0	3,0
Lange termijn			
Woningaanbod	↔		

9 ChristenUnie

De ChristenUnie voert een grote herziening van het belasting- en toeslagenstelsel door. Deze stelselherziening vermindert de complexiteit van het stelsel en verhoogt de inkomenszekerheid, maar verkleint de prikkel om te gaan werken. Onderdeel van deze stelselherziening is onder meer het afschaffen van verschillende heffingskortingen, de hypotheekrenteaftrek (in vijftien jaar), kindregelingen en de zorgtoeslag. In plaats daarvan introduceert de ChristenUnie een verzilverbare basiskorting, een verzilverbare kinderkorting en een werkendenkorting. Het wettelijk minimumloon wordt verhoogd met 5%. De koopkracht verbetert in doorsnee, de armoede daalt. Vanwege de stelselherziening is er binnen inkomensgroepen veel spreiding rondom het mediane koopkrachtbeeld. Na de kabinetsperiode lopen de lasten op. Als gevolg van het nieuwe stelsel wordt betaald werk minder aantrekkelijk; dit geeft wel meer ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk.

De ChristenUnie verlaagt de overheidsuitgaven aan zorg, en verhoogt die aan defensie. Een verhoging van eigen betalingen in de zorg leidt tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Daarnaast wordt de kwaliteitsverbetering in de curatieve zorg grotendeels geremd en in de verpleeghuiszorg gematigd, ook na de kabinetsperiode. Hierbij nemen sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg toe. Op andere terreinen verhoogt de ChristenUnie de overheidsuitgaven. De intensivering in defensie loopt tot 2035 op naar 19,3 mld euro met het oog op het behalen van de NAVO-norm. In het onderwijs zijn de wijzigingen beperkt, de hoeveelheid menselijk kapitaal verandert niet substantieel als gevolg van het pakket van de ChristenUnie.

De maatregelen verschuiven lasten van gezinnen naar bedrijven en van arbeid naar vermogen en naar klimaat en milieu, de inspanning op klimaat en stikstof wordt aanzienlijk vergroot. De ChristenUnie verhoogt de lasten voor bedrijven, na de kabinetsperiode loopt deze lastenstijging nog verder op. Dit is ongunstig voor het investeringsklimaat. Daar staat tegenover dat de partij investeert in infrastructuur. Klimaat- en stikstofmaatregelen – naast heffingen ook subsidies en normeringen – leiden tot aanzienlijk lagere broeikasgas- en stikstofuitstoot. Deze maatregelen maken nieuwe duurzame bedrijfsactiviteiten mogelijk, maar brengen ook transitiekosten met zich mee.

Het woningaanbod groeit op langere termijn door lastenverlichting voor corporaties en hogere woningbouwsubsidies. Op korte termijn stijgen de woonlasten voor bestaande woningbezitters door afbouw van de hypotheekrenteaftrek. Voor koopstarters is het effect beperkt, omdat dit deels gecompenseerd wordt door lagere woningprijzen. De woonlasten voor huurders nemen licht af door een wat ruimere huursubsidie, die de huurtoeslag vervangt.

Zowel binnen de kabinetsperiode als op lange termijn zijn de gevolgen voor de overheidsfinanciën beperkt. In 2030 zijn zowel uitgavenmutaties als veranderingen in de lasten per saldo in evenwicht. Doordat de macro-economische doorwerking beperkt is, zijn de effecten op het EMU-saldo beperkt. Op lange termijn leidt minder werkgelegenheid net als de oplopende defensie-uitgaven tot een verslechtering van de overheidsfinanciën. Na de kabinetsperiode lopen de lasten voor werkgevers op, samen met de ombuigingen op vergrijzingsgevoelige zorguitgaven leidt dit juist tot een verbetering van de overheidsfinanciën. Per saldo blijft de overheidsschuld in 2060 daarom ongeveer gelijk ten opzichte van het basispad.

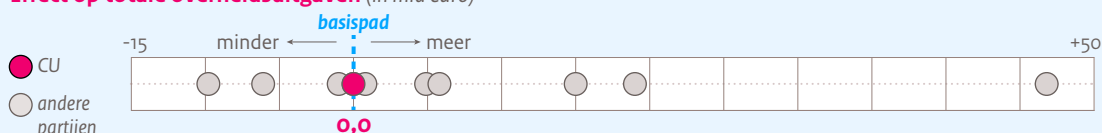
De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.8.

ChristenUnie: uitgaven- en lastenbeeld

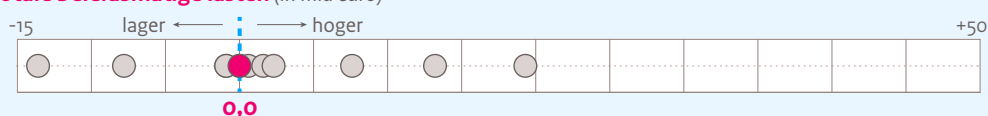
Budgettair overzicht van het partijprogramma van ChristenUnie in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

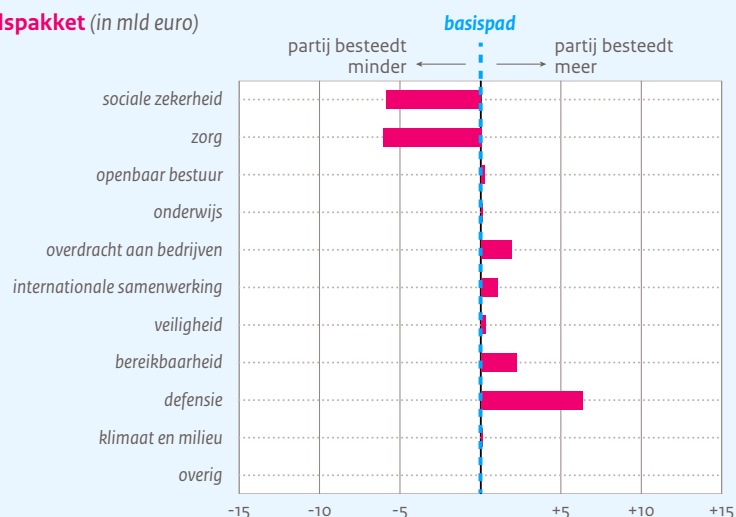

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

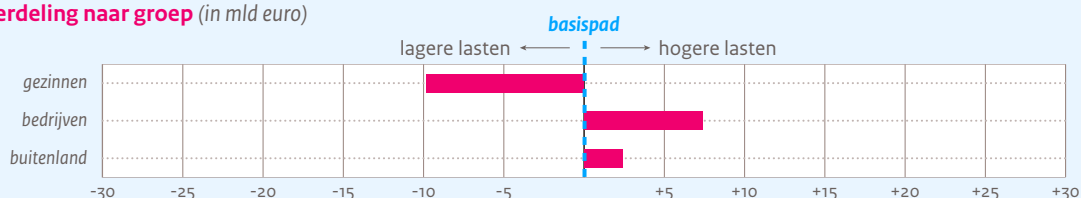
Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

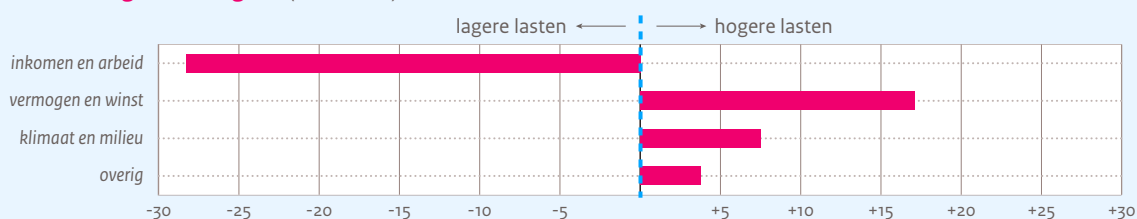

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

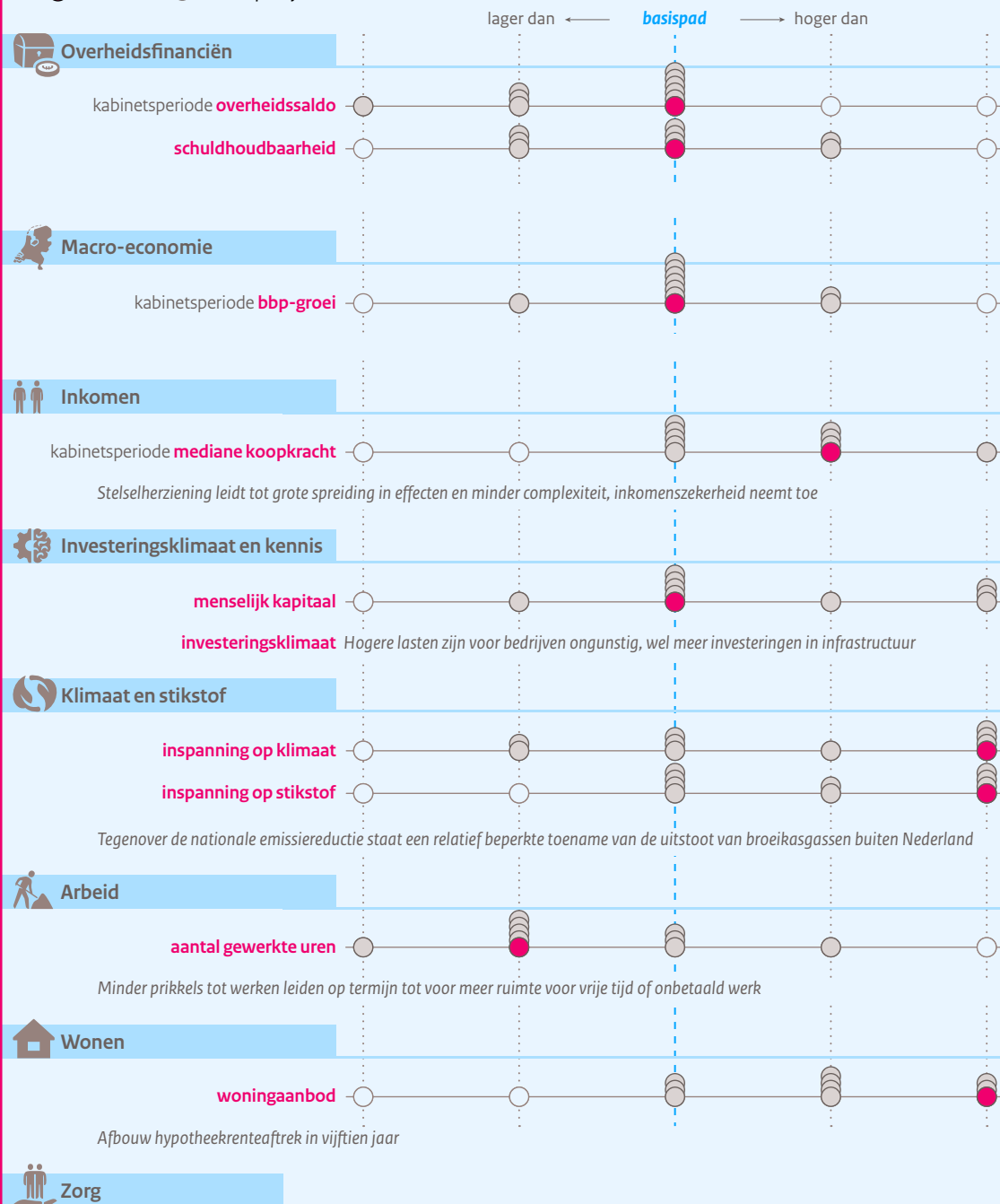
Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

ChristenUnie: economische afruilen

Effect van het programma van CU t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● CU ● andere partijen

houdbaarheid van
schuld verbetert
bij lagere
overheidsschuld
op de lange
termijn

Hogere lasten zijn voor bedrijven ongunstig, wel meer investeringen in infrastructuur

Tegenover de nationale emissiereductie staat een relatief beperkte toename van de uitstoot van broeikasgassen buiten Nederland

Minder prikkels tot werken leiden op termijn tot voor meer ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk

Afbouw hypotheekrenteaftrek in vijftien jaar

Basispad

Het basispad is de
verwachte
ontwikkeling bij
ongewijzigd beleid.
Voor meer uitleg
over basispaden zie
hoofdstuk 12.
Download
databestand
Keuzes in Kaart
2027-2030

Betaalbaarheid
Substantieel lagere
groei collectieve
zorguitgaven

Toegankelijkheid
Eigen risico naar €385,
sociaaleconomische
verschillen groter

Kwaliteit (Veel)
minder kwaliteitsgroei
in verpleeghuiszorg en
in curatieve zorg

Preventie
Pakketuitbreidingen
en heffing op suiker,
vet, alcohol en vapes

9.1 Overheidsfinanciën

Zowel binnen de kabinetsperiode als op lange termijn zijn de effecten op de overheidsfinanciën beperkt. Door het beleidspakket van de ChristenUnie bedraagt het overheidstekort 2,3% bbp in 2030, een verbetering van 0,2%-punt ten opzichte van het basispad. Dit is het gevolg van een licht positief macro-economisch doorwerkingseffect, voornamelijk doordat de lagere werkloosheid leidt tot lagere uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Binnen de kabinetsperiode neemt de schuldquote af ten opzichte van het basispad. De groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven wijkt niet af van het basispad.

De ChristenUnie voert een grote herziening van het belasting- en toeslagenstelsel door, die zowel aan de uitgaven- als lastenkant tot omvangrijke mutaties leidt. Onderdeel van deze stelselherziening is onder meer het afschaffen van verschillende heffingskortingen en verschillende toeslagen. In plaats daarvan introduceert de partij een verzilverbare basiskorting, een verzilverbare kinderkorting en een werkendekorting.

Tabel 9.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket CU

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	0,2	-2,3
... waarvan initieel effect		0,0	
... waarvan doorwerkingseffect		0,2	
EMU-schuld	50,0	-0,7	49,2
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	0,0	15,7
Lange termijn			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	6	133
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	1	94
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	4	78
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten (a)	46,5	5,5	52,0
Collectieve lasten (a)	42,7	5,8	48,5
(a) De collectieve uitgaven en lasten zijn op EMU-basis. Door de verzilverbare basis- en kinderkorting komen deze ex ante 5,5% bbp hoger uit dan de uitgaven- en lastenontwikkeling volgens de beleidsmatige definitie, zie voor verdere toelichting paragraaf 12.5.1.			

De ChristenUnie houdt de overheidsuitgaven per saldo ongewijzigd in 2030. De partij verhoogt uitgaven aan defensie met 6,3 mld euro. Verder intensificeert de partij op diverse andere uitgavenfuncties, waaronder 2,2 mld euro op bereikbaarheid, met name voor extra wegen en spoorwegen. De uitgaven aan zorg dalen met 6,1 mld euro, vooral door het verhogen van het eigen risico in de Zvw. Daarnaast buigt de partij 5,9 mld euro om op sociale zekerheid. De ChristenUnie schaft alle toeslagen af en introduceert in plaats daarvan een verzilverbare heffingskorting en een verzilverbare kinderkorting, per saldo is dit een ombuiging.

Op de lange termijn dalen de overheidsuitgaven juist door het beleidspakket van de ChristenUnie. Door het bevriezen van het basispakket in de Zvw dalen de overheidsuitgaven in de zorg met 0,5 mld euro in 2030 en 7,7 mld euro op de lange termijn. Ook de benchmarking van verpleeghuizen in combinatie met beperkte toename van de kwaliteitsnorm leidt tot een besparing die oploopt van 1,1 mld euro tot 3,2 mld euro na de

kabinetsperiode. Tegenover deze besparingen staat de intensivering in defensie die tot 2035 oploopt naar 19,3 mld euro met het oog op het behalen van de NAVO-norm.

Tabel 9.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket CU

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	mld euro 2026	mld euro 2030	mld euro 2030	mld euro 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	-5,9	159,4	0,9	0,0
Zorg	119,8	135,8	-6,1	129,8	3,2	2,0
Openbaar bestuur	111,5	117,5	0,2	117,6	1,3	1,3
Onderwijs	60,7	61,9	0,1	61,9	0,5	0,5
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	1,9	22,2	0,3	2,6
Internat. samenwerking	23,4	21,3	1,0	22,3	-2,4	-1,3
Veiligheid	22,9	20,7	0,3	21,0	-2,4	-2,1
Bereikbaarheid	14,1	16,3	2,2	18,4	3,6	6,9
Defensie (a)	21,6	24,7	6,3	31,0	3,4	9,4
Klimaat en milieu (b)			0,1			
Overig (b)			0,0			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	0,0	583,6	1,3	1,3
(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm.						
(b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

De ChristenUnie kiest voor een substantiële lastenverschuiving van arbeid naar vermogen en klimaat.

Per saldo blijven de lasten gelijk, waarbij de lasten voor gezinnen lager uitkomen en voor bedrijven toenemen. De lasten op arbeid dalen als gevolg van de eerder genoemde stelselherziening, een hervorming van de premies werknemersverzekeringen en een verlaging van de werkgeverspremies. Ook verlaagt de ChristenUnie de nominale zorgpremie en verhoogt de partij de inkomensafhankelijke bijdrage voor de zorgverzekeringswet. Dit verschuift de lasten van gezinnen naar bedrijven. De lasten op vermogen worden verhoogd via de invoering van een vermogensbelasting, het uitfasen van de hypotheekrenteaftrek en het verbreden van de onroerendezaakbelasting. De ChristenUnie treft diverse maatregelen die de lasten op klimaat en milieu verhogen, met name voor bedrijven. Ook de overige lasten nemen toe, onder andere door het afschaffen van een groot deel van de vrijstellingen in de assurantiebelasting.

Na 2030 neemt de lastenverzwaring op vermogen verder toe, waardoor de lasten per saldo stijgen. Dit komt met name doordat de hypotheekrenteaftrek in vijftien jaar wordt afgebouwd, waardoor het effect na 2030 groter wordt.

Tabel 9.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket CU

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	-26,1	12,9	0,7	2,7	-9,8
... waarvan bedrijven	-2,2	2,6	6,2	0,8	7,4
... waarvan buitenland	0,0	1,6	0,5	0,3	2,4
Totaal	-28,3	17,1	7,5	3,8	0,0
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Hoewel de ChristenUnie de uitgaven en de lasten ongewijzigd laat, verbetert het EMU-saldo in 2030 door een positief doorwerkingseffect. Dit doorwerkingseffect komt vooral door de lagere werkloosheid, die voornamelijk het gevolg is van een lager arbeidsaanbod. De afname van de werkloze beroepsbevolking drukt de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Daarnaast leiden hogere lonen met name tot hogere inkomsten in de loon- en inkomensheffing. Op korte termijn daalt de overheidsschuld door het verbeterde EMU-saldo.

Op lange termijn leidt het pakket van de ChristenUnie juist tot een beperkte verhoging van de overheidsschuld in 2060 met 6% bbp ten opzichte van het basispad. Het positieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. De overheidsuitgaven komen in 2060 5,5% bbp hoger uit dan in het basispad en ook de lasten stijgen met 5,8% bbp.⁶ De groei van het aantal ouderen, en met name het aantal 80+'ers, zorgt ervoor dat de ombuigingen in de zorg verder oplopen in de tijd. Dit beperkt de oploop van de uitgavenquote. Daar staat tegenover dat de defensie-uitgaven tot en met 2035 oplopen. Deze aanpassingen groeien niet gelijktijdig in, met als gevolg een opwaarts effect op de schuldquote. De lastenquote wijkt af van de budgettaire impuls doordat hogere lasten op arbeid voor bedrijven worden afgewenteld op werknemers, die daardoor minder belasting gaan betalen. Het pakket van de ChristenUnie heeft op lange termijn grote doorwerkingseffecten: de structurele werkgelegenheid daalt met 2,7%, wat eveneens zorgt voor een oplopende schuld. Verder daalt door de vermogensbelasting ook de consumptie uit vermogen. De kans dat de schuld in 2060 boven 100% bbp uitkomt, neemt toe met 4%-punt.

9.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

De bbp-groei blijft gemiddeld ongewijzigd ten opzichte van het basispad. Door de grote herziening van het belasting- en toeslagenstelsel zijn de macro-economische effecten met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven. De stelselherziening omvat een lastenverlichting voor gezinnen en heeft daarmee een opwaarts effect op de consumptie. Hier staat echter een groter negatief effect vanuit de lagere huizenprijsstijging tegenover. Per saldo neemt de consumptiegroei van huishoudens hierdoor af ten opzichte van het basispad. De groei van de overheidsbestedingen komt juist iets hoger uit: tegenover ombuigingen in de zorg staan intensiveringen in met name defensie en bereikbaarheid. De investeringen stijgen ook ten opzichte van het basispad, vooral door hogere woninginvesteringen.

⁶ De collectieve uitgaven en lasten zijn op EMU-basis. Door de verzilverbare basis- en kinderkorting komen deze ex ante 5,5% bbp hoger uit dan de uitgaven- en lastenontwikkeling volgens de beleidsmatige definitie, zie voor verdere toelichting paragraaf 12.5.1.

De reële cao-loongroei bij bedrijven neemt af ten opzichte van het basispad. De cao-lonen nemen met 0,1%-punt per jaar meer toe dan in het basispad. Dit komt vooral door de lagere werkloosheid en de verhoging van het wettelijk minimumloon. De inflatie komt echter 0,2%-punt per jaar hoger uit dan in het basispad, met name als gevolg van de hogere productgebonden belastingen.

Tabel 9.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket ChristenUnie

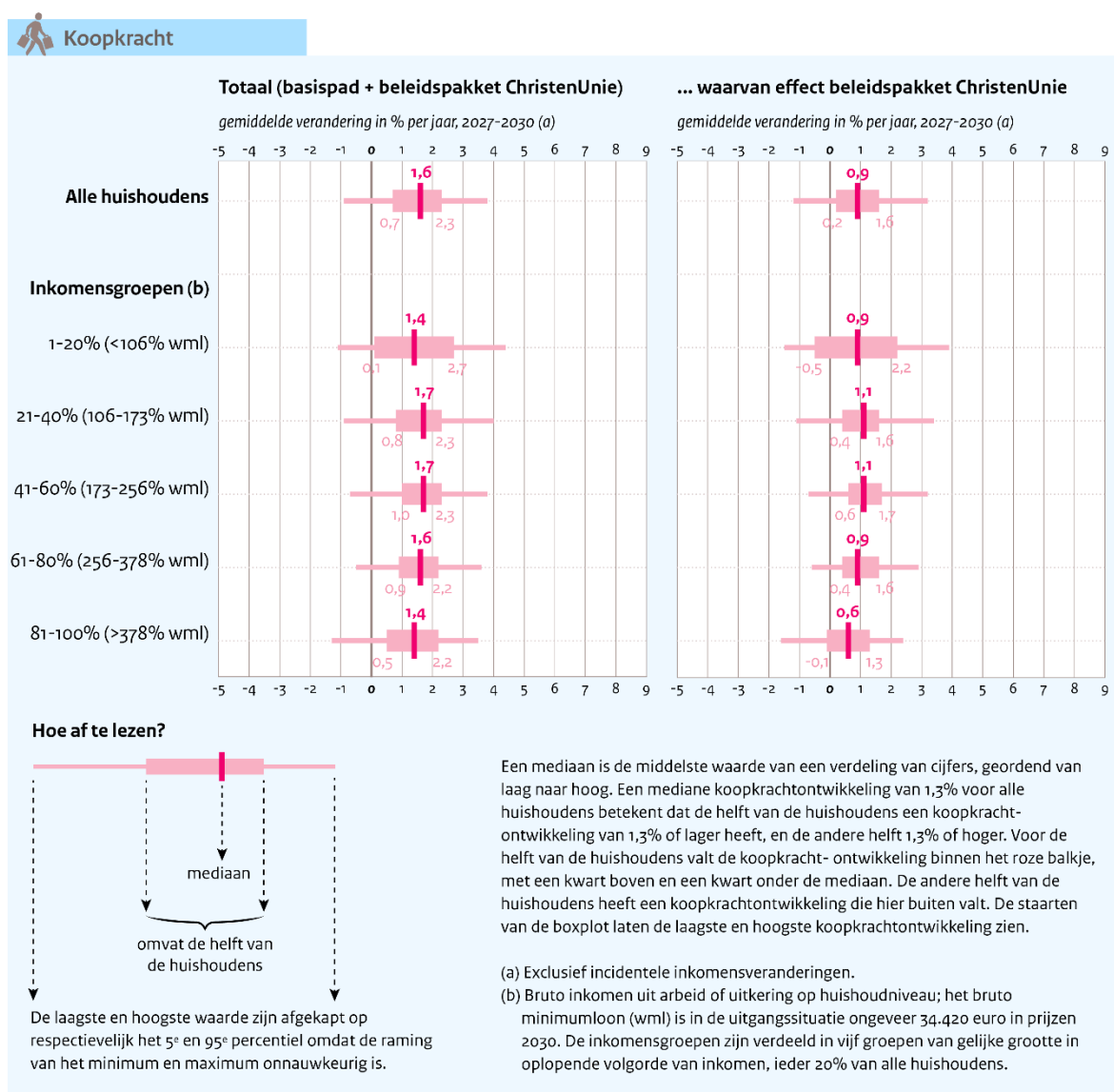
	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	0,0	1,3
Consumptie huishoudens	1,1	-0,2	0,9
Overheidsbestedingen	1,7	0,1	1,7
Investerings (niet-overheid)	2,2	0,4	2,6
Uitvoer goederen en diensten	1,6	0,0	1,6
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	0,1	3,4
Inflatie (cpi)	2,2	0,2	2,4

9.3 Inkomen

De ChristenUnie herzielt het belasting- en toeslagenstelsel ingrijpend. De ChristenUnie schaft de algemene heffingskorting, zorgtoeslag, kinderbijslag en kindgebonden budget af en hervormt de huurtoeslag. De partij introduceert twee inkomensafhankelijke verzilverbare heffingskortingen, die afhangen van het aantal volwassenen en kinderen in het huishouden. Ook verhoogt de partij het minimumloon met 5%, fiscaliseert de partij de AOW-premie, bouwt de partij de hypotheekrenteaftrek af en vervangt zij de arbeidskorting door een lagere werkendenkorting.

De mediane koopkracht stijgt met gemiddeld 0,9% per jaar als gevolg van het beleidspakket van de ChristenUnie. Middeninkomens gaan er het meest op vooruit. Vergeleken met lage inkomens profiteren zij evenveel van de nieuwe inkomensafhankelijke verzilverbare heffingskortingen en het verlaagde tarief in de eerste schijf van box 1, terwijl zij minder nadeel hebben van de afschaffing van de (inkomensafhankelijke) zorgtoeslag, het kindgebonden budget en de algemene heffingskorting. Lage inkomens hebben voordeel van de verhoging van het minimumloon en de verhoging van de huursubsidie. De hoogste inkomensgroep heeft ook baat bij de eerder genoemde maatregelen, maar ondervindt nadeel van het hogere tarief in de tweede en derde schijf van box 1, de lagere werkendenkorting en de uitfasering van de hypotheekrenteaftrek. Vanwege de stelselherziening is er binnen inkomensgroepen veel spreiding rondom het mediane koopkrachtbeeld. Alleenverdieners profiteren relatief sterk van het pakket van de ChristenUnie. De niet-werkende partner kan de nieuwe heffingskortingen namelijk volledig verzilveren, terwijl de afgeschafte algemene heffingskorting slechts voor een deel overdraagbaar was. Na de kabinetsperiode verhoogt de uitfasering van de hypotheekrenteaftrek de lasten van huizenbezitters, deels staat hier een verlaging van het eigenwoningforfait tegenover. Daarnaast wordt per 2031 de verlaging van de AWF- en Aof-premie gedeeltelijk teruggedraaid. Dit remt de groei van de reële cao-lonen bij bedrijven na de kabinetsperiode. Per saldo resulteert na de kabinetsperiode een beperkt negatief koopkrachteffect.

Figuur 9.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket ChristenUnie, gemiddeld per jaar

Het aantal personen onder de armoedegrens daalt met 0,8%-punt naar 1,8% en de inkomens- en vermogensongelijkheid neemt licht af. Het lagere tarief in de eerste schijf, de verhoging van het minimumloon en het invoeren van verzilverbare heffingskortingen zijn hiervan de voornaamste oorzaak. Met name uitkeringsgerechtigden profiteren hierdoor sterk van dit pakket. De maatregelen bereiken mensen net onder de armoedegrens even goed als mensen met een grote afstand tot de armoedegrens, doordat het niet-gebruik van toeslagen en de verzilveringsproblematiek grotendeels verdwijnen. Daarnaast wordt de inkomenszekerheid vergroot door het afschaffen van de kostendelersnorm in de Participatiewet. De inkomens- en vermogensongelijkheid neemt licht af door de inkomensondersteunende maatregelen voor lage inkomens, het hoogste tarief in box 1 en de invoering van de brede vermogensbelasting (box 1, 2 en 3, met uitzondering van vermogen in de eigen woning) van 1% boven 1 miljoen euro.

Tabel 9.3.1 Armoede-effect van beleidspakket CU

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	<i>in % van de bevolking in 2030</i>		
Personen in armoede	2,6	-0,8	1,8

De beleidsmaatregelen van de ChristenUnie verhogen de inkomenszekerheid en verlagen de complexiteit van het belasting- en toeslagenstelsel. De huursubsidie is gebaseerd op het inkomen van twee jaar eerder (in combinatie met een vangnet) en andere toeslagen worden afgeschaft, waardoor er minder problematiek met terugvorderingen en nabetalingen is. Werknemers die hun baan verliezen profiteren van een langere WW-duur. Hiertegenover staat dat de WW minder toegankelijk wordt door een langere referte-eis. Voor arbeidsongeschikten geldt dat deeltijdfuncties meegenomen worden in de WIA-keuring, wat de toegankelijkheid vermindert. Verder wordt voor arbeidsongeschikten het aantal regimes in de WIA beperkt door het afschaffen van de IVA voor nieuwe aanvragers. Dit is overzichtelijker, maar tegelijkertijd minder voorspelbaar. Dit komt doordat de resterende WGA-uitkering afhankelijk is van het benut arbeidspotentieel en het recht hierop bepaald wordt op basis van periodieke herkeuringen. De complexiteit van het stelsel neemt af. Er worden meerdere toeslagen, heffingskortingen en aftrekposten afgeschaft en hiervoor komt een inkomensonafhankelijke verzilverbare heffingskorting terug. Het stelsel is daardoor begrijpelijker voor de burger en de belastingdruk bij meer of minder uren werken is inzichtelijker.

De ChristenUnie maakt het fiscaal minder aantrekkelijk om collectief pensioen op te bouwen. Pensioenpremies zijn alleen nog aftrekbaar tot een inkomen van 90.000 euro (bijna twee keer modaal). Mensen met een inkomen daarboven hebben hierdoor een lagere collectieve pensioenopbouw. Daarnaast zijn pensioenpremies alleen nog aftrekbaar tegen een tarief van maximaal 33,3%. De belasting op pensioenuitkeringen blijft hierbij ongewijzigd, waardoor een deel van het arbeidsinkomen zowel bij inleg als bij uitkering belast wordt.

9.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van de ChristenUnie voert generieke lastenverzwaringen voor bedrijven door, wat ongunstig is voor het investeringsklimaat. De ChristenUnie verhoogt de lasten voor werkgevers door het afschaffen van alle maximumpremiëgrenzen en het verschuiven van de Zwv-premies naar bedrijven. Daar staat tegenover dat in werknemersverzekeringen een franchise van 20% wml wordt ingevoerd, waardoor de premies voor werkgevers dalen. Daarnaast worden alle Aof-premies en de AWf-premies voor vaste contracten verlaagd met in totaal 8,5 mld in 2030 en 4,0 mld structureel. Per saldo nemen de generieke lasten voor bedrijven structureel toe, maar het netto-effect kan verschillen per bedrijf, de lasten nemen vooral toe bij hoge lonen. Het beperken van verliesverrekening in de winstbelasting is nadelig voor sterk groeiende bedrijven. Het afschaffen van de expatregeling is ongunstig voor kennisintensieve bedrijfstakken met relatief veel buitenlandse werknemers.

Het pakket heeft via klimaat- en milieumaatregelen grote effecten op het investeringsklimaat, die sterk kunnen verschillen tussen bedrijfsactiviteiten. De toename van heffingen en andere maatregelen zoals de verhoging van de SDE++-subsidie leidt tot een sterke verschuiving richting duurzamere productie en minder energie-intensieve industrie, landbouw en luchtvaart. Deze maatregelen vergroten in de transitie de economische dynamiek en verminderen de capaciteitsbeperkingen voor nieuwe bedrijfsactiviteiten, maar brengen ook hoge transitiekosten met zich mee. Bedrijven met een grote klimaat- of milieu-impact zullen verdwijnen of vergaande aanpassingen moeten doorvoeren. De opschaling van nieuwe bedrijfsactiviteiten zal tijd kosten.

Hogere investeringen in infrastructuur komen het investeringsklimaat ten goede. De ChristenUnie verhoogt de structurele uitgaven aan infrastructuur voor spoorwegen, wegen en fietspaden. Ook wordt er incidenteel 14,3 mld euro vrijgemaakt ten behoeve van de aanleg van wegen en vaarwegen, de Lelylijn en het doortrekken van de Noord-Zuidlijn. De partij verandert weinig aan financieringsmogelijkheden van bedrijven.

De ChristenUnie stimuleert in beperkte mate wetenschappelijk onderzoek en R&D door bedrijven. De partij verhoogt de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek en verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Evaluaties wijzen erop dat de WBSO een effectief instrument is om R&D door bedrijven te stimuleren. Verder intensificeert de ChristenUnie in defensie. De partij geeft daarbij aan dat een deel van de extra middelen voor defensie bedoeld is voor R&D en innovatie.

De hoeveelheid menselijk kapitaal zal niet substantieel veranderen als gevolg van het pakket van de ChristenUnie. Enerzijds beperkt de partij het masterplan basisvaardigheden in het po en vo. Anderzijds wordt er geïntensiveerd in het wetenschappelijk onderwijs.

Tabel 9.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket CU

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↔

9.5 Klimaat en stikstof

De ChristenUnie realiseert veel meer reductie van broeikasgasemissies dan in het basispad. Het maatregelenpakket bestaat uit een combinatie van subsidies, heffingen en normeringen en leidt tot een substantiële emissiereductie in de sectoren industrie, gebouwde omgeving, mobiliteit en landbouw. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen zijn extra budget voor maatwerkafspraken in de industrie en introductie van een kilometerheffing in plaats van de mrb. Een plafond op de emissies van de luchtvaart (per luchthaven) zorgt voor een daling van de CO₂-emissies van de luchtvaart. Daarnaast nemen in de landbouw de broeikasgasemissies af door het invoeren van een maximale veebezetting per hectare en een budget voor het beëindigen van veehouderijen. Het maatregelenpakket leidt voor een relatief beperkt deel van de emissiereductie tot toename van broeikasgasemissies buiten Nederland.

Het maatregelenpakket van de ChristenUnie leidt tot een veel grotere stap naar het behalen van de stikstofdoelen dan in het basispad. Het maatregelenpakket van de partij bestaat uit normeringen, heffingen en subsidies. Dit leidt tot aanzienlijk minder uitstoot van ammoniak in de landbouw. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen zijn het invoeren van afrekenbare emissienormen op bedrijfsniveau, invoering van een maximale veebezetting per hectare grasland voor de melkveehouderij en het aanscherpen van uitstootnormen van stallen. Ook wordt er budget beschikbaar gesteld voor het beëindigen van veehouderijen. Er komen heffingen op kunstmest, slachtingen en veevoer. Als gevolg van dit maatregelenpakket groeit het aandeel emissiearme stallen, moeten boeren emissiereducerende maatregelen nemen, zoals ander veevoer, en krimpt de veestapel. Daarnaast neemt de uitstoot van stikstofoxiden af door kilometerbeprijzing en binnenvaartsubsidie in de mobiliteitssector en een heffing op stikstofoxiden in de industrie. De ChristenUnie draagt bij aan natuurherstel door meer geld uit te trekken voor natuur- en waterherstelmaatregelen en voor agrarisch natuurbeheer.

Tabel 9.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket CU

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↑↑
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↑↑
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

9.6 Arbeid

Het pakket van de ChristenUnie zorgt voor minder werkloosheid in 2030, vooral door een lager arbeidsaanbod. De totale werkgelegenheid verandert beperkt vergeleken met het basispad. Onderliggend zijn er wel verschuivingen. In de marktsector stijgt de werkgelegenheid licht ten opzichte van het basispad. Ook bij de overheid neemt de werkgelegenheidsgroei toe, terwijl die in de zorg juist afneemt. De fiscale maatregelen in het pakket verlagen de prikkels om te werken. Hierdoor daalt het arbeidsaanbod, wat ervoor zorgt dat de werkloosheid in 2030 0,6%-punt lager ligt dan in het basispad.

Op de lange termijn neemt de structurele werkgelegenheid af, doordat de arbeidsvraag zich aanpast aan het lagere arbeidsaanbod. De totale afname is 2,7% ten opzichte van het basispad. Met name de ombuiging op de arbeidskorting, door deze te vervangen met een werkendekorting, en de verzilverbare heffingskorting maken betaald werk minder aantrekkelijk. Het pakket beïnvloedt daarbij vooral de tweede verdiener. Dit drukt het arbeidsaanbod van vrouwen het meest, omdat tweede verdiener vaker vrouwen zijn. De afschaffing van de expatregeling leidt ook tot minder werkgelegenheid, omdat er minder kennismigranten naar Nederland komen.

Het pakket zorgt ervoor dat mensen meer ruimte hebben voor vrije tijd of onbetaald werk. De maatregelen in het pakket zorgen ervoor dat het aantrekkelijker wordt om betaald werk op te geven. Dit geeft mensen de ruimte om te kiezen voor meer vrije tijd of onbetaald werk.

Tabel 9.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket CU

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,0	0,3
... waarvan marktsector	0,1	0,1	0,2
... waarvan overheid	-0,8	0,3	-0,5
... waarvan zorg	2,1	-0,5	1,6
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	-0,6	3,8
Lange termijn	verandering t.o.v. basispad in %		
Structurele werkgelegenheid in uren		-2,7	
Structurele werkgelegenheid in personen		-2,3	
Uren per werkende		-0,4	

9.7 Zorg

De ChristenUnie verlaagt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 6,1 mld euro ten opzichte van het basispad, deze ombuiging loopt structureel verder op. Deze ombuiging wordt voornamelijk gerealiseerd door de eigen betalingen van zorggebruikers in de Zvw en de Wlz te verhogen. Daarnaast neemt de ChristenUnie in de langdurige en curatieve zorg maatregelen die de reikwijdte van de collectief gefinancierde zorg per saldo inperken. Dit gebeurt met name door het bevriezen van het basispakket en de invoering van benchmarking in de verpleeghuiszorg. Deze maatregelen beperken de toekomstige groei van de zorguitgaven, waardoor de ombuiging na de kabinetsperiode verder oploopt. Verder neemt de ChristenUnie voornamelijk in de curatieve zorg maatregelen die leiden tot een verlaging van de beschikbare budgetten of meer doelmatigheid. Zo verplicht de partij nieuwe artsen tot loondienst. In combinatie met de toepassing van de WNT op alle artsen in loondienst leidt dit tot een ombuiging die na de kabinetsperiode oploopt. Naast deze ombuigingen intensificeert de ChristenUnie in de gehandicaptenzorg, pandemische paraatheid en Wmo en jeugdzorg. Ook wordt het pakket in de Zvw uitgebreid.

Tabel 9.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket CU

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	mld euro			niveau 2030 in mld euro
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	-6,1	129,8
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-5,5	67,6
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	-0,7	44,2
wv. Wmo	9,1	9,7	-0,2	9,5
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	0,1	6,2
wv. Overig (b)	2,1	2,0	0,3	2,3
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensivering in onderzoek, opleidingen of preventie.				

De maatregelen van de ChristenUnie leiden tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Zo leidt de verhoging van het eigen risico in de curatieve zorg naar 385 euro ertoe dat zorggebruikers te maken krijgen met hogere eigen betalingen. Daarnaast verhoogt de partij eigen betalingen op basis van draagkracht. Er komt een inkomensafhankelijke eigen bijdrage voor wijkverpleging en de eigen betalingen in de Wlz worden verhoogd door vermogen zwaarder te laten meetellen. Verder leidt het bevriezen van het basispakket en de invoering van benchmarking tot een (substantiële) toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg, doordat een deel van de mensen de niet-vergoede zorg alsnog zelf zal inkopen. Anderzijds verlaagt de uitbreiding van het basispakket met tandheelkundige controles en het vullen van gaatjes de financiële drempels voor deze zorg.

De maatregelen van de ChristenUnie remmen grotendeels de kwaliteitsverbetering die is voorzien bij ongewijzigd beleid in de curatieve zorg en matigen deze in de verpleeghuiszorg. Het bevriezen van de inhoud van het basispakket leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering in de curatieve zorg wordt hiermee grotendeels geremd. Verder voert de partij in de verpleeghuiszorg benchmarking in, met een kwaliteitsnorm die beperkt wordt aangepast aan de stand van wetenschap en praktijk. In de verpleeghuiszorg wordt de kwaliteitsverbetering hierdoor gematigd.

De ChristenUnie neemt een aantal preventiemaatregelen, deels door intensiveringen en vooral door lastenverzwaringen. Zo breidt de ChristenUnie het basispakket uit met periodieke tandheelkundige controles. Verder worden de alcoholaccijnzen verhoogd, voert de ChristenUnie een belasting in op productgroepen naar suiker- en vetgehalte en komt er een verbruiksbelasting op e-sigaretten.

9.8 Wonen

Het pakket van de ChristenUnie remt de woningprijsstijging, terwijl het huureffect beperkt is. De ChristenUnie vermindert geleidelijk het gedeelte van de hypotheekschuld waarover hypotheekrente afgetrokken mag worden (naar nul in 15 jaar), en verlaagt daarnaast het marginale tarief waartegen huishoudens de hypotheekrente aftrekken. Ten slotte versterken additionele woning-gerelateerde belastingen (onroerendezaakbelasting voor gebruikers en de vermogensbelasting in box 1) het negatieve woningprijs effect van het pakket. De stijging van besteedbare inkomens dempt dit gedeeltelijk. Het pakket leidt tot een iets hogere huurindexatie via hogere inflatie en loonstijging.

De woonlasten stijgen voor bestaande woningbezitters, terwijl de woonlasten voor huurders licht afnemen. Door de afbouw van de hypotheekrenteaftrek zullen de woonlasten van woningbezitters met een hypotheek toenemen. Voor koopstarters is het effect op woonlasten beperkt, omdat de afschaffing deels gecompenseerd wordt door lagere woningprijzen. De woonlasten van huurders nemen enigszins af door een verruiming van de huursubsidie. Na de kabinetsperiode zullen huren verder stijgen door verhoogde isolatiestandaarden, hier staan lagere energielasten tegenover.

Het woningaanbod neemt op langere termijn toe door meer investeringsruimte bij corporaties en hogere woningbouwsubsidies. De investeringsruimte van corporaties neemt toe door lastenverlichting via de herbestedingsreserve. Samen met hogere subsidies leidt dit tot een hoger woningaanbod op de langere termijn, ondanks de remmende werking van lagere woningprijzen op woningbouw op de korte termijn.

Tabel 9.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket CU

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Koop­prijzen	2,7	-2,2	0,5
Huur­prijzen	3,0	0,1	3,1
Lange termijn			
Woningaanbod		↑↑	

10 Volt

Volt voert een grote herziening in het belasting- en toeslagenstelsel door en verkleint de vermogensongelijkheid. Vanwege de grote veranderingen zijn de effecten met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven. Volt schaft de toeslagen, premies, heffingskortingen en vrijwel alle aftrekposten af, de nominale zorgpremie wordt verlaagd. In plaats daarvan introduceert de partij een zevenschijvenstelsel met een belastingvrije voet en een huishoudtoelage die onafhankelijk is van het inkomen. In doorsnee neemt de koopkracht toe, maar de spreiding binnen inkomensgroepen is groot. De armoede daalt, door hogere belasting op vermogen neemt de vermogensongelijkheid af. Na de kabinetsperiode stijgen de lasten doordat de vastgoedbijtelling in box 3 geleidelijk ingroeit, dit wordt gedeeltelijk gecompenseerd door generieke lastenverlichtingen. Deze stelselherziening vermindert de complexiteit van het stelsel, maar verlaagt de prikkels voor betaald werk. Ondanks de verhoging van de AOW-leeftijd met een jaar daalt hierdoor op termijn het aantal gewerkte uren. Dit betekent ook dat er meer ruimte komt voor vrije tijd of onbetaald werk.

Volt verlaagt de overheidsuitgaven aan zorg, en verhoogt die op andere terreinen, waaronder onderwijs, defensie en internationale samenwerking. Een verhoging van eigen betalingen in de zorg leidt tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Daarnaast wordt de kwaliteitsverbetering in de zorg grotendeels geremd, zowel in de verpleeghuizen als in het basispakket van de Zvw, ook na de kabinetsperiode. Ook nemen sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg substantieel toe. Andere overheidsuitgaven worden verhoogd. De uitgaven aan defensie worden met 5,7 mld euro verhoogd, daarnaast verhoogt Volt de bijdrage aan de Europese Unie met 13,6 mld euro structureel met het oog op defensie. In het onderwijs leiden intensiveringen in onder andere het primair onderwijs tot een sterke toename van het menselijk kapitaal.

Het pakket van Volt verschuift lasten voor bedrijven van arbeid naar vermogen en naar klimaat en milieu. Dit heeft gevolgen voor het investeringsklimaat en leidt tot een aanzienlijk grotere inspanning op klimaat en stikstof. Per saldo leidt het afschaffen van alle werkgeverspremies tot een forse lastenverlichting voor bedrijven. Hoeveel voordeel resteert na de hogere belasting op winst en vermogen, verschilt per bedrijf. Volt verbetert de financieringsmogelijkheden voor bedrijven en investeert in wetenschappelijk onderzoek en infrastructuur. Er is een aanzienlijk lagere broeikas- en stikstofuitstoot, vooral door heffingen. Dit maakt nieuwe duurzame bedrijfsactiviteiten mogelijk, maar brengt ook transitiekosten met zich mee. De reductie van broeikasgasemissies van het maatregelenpakket lekt voor een relatief groot deel weg naar het buitenland.

Het woningaanbod groeit op langere termijn licht door lastenverlichting en woningbouwsubsidies, maar er zijn ook risico's door een sterke prijsdaling. Door afbouw van de hypotheekrenteaftrek in vier jaar en het verplaatsen van de woning naar box 3 dalen de prijzen. De woonlasten van bestaande woningbezitters stijgen. Voor koopstarters wordt dit effect deels gecompenseerd door lagere woningprijzen.

Binnen de kabinetsperiode leidt het pakket tot een verslechtering van het overheidssaldo, ook op de lange termijn verslechteren de overheidsfinanciën. De stelselherziening vergroot zowel de uitgaven als de lasten zeer fors. Doordat de uitgaven meer stijgen dan de lasten, verslechtert het EMU-saldo in 2030, ondanks macro-economische doorwerking. Met name de combinatie van lagere werkgeverslasten en hogere lonen leiden tot hogere belastinginkomsten. Het positieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. Daarnaast draagt de lagere structurele werkgelegenheid bij aan een oplopende schuld.

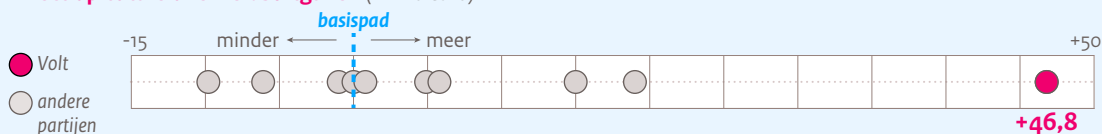
De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.9.

Volt: uitgaven- en lastenbeeld

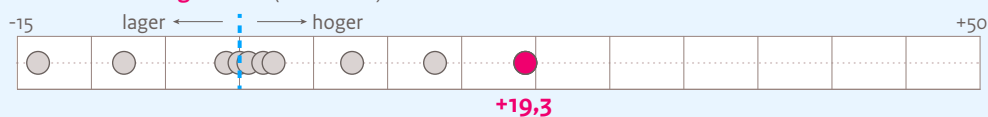
Budgettair overzicht van het partijprogramma van Volt in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

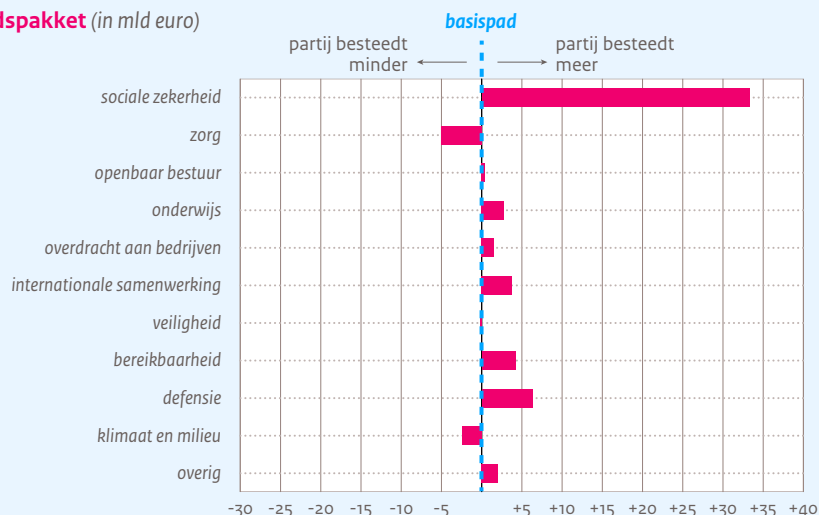

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

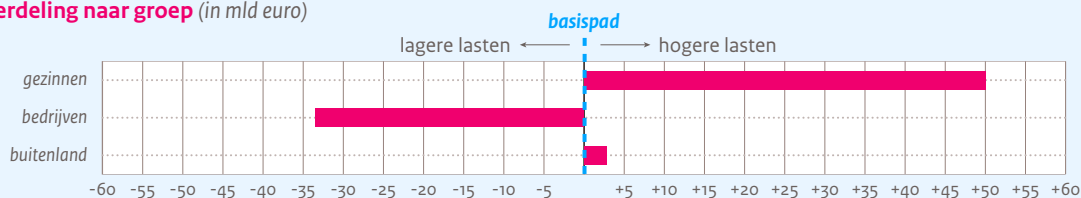

De uitslagen van Volt zijn groter dan van andere partijen. De assen zijn uitgezoomd zodat alle figuren goed leesbaar zijn

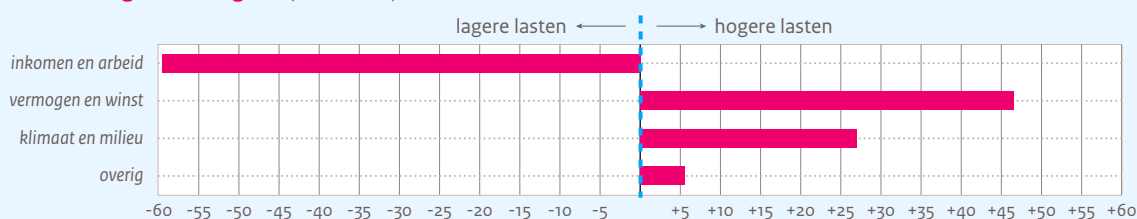
5 mld Volt
5 mld andere partijen

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

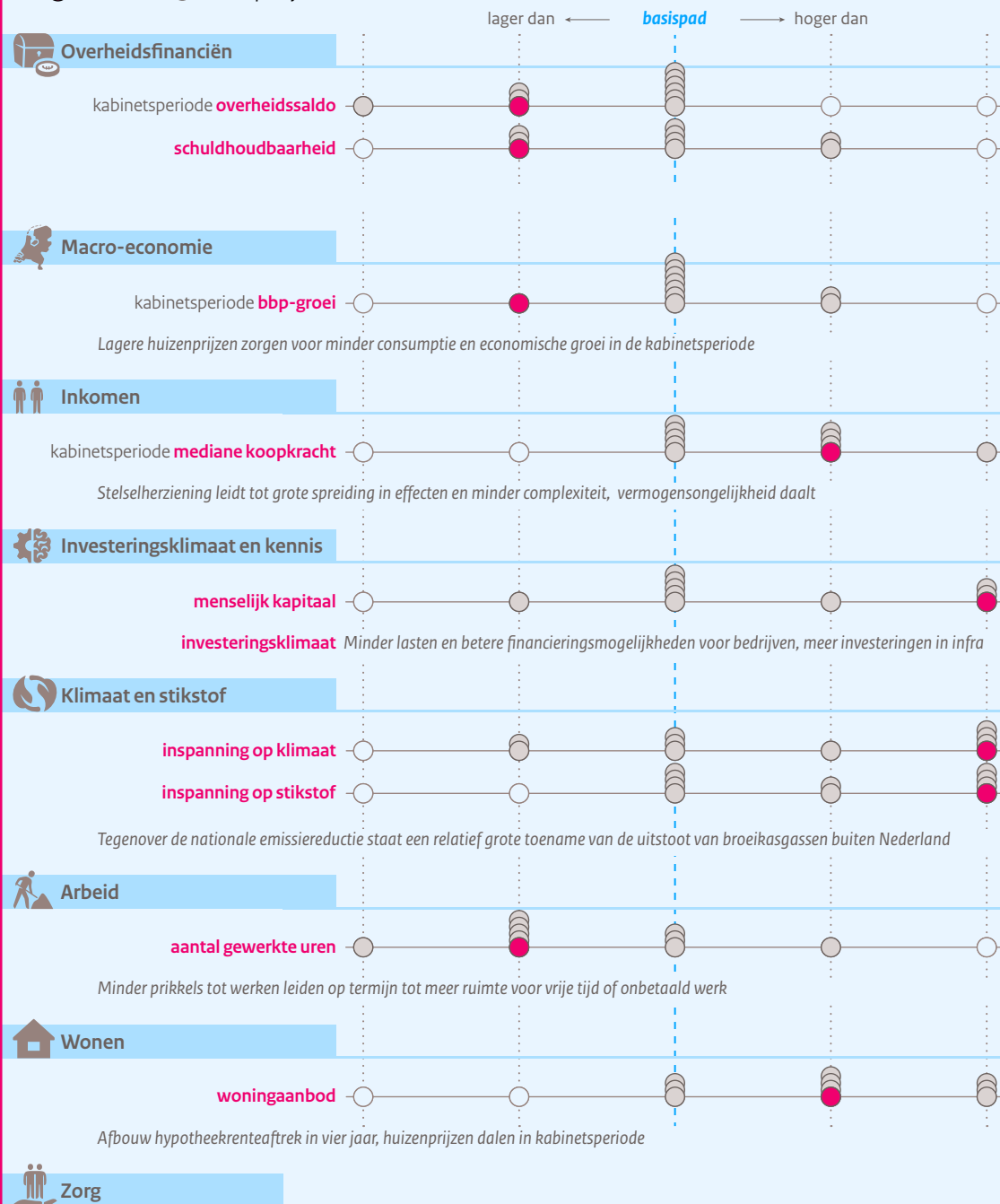
Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [datbestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

Volt: economische afruilen

Effect van het programma van Volt t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● Volt ● andere partijen

houdbaarheid van
schuld verbetert
bij lagere
overheidsschuld
op de lange
termijn

Basispad

Het basispad is de
verwachte
ontwikkeling bij
ongewijzigd beleid.
Voor meer uitleg
over basispaden zie
hoofdstuk 12.
Download
databestand
Keuzes in Kaart
2027-2030

Betaalbaarheid
Substantieel lagere
groei collectieve
zorguitgaven

Toegankelijkheid
Eigen risico naar €440,
sociaaleconomische
verschillen fors groter

Kwaliteit
In curatieve zorg en
verpleeghuiszorg veel
minder kwaliteitsgroei

Preventie Heffing op vet,
suiker, alcohol en vapes.
Pakketuitbreidingen en
leefstijlpreventie

10.1 Overheidsfinanciën

Binnen de kabinetsperiode leidt het pakket tot een verslechtering van het overheidssaldo, en ook op de lange termijn verslechteren de overheidsfinanciën. Door het beleidspakket van Volt bedraagt het overheidstekort 3,0% bbp in 2030, een verslechtering van 0,5%-punt ten opzichte van het basispad. Ondanks de verslechtering van het EMU-saldo daalt de schuldquote in de kabinetsperiode, omdat het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) toeneemt als gevolg van een hogere bbp-prijs. Tussen 2027 en 2030 komt de groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven cumulatief 6,0%-punt hoger uit dan in het basispad. Het pakket van Volt kent een fors positief macro-economisch doorwerkingseffect op het EMU-saldo, voornamelijk door de combinatie van lagere werkgeverslasten en hogere cao-lonen, waardoor de bruto-loonsom en de belastinginkomsten toenemen. Het positieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af en de schuld in 2060 loopt op tot 150% bbp.

Volt voert een grote herziening in het belasting- en toeslagenstelsel door, die zowel aan de uitgaven- als lastenkant tot omvangrijke mutaties leidt. Onderdeel van deze stelselherziening is het afschaffen van de toeslagen, volks- en werkgeverspremies, de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB), de heffingskortingen en vrijwel alle aftrekposten en de verlaging van de nominale zorgpremie. In plaats daarvan introduceert de partij een zevenschijvenstelsel en een inkomensafhankelijke huishoudtoelage.

Tabel 10.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket Volt

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	-0,5	-3,0
... waarvan initieel effect		-2,3	
... waarvan doorwerkingseffect		1,9	
EMU-schuld	50,0	-1,1	48,9
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	6,0	21,7
Lange termijn			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	24	150
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	3	97
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	12	86
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten	46,5	2,9	49,5
Collectieve lasten	42,7	3,1	45,8

Volt verhoogt de overheidsuitgaven met 46,8 mld euro in 2030. De uitgaven aan sociale zekerheid stijgen met 33,3 mld euro, met name door de introductie van de inkomensafhankelijke huishoudtoelage, terwijl alle toeslagen en kindregelingen worden afgeschaft. Daarnaast stijgen de uitgaven aan defensie met 6,3 mld euro. De partij verhoogt ook de uitgaven aan bereikbaarheid met 4,2 mld euro, met name door intensiveringen in het ov. Tegenover deze intensiveringen staan ook lagere uitgaven in de zorg van 5,0 mld euro. Dit komt met name door het verhogen van het eigen risico.

Op de lange termijn nemen de overheidsuitgaven iets minder toe dan in de kabinetsperiode. Op lange termijn is de uitgavenverhoging aan sociale zekerheid lager dan tijdens de kabinetsperiode. Dit komt met name door de vergrijzing, Volt verhoogt de AOW-leeftijd met een jaar, waardoor de uitgaven aan uitkeringen op lange termijn lager uitkomen. In de zorg dalen de uitgaven structureel ten opzichte van het basispad. Het structureel bevrozen van het basispakket in de Zvw zorgt voor een ombuiging van 0,5 mld euro in 2030 en 7,7 mld euro op de lange termijn. Daartegenover staat dat de uitgaven aan internationale samenwerking stijgen tot 2035 via een vrijwillige eigen bijdrage aan de Europese Unie met het oog op defensie.

Tabel 10.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket Volt

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	mld euro 2026	mld euro 2030	mld euro 2030	mld euro 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	33,3	198,6	0,9	5,7
Zorg	119,8	135,8	-5,0	130,8	3,2	2,2
Openbaar bestuur	111,5	117,5	0,4	117,9	1,3	1,4
Onderwijs	60,7	61,9	2,8	64,7	0,5	1,6
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	1,5	21,8	0,3	2,1
Internat. samenwerking	23,4	21,3	3,8	25,1	-2,4	1,7
Veiligheid	22,9	20,7	-0,2	20,5	-2,4	-2,6
Bereikbaarheid	14,1	16,3	4,2	20,5	3,6	9,8
Defensie (a)	21,6	24,7	6,3	31,0	3,4	9,4
Klimaat en milieu (b)			-2,4			
Overig (b)			2,0			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	46,8	630,4	1,3	3,3
(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm. (b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Volt voert ingrijpende hervormingen in het belastingstelsel door, waarbij de lasten per saldo met 19,3 mld euro stijgen in de kabinetsperiode. In het pakket van Volt gaan omvangrijke lastenverlichtingen op arbeid gepaard met lastenverzwaringen op vermogen en milieu en klimaat. Voor gezinnen leidt de eerdergenoemde stelselherziening per saldo tot een lastenverzwaring op arbeid en inkomen. Voor bedrijven resteert een aanzienlijke lastenverlichting door het afschaffen van de premies. De lasten op vermogen stijgen met name door verplaatsing van de eigen woning van box 1 naar box 3 en door de invoering van een vermogensbelasting in box 2 en 3. Daarnaast leiden een uniform vpb-tarief, aanpassing van de erf- en schenkbelasting en afschaffing van vrijstellingen in de overdrachtsbelasting tot hogere lasten op vermogen. Volt verhoogt de lasten op klimaat en milieu voor zowel gezinnen als bedrijven, onder andere door aanpassingen in de energiebelasting en de invoering van een kilometerheffing. De overige lasten nemen onder andere toe door het afschaffen van een groot deel van de vrijstellingen in de assurantiebelasting en het uniformeren van het btw-tarief.

Na 2030 verschuift het pakket van Volt de lasten verder van inkomen en arbeid naar vermogen en stijgen de lasten verder. De lastenverlichting op inkomen en arbeid neemt vooral toe door het verlagen van de aftoppingsgrens voor pensioenpremies. Op termijn leidt deze maatregel tot lagere belastbare pensioenuitkeringen en daarmee lagere lasten. Ook de aanpassingen in box 1 leiden tot een lastenverlichting, doordat de houdbaarheidsbijdrage AOW verdwijnt. Hier staat tegenover dat het verplaatsen van de eigen woning naar box 3 structureel meer oplevert dan in 2030, onder andere doordat de vastgoedbijtelling geleidelijk ingroeit. De opbrengst van de vermogensbelasting is daarentegen lager op de lange termijn, door gedeeltelijke uitholling van de grondslag.

Tabel 10.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket Volt

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	9,5	28,8	7,7	4,0	50,0
... waarvan bedrijven	-69,1	16,2	18,2	1,2	-33,5
... waarvan buitenland	0,0	1,5	1,1	0,3	2,8
Totaal	-59,6	46,5	27,0	5,5	19,3
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Doordat de uitgaven meer worden verhoogd dan de lasten, verslechtert het EMU-saldo in 2030 ondanks een fors positief doorwerkingseffect. Het doorwerkingseffect komt voornamelijk door de combinatie van lagere werkgeverslasten en hogere cao-lonen. Hierdoor stijgt de bruto-loonsom, waardoor de belastinginkomsten toenemen, maar nemen de loonkosten juist af. Daardoor dalen ook de loonkosten van de overheid en in de zorg. De hogere belastingdruk en hogere cao-lonen zorgen eveneens voor een groter doorwerkingseffect van alle maatregelen waarbij de werkgelegenheid stijgt. Het negatieve doorwerkingseffect van de lastenverzwaring op winst en vermogen voor bedrijven is tegelijkertijd beperkt, omdat dit op de korte termijn vooral de investeringen raakt en de belastingdruk hierop relatief laag is. Ook het zwaarder belasten van vermogens bij huishoudens heeft een beperkt negatief doorwerkingseffect, omdat dit een minder groot effect op consumptie heeft dan andere lastenverzwaringen voor huishoudens. Ondanks de verslechtering van het EMU-saldo daalt de schuldquote, omdat het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) toeneemt als gevolg van een hogere bbp-prijs. De doorwerkingseffecten zijn met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven, omdat het pakket van Volt zeer grote schuiven bevat.

Op lange termijn leidt het pakket van Volt tot een verhoging van de overheidsschuld in 2060 met 24% bbp ten opzichte van het basispad. Het positieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. De overheidsuitgaven komen 2,9% bbp hoger uit dan in het basispad in 2060. De groei van het aantal ouderen, en met name het aantal 80+'ers, zorgt ervoor dat de ombuigingen in de zorg verder oplopen in de tijd. Ook buigt Volt om op de AOW-uitgaven door de AOW-leeftijd structureel met een jaar te verhogen boven op de huidige twee-derde-koppeling aan de levensverwachting. Dit beperkt de groei van de uitgavenquote. Daar staat tegenover dat de bijdrage aan de Europese Unie tot en met 2035 oploopt, met het oog op de defensie. Deze aanpassingen groeien niet gelijktijdig in, met als gevolg een opwaarts effect op de schuldquote. De collectieve lasten worden met 3,1% bbp verhoogd in 2060. Het afschaffen van werkgeverspremies leidt tot hogere brutolonen, waarover door werknemers belasting wordt betaald. Het pakket van Volt heeft op lange termijn grote doorwerkingseffecten: de structurele werkgelegenheid daalt met 2,9%, wat eveneens zorgt voor een oplopende schuld. Door kleinere vermogens daalt naast de grondslag voor de vermogensbelasting ook de consumptie uit vermogen. De kans dat de schuld in 2060 boven 100% bbp uitkomt stijgt met 12%-punt.

10.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

Vanwege de grote veranderingen in het Volt-pakket zijn de macro-economische effecten met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven. Het gaat hierbij om een grote herziening van het belasting- en toeslagenstelsel en een zeer sterke verlaging van de werkgeverslasten op arbeid. De bbp-groei ligt gemiddeld 0,2%-punt per jaar onder het basispad. De overheidsbestedingen dalen als gevolg van de ombuigingen op zorg en toeslagen. De consumptie van huishoudens neemt met 0,2% af ten opzichte van het basispad. Het beschikbaar inkomen stijgt als gevolg van hogere lonen en de huishoudtoelage, maar de huizenprijs daalt, waardoor de consumptiegroei afneemt. De investeringen (exclusief die van de overheid) dalen, zowel door de hogere lasten op vermogen en winst voor bedrijven als door de lagere productie in de marktsector. Door hogere productgebonden belastingen stijgt de uitvoerprijs, waardoor de uitvoer licht daalt.

De reële cao-loongroei bij bedrijven neemt toe ten opzichte van het basispad. De cao-lonen nemen met 2,2%-punt per jaar meer toe dan in het basispad. Dit overstijgt de inflatie, die door hogere productgebonden belastingen 0,6%-punt per jaar stijgt. De forse loonstijging is gedeeltelijk het gevolg van de afschaffing van de werkgeverspremies, wat leidt tot hogere looneisen van vakbonden. Ook verbetert de stelselherziening de terugvalpositie voor werknemers in het geval van werkloosheid. Werkgevers moeten hierdoor een hoger loon bieden om werken aantrekkelijk te houden.

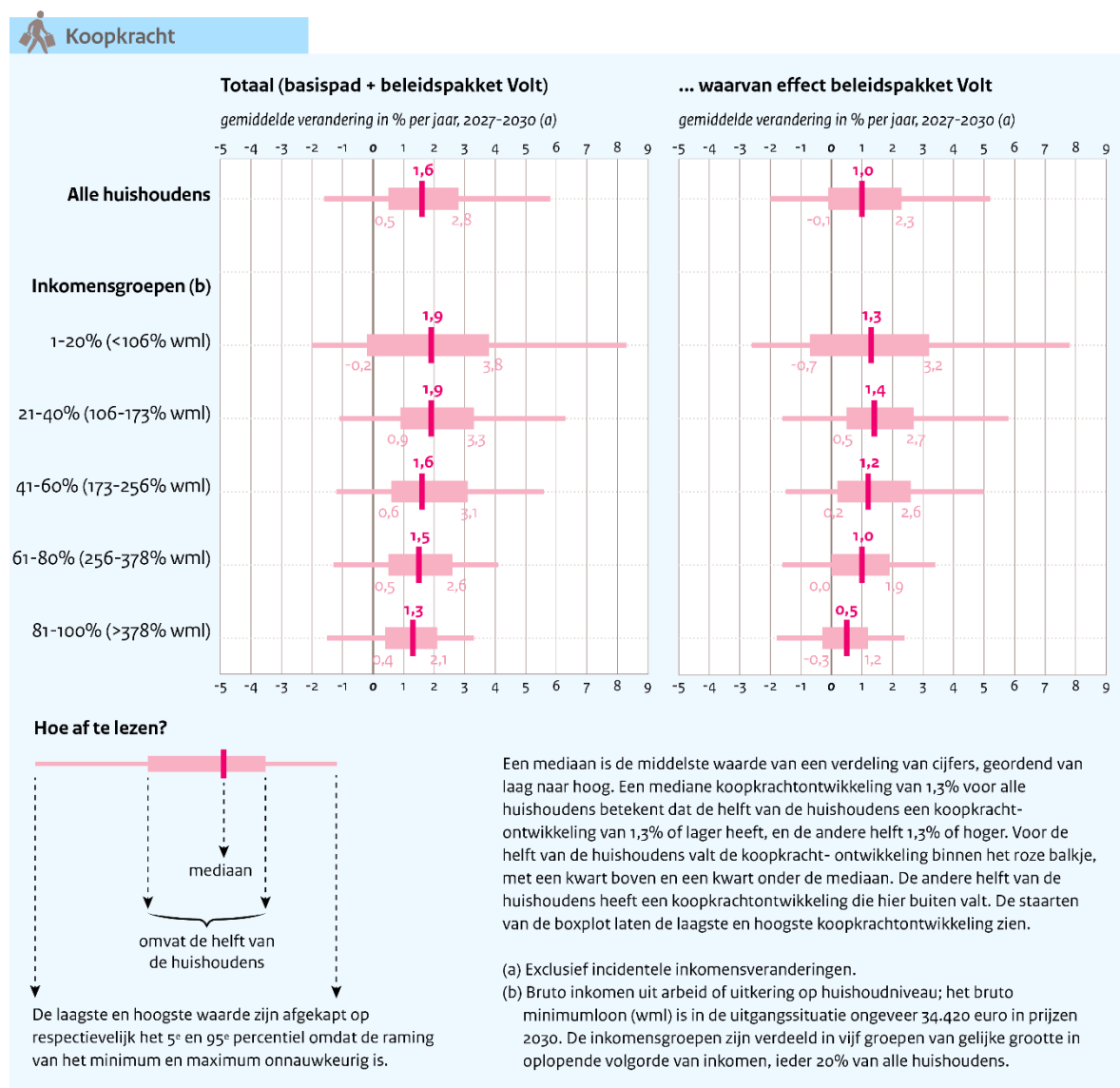
Tabel 10.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket Volt

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	-0,2	1,1
Consumptie huishoudens	1,1	-0,2	0,9
Overheidsbestedingen	1,7	-0,3	1,4
Investerings (niet-overheid)	2,2	-0,6	1,6
Uitvoer goederen en diensten	1,6	-0,1	1,5
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	2,2	5,5
Inflatie (cpi)	2,2	0,6	2,8

10.3 Inkomen

Volt herzielt het belasting- en toeslagenstelsel ingrijpend. De partij schaft alle toeslagen, de meeste heffingskortingen en de meerderheid van de aftrekposten in de inkomstenbelasting af. Daarnaast schaft Volt de werkgeverspremies en premies volksverzekeringen af, verplaatst ze de eigen woning naar box 3 en worden zorgverzekeringspremies en meerdere uitkeringen verlaagd. In plaats daarvan voert de partij een inkomensafhankelijke huishoudtoelage in, met een vast bedrag per huishouden, volwassene en kind en een extra bedrag voor alleenstaande ouders. Daarnaast komt er een box 1-stelsel met zeven schijven en een belastingvrije voet. De schijfgrenzen en belastingtarieven verschillen voor alleenstaanden, minstverdieners en meestverdieners. Ten slotte stijgt het minimumloon met 11,6%.

Figuur 10.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket Volt, gemiddeld per jaar

Als gevolg van het beleidspakket van Volt stijgt de mediane koopkracht met gemiddeld 1,0% per jaar. Een deel van de toename ontstaat door de stijging van de reële cao-lonen; dit effect is relatief groter voor hogere inkomens, omdat een groter deel van hun inkomen uit loon bestaat. De doorsnee koopkrachteffecten van de eerste drie inkomensgroepen zijn redelijk gelijk. De spreiding binnen de groepen is echter groot doordat Volt

gerichte maatregelen afschaft en vervangt door meer generieke regelingen, zoals de inkomensafhankelijke toelages per huishouden. De hoogste inkomens gaan er minder op vooruit doordat ze relatief minder profiteren van de inkomensafhankelijke huishoudtoelage en het verlagen van de nominale zorgpremie. Na de kabinetsperiode daalt de koopkracht van woningbezitters, doordat de vastgoedbijtelling in box 3 geleidelijk ingroeit. Dit wordt slechts gedeeltelijk gecompenseerd door meer generieke lastenverlichtingen na de kabinetsperiode.

Het aantal personen onder de armoedegrens daalt met 0,4%-punt en de vermogensongelijkheid neemt af. De armoede daalt vooral doordat uitkeringsgerechtigden erop vooruit gaan, met name door de doorwerking van het nieuwe box 1-stelsel op de uitkeringen, de inkomensafhankelijke huishoudtoelage en het verlagen van de nominale zorgpremie. Bovendien wordt de inkomenszekerheid vergroot door het afschaffen van de kostendelersnorm in de Participatiewet. Ook de mensen die ver onder de armoedegrens leven, worden goed bereikt door de maatregelen van Volt, met name door de inkomensafhankelijke huishoudtoelage. De inkomensongelijkheid daalt, doordat lage inkomens meer profijt hebben van het pakket dan hoge inkomens. Doordat vermogen zwaarder belast wordt – onder andere door de introductie van een vermogensbelasting in box 2 en box 3 – zal de vermogensongelijkheid ook afnemen.

De aanpassingen van Volt maken het stelsel van belastingen en toeslagen transparanter, het effect op inkomenszekerheid is onzeker. Het afschaffen van een groot deel van de aftrekposten en heffingskortingen maakt het stelsel transparanter: het is begrijpelijker voor de burger en de belastingdruk bij meer of minder uren werken is inzichtelijker. Het afschaffen van de toeslagen vermindert de problematiek met terugvorderingen en nabetalings hiervan. Daar staat tegenover dat het grote aantal schijfgrenzen en de aparte tarieven voor alleenstaanden, minstverdieners en meestverdieners voor complexiteit in de loonheffing zorgen, waardoor een deel van de problemen met terugvorderingen en complexiteit van de toeslagen verschuift naar box 1.

Tabel 10.3.1 Armoede-effect van beleidspakket Volt

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	in % van de bevolking in 2030		
Personen in armoede	2,6	-0,4	2,2

Volt verhoogt de pensioenleeftijd en maakt het fiscaal minder aantrekkelijk om collectief pensioen op te bouwen. De pensioenleeftijd stijgt met een jaar boven op de huidige twee-derde-koppeling aan de levensverwachting. Mensen werken daardoor langer en zijn relatief korter met pensioen. Jaarlijks hoeft minder pensioenpremie afgedragen te worden voor hetzelfde pensioenresultaat. Daarnaast zijn pensioenpremies alleen nog aftrekbaar tot een inkomen van 80.000 euro (ruim anderhalf keer modaal). Mensen met een inkomen daarboven hebben hierdoor een lagere collectieve pensioenopbouw. Zij moeten zelf doorsparen om een redelijk pensioenresultaat te behouden.

10.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van Volt bevat een forse generieke lastenverlichting voor bedrijven, wat gunstig is voor het investeringsklimaat; onderliggend zijn er grote verschuivingen. Volt schaft alle werkgeverspremies af, waardoor het stelsel voor werkgevers wordt versimpeld. Het kostenvoordeel voor werkgevers is groot, ook als er rekening mee wordt gehouden dat brutolonen hierdoor stijgen. Daar staat tegenover dat de generieke lasten voor bedrijven en aandeelhouders toenemen, met name door verhoging van de winstbelasting en invoering van een brede vermogensbelasting. De totale daling van arbeidskosten als gevolg van het afschaffen

van werkgeverspremies is groter dan de totale stijging van belastingen op winst en bedrijfsvermogen. Hierbij kan het effect per bedrijf verschillen.

Enkele gerichte maatregelen hebben gevolgen voor het investeringsklimaat van specifieke sectoren en bedrijven. Het beperken van verliesverrekening in de winstbelasting is nadelig voor sterk groeiende bedrijven. De verhoging van het minimumloon met 11,6% werkt kostenverhogend, vooral voor bedrijven met relatief veel werknemers op of net boven het minimumloon. Dit kan productiviteitsverhogende investeringen stimuleren.

Het pakket heeft via klimaat- en milieumaatregelen grote effecten op het investeringsklimaat, die sterk kunnen verschillen tussen bedrijfsactiviteiten. De omvangrijke toename van heffingen en andere maatregelen leiden tot een sterke verschuiving richting duurzamere productie en consumptie en fors minder energie-intensieve industrie en landbouw. Deze maatregelen vergroten in de transitie de economische dynamiek en verminderen de capaciteitsbeperkingen voor nieuwe bedrijfsactiviteiten, maar brengen ook hoge transitiekosten met zich mee. Bedrijven met een grote klimaat- of milieu-impact zullen verdwijnen of vergaande aanpassingen moeten doorvoeren en de opschaling van nieuwe bedrijfsactiviteiten zal tijd kosten.

Hogere investeringen in infrastructuur, verbetering van financieringsmogelijkheden voor bedrijven en enkele stimuleringsmaatregelen komen het investeringsklimaat ten goede. Volt verhoogt de structurele uitgaven aan infrastructuur aanzienlijk voor openbaar vervoer en spoorwegen. Daarnaast wordt er 14 mld euro vrijgemaakt ten behoeve van de Lelylijn. De partij verbetert de financieringsmogelijkheden voor het bedrijfsleven via een kapitaalinjectie in een investeringsinstelling van 10 mld euro. Door de grote omvang van de kapitaalinjectie bestaat er een risico op verdringing van private financiering. Daarnaast introduceert Volt een nieuwe fiscale regeling in de inkomstenbelasting om financiering van innovatieve investeringen te stimuleren. De effectiviteit hiervan hangt sterk af van de uiteindelijke vormgeving. De kunst- en cultuursector wordt gestimuleerd met aanzienlijk hogere subsidies.

Volt verhoogt de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek en stimuleert in beperkte mate R&D door bedrijven. De partij draait de ombuiging op het Fonds Onderzoek en Wetenschap terug, verhoogt de budgetten en maakt de uitgaven structureel. Daarnaast verhoogt de partij de uitgaven aan de sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. Volt verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) en buigt tegelijk om op de innovatiebox. Evaluaties wijzen erop dat de WBSO een aanzienlijk effectiever instrument is om R&D te stimuleren dan de innovatiebox. Het totale effect op R&D zal daarom waarschijnlijk positief zijn. Ten slotte intensiveert Volt in defensie. De partij geeft daarbij aan dat een deel van de extra middelen voor defensie bedoeld is voor R&D en innovatie.

Het pakket van Volt leidt tot een flinke toename van het menselijk kapitaal. De partij intensiveert met name in het primair onderwijs, via een verhoging van de lumpsum en een klassenverkleining bij scholen met een positieve achterstandsscore. Deze maatregel verhoogt de kwaliteit van het onderwijs, waardoor de kans toeneemt dat leerlingen en studenten een startkwalificatie of een hbo-/wo-diploma behalen. Volt neemt ook een aantal maatregelen op het gebied van studiefinanciering, maar doordat dit zowel intensiveringen als ombuigingen zijn, en de extra middelen deels terechtkomen bij studenten die in de huidige situatie ook al studeren, zijn de effecten op menselijk kapitaal beperkt.

Tabel 10.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket Volt

Effect beleidspakket	
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↑↑

10.5 Klimaat en stikstof

Volt realiseert veel meer reductie van broeikasgasemissies dan in het basispad. Het maatregelenpakket bestaat voornamelijk uit heffingen en leidt tot substantiële emissiereductie in de sectoren industrie en de landbouw. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdragen zijn het vervallen van vrijstellingen in de energiebelastingen, een heffing op de productie van polymeren, een heffing op de uitstoot van luchtverontreinigende stoffen en een CO₂-heffing in de landbouw. In de mobiliteit dalen de emissies door de invoering van een kilometerheffing. Het grote aantal heffingen en interacties tussen die heffingen maken de budgettaire opbrengst daarvan meer onzeker. Het maatregelenpakket leidt voor een relatief groot deel van de emissiereductie tot toename van broeikasgasemissies buiten Nederland. Dat is vooral het geval in de industrie, waar de productie van de energie-intensieve industrie in Nederland afneemt, en de landbouw.

Het maatregelenpakket van Volt leidt tot een veel grotere stap naar het behalen van de stikstofdoelen dan in het basispad. Het maatregelenpakket van de partij bestaat uit heffingen en normeringen. Dit leidt tot een aanzienlijk lagere uitstoot van ammoniak in de landbouw. De belangrijkste maatregelen zijn de invoering van verschillende heffingen, zoals een broeikasgasheffing voor de landbouw, een slachtheffing en een kunstmestheffing. Ook is er een verplichting dat alle dieren vrije uitloop hebben. Deze heffingen en eisen zijn zo stringent dat de concurrentiepositie van de veehouderij zal verslechteren en veel veehouders moeten stoppen. Hierdoor krimpt de veestapel zeer aanzienlijk. Er is een juridisch risico dat de rechter die stapeling van maatregelen, die het eigendomsrecht reguleren, als disproportioneel beoordeelt omdat de partij geen compensatie beschikbaar stelt. Daarnaast neemt de uitstoot van stikstofoxiden af door kilometerbeprijzing in de mobiliteitssector en door een heffing op stikstofoxiden en productieafname in de industrie. Volt bezuinigt op het budget voor agrarisch natuurbeheer.

Tabel 10.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket Volt

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↑↑
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↑↑
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

10.6 Arbeid

Het pakket van Volt zorgt voor extra werkgelegenheid in de kabinetsperiode en een sterke afname van de werkloosheid in 2030. De totale werkgelegenheid stijgt met gemiddeld 0,1%-punt per jaar. De werkgelegenheid in personen groeit sterker, omdat de gewerkte uren per persoon afnemen. In de marktsector is werkgelegenheidsgroei licht hoger omdat door het pakket de reële arbeidskosten dalen, terwijl de kosten van kapitaal stijgen. Hierdoor wordt arbeid relatief goedkoper ten opzichte van kapitaal. Ook bij de overheid ligt de werkgelegenheid hoger dan in het basispad, terwijl de werkgelegenheidsgroei in de zorg juist afneemt. De fiscale maatregelen in het pakket verlagen de prikkels om (meer) te gaan werken, waardoor het arbeidsaanbod daalt. Hierdoor komt, in combinatie met de extra werkgelegenheid, de werkloosheid 1,0%-punt lager uit in 2030.

Op de lange termijn neemt de vraaggestuurde werkgelegenheidsgroei af en overheersen de effecten van een lager arbeidsaanbod. Dit leidt tot een afname van de werkgelegenheid, in totaal 2,9% ten opzichte van het basispad. Met name de aanpassingen in het belasting- en toeslagenstelsel en het verlagen van de

zorgpremie, waardoor het besteedbaar inkomen stijgt, maken (meer) werken onaantrekkelijker. De verhoging van de AOW-leeftijd met structureel een jaar zorgt op termijn voor meer arbeidsaanbod en daardoor meer werkgelegenheid.

Als gevolg van het lagere arbeidsaanbod is er meer ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk. De maatregelen in het pakket zorgen ervoor dat het aantrekkelijker wordt om betaald werk op te geven. Dit geeft mensen de ruimte om te kiezen voor meer vrije tijd of onbetaald werk.

Tabel 10.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket Volt

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	0,1	0,4
... waarvan marktsector	0,1	0,1	0,2
... waarvan overheid	-0,8	0,7	-0,1
... waarvan zorg	2,1	-0,3	1,8
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	-1,0	3,4
Lange termijn	verandering t.o.v. basispad in %		
Structurele werkgelegenheid in uren		-2,9	
Structurele werkgelegenheid in personen		-2,1	
Uren per werkende		-0,8	

10.7 Zorg

Volt verlaagt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 5,0 mld euro ten opzichte van het basispad, deze ombuiging loopt structureel verder op. Volt bereikt deze ombuiging in de kabinetsperiode voornamelijk door het verhogen van de eigen betalingen van zorggebruikers in de Zvw en de Wlz. Verder neemt Volt in de langdurige en curatieve zorg maatregelen die leiden tot een verlaging van de beschikbare budgetten of meer doelmatigheid. Zo verplicht de partij alle artsen tot loondienst. In combinatie met toepassing van de WNT leidt dit na de kabinetsperiode tot een ombuiging op de curatieve zorg. Ook hevelt de partij de verpleeghuiszorg en de wijkverpleging over naar de Wmo. Hierdoor neemt de omvang van de Wmo fors toe, terwijl de curatieve zorg en langdurige zorg in omvang afnemen. Tot slot neemt Volt maatregelen in de langdurige en curatieve zorg die de reikwijdte van de collectief gefinancierde zorg per saldo inperken. Dit gebeurt met name door het bevriezen van het basispakket en de invoering van benchmarking in de verpleeghuiszorg. Deze maatregelen beperken de toekomstige groei van de zorguitgaven, waardoor de ombuiging na de kabinetsperiode verder oploopt. Naast deze ombuigingen intensificeert Volt in de Wmo en jeugdzorg en uitbreiding van het basispakket in de Zvw.

De maatregelen van Volt leiden tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Zo leiden de verhoging van het eigen risico naar 440 euro en het invoeren van een eigen betaling voor extramurale geneesmiddelen ertoe dat zorggebruikers te maken krijgen met hogere eigen betalingen. Daarnaast verhoogt de partij de eigen betalingen op basis van draagkracht. Er komt een inkomensafhankelijke eigen bijdrage voor de wijkverpleging en de eigen betalingen in de Wlz worden verhoogd door vermogen zwaarder te laten meetellen. Tot slot leidt het bevriezen van het basispakket en de invoering van benchmarking tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg, doordat een deel van de

mensen de niet-vergoede zorg alsnog zelf zal inkopen. Anderzijds verlaagt de uitbreiding van het basispakket met tandheelkundige controles en het vullen van gaatjes, anticonceptie, Pre-Expositie-Profylaxe (PreP) en fysiotherapie voor mensen met aandoeningen op de chronische lijst de financiële drempels voor deze zorg.

Tabel 10.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket Volt

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i>			<i>niveau 2030 in mld euro</i>
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	-5,0	130,8
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-11,4	61,7
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	-20,5	24,4
wv. Wmo	9,1	9,7	25,3	35,0
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	0,1	6,3
wv. Overig (b)	2,1	2,0	1,4	3,5
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensiveringen in onderzoek, opleidingen of preventie.				

De maatregelen van Volt remmen grotendeels de kwaliteitsverbetering, die is voorzien bij ongewijzigd beleid in de curatieve zorg en in de verpleeghuiszorg. Het bevriezen van de inhoud van het basispakket leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen, die de zorg duurder maken, niet vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering in de curatieve zorg wordt hiermee grotendeels geremd. Verder voert Volt in de verpleeghuiszorg benchmarking in met een kwaliteitsnorm die niet wordt aangepast aan de stand van wetenschap en praktijk. De kwaliteitsverbetering in de verpleeghuiszorg wordt hierdoor grotendeels geremd. Daarentegen zijn er door de overheveling van verpleeghuiszorg en de wijkverpleging naar de Wmo minder schotten in de zorg, wat de samenhang tussen verzorging, verpleging en ondersteuning in de wijk mogelijk verbetert.

Volt neemt een aantal preventiemaatregelen, door intensiveringen en lastenverzwaringen. Zo breidt Volt het basispakket uit met onder andere periodieke tandheelkundige controles, en wordt er taakstellend geïntensiveerd in leefstijlpreventie. Verder voert Volt een belasting in op productgroepen naar suiker- en vetgehalte en wordt de verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van het suikergehalte. Ook worden de alcoholaccijnzen verhoogd en komt er een verbruiksbelasting op e-sigaretten.

10.8 Wonen

Het pakket van Volt heeft een sterk drukkend effect op de woningprijzen, wat leidt tot een nominaal dalende woningprijs, terwijl huren stijgen door hogere indexatie. Het beleidseffect op woningprijzen wordt gedomineerd door de afbouw van de hypotheekrenteaftrek (in vier jaar). Ook het belasten van de eigen woning in box 3 en het afschaffen van (gedeeltelijke) vrijstellingen in de overdrachtsbelasting voor eigenaars-bewoners draagt bij aan het negatieve effect op woningprijzen. De sterke stijging van besteedbare inkomens compenseert dit ten dele. Het pakket leidt tot een hogere huurindexatie via hogere inflatie en loonstijging.

De woonlasten nemen toe voor bestaande woningbezitters en huurders, terwijl het effect voor starters beperkt is. Door de afbouw van de hypotheekrenteaftrek en het verplaatsen van de woning naar box 3 zullen de woonlasten van bestaande woningbezitters toenemen. Doordat de prijzen van koopwoningen hierdoor snel en significant afnemen, bestaat er tevens een risico dat een deel van de bestaande hypotheek "onder

water” komt te staan. Voor koopstarters is het effect op woonlasten beperkt, omdat deze fiscale maatregelen deels gecompenseerd wordt door lagere woningprijzen. Voor huurders, met name met lagere inkomens, nemen de woonlasten toe doordat de huurtoeslag wordt afgeschaft. Tegenover deze veranderingen in woonlasten staan andere aanpassingen in het inkomen, zie hiervoor het koopkrachtbeeld.

Het woningaanbod groeit op langere termijn licht door lastenverlichting en subsidies, maar kent forse risico’s door de sterke prijsdaling. Bij de prijsdaling die het pakket van Volt teweegbrengt, is er een risico dat lopende woningbouwprojecten stil komen te vallen. Daartegenover staat een vergroting van de investeringsruimte van woningcorporaties door vrijstelling van vpb en een flinke intensivering in woningbouwsubsidies. Door de aanzienlijke toename in de belasting van de eigen woning zullen er tevens woningen uit het koopsegment naar het huursegment verschuiven.

Tabel 10.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket Volt

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Koop­prijzen	2,7	-4,8	-2,1
Huur­prijzen	3,0	0,4	3,4
Lange termijn			
Woningaanbod	↑		

11 JA21

JA21 voert een grote herziening door van het belasting- en toeslagenstelsel en kiest in brede zin voor minder regulering. De herziening van het belasting- en toeslagenstelsel omvat onder meer het afschaffen van alle toeslagen, de volksverzekeringspremies en een groot deel van de heffingskortingen en aftrekposten. In plaats daarvan introduceert de partij een huishoudtoelage en een belastingvrije voet met daarboven drie schijven in box 1. JA21 schaft daarnaast veel specifieke subsidies en belastingkortingen af voor bedrijven, die bijvoorbeeld bedoeld zijn om verduurzaming en R&D te stimuleren. Op de woningmarkt worden de mogelijkheden voor tijdelijke huurcontracten verruimd.

De stelselherziening leidt tot grote inkomensverschillen, op termijn blijft de koopkracht achter doordat het stelsel beperkt wordt geïndexeerd. De koopkrachteffecten in 2030 zijn in doorsnee beperkt, maar de spreiding tussen en binnen inkomensgroepen is groot. Doordat JA21 zowel de schijfgrenzen in box 1 als de huishoudtoelage beperkt indexeert, blijft de koopkrachtontwikkeling achter en stijgt de armoede op termijn. Door het verlagen van tarieven op vermogensinkomsten in box 3, de erf- en schenkbelasting en het hoge tarief van de winstbelasting wordt de vermogensongelijkheid vergroot. Betaald werk wordt vooral voor tweede verdieners minder aantrekkelijk door de introductie van een splitsingsstelsel. De AOW-leeftijd wordt verhoogd door een een-op-eenkoppeling aan de levensverwachting, waardoor het aantal gewerkte uren toeneemt, tegelijkertijd zorgen migratiebeperkende maatregelen er juist voor dat er minder mensen naar Nederland komen. Per saldo is het effect op het aantal gewerkte uren negatief. Dit geeft meer ruimte voor vrije tijd of onbetaald werk. Het pakket doet tegelijkertijd een groter beroep op onbetaald werk door afschaffing van de kinderopvangtoeslag en ombuigingen in de zorg.

JA21 verlaagt de overheidsuitgaven aan zorg en internationale samenwerking, en verhoogt die aan defensie. Een verhoging van eigen betalingen in de zorg leidt tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Daarnaast wordt de kwaliteitsverbetering in de zorg grotendeels geremd, zowel in de verpleeghuizen als in het basispakket van de Zvw, ook na de kabinetsperiode. Sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg nemen hierbij substantieel toe. Het budget voor ontwikkelingssamenwerking wordt grotendeels afgeschaft. De intensivering in defensie loopt tot 2035 op naar 19,3 mld euro met het oog op het behalen van de NAVO-norm. In het onderwijs zorgen intensiveringen in alle onderwijssectoren voor een toename van het menselijk kapitaal. Het woningaanbod wordt niet gestimuleerd en blijft ongeveer gelijk.

Het pakket van JA21 bevat een generieke lastenverlichting voor bedrijven, wat gunstig is voor het investeringsklimaat. De lasten van bedrijven nemen af door onder andere het verlagen van de vennootschapsbelasting. Doordat de stikstofuitstoot niet substantieel wordt verlaagd, worden belemmeringen in de vergunningverlening voor investeringsprojecten niet aangepakt. De inspanning op klimaat wordt verlaagd door het afschaffen van klimaatmaatregelen en het stoppen met wind op zee.

Binnen de kabinetsperiode leidt het pakket tot een verslechtering van het overheidssaldo, op de lange termijn verbeteren de overheidsfinanciën juist. In 2030 is de totale ombuiging in het pakket van JA21 kleiner dan de lastenverlichting, bovendien verslechtert het EMU-saldo verder door macro-economische doorwerking. Op lange termijn zorgen de beperkte indexeringen voor lagere uitgaven en hogere lasten, bovendien zijn de zorgombuigingen vergrijzingsgevoelig. Hierdoor neemt de overheidsschuld in 2060 af.

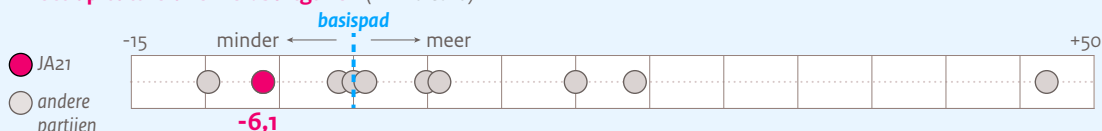
De rest van dit hoofdstuk geeft per thema verdere uitwerking van de effecten van het beleidspakket. Alle genoemde getallen en effecten zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven. Een volledig overzicht van de maatregelen, zoals deze zijn meegenomen in de analyse, is te vinden in paragraaf 13.10.

JA21: uitgaven- en lastenbeeld

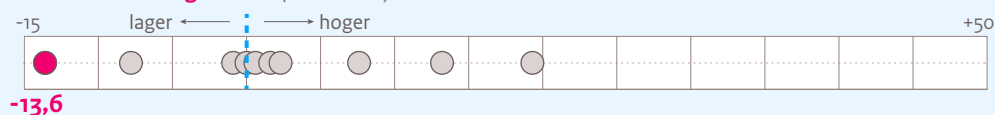
Budgettair overzicht van het partijprogramma van JA21 in 2030, effect ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad)

Overzicht 2030

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

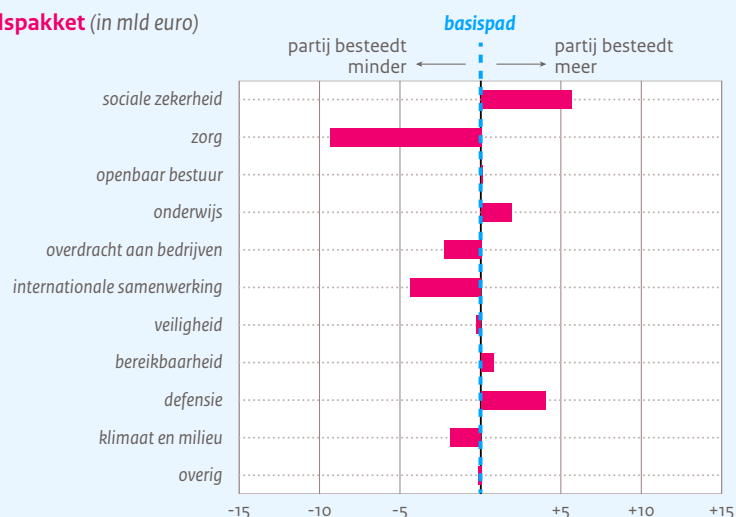

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

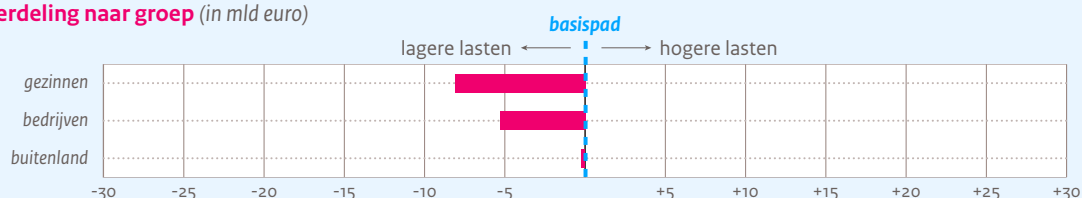
Overheidsuitgaven 2030

Effect beleidspakket (in mld euro)

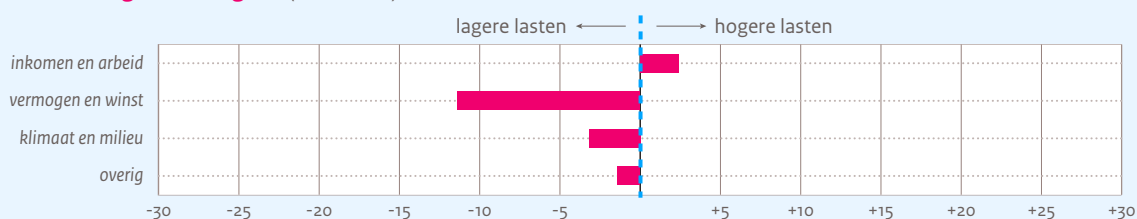

Lastenverdeling 2030

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

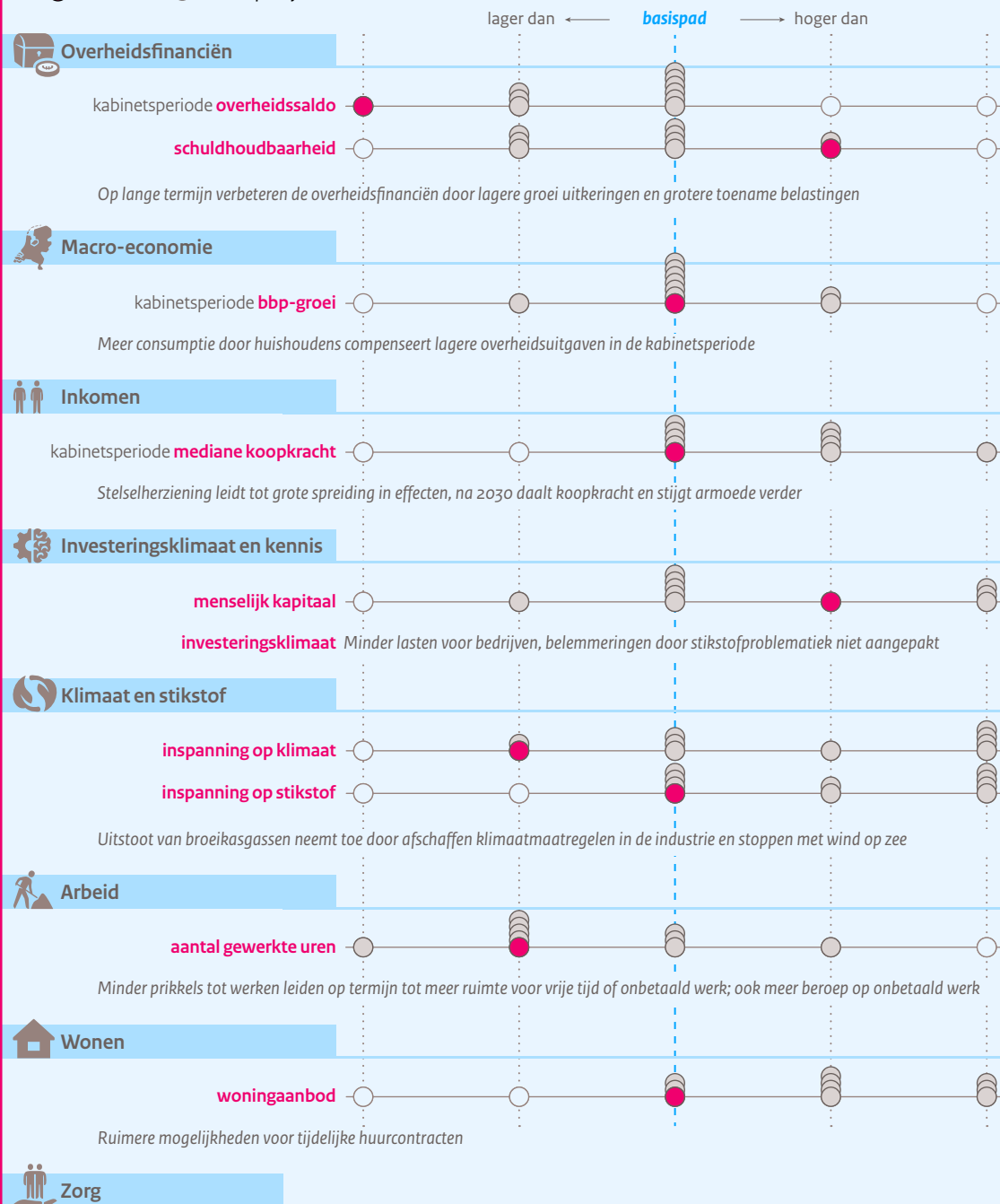
Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 12. Download [databestand Keuzes in Kaart 2027-2030](#)

JA21: economische afruilen

Effect van het programma van JA21 t.o.v. de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (basispad).
Tenzij anders aangegeven gaat het om effecten op lange termijn, dus na de kabinetsperiode

● JA21 ● andere partijen

houdbaarheid van
schuld verbetert
bij lagere
overheidsschuld
op de lange
termijn

Basispad

Het basispad is de
verwachte
ontwikkeling bij
ongewijzigd beleid.
Voor meer uitleg
over basispaden zie
hoofdstuk 12.
Download
databestand
Keuzes in Kaart
2027-2030

Betaalbaarheid
Substantieel lagere
groei collectieve
zorguitgaven

Toegankelijkheid
Eigen risico naar €440,
sociaaleconomische
verschillen fors groter

Kwaliteit
In curatieve zorg en
langdurige zorg veel
minder kwaliteitsgroei

Preventie

11.1 Overheidsfinanciën

Binnen de kabinetsperiode leidt het pakket tot een verslechtering van het overheidssaldo, op de lange termijn verbeteren de overheidsfinanciën juist. Door het beleidspakket van JA21 bedraagt het overheidstekort 3,6% bbp in 2030, een verslechtering van 1,1%-punt ten opzichte van het basispad. Het pakket van JA21 leidt tot lagere lonen en een lagere werkgelegenheid, waardoor de belastingopbrengsten dalen. Dit zorgt ervoor dat het overheidssaldo in 2030 negatiever uitkomt dan het initieel effect van de uitgaven- en lastenmaatregelen. In de kabinetsperiode loopt de schuldquote op door het beleidspakket. Dit wordt gedempt door de verkoop van aandelen van staatsdeelnemingen. Tussen 2027 en 2030 komt de groei van de netto gecorrigeerde nominale overheidsuitgaven cumulatief 2,3%-punt hoger uit dan in het basispad.

JA21 voert een grote herziening door van het belasting- en toeslagenstelsel, die zowel aan de uitgaven- als lastenkant tot omvangrijke mutaties leidt. Onderdeel van deze stelselherziening is onder meer het afschaffen van bestaande toeslagen en heffingskortingen. In plaats daarvan introduceert de partij een huishoudtoelage en een belastingvrije voet met daarboven drie schijven in box 1.

Tabel 11.1.1 Effecten op overheidsfinanciën van beleidspakket JA21

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
Kabinetsperiode			% bbp in 2030
EMU-saldo	-2,5	-1,1	-3,6
... waarvan initieel effect		-0,9	
... waarvan doorwerkingseffect		-0,3	
EMU-schuld	50,0	1,2	51,1
			% mutatie in 2027-2030
Cumulatieve netto-uitgavengroei	15,7	2,3	18,0
Lange termijn			% bbp in 2060 (mediaan)
EMU-schuld	126	-12	114
Kans op schuld > 60% bbp (in %)	94	-3	91
Kans op schuld >100% bbp (in %)	75	-8	66
Netto collectieve uitgaven excl. rentelasten	46,5	-0,9	45,7
Collectieve lasten	42,7	1,3	44,0

In 2030 verlaagt JA21 de overheidsuitgaven met 6,1 mld euro. Dit is onder andere het gevolg van een verhoging van het eigen risico in de Zvw en het benchmarken van verpleeghuiszorg, waardoor de zorguitgaven dalen. Daarnaast buigt JA21 4,4 mld euro om op internationale samenwerking door het grootste deel van het budget voor ontwikkelingssamenwerking af te schaffen. Hiertegenover staat een intensivering in defensie van 4,0 mld euro. Daarnaast stijgen per saldo ook de uitgaven aan sociale zekerheid, doordat JA21 een huishoudtoelage invoert en alle toeslagen en de kindregelingen afschaft.

Op de lange termijn verlaagt JA21 de overheidsuitgaven nog een stuk meer dan in de kabinetsperiode. Dit komt met name doordat de uitgaven aan de huishoudtoelage na de kabinetsperiode dalen ten opzichte van de kabinetsperiode, doordat de toelagen en de afbouwgrenzen beperkt worden geïndexeerd. In de zorg nemen de uitgaven na 2030 ook verder af, met name doordat JA21 de inhoud van het basispakket structureel beviest en

benchmarking introduceert van verpleeghuizen in combinatie met een structureel constante kwaliteitsnorm. Het structureel bevrozen van het basispakket in de Zvw zorgt voor een ombuiging van 0,5 mld euro in 2030 die verder oploopt tot 7,7 mld euro. De uitgaven aan defensie lopen juist verder op naar 19,3 mld euro in 2035, met het oog op het halen van de NAVO-norm. Ook de uitgaven aan veiligheid nemen op lange termijn toe.

Tabel 11.1.2 Effecten op uitgaven naar functie van beleidspakket JA21

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	mld euro 2026	mld euro 2030	mld euro 2030	mld euro 2030	% per jaar 2027-2030	
Sociale zekerheid	159,2	165,3	5,6	170,9	0,9	1,8
Zorg	119,8	135,8	-9,4	126,4	3,2	1,4
Openbaar bestuur	111,5	117,5	0,1	117,5	1,3	1,3
Onderwijs	60,7	61,9	1,9	63,7	0,5	1,2
Overdrachten bedrijven	20,1	20,3	-2,3	18,0	0,3	-2,6
Internat. samenwerking	23,4	21,3	-4,4	16,9	-2,4	-7,8
Veiligheid	22,9	20,7	-0,3	20,4	-2,4	-2,8
Bereikbaarheid	14,1	16,3	0,8	17,1	3,6	4,9
Defensie (a)	21,6	24,7	4,0	28,7	3,4	7,3
Klimaat en milieu (b)			-1,9			
Overig (b)			-0,2			
Totaal uitgaven	553,2	583,6	-6,1	577,5	1,3	1,1

(a) De functie Defensie verschilt van de NAVO-norm.
(b) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.

JA21 voert grote wijzigingen door in het belastingstelsel, wat leidt tot een lastenverlichting van per saldo 13,6 mld euro in 2030. De stelselherziening leidt tot een daling van de lasten op arbeid voor gezinnen. Ook de lasten op vermogen dalen, vooral voor bedrijven. Dit komt met name door de uniformering van het vpb-tarief en de afschaffing van de dividendbelasting en de overdrachtsbelasting. Tegelijkertijd worden veel fiscale regelingen voor bedrijven afgebouwd. Voor gezinnen leidt het afschaffen van de overdrachtsbelasting eveneens tot een lastenverlichting op vermogen, net zoals het afschaffen van de erf- en schenkbelasting. De lasten voor gezinnen en bedrijven worden verder verlicht door een verlaging van de brandstofaccijnzen en het algemene btw-tarief.

Na 2030 dalen de lasten fors minder en slaat de lastenverlichting voor gezinnen om in een lastenverzwaring. Doordat JA21 de schijfgrenzen in box 1 beperkt indexeert, nemen de lasten op arbeid voor gezinnen over tijd toe. Daarnaast voert JA21 een nieuw stelsel voor het eigenwoningforfait in, waarbij de schijfgrens niet wordt geïndexeerd. Hierdoor leiden stijgende woningprijzen tot hogere lasten op vermogen.

Tabel 11.1.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket JA21

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	Totaal
<i>effect beleidspakket, mutaties in mld euro, 2027-2030</i>					
... waarvan gezinnen	-2,0	-3,3	-1,8	-1,1	-8,1
... waarvan bedrijven	4,4	-8,1	-1,2	-0,4	-5,3
... waarvan buitenland	0,0	0,0	-0,2	0,0	-0,2
Totaal	2,4	-11,4	-3,2	-1,4	-13,6
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Doordat in de kabinetsperiode de uitgaven minder worden verlaagd dan de lasten, verslechtert het EMU-saldo in 2030, dit wordt versterkt door een negatief doorwerkingseffect. Dit doorwerkingseffect komt vooral doordat de loonsom daalt vanwege lagere lonen en lagere werkgelegenheid. Hierdoor dalen de opbrengsten in de loon- en inkomensheffing. Het positieve doorwerkingseffect van de lastenverlichting voor bedrijven is tegelijkertijd beperkt, omdat deze lastenverlichting op de korte termijn vooral de investeringen stuwt en de belastingdruk hierop relatief laag is. Ook het minder belasten van vermogens heeft een beperkt positief doorwerkingseffect, omdat dit een minder groot effect op consumptie heeft dan andere lastenverlichtingen voor huishoudens. Door de verslechtering van het EMU-saldo neemt de schuldquote toe. Dit wordt versterkt door de afname van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote), vanwege een lagere bbp-prijs en een zwakkere volumegroei. De toename van de schuld wordt gedempt door de verkoop van aandelen van staatsdeelnemingen.

Op lange termijn leidt het pakket van JA21 tot een verlaging van de overheidsschuld in 2060 met 12% bbp ten opzichte van het basispad. Het negatieve doorwerkingseffect op het EMU-saldo neemt na de kabinetsperiode af. De overheidsuitgaven komen in 2060 0,9% bbp lager uit dan in het basispad. De collectieve lasten worden juist met 1,3% bbp verhoogd. Deze aanpassingen groeien niet gelijktijdig in. Het saldo verslechtert eerst tot 2035 door hogere defensie-uitgaven. Daarna verbetert het saldo tot 2060. Deze ontwikkeling komt vooral door de beperkte indexatie van de huishoudtoelage en de grenzen in het belastingstelsel. De groei van het aantal ouderen, en met name het aantal 80+'ers, zorgt ervoor dat de ombuigingen in de zorg verder oplopen in de tijd. Ook buigt JA21 om op de AOW-uitgaven door de bestaande twee-op-driekoppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting te verhogen naar een een-op-eenkoppeling. Het pakket van JA21 heeft op de lange termijn ook doorwerking op de arbeidsmarkt: de structurele werkgelegenheid daalt met 1,4%, wat juist zorgt voor een opwaarts effect op de schuldquote. De consumptie daalt relatief sterk, vanwege de lastenverzwaring op inkomen en arbeid op lange termijn. Dit leidt tot lagere indirecte belastingen. De kans dat de schuld in 2060 boven 100% bbp uitkomt, daalt met 8%-punt.

11.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,1%-punt per jaar onder het basispad. Door de stelselherziening, waarin bestaande toeslagen en kortingen worden vervangen door een huishoudtoelage, zijn de macro-economische effecten met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven. De stelselherziening leidt tot een verhoging in het beschikbaar inkomen voor gezinnen en heeft daarmee een opwaarts effect op de consumptie van huishoudens. Hier staat tegenover dat de ombuigingen op zorg en het afschaffen van de toeslagen een groot neerwaarts effect op de overheidsbestedingen hebben. Ondanks de lastenverlichting voor bedrijven vallen de

investeringen (exclusief die van de overheid) lager uit dan in het basispad, vooral door de verlaagde productie in de marktsector als gevolg van de lagere economische groei.

De reële cao-loongroei bij bedrijven daalt ten opzichte van het basispad. De cao-lonen nemen met 0,3%-punt per jaar minder toe dan in het basispad. Dit komt vooral doordat de lagere lasten voor werknemers in de loononderhandelingen een drukkend effect op de loongroei hebben. Door de lagere lonen en lagere productgebonden belastingen is de inflatie 0,1%-punt per jaar lager dan het basispad.

Tabel 11.2.1 Macro-economische effecten van beleidspakket JA21

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
gemiddelde verandering in % per jaar, 2027-2030			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,3	-0,1	1,2
Consumptie huishoudens	1,1	0,7	1,7
Overheidsbestedingen	1,7	-1,2	0,5
Investerings (niet-overheid)	2,2	-0,1	2,1
Uitvoer goederen en diensten	1,6	0,0	1,6
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	3,3	-0,3	3,1
Inflatie (cpi)	2,2	-0,1	2,1

11.3 Inkomen

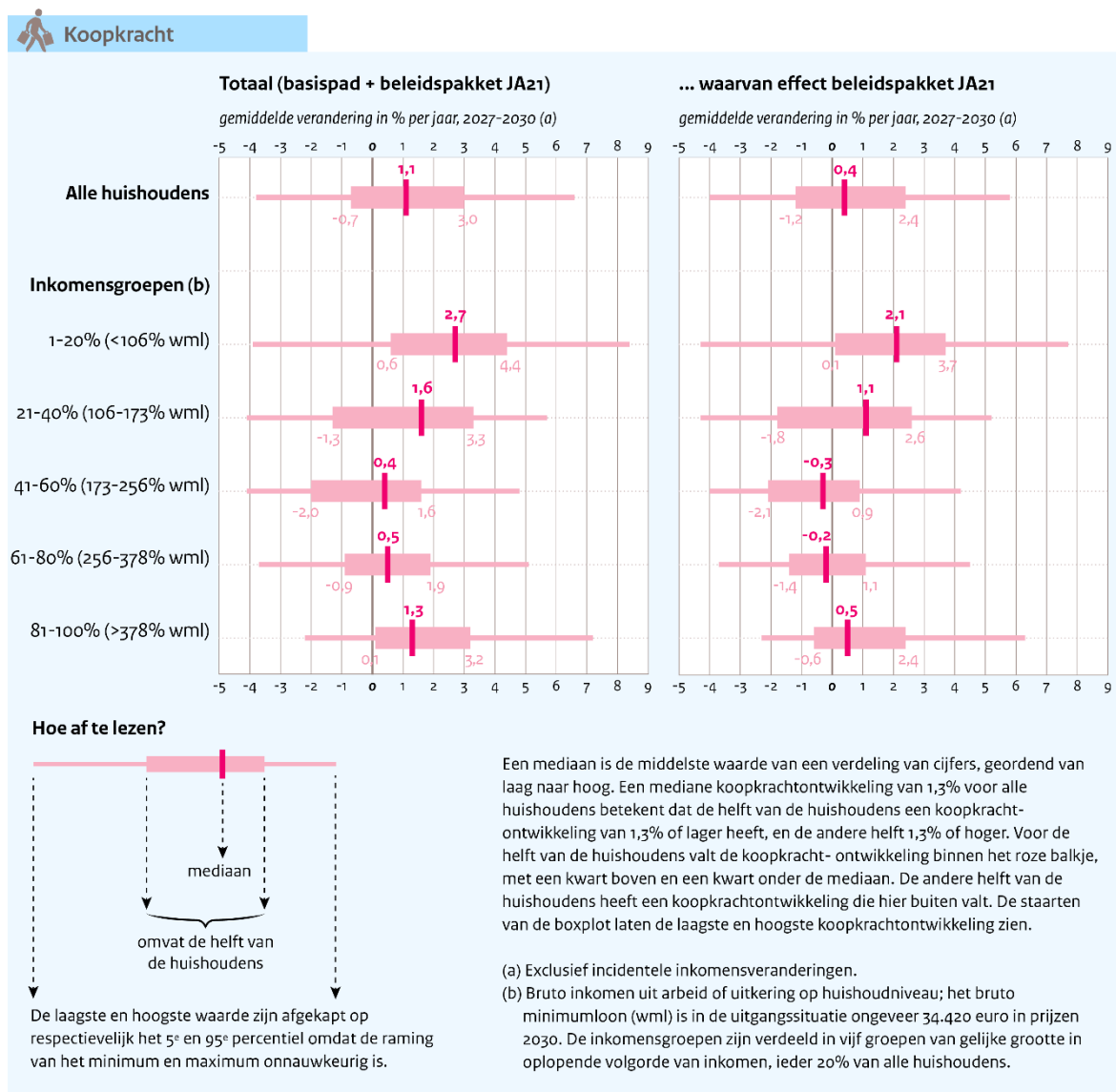
JA21 voert een ingrijpende herziening van het belasting- en toeslagenstelsel door. De partij schaft alle toeslagen en een groot deel van de heffingskortingen en aftrekposten af. Hiervoor in de plaats introduceert JA21 een nieuw box 1-stelsel, bestaande uit een belastingvrije voet en daarboven drie schijven. De volksverzekeringenpremies vervallen, wat betekent dat JA21 de AOW fiscaliseert. Daarnaast vervangt de partij het toeslagenstelsel door één huishoudtoelage, waarvan de hoogte afhangt van de samenstelling van het huishouden en het inkomen.⁷ Ten slotte verlaagt JA21 de netto-AOW met 1%.

De mediane koopkracht stijgt met gemiddeld 0,4% per jaar als gevolg van het maatregelenpakket van JA21. De koopkrachtontwikkeling verschilt sterk tussen de vijf inkomensgroepen en ook binnen de groepen is de spreiding groot. Lagere inkomens profiteren het meeste van de belastingvrije voet en de huishoudtoelage. Middeninkomens halen weliswaar voordeel uit de belastingvrije voet, maar betalen daarboven wel een hoger tarief dan in het huidige stelsel waardoor het pakket per saldo een negatieve koopkrachtontwikkeling op de derde en vierde inkomensgroep heeft. Hoge inkomens profiteren van de belastingvrije voet en het lagere tarief in de hoogste schijf. Deze groep profiteert weinig van de huidige heffingskortingen en toeslagen, waardoor ze er per saldo op vooruitgaan. Gepensioneerden ondervinden een behoorlijke daling van de koopkracht. Dit verschil ontstaat met name doordat de netto-AOW-uitkering lager is dan in het huidige stelsel, en door de vormgeving van de huishoudtoelage die voor gepensioneerden snel afbouwt. Op lange termijn zal de koopkracht voor een doorsnee huishouden achterblijven ten opzichte van het basispad, doordat de

⁷ JA21 beoogt een vormgeving waarbij de afbouw geschiedt op basis van consumptie, maar deze vormgeving was voor het CPB te complex om gedurende deze KiK te kwantificeren. Om deze reden is gerekend met een afbouw met inkomen.

schrijfgrenzen in box 1 en de maximum bedragen in de huishoudtoelage circa 25% minder stijgen dan de algemene loonontwikkeling. Huishoudens belanden daardoor in steeds hogere box 1-schijven en ontvangen een steeds lagere huishoudtoelage. Per jaar gaat het om een negatief koopkrachteffect van enkele tienden.

Figuur 11.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket JA21, gemiddeld per jaar

Het aantal personen in armoede blijft gelijk als gevolg van de maatregelen van JA21. De armoede onder huishoudens met kinderen stijgt echter, doordat de huishoudtoelage voor kinderen lager is dan de vergoedingen uit de afgeschafte kindregelingen. Na de kabinetsperiode stijgt de armoede, als gevolg van de eerdergenoemde beperkte indexatie binnen het box 1-stelsel en de huishoudtoelage. De vermogensongelijkheid neemt toe, met name doordat de belasting op kapitaal verlaagd wordt. JA21 schaft de erf- en schenkbelasting en gebruikelijk loonregeling af en verlaagt het hoge vpb- en box 3-tarief.

De complexiteit van het belasting- en toeslagenstelsel neemt af, maar de effecten op inkomenszekerheid zijn gemengd. Er verdwijnt een groot aantal heffingskortingen en aftrekposten, waardoor het stelsel overzichtelijker wordt. Huishoudens kunnen hierdoor makkelijker inschatten wat hun inkomen en marginale druk is. Daarnaast worden de toeslagen vervangen door één huishoudtoelage. Die huishoudtoelage maakt het aanvraagproces makkelijker en verkleint de kans op niet-gebruik. Daar tegenover staat dat het voor fiscale

partners met kinderen lastiger wordt om de marginale druk te bepalen, omdat deze door het splitsingsstelsel mede afhankelijk wordt van het inkomen van de partner. Ten slotte hangt de huishoudtoelage af van kenmerken die gedurende het jaar kunnen veranderen. Hierdoor blijft er een risico op terugvorderingen en nabetalings. Voor werknemers geldt dat zij nog maar anderhalf jaar loon doorbetaald krijgen bij ziekte en daarna worden gekeurd voor de WIA. Daarnaast hebben werknemers die hun baan verliezen minder lang recht op een WW-uitkering.

Tabel 11.3.1 Armoede-effect van beleidspakket JA21

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	in % van de bevolking in 2030		
Personen in armoede	2,6	0,0	2,6

JA21 verhoogt de pensioenleeftijd en maakt het fiscaal minder aantrekkelijk om collectief pensioen op te bouwen. De koppeling van de pensioenleeftijd aan de levensverwachting stijgt van twee-op-drie naar één-op-één. Mensen werken daardoor langer en zijn relatief korter met pensioen. Jaarlijks hoeft minder pensioenpremie afgedragen te worden voor hetzelfde pensioenresultaat. Daarnaast zijn pensioenpremies alleen nog aftrekbaar tot een inkomen van 72.000 euro (anderhalf keer modaal) en wordt het toegestaan om over het inkomen tussen 60.000 euro en 72.000 euro geen pensioen op te bouwen. Mensen met een inkomen daarboven hebben hierdoor een lagere collectieve pensioenopbouw. Zij moeten zelf doorsparen om een redelijk pensioenresultaat te behouden.

11.4 Investeringsklimaat en kennis

Het pakket van JA21 bevat een generieke lastenverlichting voor bedrijven, wat gunstig is voor het investeringsklimaat. Er komt een uniform vpb-tarief van 22% en een uniform box 2-tarief van 32%, op macroniveau is dit per saldo een aanzienlijke lastenverlichting. Bovendien wordt willekeurige afschrijving toegestaan voor alle bedrijfsmiddelen behalve grond en gebouwen. Deze stelselwijziging stimuleert investeringen. Daar staat tegenover dat de werkgeverspremies toenemen bij hoge lonen. Verder schaft JA21 verschillende generieke heffingen en kortingen af, zoals de werkgeversbijdrage voor kinderopvang, de overdrachtsbelasting en de mkb-winstvrijstelling.

De partij kiest daarnaast voor het afschaffen van specifieke subsidies en belastingkortingen, dit heeft eveneens grote effecten op het investeringsklimaat. JA21 schaft subsidies en belastingkortingen af voor duurzame energie. Deze specifieke lastenverzwaringen hebben een negatief effect op investeringen in duurzaamheidsmaatregelen. De afschaffing van zowel de expatregeling als de innovatiebox heeft nadelige gevolgen voor innovatieve, internationaal opererende bedrijven.

Daarnaast zijn er effecten op het investeringsklimaat door onder meer beperking van financieringsregelingen en hogere investeringen in infrastructuur. JA21 schaft subsidies gericht op de financieringsmogelijkheden voor groeiende bedrijven af. Hierdoor verslechteren de financieringsmogelijkheden. De partij verhoogt de uitgaven aan infrastructuur voor wegen, spoorwegen en vaarwegen. De partij neemt geen maatregelen die de stikstofuitstoot verlagen of natuur herstellen, waardoor belemmeringen in de vergunningverlening voor projecten, zoals infrastructuur en bedrijfsontwikkeling, niet worden aangepakt. De verkorting van loondoorbetaling bij ziekte verlaagt de drempel voor individuele werkgevers om mensen aan te nemen en kan ondernemingsgroei bevorderen.

JA21 buigt sterk om op instrumenten die zijn bedoeld om R&D door bedrijven te bevorderen. De partij schaft de WBSO en de innovatiebox af en buigt het resterende budget uit het Nationaal Groeifonds volledig om. Evaluaties wijzen erop dat de WBSO een effectief instrument is om R&D door bedrijven te stimuleren. De innovatiebox is volgens evaluaties een minder effectief instrument om R&D te stimuleren, de gevolgen voor R&D van het afschaffen van dit instrument zullen dus beperkter zijn. JA21 verhoogt in beperkte mate de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek. Ook stelt de partij gedurende de kabinetsperiode middelen beschikbaar voor een pilot voor Small Modular Reactors, dit geeft echter slechts een tijdelijke impuls aan R&D op dit specifieke onderwerp. Ten slotte intensificeert JA21 in defensie. Het is aannemelijk dat deze generieke intensivering in defensie zal leiden tot hogere defensiebudgetten voor R&D en innovatie.

Het menselijk kapitaal neemt toe als gevolg van het beleidspakket van JA21. De partij verhoogt de lumpsums ten behoeve van het po, vo, mbo en hbo, en verhoogt daarnaast ook taakstellend de uitgaven aan het wetenschappelijk onderwijs. Deze maatregelen verbeteren in algemene zin de onderwijskwaliteit, waardoor de kans toeneemt dat leerlingen en studenten een startkwalificatie of een hbo-/wo-diploma behalen.

Tabel 11.4.1 Effect op menselijk kapitaal van beleidspakket JA21

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Ontwikkeling menselijk kapitaal	↑

11.5 Klimaat en stikstof

JA21 realiseert minder reductie van broeikasgasemissies dan in het basispad. Het maatregelenpakket bestaat voornamelijk uit een combinatie van lastenverlichting en ombuigingen en leidt tot een substantiële toename van de emissies in de sectoren industrie en energie. De belangrijkste maatregelen die hieraan bijdrage in de industrie zijn het afschaffen van de CO₂-heffing industrie, het afschaffen van de EIA, MIA en VAMIL en het niet meer openstellen van de SDE++. Door het schrappen van nieuwe offshore-netuitbreidingen nemen de emissies in de energiesector toe doordat er minder wind op zee wordt gerealiseerd dan in het basispad. De partij kiest daarmee voornamelijk voor lastenverlichting en ombuigingen.

Het maatregelenpakket van JA21 houdt de inspanning om de stikstofdoelen te halen gelijk aan het basispad. De partij buigt om op het budget voor stikstofmaatregelen en stelt hiervoor geen nieuwe maatregelen in de plaats.

Tabel 11.5.1 Effecten op klimaat en stikstof van beleidspakket JA21

	Effect beleidspakket
Lange termijn	
Inspanning om klimaatdoelstellingen te halen (a)	↓
Inspanning om stikstofdoelstellingen te halen	↔
(a) De indicator betreft de reductie van nationale broeikasgasemissies.	

11.6 Arbeid

Het pakket van JA21 zorgt voor een lichte daling van de werkgelegenheid in de kabinetsperiode terwijl de werkloosheid in 2030 niet verandert. De werkgelegenheidsgroei neemt af met gemiddeld 0,1%-punt per jaar ten opzichte van het basispad. Onderliggend zijn er verschuivingen. Bij de overheid stijgt de werkgelegenheid vergeleken met het basispad door de intensiveringen bij defensie. Daar staat tegenover dat de werkgelegenheidsgroei in de zorg door ombuigingen fors lager uitvalt: gemiddeld 1,7%-punt per jaar. De fiscale maatregelen in het pakket verlagen de prikkels om (meer) te werken. Hierdoor daalt het arbeidsaanbod en, in combinatie met de lagere werkgelegenheidsgroei, blijft de werkloosheid in 2030 onveranderd.

Op de lange termijn leiden negatieve arbeidsaanbodeffecten tot een verdere afname van het aantal gewerkte uren. De totale daling is 1,4% ten opzichte van het basispad. Vooral het invoeren van de huishoudtoelage en het afschaffen van de arbeidskorting maken betaald werk onaantrekkelijker. Het pakket beïnvloedt daarbij vooral de tweede verdiener. Dit drukt het arbeidsaanbod van vrouwen het meest, omdat tweede verdieners vaker vrouwen zijn. De migratiemaatregelen, het afschaffen van de expatregeling en het beperken van asielmigratie, leiden ook tot minder arbeidsaanbod omdat er minder mensen naar Nederland komen. De een-op-eenkoppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting zorgt op termijn voor meer arbeidsaanbod en daardoor meer werkgelegenheid.

Het pakket geeft meer ruimte voor onbetaald werk en verhoogt naar verwachting ook het beroep daarop. De maatregelen in het pakket zorgen ervoor dat het aantrekkelijker wordt om betaald werk op te geven. Dit geeft mensen de ruimte om te kiezen voor meer vrije tijd of onbetaald werk. Verschillende maatregelen vergroten het beroep op onbetaald werk. Zo schaft JA21 de kinderopvangtoeslag af, waardoor de zorg voor kinderen meer informeel zal plaatsvinden, bijvoorbeeld door de ouders of grootouders. Tegelijkertijd blijven ouderen juist langer doorwerken door de AOW-leeftijdsverhoging. Daarnaast introduceert JA21 een vaste eigen bijdrage in de wijkverpleging. Als gevolg daarvan kunnen de zorgtaken van naasten, zoals familieleden, toenemen.

Tabel 11.6.1 Arbeidsmarkteffecten van beleidspakket JA21

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids pakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,3	-0,1	0,2
... waarvan marktsector	0,1	0,1	0,2
... waarvan overheid	-0,8	0,6	-0,2
... waarvan zorg	2,1	-1,7	0,5
Werkloze beroepsbevolking (niveau 2030 in %)	4,4	0,0	4,4
Lange termijn	verandering t.o.v. basispad in %		
Structurele werkgelegenheid in uren		-1,4	
Structurele werkgelegenheid in personen		-0,9	
Uren per werkende		-0,5	

11.7 Zorg

JA21 verlaagt in 2030 de collectieve zorguitgaven met 9,4 mld euro ten opzichte van het basispad, deze ombuiging loopt structureel verder op. Deze ombuiging wordt voornamelijk gerealiseerd door de eigen betalingen van zorggebruikers in de Wlz en de Zvw te verhogen. Verder neemt JA21 in de curatieve zorg en de langdurige zorg maatregelen die de reikwijdte van de collectief gefinancierde zorg inperken. Dit gebeurt met name door het bevriezen van het basispakket en de invoering van benchmarking in de verpleeghuiszorg. Deze maatregelen beperken de toekomstige groei van de zorguitgaven, waardoor de ombuiging na de kabinetsperiode verder oploopt. Ook neemt JA21 in langdurige en curatieve zorg maatregelen die leiden tot een verlaging van de beschikbare budgetten of meer doelmatigheid. JA21 kort bijvoorbeeld het budget voor de ouderenzorg, de gehandicaptenzorg en de langdurige ggz. Naast deze ombuigingen intensificeert JA21 in de Wmo en jeugdzorg.

Tabel 11.7.1 Effecten op de collectieve zorguitgaven van beleidspakket JA21

	Stand 2026	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	mld euro			niveau 2030 in mld euro
Collectieve zorguitgaven (a)	119,8	135,8	-9,4	126,4
wv. curatieve zorg (Zvw)	64,1	73,1	-6,4	66,6
wv. langdurige zorg (Wlz)	38,6	44,9	-2,9	42,0
wv. Wmo	9,1	9,7	-0,2	9,5
wv. Jeugdwet	5,9	6,1	0,1	6,2
wv. Overig (b)	2,1	2,0	0,0	2,1
(a) Nettobedragen				
(b) Onder deze post vallen de overige zorguitgaven, waaronder bijvoorbeeld de afkoop van goodwill, bepaalde administratie- en transitiekosten of taakstellende intensiveringen in onderzoek, opleidingen of preventie.				

De maatregelen van JA21 leiden tot hogere financiële drempels voor zorggebruikers. Zo leidt de verhoging van het eigen risico naar 440 euro en de invoering van een vaste eigen bijdrage in de wijkverpleging ertoe dat zorggebruikers in de curatieve zorg te maken krijgen met hogere eigen betalingen. Daarnaast verhoogt JA21 de eigen betalingen in de Wlz naar draagkracht door het vermogen zwaarder te laten meetellen. Tot slot leidt het bevriezen van het basispakket en de invoering van benchmarking tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg, doordat een deel van de mensen de niet-vergoede zorg alsnog zelf zal inkopen.

De maatregelen van JA21 remmen grotendeels de kwaliteitsverbetering die is voorzien bij ongewijzigd beleid in de curatieve zorg en in de langdurige zorg. Het bevriezen van de inhoud van het basispakket leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet vergoed zullen worden uit het collectief gefinancierde basispakket. De kwaliteitsverbetering in de curatieve zorg wordt hiermee grotendeels geremd. Verder kort JA21 het budget voor de langdurige zorg door het schrappen van de envelop ouderenzorg en de maximale generieke korting. Met de generieke korting wordt in de kabinetsperiode de kwaliteitsverbetering in de gehandicaptenzorg grotendeels geremd. Daarnaast voert de partij in de verpleeghuiszorg benchmarking in met een kwaliteitsnorm die niet wordt aangepast aan de stand van wetenschap en praktijk. Door deze maatregelen stagneert de kwaliteitsverbetering in de verpleeghuiszorg in de kabinetsperiode en wordt deze ook structureel grotendeels geremd.

11.8 Wonen

Het beleidspakket van JA21 heeft een opdrijvend effect op de woningprijzen, terwijl de huren stijgen door tijdelijke contracten. Het effect op woningprijzen wordt vooral veroorzaakt door de stijging van besteedbare inkomens en het afschaffen van de overdrachtsbelasting op woningen. Voor huren staat JA21 tijdelijke huurcontracten toe die niet langer onder huurregulering (volgens het WWS) vallen. Aanvangshuren bij private verhuurders zullen hierdoor fors toenemen voor woningen waarbij de maximale huur bindend is. Corporaties zullen gezien hun maatschappelijke doelstelling naar verwachting geen of nauwelijks gebruik maken van deze contractvorm.

De betaalbaarheid van woningen neemt sterk af voor huurders, vooral bij lagere inkomens. De afschaffing van de huurtoeslag betekent een aanzienlijke verslechtering van de betaalbaarheid voor bestaande huurders, met name huurders met lagere inkomens. Hier staan andere aanpassingen in het inkomen tegenover, zie hiervoor het koopkrachtbeeld. Huurders van nieuwe woningen met een tijdelijk contract krijgen tijdens de kabinetsperiode recht op een heffingskorting die gemiddeld lager is dan de huidige huurtoeslag. Bovendien vervalt de heffingskorting vanaf 2031.

Het woningaanbod blijft op lange termijn per saldo ongeveer gelijk. Het toestaan van tijdelijke contracten voor huurwoningen zorgt voor een beperkte investeringsimpuls in de vrije huursector en de uniformering van de vpb in de corporatiesector. Deze maatregelen zijn echter onvoldoende om het woningaanbod significant toe te doen nemen. Door het verminderen van prijsregulering in de huursector zullen woningen van de koop naar de huursector verschuiven. Wel zal de spanning op de woningmarkt enigszins afnemen, doordat de woningvraag daalt door verminderde migratie.

Tabel 11.8.1 Effecten op de koop- en huurprijzen en structureel woningaanbod van beleidspakket JA21

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
Kabinetsperiode	% per jaar, 2027-2030		
Koopprijzen	2,7	0,9	3,6
Huurprijzen	3,0	0,6	3,6
Lange termijn			
Woningaanbod		↔	

12 Verantwoording en toelichting

12.1 Inleiding

Om de uitkomsten van de doorrekening van de verkiezingsprogramma's goed te kunnen interpreteren, is het van belang om de gevolgde aanpak bij Keuzes in Kaart (KiK) te verantwoorden. Deelname van politieke partijen aan Keuzes in Kaart helpt om verkiezingsprogramma's te concretiseren en de budgettaire en economische effecten inzichtelijk te maken. Tegelijkertijd is een doorrekening ook een stilering die soms keuzes vereist, waarbij iedere aanpak inherent beperkingen kent. Voor een goede interpretatie van de resultaten is transparantie over de gebruikte methode daarom van belang. Dit hoofdstuk beoogt zo precies mogelijk toe te lichten welke aanpak het CPB heeft gevolgd bij de totstandkoming van de doorrekening.

Deze twaalfde editie van Keuzes in Kaart is inhoudelijk verbreed ten opzichte van de voorgaande editie, ook het is proces aangepast. Inhoudelijk is er meer aandacht voor de lange termijn. Ook is de analyse verbreed naar meer beleidsterreinen, waaronder, dankzij samenwerking met het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), de gevolgen voor klimaat en stikstof. Het doel van deze verbreding is om nog beter inzicht te geven in zowel voor- als nadelen van beleidsmaatregelen. Naast de gevolgen voor de leefomgeving gaat het hierbij bijvoorbeeld ook om de gevolgen voor het investeringsklimaat, onbetaald werk en vrije tijd, de zekerheid van het inkomen, en de kwaliteit en toegankelijkheid van de zorg. Om deze verbreding mogelijk te maken en de werklust voor deelnemende politieke partijen te verlichten, is het proces op sommige punten gewijzigd ten opzichte van voorgaande edities. Zo heeft het CPB een actievere rol gespeeld in het concretiseren van maatregelen.

In dit hoofdstuk worden het proces en de verschillende inhoudelijke thema's nader toegelicht, daarnaast wordt stilgestaan bij de aanpak van enkele specifieke onderwerpen. Naast deze algemene toelichting is aanvullende informatie te vinden in eerdere publicaties van het CPB, zoals de Startnotitie Keuzes in Kaart 2027 – 2030⁸ en de toelichting bij de gebruikte modellen.⁹

12.2 Reikwijdte en beperkingen

De doorrekening ambieert de brede economische gevolgen van voorgesteld beleid in kaart te brengen. Hoewel de reikwijdte is verbreed ten opzichte van de voorgaande editie, zijn de beschreven economische effecten niet de enige elementen in de brede welvaartsafweging die bij verkiezingen voorligt. De doorrekening is daarmee ook geen stemwijzer. Het is een hulpmiddel om de economische gevolgen van beleidskeuzes van partijen consistent, in onderlinge samenhang en in vergelijking tot anderen te overzien en te presenteren.

De analyse kent een behoorlijk gestileerd karakter, een belangrijke kanttekening daarbij is dat grotendeels is geabstraheerd van beperkingen vanuit de uitvoering. Het CPB heeft op hoofdlijnen naar de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van beleid gekeken, maar vooral om te bezien of maatregelen in beginsel mogelijk zijn, niet binnen welke termijn dat kan. De standaardaanname in de analyse is dat maatregelen kunnen worden ingevoerd in de komende kabinetsperiode. Gegeven de urgente uitvoeringsproblematiek op veel terreinen is dat geen realistische aanname. Zeker bij ingrijpende herzieningen of stapeling van maatregelen geldt dat organisaties als de Belastingdienst, het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen

⁸ Zie CPB (2025), Startnotitie Keuzes in Kaart 2027-2030 ([link](#))

⁹ Zie voor een overzicht van modellen op de CPB-website ([link](#)).

(UWV) of de Sociale Verzekeringsbank (SVB) vele jaren nodig zullen hebben om systemen aan te passen. Het CPB kiest voor deze aanname om de intentie van partijen duidelijk en vergelijkbaar te maken, ook al is de realisatie niet binnen vier jaar te doen. Dit betekent wel dat de uitkomsten in KiK niet kunnen worden geïnterpreteerd als raming. Dit in tegenstelling tot de doorrekening van een regeerakkoord. Dan probeert het CPB wel zo goed mogelijk rekening te houden met invoeringstermijnen en uitvoeringsproblematiek.

De uitkomsten van de doorrekening zijn met onzekerheid omgeven. Een eerste bron van onzekerheid is de economische ontwikkeling. De effecten zijn afgezet tegen een basispad (zie 12.4), deze raming heeft zoals iedere economische raming op (middel)lange termijn in hoge mate een technisch karakter. Ook de berekeningen zelf kennen onzekerheid. Doordat de doorrekening in relatief korte tijd dient plaats te vinden en de precieze invulling van plannen soms nog niet volledig is uitgewerkt, zijn sommige berekeningen noodzakelijkerwijs een eerste inschatting en dus geen definitieve raming. Voor veelomvattende maatregelpakketten geldt bovendien dat de interactie tussen maatregelen voor aanvullende onzekerheid zorgt en modellen minder betrouwbaar zijn bij grote beleidsimpulsen. Ten slotte is er in deze editie om de werklast behapbaar te houden voor gekozen om de doorrekening op sommige punten wat grover te maken, bijvoorbeeld door kleinere interactie-effecten niet mee te nemen.

Het CPB hanteert bij Keuzes in Kaart enkele uitgangspunten die de reikwijdte verder beperken. Zo worden alleen maatregelen in de analyse betrokken met een budgettair effect van minstens 0,2 mld euro. Uitzondering op deze regel zijn normerende maatregelen op het gebied van klimaat en stikstof. Voor normeringen geldt dat deze enkel zijn meegenomen als de maatregelen een bindend karakter hebben met directe en significante effecten op de uitstoot van broeikasgassen of stikstof. Daarnaast worden alleen maatregelen meegenomen die de Rijksoverheid zelf kan nemen. Dit plaatst bijvoorbeeld Europees beleid buiten de scope van de doorrekening. Bestuurlijke akkoorden met medeoverheden en private partijen worden onder voorwaarden wel toegestaan. Voor niet-gespecificeerde bezuinigingen op ambtenaren en subsidies hanteert het CPB maxima, omdat bij dergelijke generieke kortingen de (politieke) gevolgen in de analyse verder buiten beeld blijven. Deze voorwaarden en regels worden in meer detail beschreven in de Startnotitie Keuzes in Kaart 2027 – 2030.

12.3 Werkwijze

Het proces van de doorrekening begint met een intensieve dialoog met partijen om hun pakket te concretiseren. Om dit proces te verlichten, is de aanpak ten opzichte van eerdere edities op een tweetal punten aangepast. Ten eerste heeft het CPB meer dan voorheen actief hulp aangeboden aan partijen bij het concretiseren van hun pakket. Dit versnelt het proces, omdat het voor partijen soms lastig is om de precieze gevolgen van bepaalde keuzes in te schatten. Leidend daarbij is dat de partij steeds aangeeft wat ze beoogt, zodat het CPB alleen assisteert bij de invulling en niet de richting bepaalt. Ten tweede heeft het CPB ervoor gekozen om bepaalde complexe maatregelen die niet eerder zijn doorgerekend, buiten beschouwing te laten. In sommige gevallen is in overleg met partijen een alternatieve, eenvoudige vormgeving doorgerekend. Wanneer dat gewenst was, wordt hiervan melding gemaakt in de beschrijving van de maatregel. In enkele gevallen zijn de maatregelen niet doorgerekend maar als 'PM' opgenomen, om zo te markeren wat de partij beoogt.

Partijen hebben gedurende het proces mogelijkheden gekregen om hun maatregelpakket bij te stellen aan de hand van voorlopige resultaten. Nadat de maatregelen voldoende concreet zijn gemaakt, heeft het CPB de budgettaire effecten van de aangeleverde maatregelen bepaald. Naar aanleiding van de rapportage van dit ex-ante beeld en een gesprek hierover hebben partijen beperkte aanpassingen kunnen aanleveren. Deze mogelijkheid biedt het CPB omdat partijen soms de maatvoering van maatregelen willen aanpassen op basis

van de berekende effecten, of maatregelen willen toevoegen of schrappen om een beoogd effect te bereiken. Een tweede aanpassingsmoment hadden partijen nadat zij inzicht hebben gekregen in de volledige uitkomsten van het pakket, inclusief de macro-economische doorwerking en bredere afruilen.

Het proces van iteratie met partijen blijft vertrouwelijk. De doorrekening kan soms onbedoelde gevolgen van maatregelen in beeld brengen, waardoor partijen ervoor kiezen om maatregelen te schrappen of anders vorm te geven. Het CPB ziet een belangrijke meerwaarde van de doorrekening in het op deze manier helpen van partijen bij het aanscherpen en uitwerken van hun economische beleidskeuzes. Vertrouwelijkheid is hierbij essentieel, omdat partijen alleen op die manier een open uitwisseling kunnen hebben met het CPB. Het CPB heeft tijdens de doorrekening veel hulp van externe partijen, zoals departementen en uitvoeringsorganisaties. Communicatie over maatregelen gebeurt dan altijd zonder de betreffende partij te benoemen. Uitzondering hierop vormt de samenwerking met het PBL. Vertegenwoordigers van het PBL hebben - waar van toepassing - ook deelgenomen aan overleg met politieke partijen.

12.4 Basispad

De effecten van beleid worden in Keuzes in Kaart berekend ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, het zogenoemde basispad. Dit pad omvat zowel de autonome economische ontwikkeling (groei, inflatie) als de effecten van reeds aangekondigd beleid. Het basispad is beschreven in de concept-Macro Economische Verkenning 2026 (cMEV).¹⁰ Voor de beleidsuitgangspunten is voornamelijk aangesloten bij de begroting, uitzonderingen hierop zijn beschreven in een bijlage bij de cMEV.

Het basispad voor de klimaatanalyse bestaat uit het beleid tot en met de voorjaarnota 2025 en de Klimaatbrief.¹¹ Dit komt grotendeels overeen met het voorgenomen en aanvullend beleid dat is meegenomen in de Klimaat- en Energieverkenning 2025 (KEV 2025) van het Planbureau voor de Leefomgeving.¹² Meer recent beleid zoals het opschorten van de CO₂-heffing voor de industrie maakt geen deel uit van het basispad. In het basispad van KiK is aangenomen dat er in 2040 30 gigawatt wind-op-zee staat opgesteld, in plaats van 20 gigawatt in de KEV, omdat hiervoor naar verwachting slechts zeer beperkt aanvullende overheidsmiddelen nodig zijn.

Het basispad voor de stikstofanalyse is grotendeels gelijk aan de variant ‘vastgesteld en voorgenomen beleid’ uit de Emissieramingen Luchtverontreinigende Stoffen 2025 (ERL 2025).¹³ In aanvulling op die variant zijn de ‘extensiveringsregeling’ en ‘bedrijfsbeëindigingsregeling’ voor de veehouderij uit de Voorjaarsnota meegenomen. In de ERL 2025 is meegenomen dat de melkveestapel krimpt als gevolg van grote druk op de mestmarkt door de afbouw van de uitzondering op de Europese mestregels (derogatie). Dit effect is in het basispad buiten beschouwing gelaten om dubbel telling te voorkomen met maatregelen die effect hebben op de omvang van de veestapel. In het basispad zijn middelen gereserveerd voor de agrarische sector op de aanvullende post, maar door het ontbreken van een invulling is er nog geen effect ingeboekt. Ombuigen op deze post leidt dan ook niet tot een wijziging van de stikstofemissies ten opzichte van het basispad.

In deze publicatie worden zowel mutaties ten opzichte van het basispad, als mutaties inclusief het effect van het basispad gerapporteerd. Beide presentaties zijn van belang om de uitkomsten te duiden. In sommige gevallen bevat het basispad immers al een forse autonome ontwikkeling, bijvoorbeeld als het gaat om de

¹⁰ Zie Centraal Planbureau, Concept-Macro Economische Verkenning 2026 ([link](#))

¹¹ Kamerbrief van 25 april 2025 betreffende het Pakket voor Groene Groei: voor een weerbaar energiesysteem en een toekomstbestendige industrie ([link](#)).

¹² Zie Planbureau voor de Leefomgeving, Klimaat- en Energieverkenning 2025 ([link](#))

¹³ PBL & RIVM (2025), Emissieramingen luchtverontreinigende stoffen 2025, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving ([link](#)). De KEV25 geeft geen ramingen van de stikstofemissies.

uitgaven aan de zorg. Ombuigingen kunnen in dat geval betekenen dat er ten opzichte van het basispad minder geld naar de zorg gaat, hoewel er inclusief het basispad nog altijd sprake is van een toename. In deze publicatie worden in hoofdstuk 1 (waarin partijen worden vergeleken) de uitkomsten steeds inclusief de mutatie van het basispad getoond, om inzicht te geven in de omvang van effecten. In de hoofdstukken per partij wordt primair het partijeffect ten opzichte van het basispad getoond, dit maakt inzichtelijk waar een partij accenten legt.

12.5 Thema's en indicatoren

Per thema brengt het CPB de inspanning van de partijen op een aantal indicatoren in beeld door middel van een vijfpuntsschaal, voor andere indicatoren is er kwalitatieve duiding. De volgende paragrafen lichten per thema de gebruikte indicatoren toe. Ook wordt er stilgestaan bij de onderliggende aannames, onzekerheden en andere belangrijke overwegingen.

Een negental indicatoren worden in figuren gepresenteerd op een vijfpuntsschaal. De vijfpuntsschaal geeft de effecten weer ten opzichte van het basispad, waarbij pijltjes omhoog een (grote) toename ten opzichte van het basispad laten zien en pijltjes naar beneden een (grote) afname. Onderstaande tabel laat de vijfpuntsschaal zien voor de indicatoren waarvan de onderliggende kwantitatieve uitkomsten worden gepresenteerd. De uitkomsten op klimaat en stikstof, menselijk kapitaal en woningaanbod worden enkel kwalitatief weergegeven.

Tabel 12.5.1 Vijfpuntsschaal indicatoren

	⇓	↓	↔	↑	⇓
Overheidssaldo (2030 in % bbp)	-0,8 of lager	-0,8 t/m -0,3	-0,3 tot 0,3	0,3 tot 0,8	0,8 of hoger
Schuldhoudbaarheid (schuld 2060 in % bbp)	30 of hoger	10 tot 30	-10 tot 10	-30 t/m -10	-30 of lager
Bbp-groei (gemiddeld in %)	-0,4 of lager	-0,4 t/m -0,2	-0,2 tot 0,2	0,2 tot 0,4	0,4 of hoger
Mediane koopkracht (gemiddeld in %)	-1,5 of lager	-1,5 t/m -0,5	-0,5 tot -0,5	0,5 tot 1,5	1,5 of hoger
Structurele werkgelegenheid in uren (in %)	-3,0 of lager	-3,0 t/m -1,0	-1,0 tot 1,0	1,0 tot 3,0	3,0 of hoger

Op veel thema's zijn modellen een onmisbaar hulpmiddel in de analyse. Het gebruik van modellen zorgt voor een consistente analyse van beleidspakketten, waardoor ze onderling vergelijkbaar zijn. Het CPB gebruikt verschillende soorten modellen voor het berekenen van de macro-economische doorwerking, effecten op koopkracht en armoede, werkgelegenheid, woningmarkt en de budgettaire effecten van specifieke maatregelen. Deze modellen worden in de volgende paragrafen verder toegelicht.

Modellen zijn een versimpelde weergave van de werkelijkheid en worden niet blindelings ingezet.

Gegeven de onderliggende aannames en reikwijdte wordt steeds beoordeeld of het model geschikt is voor een specifieke maatregel in een specifieke context. De meeste modellen zijn gekalibreerd op data uit het verleden en vooral geschikt voor beperkte aanpassingen van het huidige beleid. In het algemeen geldt dat hoe meer een maatregel of pakket hiervan afwijkt, hoe groter de onzekerheid wordt. Waar nodig worden modeluitkomsten op basis van *expert judgement* bijgesteld. Wanneer uitkomsten gepaard gaan met een grotere onzekerheidsmarge dan gebruikelijk wordt hiervan melding gemaakt in de tekst. Dit is in het bijzonder het geval bij vergaande stelselwijzigingen.

De ex-ante budgettaire bedragen worden weergegeven in prijzen 2026 en volume 2030. Dit geldt voor zowel de bedragen in 2030 als de structurele bedragen. Bedragen worden afgerond op een cijfer achter de komma. Hierdoor kan er enige afwijking ontstaan tussen de gerapporteerde totaalbedragen en de optelling van individuele bedragen, doordat de totalen zijn gebaseerd op de onafgeronde optelling. Voor structurele bedragen geldt daarnaast dat de maatregelen verschillende ingroeipaden kennen. Hierdoor kan de budgettaire impact op de lange termijn verschillen.

12.5.1 Overheidsfinanciën

De paragraaf overheidsfinanciën presenteert effecten op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. Het gaat hierbij om ex-ante budgettaire effecten op basis van de beleidsmatige lastenontwikkeling (blo). Ex ante betekent dat dit bedragen zijn inclusief eerste-ordegedragseffecten, maar exclusief budgettaire effecten als gevolg van macro-economische doorwerking.¹⁴ De blo meet de beleidswijzigingen van belastingen en maakt een verdeling tussen belastinggroepen en categorieën waar de lasten ex ante neerslaan.¹⁵ De blo-bedragen kunnen afwijken van de bedragen die relevant zijn voor de berekening van het EMU-saldo. In de blo wordt gecorrigeerd voor kasvertragingen, anticipatie-effecten of vooruitbetalingen. Hiermee kunnen blo-bedragen afwijken van bedragen die worden gehanteerd voor het bepalen van het EMU-saldo. Dit is in het bijzonder het geval bij tariefveranderingen in box 2 en verzilverbare heffingskortingen.

De budgettaire gevolgen van beleidspakketten komen tot uiting in het EMU-saldo. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen het initiële (ex-ante) effect en het doorwerkingseffect. Macro-economische effecten op bijvoorbeeld de lonen, inflatie of de consumptie van huishoudens hebben budgettaire gevolgen voor het EMU-saldo. Deze doorwerkingseffecten worden met het macromodel Saffier 3.0 bepaald (zie 12.5.2).

De doorrekening bevat ook effecten voor de overheidsfinanciën op de lange termijn. Sommige maatregelen kennen een geleidelijke ingroei of uitwerking, bijvoorbeeld als gevolg van vergrijzing, en hebben zo op langere termijn een ander effect dan in de komende kabinetsperiode zichtbaar wordt. Bij deze doorrekening rapporteren we de effecten op de mediane schuld, de netto collectieve uitgaven minus rentelasten en de collectieve lasten in 2060.¹⁶ De netto collectieve uitgaven (minus rentelasten) en collectieve lasten rapporteren we op EMU-basis conform de definitie van Eurostat. Collectieve uitgaven- en lastenquotes op EMU-basis kunnen afwijken van de uitgaven naar functie en lasten op blo-basis. Dit is bijvoorbeeld het geval bij een verzilverbare heffingskorting: op blo-basis wordt alleen het verzilverbare deel bij de uitgaven gerekend en is de rest een lastenverlichting, maar op EMU-basis valt de volledige korting onder de uitgaven.¹⁷ Om recht te doen aan de onzekerheid rondom de langetermijncijfers, laten we ook zien in welk deel van de simulaties de overheidsschuld in 2060 hoger is dan 60 en 100% bbp.

In de doorrekening laat het CPB zien in welke gecorrigeerde netto-uitgavengroei de partijprogramma's resulteren. Deze indicator staat centraal in de herziene Europese begrotingsregels. De gecorrigeerde netto-uitgaven zijn de nominale uitgaven zonder rentelasten, cyclische werkloosheidsuitgaven, eenmalige maatregelen en door de Europese Unie gefinancierde uitgaven, gecorrigeerd voor beleidsmatige veranderingen in de lasten. Bij Keuzes in Kaart rapporteren we de cumulatieve groei van deze indicator binnen de kabinetsperiode. De netto-uitgavengroei verandert door de additionele overheidsuitgaven gecorrigeerd voor de lastenmutaties (EMU-lasten) uit het beleidspakket. Lastenverlichtingen zorgen namelijk voor minder toegestane ruimte bij de uitgaven in de Europese begrotingsregels, terwijl beleidsmatige lastenverzwaringen

¹⁴ Dit sluit aan bij het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte 2016 over de budgettaire omgang met gedragseffecten, zie Studiegroep Begrotingsruimte, 2016, Van salдостuring naar stabilisatie, Rapport van de 15e Studiegroep Begrotingsruimte, 1 juli. ([link](#))

¹⁵ Zie Badir en van Kempen (2020): Herdefiniëring beleidsmatige lastenontwikkeling, CPB achtergronddocument ([link](#)).

¹⁶ Zie voor de gebruikte methode Metselaar et al. (2025): De Nederlandse overheidsschuld op lange termijn ([link](#)) en voor uitleg van het model Van Tilburg et al. (2019) Gamma: een langetermijnmodel voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën ([link](#)).

¹⁷ Volgens artikel 4.81 van de ESA 2010 richtlijn van Eurostat valt het volledige bedrag van een verzilverbare heffingskorting onder de uitgaven ([link](#)).

de ruimte voor uitgavengroei vergroten. De macro-economische doorwerking van het pakket op de netto-uitgaven (bijvoorbeeld via andere inflatie of werkloosheid) is niet meegenomen.

12.5.2 Macro-economische bestedingen in de kabinetsperiode

Deze paragraaf laat de macro-economische doorwerking van de beleidspakketten zien binnen de kabinetsperiode met behulp van het macromodel Saffier 3.0. Saffier is een macro-econometrisch model van de Nederlandse economie. Het model bevat een gedetailleerde collectieve sector om de effecten van beleidswijzigingen op de korte en middellange termijn te analyseren.¹⁸ Het gaat hierbij om de effecten op de economische groei en lonen en prijzen die in deze paragraaf worden beschreven, en daarnaast om de effecten op de arbeidsmarkt en de macro-economische doorwerking op de overheidsfinanciën. Deze effecten worden op pakketniveau berekend, en niet voor individuele maatregelen. Naast de budgettaire bestedingsimpulsen wordt het model gevoed met effecten op het arbeidsaanbod, de wig (het verschil tussen loonkosten werkgevers en nettoloon werknemers) en de vervangingsratio (zie hieronder). Daarnaast worden effecten op de woningmarkt meegenomen in Saffier via de huur- en woningprijs en de woninginvesteringen. Via de vergelijking voor de consumptie van huishoudens werkt een wijziging in de huizenprijs door in het macro-economisch beeld. Bij het bepalen van dit effect is meegenomen dat de schuldsituatie van huishoudens in de huidige periode gunstiger is dan in het verleden, met minder onderwaterhypotheken.¹⁹

In de loonvergelijking van Saffier 3.0 wordt gebruikgemaakt van de effecten van beleidswijzigingen op de wig en de vervangingsratio. Werkgevers zullen een lastenverzwaring, die leidt tot een toename in de werkgeverswig, deels afwentelen richting werknemers via lagere cao-lonen. Een lastenverzwaring voor werknemers, die zich vertaalt in een toename van de werknemerswig, leidt juist tot gedeeltelijke afwenteling op werkgevers via hogere looneisen. Een lagere vervangingsratio verslechtert de terugvalpositie van werknemers en tast daarmee de onderhandelingspositie aan, waardoor zij hun looneisen zullen matigen.

De wig is gedefinieerd als het verschil tussen de loonkosten voor werkgevers en het nettoloon van werknemers. Deze wordt uitgedrukt als percentage van de loonkosten en wordt per werknemer berekend in Mimosi (zie 12.5.3). De wig wordt vervolgens gewogen naar loonkosten per gewerkt uur om de totale wig voor alle werknemers te bepalen. Binnen de wig is een opsplitsing te maken tussen de werkgeverswig en de werknemerswig. De werkgeverswig is het verschil tussen de loonkosten en het bruto-looninkomen, als percentage van de loonkosten. Dit omvat posten zoals werkgeverspremies voor werknemersverzekeringen en voor pensioen/vut en werkkostenregeling. De werknemerswig is het verschil tussen bruto- en netto-looninkomen, ook als percentage van de loonkosten. Hieronder vallen posten die op het loonstrookje zijn terug te vinden, zoals bepaalde aftrekposten en bijtellingen, premies volksverzekeringen, loonheffing en een aantal heffingskortingen.²⁰

De vervangingsratio geeft een indicatie van de terugvalpositie van huishoudens bij werkloosheid. Deze is gedefinieerd als het netto besteedbaar looninkomen ten opzichte van het netto besteedbaar uitkeringsinkomen van huishoudens die deels in de WW en deels in de bijstand zitten. De totale vervangingsratio voor alle huishoudens wordt berekend door de vervangingsratio per huishouden te wegen met de loonkosten per gewerkt uur van het huishouden.

¹⁸ Een uitgebreide beschrijving van Saffier 3.0 is [hier](#) te vinden.

¹⁹ Zie Lammers en Ciurila, 2023, Ontwikkelingen op de woningmarkt en financiële risico's ([link](#)).

²⁰ Het is onzeker of er met bepaalde maatregelen, zoals de verzilverbare heffingskortingen met name als deze afhankelijk zijn van huishoudenmerken, bij de voorheffing rekening zal worden gehouden. Desondanks zijn deze maatregelen ten behoeve van de consistentie wel meegenomen in de berekening van de effecten op de (werknemers)wig.

12.5.3 Inkomen

In de paragraaf **Inkomen rapporteren we de kwantitatieve effecten op koopkracht en armoede**. Daarnaast worden overige relevante effecten van de beleidspakketten – zoals de koopkracht en armoede van specifieke groepen, pensioenen, de complexiteit van het stelsel van belastingen en sociale zekerheid voor de burger en de zekerheid van het inkomen – waar relevant kwalitatief geduid.

De berekening van de koopkrachteffecten is grotendeels vergelijkbaar met de koopkrachtberekening in de CPB-ramingen. We gaan uit van de statische koopkrachtdefinitie, de effecten worden berekend met microsimulatiemodel Mimosi.²¹ Een verschil met de reguliere ramingen is dat niet het jaareffect, maar het gemiddelde effect per jaar in de periode 2027 tot en met 2030 wordt getoond. Hiervoor is gekozen omdat het CPB bij Keuzes in Kaart, anders dan bij ramingen, een technisch (lineair) ingroeipad van maatregelen veronderstelt.

Voor de presentatie van de koopkrachtontwikkelingen worden boxplots gebruikt. De boxplot toont de mediane koopkrachtontwikkeling en de spreiding hieromheen. Dat doen we voor het totaal van alle huishoudens en voor een uitsplitsing naar vijf inkomensgroepen, ingedeeld naar inkomenskwintiel. Uitsplitsingen naar inkomensbron, huishoudtype en gezinssamenstelling zijn niet opgenomen. Waar de ontwikkeling van deze groepen significant afwijkt van het doorsnee koopkrachtbeeld, hebben we dit kwalitatief beschreven.

Voor de koopkrachtontwikkeling zijn vooral maatregelen die betrekking hebben op box 1, toeslagen en uitkeringen van belang. Maatregelen die betrekking hebben op box 2, box 3 of een vermogensgrondslag hebben, worden in beginsel niet meegenomen in de koopkrachtontwikkeling.²² Effecten daarvan zijn namelijk over het algemeen niet of nauwelijks zichtbaar in de (spreiding van de) koopkrachtontwikkeling. Ook maatregelen die invloed hebben op de hoogte van de pensioenopbouw of pensioenuitkeringen worden over het algemeen niet meegenomen in de koopkracht. Het gaat om maatregelen in de belastingsfeer die op korte termijn voor- of nadelig zijn voor de koopkracht, maar over de levensloop redelijk neutraal uitpakken voor de koopkracht²³.

De verdelingseffecten van subsidies en indirecte belastingen zijn niet meegenomen in de koopkrachtberekening. De koopkrachteffecten van onder meer klimaat- en energemaatregelen kunnen aanzienlijk verschillen tussen huishoudens. Het gaat om subsidiemaatregelen voor bijvoorbeeld woningisolatie, warmtepompen of elektrische auto's en belastingmaatregelen zoals aanpassing van de energiebelasting, autobelastingen of btw. Het directe effect van subsidies voor huishoudens blijft bij de koopkrachtontwikkeling geheel buiten beschouwing. Het effect van indirecte belastingen wordt wel meegenomen via het algemene prijsniveau, maar niet op het niveau van individuele huishoudens. Voor dergelijke maatregelen geldt ook dat er (beoogde) dynamische effecten spelen, die per definitie buiten het statische koopkrachtbegrip vallen.²⁴

Voor de ontwikkeling van de armoede - als gevolg van de partijpakketten - is gekeken naar het aandeel personen in armoede. Hierbij maken we gebruik van de nieuwe armoededefinitie van CBS, SCP en Nibud,

²¹ Zie Koot et al (2016): MIMOSI: Microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht ([link](#)).

²² Uitzonderingen hierop zijn budgettaire omvangrijke maatregelen die invloed hebben op de koopkrachtontwikkeling van een brede groep huishoudens.

²³ Denk bijvoorbeeld aan het verlagen van de aftoppingsgrens voor de pensioenopbouw (het zogenoemde 'Witteveenkader'). Op korte termijn zorgt dat voor een positieve koopkrachtimpuls doordat een deel van de mensen over een kleiner deel van hun inkomen pensioenpremie betaalt – en dus meer overhoudt voor bijvoorbeeld consumptie. Maar na pensionering zal hun koopkracht lager uitvallen, omdat ze minder pensioen (jn de tweede pijler) hebben opgebouwd.

²⁴ Een voorbeeld hiervan is dat steeds minder huishoudens geconfronteerd zullen worden met maatregelen in de benzineaccijns, naar mate elektrisch rijden toeneemt. Hoewel dit een beperking aan de analyse is, is dit effect binnen de komende kabinetsperiode naar verwachting beperkt.

zoals gebruikelijk in de CPB-ramingen.²⁵ We volgen dezelfde methode als voor de berekening van de koopkrachtontwikkeling, met als belangrijkste verschil dat voor de berekening van de armoedegrens de ontwikkeling van de energie- en woonlasten wel per huishouden wordt berekend. Waar relevant beschrijven we kwalitatief hoe de armoede onder kinderen en de intensiteit van de armoede (ofwel de diepte van de armoede) verandert als gevolg van de maatregelen van een partij. Voor de armoede-intensiteit kijken we naar het verschil tussen het besteedbaar inkomen en de armoedegrens van de groep met een inkomen onder de armoedegrens.²⁶

Waar mogelijk en substantieel duiden we kwalitatief maatregelen die van invloed zijn op de zekerheid van het inkomen en het stelsel van belastingen en sociale zekerheid vanuit het perspectief van de burger. Hierbij hebben we gekeken naar verschillende dimensies van inkomenszekerheid en complexiteit van het stelsel voor de burger. Denk bij inkomenszekerheid onder meer aan de mate waarin mensen weten wat hun inkomen zal zijn (voorspelbaarheid) en de stabiliteit van dit inkomen. Voor complexiteit van het stelsel gaat het om de overzichtelijkheid en de dekking van en de toegang tot het stelsel van belastingen en sociale zekerheid. We beperken ons tot het perspectief van de burger, complexiteit voor de uitvoering laten we buiten beschouwing. De analyse richt zich op socialezekerheidsuitkeringen, toeslagen, kindregelingen, box 1 en de (collectieve) pensioenopbouw.

Er is geen aparte kwantitatieve indicator opgenomen voor de ontwikkeling van de inkomens- en vermogensongelijkheid. Bij relevante veranderingen als gevolg van partijmaatregelen zijn deze kwalitatief beschreven. Daarbij kijken we niet alleen naar de ontwikkelingen in box 1, toeslagen en uitkeringen, maar ook naar maatregelen in bijvoorbeeld box 2, box 3 en mogelijke nieuwe belastingen in de vermogenssfeer, de vpb en indirecte belastingen.²⁷

12.5.4 Investeringsklimaat en kennis

In deze paragraaf worden de effecten op het investeringsklimaat, de R&D-uitgaven in Nederland en het menselijk kapitaal kwalitatief geduid. Het gaat hier om effecten op de langere termijn, omdat investeringen de tijd nodig hebben om tot rendement te leiden. Bij maatregelen waarvan het budgettaire effect na 2030 aanzienlijk verandert, is daarom het structurele bedrag leidend.

Voor de effecten op het investeringsklimaat wordt een aantal categorieën maatregelen kwalitatief beschreven. Bij elke partij worden effecten benoemd van maatregelen op het gebied van lasten, subsidies en financieringsmogelijkheden voor bedrijven, en van publieke investeringen in infrastructuur. Bij financieringsmogelijkheden gaat het om maatregelen die rechtstreeks een substantieel effect hebben op de beschikbaarheid of kosten van bedrijfsfinanciering, zoals het versterken van een investeringsinstelling of het invoeren van een financieringsregeling. Maatregelen die op andere manieren het rendement van investeringen beïnvloeden of die betrekking hebben op belastingontwijking, worden daarbij buiten beschouwing gelaten. Als een pakket wijzigingen bevat op het gebied van minimumloon of sociale zekerheid met relatief grote effecten voor bedrijven, worden deze ook beschreven. Verder wordt het vermeld wanneer investeringsprojecten worden belemmerd doordat een partij geen maatregelen neemt die leiden tot een substantiële vermindering van stikstofemissies. Ook bij partijen die wel maatregelen nemen, kunnen er overigens beperkingen blijven bestaan.

In de analyse wordt onderscheid gemaakt tussen generieke lasten, voor alle soorten bedrijfsactiviteiten, en specifieke lasten. Bij generieke lasten gaat het om maatregelen die geen onderscheid maken tussen

²⁵ Zie Griffioen (2025a): Het ramen van de nieuwe armoededefinitie ([link](#)).

²⁶ Zie Griffioen (2025b): De armoede-intensiteit: een raming van de diepte van armoede

²⁷ Zie Van Essen e.a. (2022), *Ongelijkheid en herverdeling*. ([link](#)) Hierin is te zien hoe dit soort belastingen, toeslagen en uitkeringen de ongelijkheid kunnen beïnvloeden.

verschillende bedrijfsactiviteiten en maar beperkt leiden tot verschuivingen tussen bedrijfstakken. Hieronder vallen onder meer wijzigingen in vpb-tarieven, werkgeverslasten en de fiscale behandeling van aanmerkelijk belang (box 2). Verlaging van generieke lasten is in het algemeen gunstig voor het investeringsklimaat. Bij specifieke lasten gaat het om maatregelen die vooral gevolgen hebben voor bedrijven met bepaalde activiteiten of kenmerken. Voorbeelden hiervan zijn stikstof- en klimaatgerelateerde heffingen, btw-tarieven voor specifieke producten of diensten, en gerichte regelingen zoals de innovatiebox. Voor specifieke lasten ligt het genuanceerder of een verlaging gunstig is. Zo is lastenverlichting voor energie-intensieve bedrijven bijvoorbeeld niet gunstig voor concurrerende bedrijven die energiezuiniger produceren. Hetzelfde geldt voor subsidies en aan klimaat en stikstof gerelateerde normeringen. Als er een groot effect is op bepaalde sectoren, wordt dit vermeld.

Hoewel de analyse inzicht geeft in bepaalde effecten op het investeringsklimaat, blijven andere relevante factoren buiten beschouwing. Sommige factoren die van groot belang zijn voor het investeringsklimaat blijven buiten beschouwing, omdat het CPB deze niet kan beoordelen in het kader van Keuzes in Kaart. Zo is beleidsstabiliteit belangrijk voor investeringen, maar in hoeverre een partijpakket bijdraagt aan stabiel en voorspelbaar beleid, hangt af van de toekomstbestendigheid van de maatregelen en daarmee van politieke ontwikkelingen. Ook enkele andere belangrijke factoren, zoals veiligheid, het functioneren van de rechtsstaat, regeldruk voor bedrijven, de snelheid van vergunningverlening en congestie op het elektriciteitsnet, zijn niet meegenomen in de analyse. Daarnaast blijven veranderingen in de belasting op arbeidsinkomen en pensioenen grotendeels buiten beschouwing, omdat deze van minder belang zijn voor het investeringsklimaat.

Op kwalitatieve wijze brengen we in beeld hoe het beleidspakket van elke partij invloed uitoefent op de R&D-uitgaven in Nederland. Voor deze analyse kijken we uitsluitend naar innovatiemaatregelen die direct aangrijpen op R&D. Hieronder vallen onder andere directe uitgaven aan onderzoek en onderzoeksfaciliteiten, fiscale maatregelen om R&D door bedrijven te stimuleren en subsidieregelingen voor innovatieve startups en scale-ups. We benoemen daarbij de inzet van partijen op defensie-R&D als een separate uitgave. Een aantal partijen geeft expliciet aan dat een deel van de intensiveringen in defensie bedoeld is voor innovatie en R&D. Ook wanneer een partij generiek intensiveert, is het aannemelijk dat defensie een deel van de extra middelen aan innovatie en R&D zal besteden. Maatregelen die in deze analyse buiten beschouwing blijven, zijn subsidies om de adoptie van bestaande technieken te stimuleren of investeringen in algemene infrastructuur waarvan ook de R&D-sector profiteert. Deze keuze is gemaakt om tot een heldere afbakening te komen. We geven verder per maatregel, waar mogelijk, een inschatting van de doelmatigheid.

Voor de langetermijneffecten op menselijk kapitaal is een inschatting gemaakt met behulp van het human capital model van het CPB. Het menselijk kapitaal wordt voor een groot deel gevormd door de kennis en vaardigheden waarover mensen beschikken. Met het human capital model zijn maatregelen geanalyseerd waarvan het primaire doel is om het menselijk kapitaal te beïnvloeden. Hieronder vallen maatregelen op het gebied van initieel onderwijs en leven lang ontwikkelen. Het eventuele effect van maatregelen op andere domeinen, zoals wetenschap, zorg of arbeidsmarkt, blijft in deze analyse buiten beschouwing. Ook maatregelen die het aantal internationale studenten beïnvloeden, worden niet meegenomen in de analyse van het menselijk kapitaal. Deze maatregelen zijn wel onderdeel van de arbeidsaanbodanalyse. Aangezien de effecten van beleid op het menselijk kapitaal doorgaans met vertraging zichtbaar worden, focust de analyse zich op de lange termijn. Incidentele maatregelen zijn hierdoor nauwelijks van invloed op menselijk kapitaal. Een uitgebreidere toelichting op het human capital model staat in de bijlage van de Startnotitie.

12.5.5 Klimaat en stikstof

De beoordeling van de inspanning om klimaatdoelstellingen te behalen, is gebaseerd op een inschatting van het effect van maatregelen op broeikasgasemissies in Nederland ten opzichte van het basispad. Zie voor een beschrijving van het basispad onderliggend aan de klimaatanalyse paragraaf 12.4. Het effect van klimaatmaatregelen is ingeschat voor de verschillende sectoren (industrie, energie, gebouwde omgeving, mobiliteit, landbouw en landgebruik) en richt zich op 2040. De effecten zijn deels gebaseerd op rekenmodellen die ook worden gebruikt bij de KEV, en deels op eerdere PBL-analyses en inzichten uit bestaande PBL-studies. De effecten van maatregelen zijn individueel bepaald. Bij het bepalen van het gezamenlijke effect is gecorrigeerd voor onderlinge interacties van maatregelen, op basis van expertinschattingen of eerdere analyses. Vervolgens is een score toegekend op een vijfpuntsschaal.²⁸ In het basispad wordt in 2040 een broeikasgasemissiereductie van circa 70 procent ten opzichte van 1990 gerealiseerd.

De analyse is primair gericht op nationale broeikasgasemissies, waar relevant wordt tekstueel melding gemaakt van het risico op weglekeffecten. Klimaatbeleid is gebaat bij internationale coördinatie, maatregelen op bijvoorbeeld Europese schaal blijven echter per definitie buiten scope in Keuzes in Kaart (zie 12.2). Beleid in Nederland kan er niet alleen toe leiden dat emissies in Nederland worden gereduceerd, maar ook dat emissies buiten Nederland toenemen, omdat activiteiten niet meer in Nederland plaatsvinden maar elders. Weglek kan met name plaatsvinden in de industrie en de landbouw, als productie in Nederland vanwege het beleid minder aantrekkelijk wordt. Weglek kan zich ook voordoen bij de luchtvaart, als er door bijvoorbeeld een vliegbelasting meer gevlogen wordt via het buitenland.

We hebben de inspanningen van partijen, inclusief normeringen, om de stikstofdoelstellingen te halen geanalyseerd met als zichtjaar 2035. Volgens de Omgevingswet moet in 2035 in 74 procent van het stikstofgevoelige oppervlak in Natura 2000-gebieden de stikstofneerslag lager zijn dan de 'kritische depositiewaarden'. Om dit doel te halen, is in 2035 een generieke stikstofemissiereductie van ongeveer 60 procent vereist ten opzichte van 2019.²⁹ In het basispad wordt een ammoniak-emissiereductie van circa 25 procent ten opzichte van 2019 gerealiseerd. Uitgaande van 'vastgesteld en voorgenomen beleid' van de Emissieraming Luchtverontreinigende stoffen 2025 is dit doel dus nog ver buiten bereik.³⁰ Daarnaast is Nederland gebonden aan Europese verplichtingen om de natuur te verbeteren. Om daaraan te voldoen, moeten meer drukfactoren dan alleen stikstof worden aangepakt.³¹ Daarom zijn de inspanningen van partijen om de natuur te herstellen ook kwalitatief beschreven.

Om de inspanning op de stikstofdoelen te analyseren, is gekeken naar de stikstofemissies van Nederlandse bronnen. De stikstofemissies uit de Nederlandse landbouw leveren een bijdrage van circa 50 procent van de stikstofdepositie³². In deze analyse is vooral gekeken naar maatregelen in die sector die invloed hebben op stikstofuitstoot in de vorm van ammoniak. Daarnaast hebben we gekeken naar de inspanning van partijen om de stikstofoxidenemissie uit mobiliteit en industrie te verminderen. Het effect van landbouwmaatregelen is ingeschat door de effecten te bepalen op de omvang van de veestapel, op de toepassing van management en techniek, en op mestaanwending. De nationale ammoniak-emissies zijn

²⁸ Een score ↑↑ betekent een extra afname van de emissie van tenminste –20 Mton CO₂-eq in 2040 ten opzichte van het basispad. Dat is een emissiereductie van circa 80 procent ten opzichte van 1990. Een score ↓↓ is een toename van tenminste +20 Mton CO₂-eq in 2040. De andere scores liggen daartussenin.

²⁹ PBL et al. (2025), Reflectie op MCEN-maatregelenpakket spoor 2, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving ([link](#)).

³⁰ RIVM (2025), Monitor stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden 2025, RIVM-rapport 2025-0021 ([link](#)).

³¹ PBL (2024), Verwachte effecten van voorgenomen natuur- en stikstofbronmaatregelen op de toestand van de natuur, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving ([link](#)).

³² Gevolgd door mobiliteit (12 procent) en industrie (2 procent). Het buitenland draagt 35 procent bij. RIVM (2025), Monitor stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden 2025, RIVM-rapport 2025-0021

ingeschat met een vereenvoudigd rekenmodel dat ook interactie-effecten meeneemt³³. De inspanning op de stikstofdoelen is op een vijfpuntsschaal gepresenteerd.³⁴ In de schaal met de hoogste reductie van ammoniak-emissies wordt een grote stap gezet richting het stikstofdoel van 2035, maar het doel wordt niet noodzakelijkerwijs gehaald.

12.5.6 Arbeid

Voor de arbeidsmarkt zijn zowel de middellangetermijneffecten als de structurele effecten van de partijpakketten bepaald. Effecten op de middellange termijn betreffen de gevolgen voor werkloosheid en werkgelegenheid tijdens de kabinetsperiode. Deze effecten zijn bepaald met het macromodel Saffier 3.0 (zie paragraaf 12.5.2). De structurele werkgelegenheid is het totale aantal uren dat mensen werken wanneer zij hun gedrag volledig hebben aangepast aan nieuw beleid. Daarbij wordt een conjunctureel neutrale economie verondersteld.

Het kost tijd voordat de arbeidsmarkt zich heeft aangepast en het structurele niveau is bereikt. Op de korte en middellange termijn kan een hoger arbeidsaanbod leiden tot meer werkloosheid. Op termijn wordt een hoger structureel arbeidsaanbod echter grotendeels geabsorbeerd, wat leidt tot meer werkgelegenheid. Uiteindelijk, in de conjunctureel neutrale situatie, is de structurele werkgelegenheid gelijk aan het structurele arbeidsaanbod minus de structurele werkloosheid. De structurele werkgelegenheid stijgt dus ook als de structurele werkloosheid daalt.

De effecten op de structurele werkgelegenheid zijn waar mogelijk berekend met het gedragsmodel Micsim.³⁵ Dit geldt bijvoorbeeld voor maatregelen in box 1, sociale premies, toeslagen en verlaging en verhoging van de bijstand. De effecten van maatregelen die niet met Micsim kunnen worden doorgerekend, zijn gebaseerd op inzichten uit de wetenschappelijke literatuur. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om maatregelen op het gebied van uittredleeftijd, minimumloon, sociale zekerheid en actief arbeidsmarktbeleid. In de verschillende Kansrijk-studies van het CPB uit 2020 zijn de effecten van deze maatregelen op de structurele werkgelegenheid in kaart gebracht.

In de partijparagrafen rapporteren we de effecten op de structurele werkgelegenheid in procenten. De structurele werkgelegenheid in totaal gewerkte uren (arbeidsvolume) valt te ontleden in de factoren aantal werkenden en gewerkte uren per werkende. We rapporteren de effecten op het aantal werkenden, de gewerkte uren per werkende en het totaal gewerkte uren in procenten ten opzichte van het basispad. Een verandering van het totaal aantal gewerkte uren met 0,1% komt overeen met ongeveer 8,4 dzt voltijdsbanen. Het jaar waarin het structurele werkgelegenheidseffect wordt bereikt, verschilt per maatregel, maar is meestal binnen tien jaar. Bij maatregelen die langer doorlopen, zoals een andere koppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting, duurt het langer voordat het structurele effect is bereikt. In het basispad groeit de structurele werkgelegenheid in uren de komende tien jaar met 5,8%.

Om de afruilen tussen betaald werk, onbetaald werk en vrije tijd te beschrijven, is er gekeken naar de werkgelegenheidseffecten van het partijpakket in combinatie met maatregelen op het gebied van verlof, zorg en kinderopvang. Er is een afruil tussen betaald en niet-(betaald) werk: meer betaald werk gaat ten koste van tijd voor onbetaald werk, zoals informele zorg, en vrije tijd. Ook beleid dat niet direct de structurele werkgelegenheid raakt, kan invloed hebben op deze afruil, bijvoorbeeld via verlofregelingen of mantelzorg.

³³ Dit rekenmodel is gebaseerd op de methodiek van Emissieregistratie (www.emissieregistratie.nl/) en Cals et al. (2024), Raming van luchtemissies uit de landbouw in 2030 en 2035, met doorkijk naar 2040, Raming van luchtemissies uit de landbouw in 2030 en 2035, met doorkijk naar 2040. Wageningen, Rapport 3395 ([link](#))

³⁴ Een score ↑↑ betekent een extra afname van de ammoniak-emissie van ten minste –18 kiloton ten opzichte van het basispad. Dat is meer dan 42 procent in 2035 vergeleken met 2019, ofwel de ondergrens van het doel dat de Ministeriele Commissie Economie en Natuurherstel nastreefde. Een score ↓↓ betekent een toename van ten minste 18 kiloton. De andere scores liggen daartussenin.

³⁵ Zie meer toelichting over het model Micsim op de CPB-website ([link](#)).

We hebben gekeken naar maatregelen die de tijdsverdeling tussen betaald werk, onbetaald werk en vrije tijd naar verwachting substantieel raken. Hieronder vallen forse uitbreidingen van het betaalde verlof, aanpassingen aan het kinderopvangstelsel en zorgmaatregelen op het gebied van persoonsgebonden budget, de Wlz, de Wmo en eigen betalingen.

12.5.7 Zorg

In de zorgparagraaf lichten we toe wat de gevolgen van het partijprogramma zijn voor de collectieve betaalbaarheid van zorg. De tabel toont de kwantitatieve effecten op de collectieve zorguitgaven per sector gedurende de kabinetsperiode. In de begeleidende teksten gaan we ook in op de structurele effecten waar die afwijken. De effecten van het verhogen van het eigen risico zijn berekend met het eigenbetalingenmodel.³⁶

Ook beschrijven we in de zorgparagraaf de effecten op de (financiële) toegankelijkheid van de zorg.

Toegankelijkheid verwijst naar het gemak waarmee mensen medische diensten kunnen verkrijgen. Dit omvat onder andere de financiële toegankelijkheid – oftewel de individuele betaalbaarheid van zorg – waarop maatregelen zoals verhogingen of verlagingen van eigen betalingen, pakketuitbreidingen of -inperking van invloed kunnen zijn. Ook factoren zoals geografische nabijheid en tijdige beschikbaarheid van zorg vallen onder de indicator toegankelijkheid van zorg.

Waar dat evident en substantieel is, benoemen we de effecten op de kwaliteit van de zorg. De kwaliteit van de gezondheidszorg verwijst naar de standaard van de zorg die wordt geleverd door zorgverleners. Het effect van maatregelen op de kwaliteit van zorg is niet altijd goed onderzocht, daarom kunnen we niet bij elke maatregel een effect benoemen. Bij sommige maatregelen, zoals het sluiten van de automatische uitbreiding van het basispakket en het benchmarken van verpleeghuizen is het effect op kwaliteit echter wel evident (zie 12.6.1).

Tot slot benoemen we, waar van toepassing, de preventiemaatregelen die de partij neemt. We benoemen de maatregelen die vallen onder primaire of secundaire preventie³⁷ én die primair gericht zijn op gezondheid. Dit betekent dat we maatregelen uitlichten die gezondheidsproblemen en ziekten kunnen voorkomen bij gezonde mensen en risicogroepen. Het gaat hierbij onder meer om fiscale maatregelen die de leefstijl bevorderen, alsook om de maatregelen die bijdragen aan de vroege opsporing van ziekten, zoals een tandheelkundige controle. Ook de taakstellende intensivering in preventie worden benoemd. Tertiaire preventie en/of maatregelen die bijdragen aan de volksgezondheid maar dit niet als primair doel hebben, worden in deze paragraaf niet benoemd.

12.5.8 Wonen

In de paragraaf Wonen rapporteren we de effecten van de partijmaatregelen op de betaalbaarheid van wonen (met woningprijzen en huren) en op het woningaanbod. Bij betaalbaarheid gaat het om de kwantitatieve effecten op de woningprijzen en huren tijdens de kabinetsperiode. Bij het woningaanbod gaat het om het kwalitatieve effect op het aantal extra gebouwde woningen op de langere termijn. Bij het woningaanbod beschouwen we de langere termijn, omdat het bouwen van woningen tijd kost. Zo kunnen maatregelen voor extra investeringen in woningbouw pas hun volledige effect bereiken na een periode van ongeveer vijftien jaar.

³⁶ Dit microsimulatiemodel is geschat op de individuele Zvw-zorguitgaven van alle verzekerden in Nederland en simuleert zowel de financieringsschuif als het gedragseffect als gevolg van wijzigingen in de eigenbetalingen. Meer informatie over het eigenbetalingenmodel is te vinden op: [Eigenbetalingenmodel | CPB.nl](https://www.cpb.nl/eigenbetalingenmodel)

³⁷ Meer informatie over de definities van primaire preventie is te vinden op de site van het Loket Gezond Leven ([link](#)).

De effecten van beleid op woningprijzen worden berekend met het woningprijsmodel.³⁸ In dit tijdreeksmodel is de onderlinge verhouding tussen inkomen en woonlasten van huishoudens belangrijk voor de prijs van bestaande koopwoningen. Voor de bepaling van het inkomen van huishoudens wordt aangesloten bij de uitkomsten van de CPB-modellen Mimosi en Saffier 3.0.

De gemiddelde huurstijging wordt geraamd op basis van de door de partijen voorgestelde regels en afspraken voor de verschillende huursectoren (corporaties, gereguleerd privaat en geliberaliseerd privaat). Daarbij wordt rekening gehouden met maximale huurstijgingen, harmonisatie bij nieuwe contracten en beleid dat direct invloed heeft op de huursectoren. De uitkomsten leveren een gemiddelde huurstijging en een uitsplitsing naar corporaties en private verhuur op. Deze uitkomsten worden vervolgens gebruikt voor de armoederaming en het effect van de huren op inflatie.

Bij het bepalen van het effect van beleid op het woningaanbod zijn effecten meegenomen van woningprijzen, investeringsruimte van woningcorporaties, directe subsidies voor woningbouw en overige maatregelen. Ten eerste leiden hogere woningprijzen tot een prikkel voor investeren in woningbouw en lagere woningprijzen leiden tot minder woningbouw. We houden hierbij rekening met verschillen tussen de korte en lange termijn en tussen stijgende en dalende woningprijzen. Ten tweede heeft beleid voor huren en woningcorporaties een effect op de investeringsruimte van de corporaties. Hogere inkomsten voor de corporaties leiden via een multipliereffect tot meer bestedingsruimte die deels geïnvesteerd zal worden in sociale woningbouw.³⁹ Ten derde leiden directe subsidies tot meer woningbouw, vooral in de eerste jaren. Na verloop van tijd neemt de effectiviteit van de maatregel af, omdat de subsidie ook tot een hogere grondprijs leidt.⁴⁰ Voor maatregelen die buiten deze drie categorieën vallen, is de inschatting gebaseerd op recente wetenschappelijke literatuur. Denk hierbij aan recente literatuur over de werking van de grondmarkt en kosten die gemaakt dienen te worden voor de verduurzaming van woningen. De vier onderdelen leiden uiteindelijk tot een kwalitatieve inschatting van het effect van het volledige pakket van een partij op het woningaanbod.

12.6 Toelichting specifieke onderwerpen

12.6.1 Structurele ombuigingen op de zorg

Benchmarking van verpleeghuizen en het sluiten van de automatische uitbreiding van het basispakket in de Zvw grijpen in op de kwaliteitsontwikkeling bij ongewijzigd beleid. De Zvw en de Wlz kennen een recht op zorg volgens de stand van wetenschap en praktijk. Dit betekent dat bij ongewijzigd beleid de kwaliteit zal toenemen, doordat nieuwe en kwalitatief betere behandelmogelijkheden zonder actief politiek besluit voor iedereen toegankelijk worden gemaakt. Deze verbetering van de kwaliteit en toegankelijkheid heeft effect op de collectieve betaalbaarheid, doordat de zorguitgaven hierdoor toenemen. Dit effect is onderdeel van het basispad.⁴¹ De maatregel 'benchmarking' en de maatregel 'sluiten van het basispakket' beperken deze kwaliteitsverbetering en verminderen de hiermee samenhangende groei van de zorguitgaven. Beide maatregelen kunnen, afhankelijk van de invulling, op termijn leiden tot een (substantiële) toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot zorg ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Een deel van de mensen kan namelijk zelf aanvullend kwalitatief betere zorg en ondersteuning inkopen.

³⁸ Zie Sinninghe Damsté en Euwals, 2023, Modelbeschrijving: het CPB woningprijsmodel ([link](#))

³⁹ Zie Ortec Financed, 2024, Indicatieve bestedingsruimte Woningcorporaties ([link](#))

⁴⁰ Zie Sinninghe Damsté, Thiel en Zaunbrecher, 2025, De effecten van subsidies op de woningbouw ([link](#))

⁴¹ Zie voor een uitgebreide beschrijving van de ontwikkeling van de zorguitgaven op de middellange termijn Van Elk et al. ([link](#)).

Benchmarking leidt alleen in combinatie met een meetbare, observeerbare en verifieerbare kwaliteitsnorm tot doelmatigheidswinst. Benchmarking leidt er namelijk toe dat de Nederlandse Zorgautoriteit individuele tarieven vaststelt voor verpleeghuizen, waarbij rekening wordt gehouden met kostenverschillen door niet-beïnvloedbare factoren. Dit geeft zorgaanbieders een sterkere prikkel om de kosten van zorg, wonen en service te verlagen, in vergelijking met andere aanbieders. Hiermee wordt beoogd dat zorgaanbieders de doelmatigheid van de zorg verbeteren en bijvoorbeeld succesvolle werkwijzen van elkaar overnemen. Om te voorkomen dat aanbieders geprikkeld worden om de kosten te verlagen ten koste van de kwaliteit van zorg, wordt er een kwaliteitsnorm vastgesteld waarmee het benodigde kwaliteitsniveau effectief gewaarborgd kan worden. De kwaliteitsnorm moet meetbaar, observeerbaar en verifieerbaar zijn. Bij deze doorrekening is aangenomen dat hiervoor een nieuwe kwaliteitsnorm ontwikkeld en vastgesteld moet worden.

De effecten van benchmarking op de inkomens- en overige groei zijn afhankelijk van keuzes die de overheid maakt over kwaliteitsverbetering in de verpleeghuiszorg. Aangenomen wordt dat deze maatregel ertoe leidt dat de overheid beter kan sturen op het gewenste kwaliteitsniveau van de zorg. Een toekomstig kabinet kan hieraan op verschillende manieren invulling geven. Gedurende deze KiK is hiervan geabstraheerd door drie mogelijke varianten door te rekenen. Alle drie de varianten gaan uit van volledige invoering van benchmarking in combinatie met een meetbare, observeerbare en verifieerbare kwaliteitsnorm. De varianten verschillen in de vraag of en in welke mate de mogelijkheid wordt gecreëerd om de kwaliteitsnorm aan te passen aan de stand van wetenschap en praktijk.

- De variant 'Benchmarking i.c.m. structureel constante kwaliteitsnorm' leidt ertoe dat de kwaliteitsnorm niet mee-ontwikkelt met de stand van wetenschap en praktijk. Dit leidt tot een aanvullende ombuiging boven op de doelmatigheidswinst. Doordat deze maatregel onzekerheden bevat, is deze ombuiging gemaximeerd op 50% van de inkomens- en overige groei.
- De variant 'Benchmarking i.c.m. beperkte toename kwaliteitsnorm' leidt ertoe dat de kwaliteitsnorm beperkt mee-ontwikkelt met de stand van wetenschap en praktijk. In aanvulling op de doelmatigheidswinst is het budgettaire effect van deze variant is benaderd door het maximale effect op de inkomens- en overige groei te halveren.
- De variant 'Benchmarking i.c.m. stijgende kwaliteitsnorm' leidt ertoe dat de kwaliteitsnorm met de tijd aangepast wordt aan de stand van wetenschap en praktijk. Er is geen effect op de inkomens- en overige groei, alleen de doelmatigheidswinst resteert.

De effecten van het sluiten van de automatische uitbreiding van het basispakket in de Zvw zijn afhankelijk van keuzes die de overheid maakt over de samenstelling van het basispakket. Sluiting van het pakket leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden die de zorg duurder maken niet meer automatisch instromen, maar alleen na een actief politiek besluit.⁴² Aangenomen wordt dat deze maatregel alleen tot minder instroom leidt, als de overheid besluit nieuwe behandelmogelijkheden niet in te laten stromen. Een toekomstig kabinet kan hier op verschillende manieren invulling aan geven. Gedurende deze KiK is hiervan geabstraheerd, door twee varianten door te rekenen. Beide varianten gaan uit van een volledige sluiting van het basispakket, maar verschillen in de vraag of de mogelijkheid wordt gecreëerd om een beperkt deel van de nieuwe behandelmogelijkheden op basis van een actief politiek besluit toch toe te laten. In de doorrekening blijven (net als bij andere maatregelen in de Zvw) de Zvw-premies ongewijzigd.

- De variant 'Basispakket Zvw structureel bevroren' leidt ertoe dat alle nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet meer vergoed zullen worden uit het basispakket. Doordat deze maatregel onzekerheden bevat, is de ombuiging gemaximeerd op 50% van de inkomens- en overige groei.

⁴² Voor geneesmiddelen, extramurale hulpmiddelen en fysiotherapie is dit nu al het geval.

- De variant ‘Sluiten automatische uitbreiding basispakket Zvw, met beperkte instroom van nieuwe behandel mogelijkheden’ leidt ertoe dat een deel van de nieuwe behandel mogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet vergoed zullen worden uit het basispakket. Het effect van deze variant wordt benaderd door het maximale effect op de inkomens- en overige groei te halveren.

12.6.2 Migratiemaatregelen

Het effect van individuele beleidswijzigingen op migratie is onzeker, om die reden is ervoor gekozen om een ruwe inschatting te maken van het effect van de set aan maatregelen. Migratiemaatregelen (zowel gericht op het motief studie, arbeid of asiel) worden meegenomen in de werkgelegenheidseffecten op de lange termijn. Migratiebeperkende maatregelen zorgen ervoor dat er minder mensen naar Nederland komen, waardoor het arbeidsaanbod op termijn afneemt. Hierbij is rekening gehouden met verschillen in verblijfsduur en arbeidsparticipatie op grond van verschillende migratiemotieven.

Een aantal partijen heeft maatregelen ingediend die tot doel hebben om de asielinstroom te beperken. Recent onderzoek laat zien dat asielmigratie in sterke mate onafhankelijk is van nationaal beleid, maar dat sommige beleidsmaatregelen op bijvoorbeeld het vlak van gezinsmigratie en toelatingscriteria een licht drukkend effect kunnen hebben. Asielbeleid is gebonden aan diverse Europese en internationale verdragen en het is niet duidelijk of alle maatregelen binnen de contouren hiervan juridisch haalbaar zullen zijn. Sommige partijen hebben een omvangrijkere set asielmaatregelen aangeleverd dan andere partijen. Het verschil zit hem zowel in de stapeling van maatregelen als in hoe stringent deze zijn. Een voorbeeld hiervan is het afschaffen van rechtsbijstand in de asielprocedure. Op basis hiervan is een afname van het aantal asielaanvragen ten opzichte van het basispad verondersteld van 10% of 5%. Dit leidt tot besparingen op de kosten voor asielopvang en bij de IND en op uitkeringen aan statushouders.

Een aantal partijen heeft maatregelen ingediend die tot doel hebben om arbeidsmigratie te beïnvloeden. Verschillende recente studies laten zien dat arbeidsmigratie in sterke mate afhankelijk is van de economie en daarmee de vraag naar (buitenlandse) arbeidskrachten. Wij nemen alleen direct arbeidsmigratiebeleid mee. Op basis hiervan is een afname van het aantal arbeidsmigranten ten opzichte van het basispad verondersteld van 10% of 5%. Maatregelen die de arbeidsmigratie verminderen, zijn versobering of afschaffing van de expatregeling en/of extraterritoriale kostenregeling en de kennismigrantenregeling, hogere werkgeversheffingen voor arbeidsmigranten, derdelanders direct in dienst bij de feitelijke werkgever en het afsluiten van een convenant. Het uitbreiden van kennismigrantenregelingen zorgt juist voor meer arbeidsmigranten.

Een aantal partijen heeft maatregelen ingediend die tot doel hebben om studiemigratie (internationale studenten) te beperken. Dit kan door Nederlandse taal in het hoger onderwijs gedeeltelijk te verplichten of door een bestuurlijk akkoord met hogeronderwijsinstellingen af te sluiten in combinatie met een ombuiging op de lumpsum. Bij de berekening van het effect op internationale studenten is verondersteld dat het verplichten van de Nederlandse taal leidt tot een halvering van het aantal internationale studenten op de betreffende opleidingen. Voor bestuurlijke akkoorden is de afname van het aantal internationale studenten – op basis van de overheidsfinanciering per student uit de Europese Economische Ruimte (EER) – consistent gemaakt met de ingeboekte ombuiging op de lumpsum. Hierbij is verondersteld dat het aantal niet-EER-studenten proportioneel meebeweegt met het aantal EER-studenten. Er is rekening gehouden met het feit dat slechts een gedeelte van de internationale studenten zich voor de langere termijn in Nederland vestigt.

12.6.3 Investeringsinstelling

Partijen doen verschillende voorstellen voor een nieuw op te richten nationale investeringsinstelling.

Dit is een breder begrip dan de ook wel gebruikte term investeringsbank. Investeringsinstelling laat de mogelijkheid open dat bestaande financieringsinstellingen worden versterkt zonder uitgifte van bankobligaties.

De omvang en vormgeving van een dergelijke investeringsinstelling is bepalend voor de uitkomsten. Het maakt voor de effectiviteit uit of de instelling publiek durfkapitaal of leningen verstrekt en/of ze kredietgaranties afgeeft en hoe de regelingen worden opgezet. Bij kapitaalstortingen in een investeringsinstelling vanaf circa 10 mld euro bestaat er een risico dat verdringing van private financiering optreedt, waardoor financiële markten minder goed gaan werken in plaats van dat private financiering op gang wordt gebracht. De behoefte aan financiering zonder subsidie-element waar de markt nog niet in voorziet is namelijk begrensd en betreft vooral investeringen in scale-ups en leningen aan het mkb.⁴³ Bovendien heeft de instelling te voldoen aan Europese richtlijnen voor staatssteun; de financiering mag niet concurreren met marktfinanciering. Of de activiteiten van de investeringsinstelling relevant zijn voor het EMU-saldo hangt ook af van de controle die de overheid heeft over de instelling. Indien de investeringsinstelling niet op voldoende afstand van het Rijk staat, zijn de activiteiten EMU-relevant.

Bij Keuzes in Kaart nemen we aan dat een kapitaalstorting meetelt voor de overheidsschuld, maar niet voor het EMU-saldo. Als partijen ervoor kiezen om een kapitaalstorting te doen, veronderstellen we dus ook dat het Rijk op afstand staat van de instelling. Partijen kunnen dan wel kaders meegeven, maar niet sturen op de verstrekking van individuele financieringen. Een impliciete aanname is verder dat de investeringsinstelling een rendementsdoelstelling van minimaal 2% heeft. Bij een lagere rendementsdoelstelling kunnen aanvullende financieringen met een subsidie-element worden verstrekt waar de markt niet in voorziet, maar daarmee zou een deel van de kapitaalstortingen wel ten laste van het EMU-saldo komen, zoals beschreven in het IBO Bedrijfsfinanciering. Daarnaast veronderstellen we dat er geen dividend wordt uitgekeerd. Gegeven de onzekerheid van de effecten van de investeringsinstelling, is in de macro-economische analyse geen rekening gehouden met eventuele hogere investeringen in de marktsector.

12.6.4 Defensie/NAVO-norm

Alle partijen kiezen voor een intensivering in defensie. In het basispad bedragen de defensie-uitgaven 2,2% bbp in 2030 volgens de NAVO-definitie. In de doorrekening kunnen partijen de uitgaven aan defensie verhogen om aan de nieuwe NAVO-norm te voldoen. We nemen hierbij aan dat de uitgaven van 1,5% bbp voor brede investeringen bestaan uit uitgaven die al in het basispad zitten. We rapporteren alleen de ex-ante inspanning ten behoeve van de NAVO-norm. Een verhoging van de defensie-uitgaven naar 3,5% bbp in 2035 betekent een intensivering van 19,3 mld euro in 2035 (in prijzen van 2026). Uitgaand van een lineair ingroeipad vanaf 2026 naar het structurele bedrag in 2035 betekent dit een intensivering van 6,3 mld euro in 2030⁴⁴. Generieke taakstellende intensiveringen in defensie worden in de doorrekening verdeeld over defensiematerieel (50%) en meer personeel (50%). Partijen kunnen van deze standaardverdeling afwijken, bijvoorbeeld met specifieke intensiveringen in R&D, hogere lonen of militaire steun aan Oekraïne.

Het CPB rapporteert de ontwikkeling van de collectieve uitgaven volgens de functie-indeling, deze definitie voor de defensie-uitgaven wijkt af van de NAVO-definitie. Dit komt doordat de NAVO-definitie op kasbasis is en de uitgavenposten die als defensie-uitgaven meetellen afwijken. In de doorrekening wordt verondersteld dat alle intensiveringen direct het EMU-saldo belasten. Er is geabstraheerd van een ex-post

⁴³ Zie Kies voor Baten – IBO Bedrijfsfinanciering <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2024/06/26/kies-voor-baten-ibo-bedrijfsfinanciering>

⁴⁴ Hierbij is rekening gehouden met extra uitgaven in 2030 als gevolg van onderuitputting in eerdere jaren.

evaluatie van het halen van de uitgavennorm. Dat betekent dat de macro-economische doorwerking van het pakket (bijvoorbeeld via andere inflatie of hogere bbp-groei) niet wordt meegenomen in de benodigde uitgavenmutatie om aan een bepaalde uitgavennorm te voldoen.

12.6.5 Hypotheekrenteaftrek

Meerdere partijen willen de hypotheekrenteaftrek afschaffen op verschillende termijnen. Het afschaffen van de hypotheekrenteaftrek brengt het risico met zich mee dat huiseigenaren met een hypotheek andere manieren gaan zoeken om de rente op leningen voor hun eigen woning naar box 3 over te hevelen om daar van belastingvoordelen te profiteren. Dit zou de verwachte inkomsten uit de afschaffing van de hypotheekrenteaftrek verminderen. Alle partijen hebben er echter voor gekozen om deze maatregel te combineren met beleid om verschuivingen tussen inkomstenbelastingboxen te voorkomen en zo grondslagerosie tegen te gaan.

12.6.6 Vermogensbelasting

Bij invoering van een vermogensbelasting kan de structurele opbrengst afwijken, door verminderde vermogensopbouw of uitholling van de grondslag. Hiervoor wordt gekeken naar de effectieve tarieven op vermogensrendement, waarbij cumulatie van de vermogensbelasting met de tarieven in box 2, box 3 en de vennootschapsbelasting wordt meegewogen. Bij hoge effectieve tarieven wordt een groter gedragseffect verondersteld, waardoor de structurele opbrengst lager is dan in 2030. Invoering van een vermogensbelasting brengt uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee. Er is deze KiK geen rekening gehouden met een anticumulatiebepaling, waardoor het mogelijk is dat de belasting hoger wordt dan het inkomen en wordt ingeteerd op het vermogen. Dit is juridisch gezien kwetsbaar.

12.6.7 Interactie AOW en tweedepijlerpensioenen

Het effect van de AOW-franchise op de pensioenopbouw is meegenomen in de analyse. Het tweedepijlerpensioen wordt opgebouwd over het deel van het inkomen boven de AOW-franchise, omdat de AOW-uitkering al een basispensioen biedt over het eerste deel van het inkomen. Zo sluit het aanvullend pensioen in de tweede pijler aan op de AOW-uitkering in de eerste pijler. De AOW-franchise is gekoppeld aan de bruto-AOW-uitkering. Wanneer de uitkering stijgt, stijgt de franchise mee en daalt de premie-inleg door de kleinere pensioengrondslag. Deze wisselwerking is expliciet opgenomen als losse maatregel wanneer die in 2030 een budgettair effect heeft van minstens 0,2 mld euro.

Het effect van de AOW-franchise op de pensioenopbouw is mede afhankelijk van het premiebeleid van sociale partners. Gewoonlijk leidt een hogere bruto-AOW-uitkering ook tot een hogere netto-AOW-uitkering, maar als gevolg van het gehele partijpakket kunnen die twee uit elkaar lopen. In dat geval wordt aangenomen dat sociale partners de pensioenpremiepercentages zullen aanpassen, zodat het aanvullend pensioen in de tweede pijler blijft aansluiten op de netto-AOW-uitkering. Sociale partners houden voor hun premiebeleid mogelijk ook rekening met andere factoren, dus het veronderstelde gedragseffect is onderhevig aan onzekerheid. Het veronderstelde gedragseffect is meegenomen wanneer het in 2030 een budgettair effect heeft van minstens 0,2 mld euro.

13 Bijlagen per partij

13.1 GroenLinks-PvdA

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door GroenLinks-PvdA aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. Daarnaast bevat deze paragraaf een overzicht van alle normeringen op het gebied van klimaat en stikstof in het partijpakket. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.1.1 Uitgaven

GroenLinks-PvdA intensiveert per saldo 15,0 mld euro in de overheidsuitgaven in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Wml verhogen met 5,7% (GL-PvdA_102_a, GL-PvdA_102_b, GL-PvdA_102_c, GL-PvdA_102_d, GL-PvdA_102_e, GL-PvdA_102_f, GL-PvdA_102_g, GL-PvdA_102_h)**
GroenLinks-PvdA verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 5,7%. Het gemiddeld bruto-wml (exclusief vakantiegeld) in 2030 is 18,00 euro per uur. Alle sociale uitkeringen, zoals AOW, arbeidsongeschiktheid en bijstand, en de huurtoeslag worden hieraan gekoppeld. Dit is een intensivering van 5,3 mld euro.
- **Introduceren verzilverbare basiskorting (GL-PvdA_234_b)**
GroenLinks-PvdA voert een verzilverbare basiskorting in. De basiskorting bedraagt 2.320 euro per huishouden en wordt met 2.400 euro verhoogd voor een alleenstaande ouder. De korting wordt met 3.840 euro verhoogd per kind tussen de 0 en 5 jaar, met 4.080 euro per kind tussen de 6 en 11 jaar en met 4.320 euro per kind tussen de 12 en 17 jaar. De heffingskorting wordt pas met het belastbaar inkomen verrekend na verrekening van andere heffingskortingen. Dit is een intensivering van 4,0 mld euro in 2030 en 2,0 mld euro structureel. Het betreft hierbij het deel van de basiskorting dat na verrekening leidt tot uitkering, het overige deel is een lastenverlichting (GL-PvdA_234_b).
- **Hervorming kinderopvang (GL-PvdA_101)**
GroenLinks-PvdA introduceert vier dagen gratis dagopvang voor kinderen jonger dan vier jaar en maakt de buitenschoolse opvang voor 4- tot en met 12-jarigen gratis. De maatregel groeit tot 2032 in. Daarnaast laat GroenLinks-PvdA de arbeidseis vervallen. Per saldo is dit een intensivering van 2,6 mld euro in 2030 en 3,9 mld euro structureel. De maatregel gaat gepaard met juridische risico's en is uitvoeringstechnisch complex. Daarnaast kan de hogere vraag naar kinderopvang resulteren in langere wachtlijsten in plaats van het gebruik van kinderopvang, vanwege de krapte op de arbeidsmarkt.
- **Verlengen WW-duur (GL-PvdA_107)**
GroenLinks-PvdA verlengt de maximale WW-duur tot twee jaar. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (GL-PvdA_105)**
GroenLinks-PvdA schaft de kostendelersnorm in de Participatiewet af. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Terugdraaien afschaffing tegemoetkoming arbeidsongeschikten (GL-PvdA_108)**
GroenLinks-PvdA draait het afschaffen van de tegemoetkoming arbeidsongeschikten voor zorgkosten terug. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verlengen kortdurende WW (GL-PvdA_110)**
GroenLinks-PvdA verlengt de basisduur van de WW. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.

- **Uitbreiden beschutte werkplekken en intensiveren sociale ontwikkelbedrijven (GL-PvdA_112)**
GroenLinks-PvdA breidt het aantal beschutte werkplekken uit met 5500 plekken en intensificeert daarnaast in sociale ontwikkelbedrijven. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensiveren verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen (uitkeringen) (GL-PvdA_217_b)**
GroenLinks-PvdA breidt de verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering in het basispad voor zelfstandigen zonder personeel uit naar een uitkeringshoogte van maximaal 100% van het minimumloon en een wachttijd van 6 maanden. De arbeidsongeschiktheidsuitkeringen als gevolg van deze maatregel zijn in 2030 een intensivering van 0,1 mld euro en op lange termijn een intensivering van 1,2 mld euro.
- **Afschaffen zorgtoeslag (GL-PvdA_114)**
GroenLinks-PvdA schaft de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 8,4 mld euro.
- **Afschaffen kinderbijslag (GL-PvdA_103)**
GroenLinks-PvdA schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,7 mld euro.
- **Afschaffen kindgebonden budget (GL-PvdA_104)**
GroenLinks-PvdA schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 4,5 mld euro.
- **Verlagen dubbele algemene heffingskorting in de bijstand (GL-PvdA_220_b)**
GroenLinks-PvdA beperkt de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de bijstand tot eenmaal de algemene heffingskorting. De overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting wordt hierdoor ook afgeschaft. De maatregel is een ombuiging van 0,4 mld euro in 2030. Structureel is de opbrengst nul, omdat afschaffing per 2039 onderdeel is van het basispad.
- **Doorwerking matigen huurontwikkeling en reguleren huurmarkt op huurtoeslag (GL-PvdA_117)**
GroenLinks-PvdA breidt het gereguleerde huursegment uit tot woningen met 250 woningwaardestelselpunten, en beperkt de huurverhoging voor alle zittende huurders tot het minimum van de gemiddelde cao-loonstijging en inflatie in het voorgaande jaar. De lagere huurverhoging leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro op de huurtoeslag.
- **Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (effect op uitkeringen) (GL-PvdA_109_a)**
GroenLinks-PvdA voert een quotum in voor doelgroepbanen van 5% voor bedrijven met meer dan 25 werknemers. Dit leidt tot heffingsinkomsten door boetes (GL-PvdA_109_b). Daarnaast is sprake van een besparing op de uitkeringen van 0,1 mld euro.
- **Eerder toegang arbeidsmarkt voor asielzoekers (GL-PvdA_146_b)**
GroenLinks-PvdA geeft asielzoekers een half jaar eerder toegang tot de arbeidsmarkt. Dit leidt tot een beperkte ombuiging.

Zorg

- **Alle artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (GL-PvdA_126)**
GroenLinks-PvdA verplicht alle artsen tot loondienst en brengt medisch specialisten onder het bezoldigingsmaximum van de WNT. Vanwege de afkoop van goodwill is dit een intensivering van 0,7 mld euro in 2030. Structureel betreft dit een ombuiging van 1,1 mld euro. Het bedrag dat gemoeid is met het afkopen van goodwill kan bij de rechter hoger of lager uitvallen.
- **Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles, kinderbrillen, anticonceptie en PrEP (GL-PvdA_121)**
GroenLinks-PvdA breidt het basispakket in de Zvw uit met periodieke controles voor tandheelkundige zorg, kinderbrillen, anticonceptie en PreExpositie Profylaxe (PrEP) middelen. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.

- **Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (GL-PvdA_292_b, GL-PvdA_292_d)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 1,3 mld euro in het gemeentefonds (GL-PvdA_292_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro in Wmo en 0,2 mld euro in jeugdzorg.
- **Verhoging zorglonen lage- en middeninkomens via een bestuurlijk akkoord (GL-PvdA_119)**
GroenLinks-PvdA heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten om de lonen te verhogen van zorgwerknemers met lage- en middeninkomens. Dit is een intensivering in de Zvw, de Wlz en de Wmo. In totaal is dit een intensivering van 0,4 mld euro in 2030.
- **Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (GL-PvdA_124)**
GroenLinks-PvdA heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten voor de ziekenhuiszorg, huisartsenzorg, wijkverpleging en de geestelijke gezondheidszorg, met een generiek macrobeheersinstrument (mbi) als stok achter de deur. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,3 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (GL-PvdA_292_a)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 1,3 mld euro in het gemeentefonds, onder meer met het oog op de jeugdzorg, gemeentelijke procedures voor woningbouw, het harmoniseren van gemeentelijke minimaregelingen en bibliotheken. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,8 mld euro) en deels bij zorg.
- **Verbeteren dienstverlening en ICT van uitvoeringsorganisaties (GL-PvdA_132)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het verbeteren van de dienstverlening en ICT van uitvoeringsorganisaties. Vanaf 2031 is deze intensivering nul.
- **Intensivering provinciefonds (openbaar bestuur) (GL-PvdA_292_c)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro in het provinciefonds met het oog op het terugdraaien van de ombuigingen op het regionaal openbaar vervoer. Omdat provincies vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het provinciefonds, is verondersteld dat de intensivering neerslaat bij openbaar bestuur.

Onderwijs

- **Verhogen lumpsum po, vo, mbo en ho (GL-PvdA_138)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lumpsum van het po, vo, mbo en ho. Dit is een taakstellende intensivering van 1,4 mld euro.
- **Verhogen basisbeurs voor uitwonende studenten en gelijktrekken aanvullende beurs mbo met hoger onderwijs (GL-PvdA_134)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de basisbeurs voor uitwonende studenten met 164 euro per maand. Daarnaast wordt de vormgeving van de aanvullende beurs in het mbo gelijkgetrokken met het hoger onderwijs (het maximale bedrag, de vrije voet en het kortingspercentage), de beurs blijft wel een gift voor mbo-niveau 1 en 2 en een prestatiebeurs voor de overige studenten. In totaal is dit een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Intensivering innovatie en wetenschap (onderwijs) (GL-PvdA_142_b)**
GroenLinks-PvdA intensificeert cumulatief 10,0 mld euro in innovatie en wetenschap gedurende tien jaar (GL-PvdA_142_a). In 2030 is dit een intensivering van 0,5 mld euro in onderwijs.
- **Maximale klassengrootte in po (GL-PvdA_135)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met als doel de maximale klassengrootte bij scholen met een positieve achterstandsscore en bij klassen met beginnende docenten te verlagen naar 21 leerlingen. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro in 2030 en 0,5 mld euro structureel.

- **Intensieve lesprogramma's in po (GL-PvdA_136)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs ten behoeve van intensieve lesprogramma's voor leerlingen met een onderwijsachterstand. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Herinvoeren en verhogen subsidie brede brugklassen (GL-PvdA_137)**
GroenLinks-PvdA herintroduceert en verhoogt de subsidie voor brede brugklassen. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Hervorming kinderopvang (ombuiging GOAB) (GL-PvdA_101_c)**
GroenLinks-PvdA laat de gedeeltelijk dubbele financieringsstroom met het gemeentelijke onderwijsachterstandbeleid die ontstaat door het loslaten van de arbeidseis (GL-PvdA_101) vervallen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2030 en 0,3 mld euro structureel.
- **Gedeeltelijke overheveling tweede naar eerste geldstroom (GL-PvdA_140)**
GroenLinks-PvdA hevelt 0,4 mld euro over van de tweede geldstroom (subsidies van de NWO en KNAW) naar de eerste geldstroom (de lumpsum) voor hogeronderwijsinstellingen, met het oog op meer fundamenteel onderzoek. Per saldo heeft deze maatregel geen budgettair effect.

Overdrachten aan bedrijven

- **Intensivering innovatie en wetenschap (overdrachten aan bedrijven) (GL-PvdA_142_a)**
GroenLinks-PvdA intensificeert cumulatief 10,0 mld euro in innovatie en wetenschap gedurende tien jaar (GL-PvdA_142_b). In 2030 is dit een intensivering van 0,5 mld euro in overdrachten aan bedrijven.
- **Intensivering woningbouw (GL-PvdA_214)**
GroenLinks-PvdA intensificeert cumulatief 2,6 mld euro in woningbouw tot en met 2034. In 2030 is dit een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering innovatiefonds (GL-PvdA_130)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro in het innovatiefonds.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (GL-PvdA_143)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 1,3 mld euro in ontwikkelingssamenwerking, onder meer met het oog op internationale klimaatfinanciering.
- **Uitbreiding diplomatiek postennetwerk (GL-PvdA_144)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro in de uitbreiding van het diplomatieke postennetwerk.

Veiligheid

- **Intensivering politie, justitie, sociale advocatuur (GL-PvdA_145)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de politie, justitie, het Openbaar Ministerie en de sociale advocatuur.

Bereikbaarheid

- **Intensivering infrastructuur (ov, fiets, recreatie en vaarwegen) (GL-PvdA_149)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 2 mld euro in de aanleg en grootschalig onderhoud van ov, fietspaden en voorzieningen, wandel en recreatiepaden en vaarwegen. Vanaf 2037 wordt de intensivering gereduceerd tot 0,7 mld euro.
- **Invoeren kilometerheffing (in- en uitvoeringskosten) (GL-PvdA_263_i, GL-PvdA_263_j)**
GroenLinks-PvdA voert een kilometerheffing in die varieert naar plaats, tijd, brandstofsoort en gewicht. De heffing gaat gepaard met tijdelijke invoeringskosten en structurele afschrijvings- en uitvoeringskosten. Dit is een intensivering van 1,5 mld euro in 2030 en van 0,8 mld euro structureel.

- **Intensivering voor onbeperkt reizen in daluren ov (GL-PvdA_151)**
GroenLinks-PvdA voert tijdelijk een ov-abonnement in waarmee reizigers voor 49 euro per maand onbeperkt buiten de spits kunnen reizen. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro in 2030 en 0 structureel.
- **Ombuiging aanleg wegen (Mobiliteitsfonds) (GL-PvdA_152)**
GroenLinks-PvdA voert een ombuiging door van 0,4 mld euro in 2030 en 0,3 mld euro structureel op de aanleg van wegen uit het Mobiliteitsfonds.

Defensie

- **Intensivering defensie (GL-PvdA_153)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 6,3 mld euro in defensie in 2030. Deze intensivering is verdeeld over uitgaven aan militaire steun aan Oekraïne (2,0 mld euro), R&D (1,0 mld euro) en een generieke intensivering (3,3 mld euro). Voor de generieke intensivering is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij meer personeel (1,7 mld euro) en defensiematerieel (1,7 mld euro). Dit loopt op tot structureel 8,4 mld euro vanaf 2032. De uitgaven aan militaire steun aan Oekraïne zijn nul vanaf 2032.

Klimaat en milieu

- **Intensivering beëindiging en verplaatsing van veehouderijbedrijven in bufferzones (GL-PvdA_184)**
GroenLinks-PvdA intensificeert in beëindiging en verplaatsing van veehouderijen in een bufferzone van 1 km rond stikstofgevoelige natuur waar stikstofemissies minstens 70 procent moeten worden gereduceerd. Veehouderijen worden gedwongen uitgekocht als dat nodig is om het doel te halen. De intensivering bedraagt 6,5 mld euro tot en met 2034; in 2030 is dit een intensivering van 1,0 mld euro.
- **Intensivering verduurzaming industrie (GL-PvdA_166)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in de verduurzaming van de industrie.
- **Financiële compensatie CO₂-opslag, normering landschapselementen en normering waterpeil (GL-PvdA_183)**
GroenLinks-PvdA voert normeringen in van 5% landschapselementen op landbouwgrond en van het waterpeil. Dit wordt gecombineerd met een financiële compensatie voor CO₂-opslag. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering wijkaanpak verduurzaming (GL-PvdA_199)**
GroenLinks-PvdA intensificeert cumulatief 4,5 mld euro tot en met 2034 in een wijkaanpak voor verduurzaming van de gebouwde omgeving. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro in 2030.
- **Intensivering natuuruitbreiding en -herstel (GL-PvdA_194)**
GroenLinks-PvdA intensificeert in natuuruitbreiding en -herstel, onder meer door inrichtingsmaatregelen ten behoeve van het doelbereik van de Kaderrichtlijn Water. De intensivering bedraagt cumulatief 2,0 mld euro tot en met 2034. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro in 2030.
- **Intensivering SDE++ (GL-PvdA_165_a)**
GroenLinks-PvdA verhoogt tijdelijk de uitgaven aan de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) met 0,3 mld euro. Dit is gericht op tweerichtingscontracten (contracts for difference) voor wind op zee en voor overige hernieuwbare energiebronnen. Vanaf 2042 is deze intensivering nul.
- **Intensivering in oprichting Rijksgrondbank (GL-PvdA_156)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro in de op te richten Rijksgrondbank.
- **Intensivering omschakelfonds naar biologische landbouw (GL-PvdA_186)**
GroenLinks-PvdA intensificeert cumulatief 1,3 mld euro tot en met 2034 voor een omschakelfonds naar biologische landbouw. Dit is een intensivering van 0,2 mld in 2030.

- **Intensivering warmtenetten (GL-PvdA_200)**
GroenLinks-PvdA verhoogt het budget van de Warmtenetten Investeringsubsidie. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030 en nul euro vanaf 2035.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (GL-PvdA_155)**
GroenLinks-PvdA buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om, die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector. In 2030 is dit een ombuiging van 1,4 mld euro, vanaf 2031 is dit nul.
- **Ombuiging kerncentrales (GL-PvdA_154)**
GroenLinks-PvdA buigt het budget voor de bouw van kerncentrales volledig om. Dit is een ombuiging van 1,3 mld euro in 2030, en cumulatief 13,9 mld euro. Omdat de middelen in het Klimaatfonds incidenteel staan begroot, is de structurele ombuiging nul vanaf 2036.

Overig

- **Intensivering media, kunst en cultuur (GL-PvdA_212)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,3 mld euro in media, kunst en cultuur, waaronder in de nationale en regionale omroepen.
- **Lagere rente-inkomsten corporatieleningen (GL-PvdA_291_b)**
Het verstrekken van leningen aan corporaties voor woningbouw (GL-PvdA_291_a) zorgt voor rente-inkomsten voor de overheid die een deel van de rente-uitgaven voor de aangegeven schuld dekken. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro op overige uitgaven in 2030 en 0,2 mld euro structureel.

13.1.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- **Leningen aan corporaties voor woningbouw (overheidsschuld) (GL-PvdA_291_a)**
GroenLinks-PvdA verstrekt leningen aan woningcorporaties waarmee zij 30% van de stichtingskosten van nieuwbouw tegen een rente van 1% kunnen financieren. Dit verhoogt de EMU-schuld met 6,8 mld euro in 2030 en structureel met 15,0 mld euro in 2041.
- **Oprichten investeringsinstelling (GL-PvdA_213)**
GroenLinks-PvdA richt een investeringsinstelling op voor maatschappelijk relevante investeringen. De storting voor het startkapitaal van de instelling verhoogt de overheidsschuld met 6,0 mld euro.
- **Intensivering Waarborgfonds Sociale Woningbouw (GL-PvdA_290)**
GroenLinks-PvdA verruimt de mogelijkheden voor corporaties om via het Waarborgfonds Sociale Woningbouw leningen af te sluiten. De storting in dit fonds verhoogt de EMU-schuld met 4,0 mld euro in 2030 en structureel met 10,0 mld euro in 2036.

Tabel 13.1.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	-4,7
Wml verhogen met 5,7% (GL-PvdA_102_a, GL-PvdA_102_b, GL-PvdA_102_c, GL-PvdA_102_d, GL-PvdA_102_e, GL-PvdA_102_f, GL-PvdA_102_g, GL-PvdA_102_h)	5,3
Introduceren verzilverbare basiskorting (GL-PvdA_234_b)	4,0
Hervorming kinderopvang (GL-PvdA_101)	2,6
Verlengen WW-duur (GL-PvdA_107)	0,5
Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (GL-PvdA_105)	0,4
Terugdraaien afschaffing tegemoetkoming arbeidsongeschikten (GL-PvdA_108)	0,2

Verlengen kortdurende WW (GL-PvdA_110)	0,2
Uitbreiden beschutte werkplekken en intensiveren sociale ontwikkelbedrijven (GL-PvdA_112)	0,2
Intensiveren verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen (uitkeringen) (GL-PvdA_217_b)	0,1
Afschaffen zorgtoeslag (GL-PvdA_114)	-8,4
Afschaffen kinderbijslag (GL-PvdA_103)	-4,7
Afschaffen kindgebonden budget (GL-PvdA_104)	-4,5
Verlagen dubbele algemene heffingskorting in de bijstand (GL-PvdA_220_b)	-0,4
Doorwerking matigen huurontwikkeling en reguleren huurmarkt op huurtoeslag (GL-PvdA_117)	-0,1
Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (effect op uitkeringen) (GL-PvdA_109_a)	-0,1
Eerder toegang arbeidsmarkt voor asielzoekers (GL-PvdA_146_b)	0,0
Zorg	1,9
Alle artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (GL-PvdA_126)	0,7
Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles, kinderbrillen, anticonceptie en PrEP (GL-PvdA_121)	0,5
Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (GL-PvdA_292_b, GL-PvdA_292_d)	0,5
Verhoging zorglonen lage- en middeninkomens via een bestuurlijk akkoord (GL-PvdA_119)	0,4
Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (GL-PvdA_124)	-0,3
Openbaar bestuur	1,2
Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (GL-PvdA_292_a)	0,8
Verbeteren dienstverlening en ICT van uitvoeringsorganisaties (GL-PvdA_132)	0,2
Intensivering provinciefonds (openbaar bestuur) (GL-PvdA_292_c)	0,2
Onderwijs	3,0
Verhogen lumpsum po, vo, mbo en ho (GL-PvdA_138)	1,4
Verhogen basisbeurs voor uitwonende studenten en gelijktrekken aanvullende beurs mbo met hoger onderwijs (GL-PvdA_134)	0,6
Intensivering innovatie en wetenschap (onderwijs) (GL-PvdA_142_b)	0,5
Maximale klassengrootte in po (GL-PvdA_135)	0,3
Intensieve lesprogramma's in po (GL-PvdA_136)	0,2
Herinvoeren en verhogen subsidie brede brugklassen (GL-PvdA_137)	0,2
Hervorming kinderopvang (ombuiging GOAB) (GL-PvdA_101_c)	-0,2
Gedeeltelijke overheveling tweede naar eerste geldstroom (GL-PvdA_140)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	1,1
Intensivering innovatie en wetenschap (overdrachten aan bedrijven) (GL-PvdA_142_a)	0,5
Intensivering woningbouw (GL-PvdA_214)	0,4
Intensivering innovatiefonds (GL-PvdA_130)	0,2
Internationale samenwerking	1,5
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (GL-PvdA_143)	1,3
Uitbreiding diplomatiek postennetwerk (GL-PvdA_144)	0,2

Veiligheid	0,2
Intensivering politie, justitie, sociale advocatuur (GL-PvdA_145)	0,2
Bereikbaarheid	3,6
Intensivering infrastructuur (ov, fiets, recreatie en vaarwegen) (GL-PvdA_149)	2,0
Invoeren kilometerheffing (in- en uitvoeringskosten) (GL-PvdA_263_i, GL-PvdA_263_j)	1,5
Intensivering voor onbeperkt reizen in daluren ov (GL-PvdA_151)	0,5
Ombuiging aanleg wegen (Mobiliteitsfonds) (GL-PvdA_152)	-0,4
Defensie	6,3
Intensivering defensie (GL-PvdA_153)	6,3
Klimaat en milieu	0,7
Intensivering beëindiging en verplaatsing van veehouderijbedrijven in bufferzones (GL-PvdA_184)	1,0
Intensivering verduurzaming industrie (GL-PvdA_166)	0,4
Financiële compensatie CO ₂ -opslag, normering landschapselementen en normering waterpeil (GL-PvdA_183)	0,4
Intensivering wijkaanpak verduurzaming (GL-PvdA_199)	0,4
Intensivering natuuruitbreiding en -herstel (GL-PvdA_194)	0,3
Intensivering SDE++ (GL-PvdA_165_a)	0,3
Intensivering in oprichting Rijksgrondbank (GL-PvdA_156)	0,2
Intensivering omschakelfonds naar biologische landbouw (GL-PvdA_186)	0,2
Intensivering warmtenetten (GL-PvdA_200)	0,2
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (GL-PvdA_155)	-1,4
Ombuiging kerncentrales (GL-PvdA_154)	-1,3
Overig	0,2
Intensivering media, kunst en cultuur (GL-PvdA_212)	0,3
Lagere rente-inkomsten corporatieleningen (GL-PvdA_291_b)	-0,1
EMU-schuld direct	16,8
Leningen aan corporaties voor woningbouw (overheidsschuld) (GL-PvdA_291_a)	6,8
Oprichten investeringsinstelling (GL-PvdA_213)	6,0
Intensivering Waarborgfonds Sociale Woningbouw (GL-PvdA_290)	4,0

13.1.3 Lasten

GroenLinks-PvdA verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 13,2 mld euro in 2030. De verhoging is opgebouwd uit een verlaging van 13,8 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 23,7 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 3,2 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Introduceren verzilverbare basiskorting (GL-PvdA_234_a)**
GroenLinks-PvdA voert een verzilverbare basiskorting in. De basiskorting bedraagt 2.320 euro per huishouden en wordt met 2.400 euro verhoogd voor een alleenstaande ouder. De korting wordt met 3.840 euro verhoogd per kind tussen de 0 en 5 jaar, met 4.080 euro per kind tussen de 6 en 11 jaar en met 4.320 euro per kind tussen de 12 en 17 jaar. De heffingskorting wordt pas met het belastbaar inkomen verrekend na verrekening van andere heffingskortingen. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 31,4 mld euro in 2030 en 33,8 mld euro structureel. Het betreft hierbij het deel van de basiskorting dat via de belasting wordt verrekend.
- **Introduceren ouderenvoordeel (GL-PvdA_220_d)**
GroenLinks-PvdA introduceert een ouderenvoordeel van 3.322 euro voor AOW-gerechtigden met een verzamelinkomen tot 45.000 euro. Vanaf dat inkomen wordt het voordeel met 10% afgebouwd. Het ouderenvoordeel is gelijk aan de algemene heffingskorting voor niet-AOW-gerechtigden. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 10,3 mld euro.
- **Verhogen maximumbedrag, afbouwpunt en afbouwpercentage algemene heffingskorting (GL-PvdA_220_a)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de algemene heffingskorting met 240 euro. Het inkomen waarbij de afbouw van de algemene heffingskorting start, wordt verhoogd naar 45.000 euro en het afbouwpercentage naar 10%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 3,1 mld euro in 2030 en 4,6 mld euro structureel.
- **Verlagen Aof-premie kleine werkgevers (GL-PvdA_222)**
GroenLinks-PvdA verlaagt de Aof-premie voor werkgevers met minder dan 25 werknemers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 1,5 mld euro.
- **Verlagen AWF-premie vaste contracten (GL-PvdA_232)**
GroenLinks-PvdA verlaagt de AWF-premie voor werkgevers van werknemers met een vast contract. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 1,5 mld euro.
- **Verplichten pensioenopbouw zelfstandigen (GL-PvdA_223)**
GroenLinks-PvdA verplicht zelfstandigen om tot een inkomen van 90.000 euro pensioen op te bouwen met een premiepercentage van 10%. Het toegenomen gebruik van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverlichting voor bedrijven van 1,2 mld euro in 2030. De hogere pensioenpremie-inleg zorgt later voor hogere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverzwaring van 0,3 mld euro.
- **Verplichten pensioenopbouw werknemers zonder pensioenregeling (GL-PvdA_224)**
GroenLinks-PvdA verplicht werknemers die nog niet verplicht pensioen opbouwen om tot een inkomen van 90.000 euro pensioen op te bouwen met een premiepercentage van 15%. Werkgevers betalen tweederde van de pensioenpremies en stellen de lonen bij. Het toegenomen gebruik van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverlichting voor gezinnen van 1,2 mld euro in 2030. De hogere pensioenpremie-inleg zorgt later voor hogere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverzwaring van 0,3 mld euro.
- **Verhogen alleenstaande ouderenkorting (GL-PvdA_221)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de alleenstaandeouderenkorting met 663 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,1 mld euro.
- **Verruiming WBSO (GL-PvdA_256_b)**
GroenLinks-PvdA verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 1,0 mld euro.

- **Afschaffen maximumpremieregrens IAB en verschuiven van de nominale premie naar de IAB (Zvw) (GL-PvdA_236)**

GroenLinks-PvdA schaft de maximumpremieregrens voor de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) in de Zorgverzekeringswet (Zvw) af en compenseert dit met een lagere IAB-premie. Daarnaast verlaagt GroenLinks-PvdA de nominale zorgpremie naar 600 euro per jaar en compenseert dit met een hogere IAB-premie. De maatregel is budgetneutraal maar betekent een verschuiving van lasten van gezinnen naar bedrijven van 14,2 mld euro. Omdat GroenLinks-PvdA de collectieve middelen in de Zvw aanpast zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.

- **Introduceren vijfsschijvenstelsel (GL-PvdA_218)**

GroenLinks-PvdA introduceert een vijfsschijvenstelsel voor personen onder de AOW-leeftijd:

Belastbaar inkomen	Tarief
tot 30.000 euro	30%
30.000 – 40.000 euro	40%
40.000 – 70.000 euro	45%
70.000 – 100.000 euro	49,5%
vanaf 100.000 euro	55%

Alle schijfgrenzen worden tussen 2027 en 2030 bevroren. Voor personen boven de AOW-leeftijd geldt in de eerste schijf van het vijfsschijvenstelsel een lager tarief, omdat zij in die schijf - evenals in het huidige stelsel - geen AOW-premie betalen. Per saldo is dit een lastenverzwaring voor gezinnen van 10,4 mld euro in 2030 en 13,7 mld euro structureel.

- **Verlagen arbeidskorting (GL-PvdA_235)**

GroenLinks-PvdA verandert de vormgeving van de arbeidskorting. De korting bouwt op vanaf nul euro aan arbeidsinkomen met een percentage van 40% van het arbeidsinkomen en bedraagt maximaal 4.444 euro bij een arbeidsinkomen van 11.110 euro. De korting bouwt af vanaf een arbeidsinkomen van 45.000 euro met 10% naar nul euro bij een arbeidsinkomen van 89.440 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 10,0 mld euro.

- **Afschaffen ouderenkorting (GL-PvdA_220_e)**

GroenLinks-PvdA schaft de ouderenkorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 5,5 mld euro.

- **Afschaffen algemene heffingskorting voor AOW-gerechtigden (GL-PvdA_220_f)**

GroenLinks-PvdA schaft de algemene heffingskorting af voor AOW-gerechtigden. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,7 mld euro.

- **Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (GL-PvdA_233)**

GroenLinks-PvdA verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar 90.000 euro. De beperking van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,1 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom tot een kleinere lastenverzwaring van 0,1 mld euro.

- **Werkgeversheffing op loon boven WNT-norm (GL-PvdA_229)**

GroenLinks-PvdA introduceert een werkgeversheffing van 15% op loon boven het bezoldigingsmaximum volgens de Wet normering topinkomens (WNT-norm). Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,4 mld euro.

- **Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (GL-PvdA_297)**

In het pakket van GroenLinks-PvdA stijgt de AOW-franchise. Hierdoor krimpt de pensioenpremiegrondslag. Het verminderd gebruik van pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt dit effect daarom juist tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro.

- **Afschaffen mkb-winstvrijstelling (GL-PvdA_227)**
GroenLinks-PvdA schaft de mkb-winstvrijstelling in tien jaar af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld in 2030 en 2,1 mld euro structureel.
- **Wml met 5,7% verhogen (effect op bedrijven via maximumpremiegrens werknemersverzekeringen) (GL-PvdA_102_i)**
GroenLinks-PvdA verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 5,7%. De hoogte van de maximumpremiegrens van de werknemersverzekeringen wordt hieraan gekoppeld. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (heffingsinkomsten) (GL-PvdA_109_b)**
GroenLinks-PvdA voert een quotum in voor doelgroepbanen van 5% voor bedrijven met meer dan 25 werknemers. Dit leidt tot heffingsinkomsten door boetes voor werkgevers die zich niet aan het quotum houden. De maatregel leidt tot een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Daarnaast is sprake van een besparing op de uitkeringen (GL-PvdA_109_a).
- **Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (GL-PvdA_231)**
GroenLinks-PvdA voert een inwonerschapsfictie voor de inkomstenbelasting na emigratie in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.
- **Intensiveren verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen (premies) (GL-PvdA_217_a)**
GroenLinks-PvdA breidt de verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering in het basispad voor zelfstandigen zonder personeel uit naar een uitkeringshoogte van maximaal 100% van het minimumloon en een wachttijd van 6 maanden. De premies die hiervoor geïnd worden zijn in 2030 een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor bedrijven en op lange termijn een lastenverzwaring van 1,2 mld euro voor bedrijven.

Vermogen en winst

- **Verhogen EIA, MIA en VAMIL en tegengaan grondslag-leenstructuur (GL-PvdA_257)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de energie-investeringsaftrek (EIA), de milieu-investeringsaftrek (MIA) en de willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) in de vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting. Daarnaast wordt het gebruik van de 'grondslag-leenconstructie' tegengegaan door de EIA en MIA te maximeren tot de daadwerkelijk gemaakte winst van een ondernemer in de inkomstenbelasting. Per saldo is dit een lastenverlichting voor bedrijven van 1,5 mld euro.
- **Vrijstelling vpb voor woningcorporaties (GL-PvdA_248)**
GroenLinks-PvdA voert een vrijstelling in de vennootschapsbelasting in voor woningcorporaties. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,3 mld euro. De maatregel brengt juridische risico's mee vanwege EU-staatssteunkaders.
- **Introduceren vermogensbelasting box 2 en box 3 en ondernemingsvermogen box 1 (GL-PvdA_243)**
GroenLinks-PvdA introduceert een vermogensbelasting van 1% over het ondernemingsvermogen en het vermogen in box 2 en box 3 met een belastingvrij vermogen van 1 mln euro. Schulden in box 3 zijn niet aftrekbaar. De maatregel is een lastenverzwaring van 1,9 mld euro voor gezinnen en 3,2 mld euro voor bedrijven. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.
- **In twaalf jaar uitfasen hypotheekrenteaftrek (GL-PvdA_219)**
GroenLinks-PvdA faseert de hypotheekrenteaftrek in twaalf jaar uit, waardoor deze in 2030 voor een derde is afgeschaft. De partij voorkomt hierbij de mogelijkheid om de eigenwoningschuld in box 3 af te trekken. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,2 mld euro in 2030 en 14,8 mld euro structureel.

- **Uniformeren erf- en schenkbelasting (GL-PvdA_252)**
GroenLinks-PvdA uniformeert de tarieven en vrijstellingen binnen de erf- en schenkbelasting. Tot 150.000 euro geldt een tarief van 30%, daarboven geldt een tarief van 40%. Deze tarieven zijn gelijk voor alle erfgenamen. Daarnaast genieten alle erfgenamen eenzelfde vrijstelling ter hoogte van €33.775. Partners en kinderen met een beperking vormen hierop een uitzondering, voor hen blijven de huidige hogere vrijstellingen behouden. Per saldo is dit een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,9 mld euro.
- **Verhogen tarief vennootschapsbelasting (GL-PvdA_259)**
GroenLinks-PvdA verhoogt het hoge tarief in de vennootschapsbelasting in acht jaar naar 30%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 2,5 mld euro in 2030 en 4,9 mld euro structureel.
- **Rente op schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar in de vermogensaanwasbelasting (GL-PvdA_241)**
GroenLinks-PvdA maakt de rente op schulden boven 100.000 euro in box 3 niet verrekenbaar met de rendementen op het vermogen voor de bepaling van de grondslag. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,1 mld euro.
- **Afschaffen bedrijfsopvolgingsregeling en doorschuifregeling (GL-PvdA_239)**
GroenLinks-PvdA schaft de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) en de doorschuifregeling (DSR) af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,1 mld euro.
- **Afschaffen inkoopfaciliteit dividendbelasting (GL-PvdA_249)**
GroenLinks-PvdA schaft de vrijstelling in de dividendbelasting voor het inkopen van eigen aandelen af. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 1,0 mld euro. Een deel van de lastenverzwaring zal ook bij bedrijven terecht komen, dit is niet apart opgenomen omdat de omvang en samenstelling van de te verwachten gedragseffecten een hoge onzekerheid kent.
- **Invoeren grondwaardebelasting (GL-PvdA_255)**
GroenLinks-PvdA voert een belasting in over de grondwaarde van percelen met een waarde vanaf 1,0 mln euro. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro. Deze maatregel vereist het opzetten van een aanvullende registratie voor de waarde van grond en leidt mogelijk tot uitvoeringsproblemen bij de Belastingdienst.
- **Box 3-inkomen progressief belasten (GL-PvdA_242)**
GroenLinks-PvdA belast inkomen in box 3 progressief door dit inkomen op te tellen bij het inkomen in box 1. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,0 mld euro.
- **Invoeren financiële transactiebelasting (GL-PvdA_251)**
GroenLinks-PvdA voert een financiële transactiebelasting in met een tarief van 0,4% op aandelentransacties van beursgenoteerde bedrijven met een marktkapitalisatie van minimaal 1 mld euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro en voor het buitenland van 0,6 mld euro.
- **Afschaffen KIA (GL-PvdA_240)**
GroenLinks-PvdA schaft de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (KIA) in de inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro.
- **Beperken renteaftrekbeperking in de vpb (GL-PvdA_246)**
GroenLinks-PvdA beperkt de generieke renteaftrekbeperking in de vennootschapsbelasting van 24,5% naar 20% boven 1 mln euro. Ook voert GroenLinks-PvdA een antifragmentatie maatregel in zoals voorgesteld in het Belastingplan 2025. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen aftrekbaarheid kosten voor deelneming in de vpb (GL-PvdA_247)**
GroenLinks-PvdA schaft de aftrekbaarheid van kosten voor deelnemingen in de vennootschapsbelasting af en vervangt deze met een kostenforfait. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro. De juridische houdbaarheid van het introduceren van een forfait is onzeker.

- **Afschaffen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (GL-PvdA_230)**
GroenLinks-PvdA schaft de box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap af, inclusief die voor eigenwoningschuld. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro. Bij invoering is er een grote eenmalige opbrengst, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een opbrengst van 14,1 mld euro in 2027.
- **Beperken onbelaste kapitaalruggave (GL-PvdA_300)**
GroenLinks-PvdA beperkt de mogelijkheid in de dividendbelasting om een onbelaste kapitaalruggave te doen. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,2 mld euro. Dit is inclusief het interactie-effect met het afschaffen van de inkoopfaciliteit voor eigen aandelen. Een deel van de lastenverzwaring zal ook bij bedrijven terecht komen, dit is niet apart opgenomen omdat de omvang en samenstelling van de te verwachten gedragseffecten een hoge onzekerheid kent.
- **Invoeren planbatenheffing (GL-PvdA_254)**
GroenLinks-PvdA voert een gemeentelijke heffing op planbaten in. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor bedrijven in 2030. Structureel is dit een lastenverzwaring van 1,5 mld euro in 2037. GroenLinks-PvdA roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.

Klimaat en milieu

- **Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb inclusief bijzondere regelingen) (GL-PvdA_263_d, GL-PvdA_263_e, GL-PvdA_298_a, GL-PvdA_298_b)**
GroenLinks-PvdA schaft alle bijzondere regelingen in de mrb af. Bij de invoering van de kilometerheffing wordt de mrb samen met de provinciale opcenten afgeschaft. Per saldo is dit een lastenverlichting van 6,0 mld euro voor gezinnen en van 1,5 mld euro voor bedrijven.
- **Verhogen belastingvermindering energiebelasting (GL-PvdA_266)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de belastingvermindering in de energiebelasting naar 550 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,3 mld euro en een beperkte lastenverlichting voor bedrijven.
- **Invoeren kilometerheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (GL-PvdA_263_a, GL-PvdA_263_b, GL-PvdA_263_c, GL-PvdA_263_f, GL-PvdA_263_g, GL-PvdA_263_h)**
GroenLinks-PvdA voert een kilometerheffing in die varieert naar plaats, tijd, brandstofsoort en gewicht. Dit leidt tot een afname van het aantal gereden kilometers en een snellere ingroei van elektrische auto's, waardoor de opbrengsten uit brandstofaccijnzen en bpm afnemen. Na gedragseffecten resulteert een lastenverzwaring 4,1 mld euro voor gezinnen, van 3,2 mld euro voor bedrijven en van 0,4 mld euro voor het buitenland. De opbrengsten van de kilometerheffing zijn samen met de opbrengsten van het vignet gelijk aan de kosten van de invoering en uitvoering van de kilometerheffing en het afschaffen van de mrb inclusief de bijzondere mrb-regelingen.
- **Invoeren vignet (GL-PvdA_279)**
GroenLinks-PvdA voert een vignet in van 100 euro voor alle personenauto's en bestelauto's die gebruikmaken van Nederlandse wegen. Dit is een lastenverzwaring van 0,8 mld euro voor gezinnen, van 0,2 mld euro voor bedrijven en van 0,4 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren verpakkingenbelasting (GL-PvdA_269)**
GroenLinks-PvdA voert een algemene verpakkingenbelasting in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro en voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Aanpassen vrijstellingen energiebelasting (GL-PvdA_267)**
GroenLinks-PvdA schaft in de energiebelasting het verlaagde tarief voor de glastuinbouw, de inputvrijstelling voor WKK's, de walstroomregeling en de vrijstelling voor niet-energetisch gebruik van aardgas af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro.
- **Invoeren heffing op polymeren (GL-PvdA_293)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.

- **Uitbreiden vliegbelasting (GL-PvdA_268_a, GL-PvdA_268_b, GL-PvdA_268_c)**
GroenLinks-PvdA breidt de vliegbelasting uit naar transferpassagiers en privévliegtuigen. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor gezinnen, een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor bedrijven en een lastenverzwaring van 0,4 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren heffing op industriële uitstoot stikstofoxiden (GL-PvdA_277)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op de industriële uitstoot van stikstofoxiden. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Invoeren grondwaterbelasting (GL-PvdA_278)**
GroenLinks-PvdA introduceert een belasting op het onttrekken van grondwater met een tarief van 26 cent per m3. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (GL-PvdA_272)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op gewasbeschermingsmiddelen in de landbouw. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren slachtheffing (GL-PvdA_273)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op de slacht van dieren. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.

Overig

- **Verhogen assurantiebelasting (GL-PvdA_280)**
GroenLinks-PvdA verhoogt het tarief van de assurantiebelasting van 21% naar 25% en schaft de vrijstellingen voor onder andere transportverzekeringen en exportkredietverzekeringen af. Dit is een lastenverzwaring van 0,7 mld euro voor gezinnen en van 0,2 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren digitale dienstenbelasting (GL-PvdA_258)**
GroenLinks-PvdA voert een digitale dienstenbelasting in van 5% over de bruto-opbrengst. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor bedrijven en van 0,3 mld euro voor het buitenland.
- **Afschaffen uitzondering zuivel en sojadrink in de verbruiksbelasting (GL-PvdA_285)**
GroenLinks-PvdA schaft de uitzondering voor zuivel en sojadrink in de verbruiksbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Experimenten softdrugs (GL-PvdA_284)**
GroenLinks-PvdA voert een experiment uit voor het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze raming kent een hoger onzekerheid. De opbrengsten ontstaan bijvoorbeeld door het veilen van vergunningen of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf. Structureel zijn er geen inkomsten, aangezien deze maatregel een tijdelijk experiment is.
- **Invoering verbruiksbelasting op e-sigaretten (GL-PvdA_299)**
GroenLinks-PvdA voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Het te verwachten gedragseffect, en daarmee de raming, is onzeker.

Tabel 13.1.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2030
Inkomen en arbeid	-13,6
Introduceren verzilverbare basiskorting (GL-PvdA_234_a)	-31,4
Introduceren ouderenvoordeel (GL-PvdA_220_d)	-10,3
Verhogen maximumbedrag, afbouwpunt en afbouwpercentage algemene heffingskorting (GL-PvdA_220_a)	-3,1
Verlagen Aof-premie kleine werkgevers (GL-PvdA_222)	-1,5
Verlagen AWF-premie vaste contracten (GL-PvdA_232)	-1,5
Verplichten pensioenopbouw zelfstandigen (GL-PvdA_223)	-1,2

Verplichten pensioenopbouw werknemers zonder pensioenregeling (GL-PvdA_224)	-1,2
Verhogen alleenstaande ouderenkorting (GL-PvdA_221)	-1,1
Verruiming WBSO (GL-PvdA_256_b)	-1,0
Afschaffen maximumpremiegrens IAB en verschuiven van de nominale premie naar de IAB (Zvw) (GL-PvdA_236)	0,0
Introduceren vijf schijvenstelsel (GL-PvdA_218)	10,4
Verlagen arbeidskorting (GL-PvdA_235)	10,0
Afschaffen ouderenkorting (GL-PvdA_220_e)	5,5
Afschaffen algemene heffingskorting voor AOW-gerechtigden (GL-PvdA_220_f)	4,7
Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (GL-PvdA_233)	4,1
Werkgeversheffing op loon boven WNT-norm (GL-PvdA_229)	1,4
Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (GL-PvdA_297)	0,9
Afschaffen mkb-winstvrijstelling (GL-PvdA_227)	0,8
Wml met 5,7% verhogen (effect op bedrijven via maximumpremiegrens werknemersverzekeringen) (GL-PvdA_102_i)	0,4
Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (heffingsinkomsten) (GL-PvdA_109_b)	0,2
Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (GL-PvdA_231)	0,2
Intensiveren verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen (premies) (GL-PvdA_217_a)	0,1
Vermogen en winst	19,7
Verhogen EIA, MIA en VAMIL en tegengaan grondslag-leenstructuur (GL-PvdA_257)	-1,5
Vrijstelling vpb voor woningcorporaties (GL-PvdA_248)	-1,3
Introduceren vermogensbelasting box 2 en box 3 en ondernemingsvermogen box 1 (GL-PvdA_243)	5,2
In twaalf jaar uifaseren hypotheekrenteaftrek (GL-PvdA_219)	4,2
Uniformeren erf- en schenkbelasting (GL-PvdA_252)	2,9
Verhogen tarief vennootschapsbelasting (GL-PvdA_259)	2,5
Rente op schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar in de vermogensaanwasbelasting (GL-PvdA_241)	1,1
Afschaffen bedrijfsopvolgingsregeling en doorschuifregeling (GL-PvdA_239)	1,1
Afschaffen inkoopfaciliteit dividendbelasting (GL-PvdA_249)	1,0
Invoeren grondwaardebelasting (GL-PvdA_255)	1,0
Box 3-inkomen progressief belasten (GL-PvdA_242)	1,0
Invoeren financiële transactiebelasting (GL-PvdA_251)	0,8
Afschaffen KIA (GL-PvdA_240)	0,6
Beperken renteaftrekbeperking in de vpb (GL-PvdA_246)	0,5
Afschaffen aftrekbaarheid kosten voor deelneming in de vpb (GL-PvdA_247)	0,3
Afschaffen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (GL-PvdA_230)	0,3
Beperken onbelaste kapitaalruggave (GL-PvdA_300)	0,2
Invoeren planbatenheffing (GL-PvdA_254)	0,0
Klimaat en milieu	5,0
Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb inclusief bijzondere regelingen) (GL-PvdA_263_d, GL-PvdA_263_e, GL-PvdA_298_a, GL-PvdA_298_b)	-7,6
Verhogen belastingvermindering energiebelasting (GL-PvdA_266)	-0,3

Invoeren kilometerheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (GL-PvdA_263_a, GL-PvdA_263_b, GL-PvdA_263_c, GL-PvdA_263_f, GL-PvdA_263_g, GL-PvdA_263_h)	7,6
Invoeren vignet (GL-PvdA_279)	1,4
Invoeren verpakkingenbelasting (GL-PvdA_269)	1,0
Aanpassen vrijstellingen energiebelasting (GL-PvdA_267)	0,8
Invoeren heffing op polymeren (GL-PvdA_293)	0,5
Uitbreiden vliegbelasting (GL-PvdA_268_a, GL-PvdA_268_b, GL-PvdA_268_c)	0,5
Invoeren heffing op industriële uitstoot stikstofoxiden (GL-PvdA_277)	0,4
Invoeren grondwaterbelasting (GL-PvdA_278)	0,3
Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (GL-PvdA_272)	0,2
Invoeren slachtheffing (GL-PvdA_273)	0,2
Overig	2,1
Verhogen assurantiebelaasting (GL-PvdA_280)	0,9
Invoeren digitale dienstenbelasting (GL-PvdA_258)	0,5
Afschaffen uitzondering zuivel en sojadrink in de verbruiksbelasting (GL-PvdA_285)	0,3
Experimenten softdrugs (GL-PvdA_284)	0,2
Invoering verbruiksbelasting op e-sigaretten (GL-PvdA_299)	0,2

13.1.4 Normeringen

- **Uitbreiding energiebesparingsplicht (GL-PvdA_159)**
GroenLinks-PvdA breidt de energiebesparingsplicht uit naar alle maatregelen met een terugverdientijd van 11 jaar.
- **Terugdraaien BECCS en brandstoftransitieverplichting (GL-PvdA_164)**
GroenLinks-PvdA draait twee maatregelen uit het pakket groene groei terug: het openzetten van SDE++ voor de afvang en opslag van CO₂ (via BECCS), en de verhoging van de brandstoftransitieverplichting.
- **Afnameplicht groene waterstof (GL-PvdA_167)**
GroenLinks-PvdA stelt een afnameplicht in voor groene waterstof van 42% in 2030 en 60% in 2035.
- **Verruiming maatwerkafspraken naar andere doelen (GL-PvdA_170)**
GroenLinks-PvdA verruimt de mogelijkheden bij maatwerkafspraken om naast CO₂-reductie ook afspraken te maken over andere milieu-opgaven, zoals stikstof, water en bodem.
- **Bijmengverplichting gerecyclede en hernieuwbare plastics (GL-PvdA_171)**
GroenLinks-PvdA verplicht dat er vanaf 2030 in plastics 40% recycleert of hernieuwbare grondstoffen wordt bijgemengd.
- **Verbod op verbranden recycleerbare materialen (GL-PvdA_174)**
GroenLinks-PvdA legt een verbod op het verbranden van recycleerbare materialen vanaf 2030.
- **Eerste recht van koop stikstofrechten (GL-PvdA_177)**
GroenLinks-PvdA verplicht dat elke verhandeling van stikstofrechten loopt via een stikstofbank die het eerste recht van koop heeft.
- **Uitbreiding productierechten naar vleeskalveren, geiten en schapen en afroaming (GL-PvdA_178)**
GroenLinks-PvdA breidt het dierenrechtenstelsel per 2027 uit naar vleeskalveren, geiten en schapen. Dierenrechten worden per 2027 bij verhandeling voor 30% afgeroomd.

- **Grondgebondenheid per 2032 voor de hele veehouderij (GL-PvdA_179)**
GroenLinks-PvdA voert per 2032 grondgebondenheid in voor de veehouderij voor de productie van voer en het uitrijden van mest. Voor de melkveehouderij en kalverhouderij wordt deze maatregel regionaal vormgegeven. Voor de pluimvee- en varkenshouderij gebeurt dit op Noordwest-Europese schaal. Voor veehouders is dit een risico voor de continuïteit van de bedrijfsvoering.
- **Invoeren graslandnorm in combinatie met een melkproductienorm (GL-PvdA_180)**
GroenLinks-PvdA voert in twee stappen een graslandnorm en een melkproductienorm in. Het gaat in 2030 om 0,5 hectare grasland per grootvee-eenheid (GVE) en een melkquotum van 18.000 liter per hectare. In 2034 worden deze normen 0,6 hectare grasland per GVE en 15.000 liter. Voor melkveehouders is dit een risico voor de continuïteit van de bedrijfsvoering. Er zijn juridische risico's rondom de regulering van eigendom en de proportionaliteit daarvan, omdat de partij geen compensatie beschikbaar stelt.
- **Invoeren minimumnorm weidegang (GL-PvdA_181)**
GroenLinks-PvdA voert een minimumnorm in voor weidegang van melkkoeien van 1500 uur per jaar.
- **Invoeren maximum ruweiwitgehalte in veevoer (GL-PvdA_182)**
GroenLinks-PvdA voert in 2030 een maximum ruweiwitgehalte in. Het gaat om 155 gram per kilo droge stof voor melkvee, 145 gram per kilo voor varkens en leghennen en 185 gram per kilo voor vleespluimvee.
- **Verbod kunstmest en chemische gewasbescherming in bufferzones rond natuurgebieden (GL-PvdA_185)**
GroenLinks-PvdA verbiedt het gebruik van kunstmest en chemische gewasbescherming in een bufferzone van 1 km rond natuurgebieden.
- **Uitbreiding voorkeursrecht bij transacties landbouwgrond (GL-PvdA_187)**
GroenLinks-PvdA breidt het eerste recht van overheden uit bij transacties van landbouwgrond door het voorkeursrecht ook te laten gelden bij de omschakeling van intensieve naar extensieve landbouw.
- **Verplichting overheden tot extensieve verpachting (GL-PvdA_188)**
GroenLinks-PvdA verplicht overheden om hun grond extensief te verpachten.
- **Verplichting precisielandbouw en mestaanwending (GL-PvdA_189)**
GroenLinks-PvdA verplicht boeren om de best beschikbare technieken op het gebied van precisielandbouw toe te passen. Ook worden regels opgelegd voor opslag en aanwending van mest.
- **Verplichting oud of kruidenrijk grasland en verbod kunstmest op grasland (GL-PvdA_190)**
GroenLinks-PvdA verbiedt het gebruik van kunstmest op grasland in 2030. Al het grasland moet kruidenrijk of oud grasland zijn. Voor melkveehouders is dit een risico voor de continuïteit van de bedrijfsvoering.
- **Verbod op chemische gewasbescherming bij lelieteelt (GL-PvdA_195)**
GroenLinks-PvdA verbiedt chemische gewasbescherming bij lelieteelt.
- **Verplichting (hybride) warmtepomp (GL-PvdA_196)**
GroenLinks-PvdA verplicht de installatie van een (hybride) warmtepomp bij de vervanging van cv-installaties.
- **Normering energielabels huurwoningen (GL-PvdA_197)**
GroenLinks-PvdA stelt een normering in voor energielabels van huurwoningen, met een huurkorting als de norm niet wordt gehaald. Voor energielabels E, F en G geldt vanaf 2029 een huurkorting van 15% en vanaf 2034 een huurkorting van 40%. Voor energielabel D geldt vanaf 2032 een huurkorting van 15% en vanaf 2034 een huurkorting van 25%. Daarnaast wordt vanaf 2034 een huurkorting van 15% opgelegd voor huurwoningen die niet aan de isolatiestandaard voldoen.
- **Verplichting groene daken en zonnepanelen (GL-PvdA_198)**
GroenLinks-PvdA verplicht dat vanaf 2030 daken groter dan 150m² en alle nieuwe daken groen zijn en zonnepanelen hebben, uitgezonderd woningen en monumenten.

- **Normering isolatiestandaard huurwoningen (GL-PvdA_202)**
GroenLinks-PvdA verplicht dat vanaf 2032 alle huurwoningen, uitgezonderd monumenten, minimaal energielabel C hebben en dat vanaf 2034 alle huurwoningen, uitgezonderd monumenten, voldoen aan de isolatiestandaard.
- **Uitfasering lagere energielabels kantoorgebouwen (GL-PvdA_203)**
GroenLinks-PvdA verplicht dat vanaf 2030 alle kantoorgebouwen minimaal energielabel B hebben en per 2040 minimaal energielabel A+.
- **Verplichting waterzijdig inregelen warmte-installaties (GL-PvdA_204)**
GroenLinks-PvdA verplicht dat warmte-installaties bij vervanging of onderhoud waterzijdig worden ingeregeld.
- **Invoeren prestatienorm vrachtwagens (GL-PvdA_207)**
GroenLinks-PvdA voert een prestatienorm in voor de CO₂-emissies van het vrachtvervoer.
- **Capaciteitslimiet luchthavens (GL-PvdA_208_a)**
GroenLinks-PvdA beperkt het aantal vliegtuigbewegingen via een strengere capaciteitslimiet van 400.000 vluchten op Schiphol en 450.000 vluchten in heel Nederland vanaf 2027.
- **CO₂-plafond luchthavens (GL-PvdA_208_b)**
GroenLinks-PvdA voert een emissieplafond in voor de luchtvaart: de maximale CO₂-uitstoot wordt lineair afgebouwd naar 0 in 2050.
- **Invoeren en afbouwen verhandelbare stikstofemissierechten veehouderij per regio (GL-PvdA_275)**
GroenLinks-PvdA voert in 2031 een systeem van verhandelbare stikstofemissierechten per regio in voor de veehouderij. Voor elke regio wordt een maximaal aantal uit te delen rechten bepaald en uitgegeven op basis van het aantal hectare per bedrijf. In elke regio gaat een dalend plafond gelden afgestemd op basis van de stikstofdepositiedoelen in die regio. Plafonds worden stapsgewijs afgebouwd naar 2035. Voor veehouders is dit een risico voor de continuïteit van de bedrijfsvoering. Er zijn juridische risico's rondom de regulering van eigendom en de proportionaliteit daarvan, omdat de partij geen compensatie beschikbaar stelt. Invoering van verhandelbare emissierechten vergt een stelselwijziging.

13.2 VVD

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door de VVD aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. Daarnaast bevat deze paragraaf een overzicht van alle normeringen op het gebied van klimaat en stikstof in het partijpakket. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.2.1 Uitgaven

De VVD buigt per saldo 9,8 mld euro om op de overheidsuitgaven in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Verhogen kinderbijslag (VVD_115)**
De VVD verhoogt de kinderbijslag met 140 euro per jaar. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (effect op uitkeringen) (VVD_103_b, VVD_103_c, VVD_103_e)**
De VVD verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal 1 jaar voor werkgevers met maximaal 25 werknemers. Hierdoor komen mensen 1 jaar eerder in de WIA, WW of bijstand. De extra WIA-, WW- en bijstandsuitkeringen in combinatie met bespaarde Ziektewetuitkeringen als gevolg van deze maatregel zijn een intensivering van 0,4 mld euro. Tegenover deze intensivering staan lagere loonkosten voor bedrijven. Een juridisch aandachtspunt bij deze maatregel is dat er een onderscheid ontstaat tussen de ontslagbescherming van werknemers bij kleine en grote bedrijven.
- **Verhogen eigen risico naar 440 euro, effect op zorgtoeslag (VVD_120_c)**
De VVD verhoogt het eigen risico naar 440 euro (VVD_120). Hierdoor stijgt de zorgtoeslag. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Intensivering armoedebestrijding (VVD_342)**
De VVD intensiveert incidenteel in armoedebestrijding. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030. Vanaf 2032 is deze nul.
- **Compensatie stijging AOW bij zware beroepen (VVD_341)**
De VVD compenseert mensen met een fysiek zwaar beroep gedeeltelijk voor de stijging van de AOW-leeftijd. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Tegemoetkoming voor chronisch zieken en gehandicapten (VVD_122)**
De VVD wil een nationale collectieve zorgverzekering voor chronisch zieken introduceren, waarbij het eigen risico is afgekocht. Deze vormgeving was voor het CPB te complex om gedurende deze KiK te kwantificeren, daarom is gerekend met een verhoging van de tegemoetkoming voor arbeidsongeschikten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verlagen en harmoniseren vermogensgrenzen toeslagen (VVD_116)**
De VVD verlaagt de vermogensgrenzen voor de zorgtoeslag en het kindgebonden budget naar het niveau van de vermogensgrens voor de huurtoeslag. Dit is een ombuiging van 1,2 mld euro.
- **Verkorten WW-duur en aanpassen WW-uitkering (VVD_101)**
De VVD beperkt de maximale WW-duur tot één jaar. Ook verhoogt de VVD de uitkering naar 80% van het oude loon in de eerste vier maanden. In de daarop volgende vier maanden blijft de uitkeringshoogte 70%, voor de laatste vier maanden verlaagt de VVD de uitkering naar 60% van het oude loon. Dit is een ombuiging van 0,6 mld euro.

- **Twee jaar niet indexeren bijstandsuitkering en daarna indexatie bijstand koppelen aan inflatie (VVD_337)**
De VVD indexeert de bijstandsuitkering in 2027 en 2028 niet. Vanaf 2029 wordt de bijstand geïndexeerd met de inflatie in plaats van met het minimumloon. Dit zorgt voor een ombuiging van 0,6 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 2,2 mld euro. Als gevolg van de beperkte indexatie zal de armoede op termijn oplopen.
- **Koppeling uitkeringen aan inflatie (VVD_105)**
De VVD koppelt de indexatie van de uitkeringen (met uitzondering van de AOW en WIA) aan de inflatie in plaats van het minimumloon vanaf 2027. Dit zorgt voor een ombuiging van 0,6 mld euro. Als gevolg van de beperkte indexatie zal de armoede op termijn oplopen.
- **Verlagen kwaliteitskortings en aftoppingsgrens van de huurtoeslag (VVD_119)**
De VVD verlaagt de aftoppingsgrens en de kwaliteitskortingsgrens van de huurtoeslag met 50 euro. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro.
- **Verlaging kindgebonden budget (VVD_114)**
De VVD verlaagt het kindgebonden budget. Hierdoor daalt het maximale kindbedrag met 400 euro. Het afbouwpercentage daalt van 8,5% naar 6,75%. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Ombuiging re-integratiemiddelen (VVD_108)**
De VVD versobert de wettelijke taken van gemeenten omtrent re-integratie. Hieronder vallen het afschalen van begeleiding en één-op-één gesprekken in de bijstand. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro op het gemeentefonds in 2030 en 0,4 mld euro structureel.
- **Flexibele AOW-leeftijd: tot vijf jaar later (VVD_110_a)**
De VVD biedt de mogelijkheid om de AOW tot maximaal vijf jaar later actuarieel neutraal in te laten gaan. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2030, doordat een deel van de AOW-gerechtigden later instroomt. De maatregel gaat gepaard met uitvoeringstechnische complexiteit.
- **Kinderbijslag en kindgebonden budget voor maximaal drie kinderen (VVD_113)**
De VVD keert de kinderbijslag en het kindgebonden budget uit voor maximaal drie kinderen. Dit zorgt voor een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Afschaffen compensatieregeling transitievergoeding (VVD_102)**
De VVD schaft de compensatieregeling transitievergoeding af. Werkgevers worden hierdoor niet meer gecompenseerd voor transitievergoedingen die ze moeten betalen aan werknemers die 2 jaar ziek zijn. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Introductie urennorm kinderopvang (VVD_112)**
De VVD introduceert een aanscherping van de arbeidseis waarbij een ondergrens wordt ingesteld voor het aantal gewerkte uren om kinderopvangtoeslag te ontvangen. Het maximum aantal uren kinderopvangtoeslag is 230 uur per maand wanneer aan dit minimum is voldaan. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Ombuiging lokale armoederegelingen (VVD_143)**
De VVD versobert wettelijke taken omtrent armoederegelingen. Zo worden de individuele inkomenstoeslag en de voorwaarden voor kwijtschelding van lokale lasten versobert en worden lokale collectieve zorgverzekeringen afgeschaft. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro op het gemeentefonds.
- **Korting op bijstandsuitkering bij niet voldoen aan aangescherpte arbeidsverplichting (VVD_107)**
De VVD kort de bijstandsuitkering bij niet voldoen aan de aangescherpte arbeidsverplichting, waarbij weigering van een baan zonder medische redenen direct tot korting leidt. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (VVD_162_b)**
De VVD neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken (VVD_162_a). Hierdoor zijn er structureel minder personen in Nederland, wat leidt tot een ombuiging op de uitkeringen. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging op naar 0,7 mld euro.

- **Aanscherpen functiebestand UWV op deeltijdfuncties (VVD_111)**
De VVD past het functiebestand van het UWV op door aan te nemen dat elke functie ook in deeltijd vervuld kan worden. Hierdoor krijgt een deel van de arbeidsongeschikten een lagere uitkering. Dit is in 2030 een ombuiging van 0,1 mld euro en op lange termijn een ombuiging van 0,9 mld euro.
- **AOW- en pensioenleeftijd: een-op-een-koppeling aan levensverwachting (effect op uitkeringen) (VVD_109_a, VVD_109_b, VVD_109_d)**
De VVD verhoogt de bestaande twee-op-drie-koppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting naar een een-op-een-koppeling. De geschatte AOW-leeftijd in 2060 komt daarmee uit op 70 jaar en 6 maanden, 15 maanden hoger dan in het basispad. Dit leidt tot een ombuiging op AOW-uitkeringen, tegelijkertijd zal het beroep op arbeidsongeschiktheids, WW- en bijstandsuitkeringen stijgen. In 2030 is het effect nul, in 2060 leidt de maatregel per saldo tot een structurele ombuiging van 2,7 mld euro.

Zorg

- **Intensivering op preventie en sport (VVD_339)**
De VVD intensificeert taakstellend incidenteel 0,2 mld euro in sport en leefstijlpreventie, vanaf 2032 is deze nul.
- **Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 440 euro (VVD_120)**
De VVD verhoogt het verplichte eigen risico in de Zvw van 170 euro naar 440 euro in 2030. De eigen bijdrage per diagnosebehandelcombinatie in de medisch-specialistisch zorg wordt verhoogd van 50 euro naar 150 euro. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro.
- **Hoofdlijnenakkoord Wlz i.c.m. generieke korting (VVD_126)**
De VVD buigt taakstellend 1,2 mld euro om op de Wlz-uitgaven aan ouderenzorg, gehandicaptenzorg en geestelijke gezondheidszorg. De VVD heeft hierbij de intentie om een bestuurlijk akkoord af te sluiten.
- **Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. stijgende kwaliteitsnorm (VVD_127)**
VVD voert voor verpleeghuizen benchmarking in met individuele tarieven in combinatie met een meetbare, observeerbare en verifieerbare kwaliteitsnorm die wordt aangepast aan de stand van wetenschap en praktijk. Benchmarking met kwaliteitsnorm leidt tot doelmatigheidswinst. Tegenover deze ombuiging staan transitiekosten om de benchmarkingsmethode te ontwikkelen. Per saldo is dit een ombuiging van 0,9 mld euro in 2030 in de Wlz. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 1,3 mld euro.
- **Huishoudelijke hulp uit Wmo (VVD_125)**
De VVD haalt de huishoudelijke hulp uit de Wmo. De maatregel betreft een ombuiging van 2,7 mld euro in de Wmo. Daarnaast is er sprake van een intensivering van 2,7 mld euro in de Wlz en een ombuiging van 0,8 mld euro in de Zvw, omdat wordt verondersteld dat een deel van de zorggebruikers in de Wmo, die vaak ook gebruik maken van zorg in de Zvw, uitwijkt naar de Wlz. Per saldo leidt de maatregel tot een ombuiging van 0,8 mld euro.
- **Schrappen envelop ouderenzorg (VVD_124)**
De VVD schrapt de envelop ouderenzorg uit het Hoofdlijnenakkoord van het kabinet-Schoof. Dit is een ombuiging van 0,6 mld euro op de Wlz-uitgaven aan ouderenzorg.
- **Basispakket Zvw structureel bevroren (VVD_136)**
De VVD sluit het door de Zvw-basisverzekering verzekerde pakket en bevriest de inhoud ervan, zodat dit pakket niet langer meegroeit met de stand van de wetenschap en praktijk. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,5 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 7,7 mld euro. Deze maatregel leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet meer vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering, die bij ongewijzigd beleid zou optreden door de inzet van nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen, stagneert. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen deze niet-vergoede zorg alsnog zelf inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot de niet-vergoede zorg.

- **Verlagen tarief informele zorg Wlz-pgb naar 19,50 euro (VVD_137)**
De VVD verlaagt de vergoeding voor informele zorg in de Wlz naar 19,50 euro per uur. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (VVD_133)**
De VVD heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten voor de ziekenhuiszorg, huisartsenzorg, wijkverpleging en de geestelijke gezondheidszorg, met een generiek macrobeheersinstrument (mbi) als stok achter de deur. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,3 mld euro.
- **Afschaffen verplichte vergoeding niet-gecontracteerde zorg (VVD_135)**
De VVD schaft de verplichting tot vergoeding van ongecontracteerde zorg af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in de Zvw.
- **Versterken informatiepositie zorgverzekeraars (VVD_138)**
De VVD verplicht zorgaanbieders om bij declaraties extra informatie te verstrekken aan zorgverzekeraars over de diagnose, indicatie en geleverde zorgvorm. Hierdoor kunnen zorgverzekeraars gericht sturen in de contractering. Dit leidt tot een ombuiging op de Zvw van 0,2 mld euro.
- **Inperken reikwijdte jeugdhulpplicht (VVD_140)**
De VVD beperkt de jeugdhulpplicht voor lichtere vormen van jeugdhulp (met kosten minder dan 5000 euro per jaar). Het gaat bijvoorbeeld om lichtere vormen van jeugd-ggz en alle dyslexiezorg. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgoopleidingen (VVD_130)**
De VVD verlaagt de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch-specialistische vervolgoopleidingen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (Uitvoeringskosten) (VVD_103_d)**
De VVD verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal een jaar voor werkgevers met maximaal 25 werknemers. Hierdoor moeten meer mensen voor de WIA gekeurd worden. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in uitvoeringskosten.
- **Apparaatskorting Rijk (VVD_141)**
De VVD beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- **Intensivering wetenschappelijk onderzoek en onderwijs (VVD_154)**
De VVD verhoogt incidenteel de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Dit is een taakstellende intensivering van 0,4 mld euro in 2030, vanaf 2035 is deze nul.
- **Subsidieregeling mbo voor basisvaardigheden en praktijkleren (VVD_153)**
De VVD introduceert een tijdelijke subsidieregeling in het mbo voor het verbeteren van basisvaardigheden en leren in de praktijk. Dit betreft een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro in 2030, vanaf 2031 is deze nul.
- **Financiële tegemoetkoming kortstudeerders (VVD_149_a)**
De VVD introduceert een financiële tegemoetkoming voor kortstudeerders. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verlagen lumpsum ho en herziening financieringsstructuur (VVD_149_b)**
De VVD verlaagt de lumpsum van het hoger onderwijs door in de macrobekostigingssystematiek instellingen niet meer volledig te bekostigen voor studenten met studievertraging. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,6 mld euro.

- **Afschaffen programma School en Omgeving en subsidieregeling brugfunctionaris (VVD_146)**
De VVD schaft het programma School en Omgeving en de subsidieregeling brugfunctionaris af voor het po en vo. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Minder mbo-studenten opleiden via bol-opleidingen, meer via bbl (VVD_147)**
De VVD verlaagt de instroom in de bol-opleidingen en verhoogt de instroom in bbl-opleidingen. Dit betreft een taakstellende ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Minder bot- en overige uren in mbo/bol (VVD_148)**
De VVD verlaagt de begeleide onderwijstijd (bot) en/of het aantal overige uren voor mbo bol-opleidingen op niveau 3 en 4 en verhoogt het aantal uren in de beroepspraktijk. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Verlagen lumpsum ho via verminderen aantal internationale studenten (VVD_151_a)**
De VVD heeft de intentie om een bestuurlijk akkoord met hogeronderwijsinstellingen te sluiten met als doel het verminderen van het aantal internationale studenten. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro op de lumpsum van het hoger onderwijs. Het is zeer onzeker in hoeverre een vermindering van het aantal internationale studenten gerealiseerd kan worden boven op de afname als gevolg van het verplichten van Nederlandse taal in bacheloropleidingen met uitzonderingen voor technische universiteiten (VVD_340_a) en de reeds ingevoerde taakstelling op internationale studenten. Hierdoor leidt de maatregel naast een reductie van internationale studenten waarschijnlijk ook tot een korting op de overheidsfinanciering per student in het hoger onderwijs.
- **Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen uitgezonderd technische universiteiten (VVD_340_a)**
De VVD verplicht bacheloropleidingen tot het lesgeven in de Nederlandse taal, met uitzonderingen voor technische universiteiten. Hierdoor neemt het aantal internationale studenten af. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Intensivering realisatiestimulans woningbouw (VVD_145)**
De VVD intensificeert cumulatief 7,8 mld euro in de realisatiestimulans woningbouw tot en met 2034. Dit is een rijksbijdrage per betaalbare woning waarvan de bouw is gestart. In 2030 is dit een intensivering van 1,2 mld euro.
- **Intensivering woningbouwimpuls (VVD_336)**
De VVD intensificeert cumulatief 3,9 mld euro in de woningbouwimpuls tot en met 2034. Dit is een rijksbijdrage voor het dekken van onrendabele toppen in grote gebiedsontwikkelingen. In 2030 is dit een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Generieke subsidietaakstelling (VVD_155)**
De VVD verlaagt de uitgaven aan subsidies met uitzondering van justitie en veiligheid en defensie via een generieke taakstelling. Doordat de partij ook ombuigt op een specifieke subsidieregeling (VVD_146), beperkt dit de grondslag van de generieke taakstelling. Dit leidt tot een ombuiging van 0,3 mld euro.

Internationale samenwerking

- **Ombuiging ontwikkelingshulp (VVD_156)**
De VVD schrapt alle uitgaven aan ontwikkelingshulp, met uitzondering van noodhulp, opvang in de regio, verdragsrechtelijke contributies en EU- en asieltoerekeningen. Dit is een ombuiging van 3,7 mld euro.
- **Ombuiging internationaal opererende bedrijven en renovatie Vredespaleis (VVD_157)**
De VVD buigt 0,2 mld euro om op non-ODA-middelen die worden ingezet voor regelingen voor internationaal opererende bedrijven en de renovatie van het Vredespaleis.

Veiligheid

- **Intensivering politie en nationale veiligheid (VVD_159)**
De VVD intensificeert taakstellend 0,8 mld euro in extra personeel bij de politie en in extra capaciteit van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), de Nationaal Coördinator Terrorismedebijding (NCTV) en in cyberveiligheid.
- **Investeren in gevangeniswezen en strafrechtketen (VVD_160)**
De VVD intensificeert in het gevangeniswezen en de strafrechtketen. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in veiligheid.
- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (VVD_162_a)**
De VVD neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken, waaronder het aanscherpen van criteria omtrent veilige landen van herkomst, het aanscherpen van de vereisten rondom nareis, het afschaffen van gratis rechtsbijstand in de asielprocedure en het beperken van de duur van de verblijfsvergunning voor subsidiair beschermden. Aangenomen is dat dit tot een afname leidt van het jaarlijkse aantal asielaanvragen met 10%. Dit is een ombuiging van 0,8 mld euro op het COA, de IND, Nidos, en de Raad voor de Rechtspraak. Het effect van asielbeleid op de komst van asielmigranten is met grote onzekerheid omgeven. Afhankelijk van de precieze vormgeving kunnen deze maatregelen gepaard gaan met juridische risico's.

Bereikbaarheid

- **Incidentele intensivering wegen en OV (aanleg) (VVD_164)**
De VVD intensificeert tot 2035 cumulatief 6,5 mld euro in de aanleg van wegen en ov. Dit is een intensivering van 1,0 mld euro in 2030.

Defensie

- **Intensivering defensie (VVD_169)**
De VVD intensificeert taakstellend 6,3 mld euro in defensie in 2030. Deze intensivering is verdeeld over uitgaven aan defensiematerieel (1,6 mld euro), de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten om de lonen te verhogen (1,7 mld euro), meer personeel (2,1 mld euro), R&D (0,7 mld euro) en een generieke intensivering (0,2 mld euro). Voor de generieke intensivering is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij meer personeel (0,1 mld euro) en defensiematerieel (0,1 mld euro). Dit loopt op tot structureel 19,3 mld euro, met het oog op het (ex-ante) halen van de NAVO-norm van 3,5% bbp in 2035.

Klimaat en milieu

- **Gebiedsgerichte extensivering (VVD_236)**
De VVD intensificeert cumulatief 4,9 mld euro in minder dieren per hectare (extensivering), gebiedsgericht in en rondom veenweidegebieden en stikstofgevoelige natuurgebieden. Dit is een intensivering van 1,6 mld euro in 2030 en 0,2 mld euro in de periode 2031 tot en met 2034.
- **Intensivering SDE++ (VVD_174)**
De VVD verhoogt de uitgaven aan de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) cumulatief met 3,9 mld euro. In 2030 is dit een intensivering van 0,6 mld euro, vanaf 2035 is deze nul. Dit geldt wordt geïntensifieerd in koolstofafvang (CCS & CCU), ondersteuning van de industrie en het tegengaan van netcongestie.
- **Regelingen voor vrijwillige beëindiging of extensivering in de landbouw (VVD_238)**
De VVD intensificeert 3,0 mld euro cumulatief tot en met 2034 in het continueren van de regelingen voor vrijwillige beëindiging of minder dieren per hectare (extensivering) in de landbouw. In 2030 is dit een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (VVD_343)**
De VVD buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector. In 2030 is dit een ombuiging van 1,4 mld euro, vanaf 2031 is dit nul.

- **Ombuiging klimaatfonds (terugsluis CO₂-heffing) (VVD_205_b)**
De VVD schaft de CO₂-heffing voor de industrie af (VVD_205_a). VVD buigt hiermee 0,2 mld euro om op het klimaatfonds in 2030, door het wegvallen van de terugsluis van de opbrengsten in het klimaatfonds. In 2040 is dit nul euro.

Overig

- **Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (effect op dividenden) (VVD_176_b)**
De VVD verkoopt het staatsaandeel in ABN Amro, de Volksbank en TenneT Duitsland (VVD_176_a). Verkoop van de aandelen leidt tot het wegvallen van dividendontvangsten. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Ombuiging publieke omroep (VVD_175)**
De VVD buigt 0,4 mld euro om op het budget van de Nederlandse Publieke Omroep (NPO).
- **Ombuiging culturele basisinfrastructuur (VVD_152)**
De VVD buigt 0,3 mld euro om op het budget voor culturele basisinfrastructuur.

13.2.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- **Oprichten investeringsinstelling (VVD_177)**
De VVD richt een investeringsinstelling op die leningen en garanties verstrekt aan startups en scaleups. De storting voor het startkapitaal van de instelling verhoogt de overheidsschuld met 10,0 mld euro. Vanwege de omvang van publieke financiering die met deze kapitaalinjectie mogelijk wordt gemaakt, bestaat er een risico op verdringing van private financiering.
- **Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (schuldeffect) (VVD_176_a)**
De VVD verkoopt het staatsaandeel in ABN Amro, de Volksbank en TenneT Duitsland. De opbrengst verlaagt de EMU-schuld met 31,8 mld euro.

Tabel 13.2.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	-4,3
Verhogen kinderbijslag (VVD_115)	0,4
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (effect op uitkeringen) (VVD_103_b, VVD_103_c, VVD_103_e)	0,4
Verhogen eigen risico naar 440 euro, effect op zorgtoeslag (VVD_120_c)	0,3
Intensivering armoedebestrijding (VVD_342)	0,2
Compensatie stijging AOW bij zware beroepen (VVD_341)	0,2
Tegemoetkoming voor chronisch zieken en gehandicapten (VVD_122)	0,2
Verlagen en harmoniseren vermogensgrenzen toeslagen (VVD_116)	-1,2
Verkorten WW-duur en aanpassen WW-uitkering (VVD_101)	-0,6
Twee jaar niet indexeren bijstandsuitkering en daarna indexatie bijstand koppelen aan inflatie (VVD_337)	-0,6
Koppeling uitkeringen aan inflatie (VVD_105)	-0,6
Verlagen kwaliteitskortings en aftoppingsgrens van de huurtoeslag (VVD_119)	-0,5
Verlaging kindgebonden budget (VVD_114)	-0,4
Ombuiging re-integratiemiddelen (VVD_108)	-0,3
Flexibele AOW-leeftijd: tot vijf jaar later (VVD_110_a)	-0,3

Kinderbijslag en kindgebonden budget voor maximaal drie kinderen (VVD_113)	-0,3
Afschaffen compensatieregeling transitievergoeding (VVD_102)	-0,2
Introductie urennorm kinderopvang (VVD_112)	-0,2
Ombuiging lokale armoederegelingen (VVD_143)	-0,2
Korting op bijstandsuitkering bij niet voldoen aan aangescherpte arbeidsverplichting (VVD_107)	-0,2
Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (VVD_162_b)	-0,1
Aanscherpen functiebestand UWV op deeltijdfuncties (VVD_111)	-0,1
AOW- en pensioenleeftijd: een-op-een-koppeling aan levensverwachting (effect op uitkeringen) (VVD_109_a, VVD_109_b, VVD_109_d)	0,0
Zorg	-9,7
Intensivering op preventie en sport (VVD_339)	0,2
Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 440 euro (VVD_120)	-4,4
Hoofdlijnenakkoord Wlz i.c.m. generieke korting (VVD_126)	-1,2
Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. stijgende kwaliteitsnorm (VVD_127)	-0,9
Huishoudelijke hulp uit Wmo (VVD_125)	-0,8
Schrappen envelop ouderenzorg (VVD_124)	-0,6
Basispakket Zvw structureel bevroren (VVD_136)	-0,5
Verlagen tarief informele zorg Wlz-pgb naar 19,50 euro (VVD_137)	-0,3
Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (VVD_133)	-0,3
Afschaffen verplichte vergoeding niet-gecontracteerde zorg (VVD_135)	-0,2
Versterken informatiepositie zorgverzekeraars (VVD_138)	-0,2
Inperken reikwijdte jeugdhulpplicht (VVD_140)	-0,2
Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgoopleidingen (VVD_130)	-0,2
Openbaar bestuur	-0,1
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (Uitvoeringskosten) (VVD_103_d)	0,1
Apparaatskorting Rijk (VVD_141)	-0,2
Onderwijs	-1,5
Intensivering wetenschappelijk onderzoek en onderwijs (VVD_154)	0,4
Subsidieregeling mbo voor basisvaardigheden en praktijkleren (VVD_153)	0,2
Financiële tegemoetkoming kortstudeerders (VVD_149_a)	0,2
Verlagen lumpsum ho en herziening financieringsstructuur (VVD_149_b)	-0,6
Afschaffen programma School en Omgeving en subsidieregeling brugfunctionaris (VVD_146)	-0,4
Minder mbo-studenten opleiden via bol-opleidingen, meer via bbl (VVD_147)	-0,4
Minder bot- en overige uren in mbo/bol (VVD_148)	-0,3
Verlagen lumpsum ho via verminderen aantal internationale studenten (VVD_151_a)	-0,3
Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen uitgezonderd technische universiteiten (VVD_340_a)	-0,3
Overdrachten aan bedrijven	1,5
Intensivering realisatiestimulans woningbouw (VVD_145)	1,2

Intensivering woningbouwimpuls (VVD_336)	0,6
Generieke subsidietaakstelling (VVD_155)	-0,3
Internationale samenwerking	-3,9
Ombuiging ontwikkelingshulp (VVD_156)	-3,7
Ombuiging internationaal opererende bedrijven en renovatie Vredespaleis (VVD_157)	-0,2
Veiligheid	0,2
Intensivering politie en nationale veiligheid (VVD_159)	0,8
Investeren in gevangeniswezen en strafrechtketen (VVD_160)	0,2
Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (VVD_162_a)	-0,8
Bereikbaarheid	1,0
Incidentele intensivering wegen en OV (aanleg) (VVD_164)	1,0
Defensie	6,3
Intensivering defensie (VVD_169)	6,3
Klimaat en milieu	1,1
Gebiedsgerichte extensivering (VVD_236)	1,6
Intensivering SDE++ (VVD_174)	0,6
Regelingen voor vrijwillige beëindiging of extensivering in de landbouw (VVD_238)	0,5
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (VVD_343)	-1,4
Ombuiging klimaatfonds (terugsluis CO ₂ -heffing) (VVD_205_b)	-0,2
Overig	-0,3
Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (effect op dividenden) (VVD_176_b)	0,4
Ombuiging publieke omroep (VVD_175)	-0,4
Ombuiging culturele basisinfrastructuur (VVD_152)	-0,3
EMU-schuld direct	-21,8
Oprichten investeringsinstelling (VVD_177)	10,0
Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (schuldeffect) (VVD_176_a)	-31,8

13.2.3 Lasten

De VVD verlaagt de beleidsmatige lasten met per saldo 7,8 mld euro in 2030. De verlaging is opgebouwd uit een verlaging van 6,4 mld euro voor gezinnen, een verlaging van 1,3 mld euro voor bedrijven en een verlaging van 0,1 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Verlagen tarief eerste schijf box 1 (VVD_338)**
De VVD verlaagt het tarief van de eerste schijf in de inkomstenbelasting van box 1 van 35,36% naar 32,74%. Dit is een lastenverlichting van 10,5 mld euro in 2030 en 9,3 mld euro structureel.
- **Verhoging IACK (VVD_178)**
De VVD verhoogt de IACK met 935 euro naar 2.715 euro in 2030. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,5 mld euro. In het basispad wordt de IACK op termijn echter afgeschaft. Dit is daarom een maatregel die alleen tijdelijk voor een lastenverlichting zorgt.
- **Verruiming WBSO (VVD_188_b)**
De VVD verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verlagen aanvangspunt tarief derde schijf box 1 (VVD_183)**
De VVD verlaagt het aanvangspunt van het tarief in de derde schijf in box 1 met 7.880 euro naar 74.880 euro. Dit zorgt voor een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,3 mld euro.
- **Verlagen verplichtstelling pensioenopbouw (VVD_184)**
De VVD verlaagt de verplichtstelling voor pensioenpremies naar 60.000 euro. Het vrijwillig afzien van pensioenopbouw leidt tot verminderd gebruik van pensioenpremieaftrek en daarmee tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,0 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 0,4 mld euro.
- **Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (VVD_906)**
In het pakket van de VVD stijgt de netto AOW-uitkering. Hierdoor krimpt de pensioenpremiegrondslag. Het verminderde gebruik van pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt dit effect daarom juist tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro.
- **Mogelijkheid pauzeren pensioenopbouw (VVD_185)**
De VVD biedt werknemers met een pensioenregeling de mogelijkheid om voor een periode van maximaal vijf jaar geen pensioenpremie in te leggen. De verminderde benutting van pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro.
- **AOW- en pensioenleeftijd: een-op-een-koppeling aan levensverwachting (deel lasten) (VVD_109_c, VVD_109_f, VVD_109_h)**
De VVD verhoogt de bestaande twee-op-drie-koppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting naar een een-op-een-koppeling. De geschatte AOW-leeftijd in 2060 komt daarmee uit op 70 jaar en 6 maanden, 15 maanden hoger dan in het basispad. Bij langer doorwerken hoeven jaarlijks minder pensioenpremies afgedragen te worden en daarom dalen de totale pensioenuitkeringen. Daarnaast betaalt men langer AOW-premie. Per saldo leidt de maatregel, mede als gevolg van de omkeerregeling, tot een structurele lastenverzwaring van 0,5 mld euro.

Vermogen en winst

- **Verlagen opbrengst box 3 (VVD_186)**
De VVD verlaagt het tarief in box 3 en creëert een vrijstelling voor het sparen voor de aankoop van de eerste woning. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro.

Klimaat en milieu

- **Verlagen brandstofaccijnzen (VVD_193)**
De VVD verlaagt tijdelijk de brandstofaccijnzen tot en met 2030. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 1,4 mld euro voor gezinnen, van 0,5 mld euro voor bedrijven en van 0,1 mld euro voor het buitenland.

- **Verlagen tarieven energiebelasting elektriciteit (VVD_191)**
De VVD verlaagt taakstellend de tarieven voor elektriciteit van schijven 1, 2 en 5 van de energiebelasting. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,3 mld euro en voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Afschaffen CO₂-heffing industrie (VVD_205_a)**
De VVD schaft de CO₂-heffing voor de industrie af. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro in 2030 en nul euro vanaf 2040. De CO₂-heffing voor afvalverbrandingsinstallaties wordt gehandhaafd.

Overig

- **Afschaffen verbruiksbelasting vrijstelling zuivel en sojadrink (VVD_197)**
De VVD schaft de vrijstelling in de verbruiksbelasting voor zuivel en sojadrink af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (VVD_195)**
De VVD voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Het te verwachten gedragseffect, en daarmee de raming, is onzeker.

Tabel 13.2.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2030
Inkomen en arbeid	-5,3
Verlagen tarief eerste schijf box 1 (VVD_338)	-10,5
Verhoging IACK (VVD_178)	-0,5
Verruiming WBSO (VVD_188_b)	-0,2
Verlagen aanvangspunt tarief derde schijf box 1 (VVD_183)	3,3
Verlagen verplichtstelling pensioenopbouw (VVD_184)	2,0
Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (VVD_906)	0,4
Mogelijkheid pauzeren pensioenopbouw (VVD_185)	0,3
AOW- en pensioenleeftijd: een-op-een-koppeling aan levensverwachting (deel lasten) (VVD_109_c, VVD_109_f, VVD_109_h)	0,0
Vermogen en winst	-0,2
Verlagen opbrengst box 3 (VVD_186)	-0,2
Klimaat en milieu	-2,8
Verlagen brandstofaccijnzen (VVD_193)	-2,0
Verlagen tarieven energiebelasting elektriciteit (VVD_191)	-0,6
Afschaffen CO ₂ -heffing industrie (VVD_205_a)	-0,2
Overig	0,5
Afschaffen verbruiksbelasting vrijstelling zuivel en sojadrink (VVD_197)	0,3
Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (VVD_195)	0,2

13.2.4 Normeringen

- **Kerncentrale Borssele langer open houden (VVD_232)**
De VVD houdt de kerncentrale in Borssele langer open na 2033.
- **Doelsturing stikstof (VVD_235)**
De VVD introduceert bedrijfsspecifieke doelsturing in de landbouw, waarbij het generieke sectorreductiedoel van 50% in 2035 (ten opzichte van 2019) vertaald wordt naar afrekenbare normen op bedrijfsniveau. Om doelen te halen kunnen zowel technische als managementmaatregelen worden ingezet; als doelen niet gehaald worden zijn er sancties, bijvoorbeeld individuele korting van dier- of fosfaatrechten. Invoering van doelsturing vraagt een stelselwijziging.

13.3 NSC

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door NSC aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.3.1 Uitgaven

NSC intensificeert per saldo 5,8 mld euro in de overheidsuitgaven in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Introduceren kindregeling (NSC_143)**
NSC voert een kindregeling in. In de kindregeling ontvangen gezinnen met kinderen een bedrag van 4519 euro per kind per jaar. Daarnaast ontvangen alleenstaande ouders een extra bedrag van 3708 euro per jaar. Voor kinderen in de leeftijd van twaalf tot en met vijftien jaar ontvangen gezinnen een bedrag van 1056 euro extra per kind. Voor kinderen in de leeftijd van zestien en zeventien jaar is dat 1316 euro extra per kind per jaar. De regeling is inkomensafhankelijk zoals vormgegeven in het kindgebonden budget. Dit is een intensivering van 9,5 mld euro.
- **Wml verhogen met 5,7% en verhogen minimumjeugdloon (NSC_145_a, NSC_145_b, NSC_144_a, NSC_144_b, NSC_144_c, NSC_144_d, NSC_144_e, NSC_144_f, NSC_144_g, NSC_144_h)**
NSC verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 5,7%. Daarnaast verlaagt de partij de grens voor het volwassenminimumloon naar achttien jaar. Het gemiddeld bruto-wml (exclusief vakantiegeld) in 2030 is 18,00 euro per uur. Alle sociale uitkeringen, zoals AOW, arbeidsongeschiktheid en bijstand, en de huurtoeslag worden hieraan gekoppeld. Het minimumjeugdloon stijgt naar 80% van het wml voor zeventienjarigen, 70% voor zestienjarigen en 60% voor vijftienjarigen. Dit is een intensivering van 5,5 mld euro.
- **Verlengen WW-duur (NSC_184)**
NSC verlengt de maximale WW-duur tot twee jaar. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Intensivering middelen reparatie sociale zekerheid (NSC_169)**
NSC intensificeert taakstellend in de aanpak van hardheden in de sociale zekerheid. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Terugdraaien afschaffing tegemoetkoming arbeidsongeschikten (NSC_183)**
NSC draait de afschaffing van de tegemoetkoming voor arbeidsongeschikten voor zorgkosten terug. Daarnaast wordt de tegemoetkoming verhoogd naar 400 euro. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (effect op uitkeringen) (NSC_188_b, NSC_188_c, NSC_188_e)**
NSC verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal een jaar voor werkgevers met maximaal 25 werknemers. Hierdoor komen mensen een jaar eerder in de WIA, WW of bijstand. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro. Tegenover deze intensivering staan lagere loonkosten voor bedrijven. Een juridisch aandachtspunt bij deze maatregel is dat er een onderscheid ontstaat tussen de ontslagbescherming van werknemers bij kleine en grote bedrijven.
- **Algemene heffingskorting verzilverbaar maken (NSC_150_b)**
NSC maakt de algemene heffingskorting verzilverbaar voor mensen met een inkomen vanaf 20% van het minimumloon. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Structurele no-riskpolis (NSC_191_b)**
NSC maakt de no-riskpolis voor werkgevers bij het in dienst nemen van iemand die langdurig ziek is of een arbeidsbeperking heeft structureel. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.

- **Startbanen voor statushouders (NSC_176)**
NSC introduceert startbanen voor statushouders. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Afschaffen van de vervolguitering in de WGA na 5 jaar (NSC_187)**
NSC schaft de vervolguitering in de WGA af voor mensen die vijf jaar of langer in de WIA zitten. Gedeeltelijk arbeidsongeschikten die niet werken, krijgen hierdoor een hogere uitkering. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Intensivering begeleiden immigranten naar werk (NSC_177)**
NSC intensificeert 0,2 mld euro in de begeleiding naar werk van immigranten. De doelgroep bestaat uit niet-EU-migranten tussen de 18 en 30 jaar, exclusief kennismigranten, studiemigranten en Oekraïense ontheemden.
- **Drempel voor WIA-uitkering van 35% naar 25% arbeidsongeschiktheid (NSC_185)**
NSC verlaagt de drempel voor een WIA-uitkering van 35% naar 25% arbeidsongeschiktheid. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2030 en 0,4 mld euro op lange termijn.
- **Verlaging nominale zorgpremie, effect zorgtoeslag (NSC_138_d)**
De verlaging van nominale zorgpremie zorgt voor een daling van de zorgtoeslag. Dit is een ombuiging op de zorgtoeslag van 8,4 mld euro.
- **Afschaffen kinderbijslag (NSC_142)**
NSC schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,7 mld euro.
- **Afschaffen kindgebondenbudget (NSC_139)**
NSC schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 4,5 mld euro.
- **Uitstel nieuwe financieringsstelsel kinderopvang (NSC_167)**
NSC stelt het nieuwe financieringsstelsel voor kinderopvang met twee jaar uit. Dit is een ombuiging van 1,1 miljard euro.
- **Verlagen vermogensgrens kindregeling naar niveau heffingsvrij vermogen (NSC_166)**
NSC verlaagt de vermogensgrens van de nieuwe kindregeling met 65.760 euro voor alleenstaanden en 53.140 euro voor paren naar het niveau van het heffingsvrij vermogen in box 3. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen compensatieregeling transitievergoeding (NSC_190)**
NSC schaft de compensatieregeling transitievergoeding af. Werkgevers worden hierdoor niet meer gecompenseerd voor transitievergoedingen die ze moeten betalen aan werknemers die 2 jaar ziek zijn. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Doorwerking beperken huurstijging op huurtoeslag (NSC_208)**
NSC beperkt de huurstijging van sociale huur tot de hoogte van de inflatie en van middenhuur en vrije sector huur tot 1% boven inflatie. Dit is een beperkte ombuiging op de huurtoeslaguitgaven.
- **Eerder toegang arbeidsmarkt voor asielzoekers (NSC_218_b)**
NSC geeft asielzoekers een half jaar eerder toegang tot de arbeidsmarkt. Dit leidt tot een beperkte ombuiging.

Zorg

- **Leeftijdsgrens Jeugdwet verhogen naar 23 jaar (NSC_106)**
NSC verhoogt de leeftijdsgrens van de Jeugdwet, van 18 naar 23 jaar. De intensivering in de Jeugdwet bedraagt 0,6 mld euro. Door minder zorgvraag in de andere wetten is er sprake van een ombuiging 0,1 mld euro in de Wmo, 0,1 mld euro in de Wlz en 0,1 mld euro in de Zvw. Per saldo leidt de maatregel tot een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controle en fysiotherapie voor chronische lijst-aandoeningen (NSC_113)**
NSC breidt het basispakket in de Zvw uit met één periodieke tandheelkundige controle per jaar en de eerste 20 fysio- en oefentherapiebehandelingen voor mensen met aandoeningen op de chronische lijst. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering weerbaarheid zorg (NSC_219)**
NSC intensificeert incidenteel in weerbaarheid van de zorg tegen crises. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro in 2030, vanaf 2031 is deze nul.

- **Intensivering in vervolgoopleidingen zorgmedewerkers (NSC_103)**
NSC intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in vervolgoopleidingen van zorgmedewerkers.
- **Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (NSC_104_b, NSC_104_c)**
NSC intensificeert 0,3 mld euro in het gemeentefonds, met het oog op zorgpreventie door het stimuleren van beweging. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in Wmo/jeugdzorg.
- **Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (NSC_111)**
NSC verhoogt het verplichte eigen risico in de Zvw van 170 euro naar 385 euro in 2030. De eigen bijdrage per diagnosebehandelcombinatie in de medisch-specialistisch zorg blijft 50 euro. Dit is een ombuiging van 2,9 mld euro.
- **Afschaffen verplichte vergoeding ongecontracteerde zorg (NSC_110)**
NSC schaft de verplichting tot vergoeding van ongecontracteerde zorg af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in de Zvw.
- **Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (NSC_112)**
NSC heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten voor de ziekenhuiszorg, huisartsenzorg en de wijkverpleging, met een generiek macrobeheersinstrument (mbi) als stok achter de deur. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,2 mld euro.
- **Nieuwe artsen verplicht in loondienst (NSC_102)**
NSC verplicht nieuwe artsen tot loondienst. Dit is een beperkte ombuiging in 2030. Structureel betreft dit een ombuiging van 0,5 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (NSC_104_a)**
NSC intensificeert 0,3 mld euro in het gemeentefonds (NSC_104_b). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,2 mld euro) en deels bij zorg.
- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (Uitvoeringskosten) (NSC_188_d)**
NSC verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal een jaar voor werkgevers met maximaal 25 werknemers. Hierdoor moeten meer mensen voor de WIA gekeurd worden. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in uitvoeringskosten.
- **Apparaatskorting Rijk (NSC_123)**
NSC beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- **Invoeren leerrekening (loonkostensubsidie) (NSC_116_a)**
NSC voert voor iedere werkende een persoonlijke leerrekening in. Hierop storten werkgevers voortaan hun afdrachten aan O&O-fondsen. Aanvullend storten zij 0,2% van de loonsom, waarvan de helft door de overheid met subsidie wordt vergoed. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Intensivering wetenschappelijk onderzoek (NSC_115)**
NSC verhoogt de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek en aan beurzen voor het aantrekken van internationaal wetenschappelijk talent. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Aanpak laaggeletterdheid en verbeteren digitale vaardigheden (NSC_117)**
NSC intensificeert 0,2 mld euro in de aanpak van laaggeletterdheid en beperkte digitale vaardigheden onder alle leeftijden.
- **Intensivering basisvaardigheden po en vroegschoolse educatie (NSC_120)**
NSC intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het verbeteren van basisvaardigheden in het primair onderwijs en vroegschoolse educatie.

- **Verlagen lumpsum ho via verminderen aantal internationale studenten (NSC_114_a)**
NSC heeft de intentie om een bestuurlijk akkoord met hogeronderwijsinstellingen te sluiten met als doel het verminderen van het aantal internationale studenten. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro op de lumpsum van het hoger onderwijs. Het is onzeker in hoeverre een vermindering van het aantal internationale studenten gerealiseerd kan worden boven op de afname als gevolg van de reeds ingevoerde taakstelling op internationale studenten.

Overdrachten aan bedrijven

- **Intensivering Nationaal Groeifonds (subsidies) (NSC_124)**
NSC verhoogt de subsidies binnen het Nationaal Groeifonds met 0,5 mld euro.
- **Convenant met werkgevers gericht op arbeidsmigratie (NSC_175_a)**
NSC zet in op het afsluiten van een convenant met sectoren waarin veel arbeidsmigranten werken, gericht op verminderde afhankelijkheid en duurzame inzetbaarheid van arbeidsmigranten. In 2030 is dit een intensivering van 0,5 mld euro, vanaf 2035 is deze nul.
- **Intensivering woningbouw (NSC_199)**
NSC intensificeert cumulatief 2,0 mld euro in woningbouw tot en met 2032. In 2030 is dit een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Aandeel Rijk nationale aanpak funderingsherstel (NSC_200)**
NSC intensificeert cumulatief 0,9 mld euro in funderingsherstel van woningen tot en met 2032. In 2030 is dit een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Generieke subsidietaakstelling (NSC_213)**
NSC verlaagt de uitgaven aan subsidies via een generieke taakstelling. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (NSC_125)**
NSC intensificeert 0,6 mld in ontwikkelingssamenwerking met het oog op te sluiten migratiedeals.

Veiligheid

- **Intensivering gevangeniswezen (NSC_129)**
NSC intensificeert in de kabinetsperiode cumulatief 0,5 mld euro in het gevangeniswezen. In 2030 is dit 0,2 mld euro, vanaf 2031 is dit 0 euro.
- **Intensivering civiele cyberveiligheid (NSC_221)**
NSC intensificeert 0,2 mld euro in civiele cyberveiligheid in 2030, vanaf 2031 is dit nul.

Bereikbaarheid

- **Intensivering infrastructuur (bruggen, wegen, dijken en havens) (NSC_220)**
NSC intensificeert taakstellend cumulatief 0,8 mld euro in bruggen, wegen, dijken en havens tot en met 2030. In 2030 is dit een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Verlaging tarieven ov (NSC_132)**
NSC verlaagt taakstellend de tarieven in het openbaar vervoer. Dit is een intensivering van 0,3 miljard euro.
- **Intensivering aanleg spoor (NSC_131)**
NSC intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de aanleg van spoorwegen.

Defensie

- **Intensivering defensie (NSC_137)**
NSC intensificeert taakstellend 5,3 mld euro in defensie in 2030. Omdat dit een generieke intensivering betreft, is verondersteld dat dit deels neerslaat bij meer personeel (2,7 mld euro) en defensiematerieel (2,7 mld euro). Dit loopt op tot structureel 8,4 mld euro vanaf 2031.

Klimaat en milieu

- **Invoeren grondgebonden veehouderij (NSC_226)**
NSC voert een normering in voor grondgebonden veehouderij, gecombineerd met een cumulatieve intensivering van 0,5 mld euro in de kabinetsperiode. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030. De grondgebondenheidsnorm voor de melkveehouderij bedraagt 0,35 hectare grasland of rustgewassen per grootvee-eenheid (GVE) in 2034, waarbij ook de grond van een bedrijf meetelt waarmee een samenwerkingsovereenkomst is gesloten. In aan te wijzen 'maatschappelijke landbouwgebieden' geldt een norm van 1,5 GVE per hectare landbouwgrond in 2034.
- **Intensivering stikstof en natuur (NSC_198)**
NSC intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in reductie van stikstofuitstoot, natuurherstel en duurzaam beheer van nationale parken.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (NSC_230)**
NSC buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector. In 2030 is dit een ombuiging van 1,4 mld euro, dit is nul in 2031.
- **Ombuiging klimaatfonds (terugsluis CO₂-heffing) (NSC_231_b)**
NSC schaft de CO₂-heffing voor de industrie af (NSC_231_a). NSC buigt hiermee 0,2 mld euro om op het klimaatfonds in 2030, door het wegvallen van de terugsluis van de opbrengsten in het klimaatfonds. In 2040 is dit nul.
- **Afschaffen SDE++ (NSC_196)**
NSC schaft de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) af. De ombuiging bedraagt 0,1 mld euro in 2030, omdat binnen de kabinetsperiode de meeste begrote middelen al zijn toegekend. Na de kabinetsperiode loopt de ombuiging verder op tot 2,2 mld euro.

Overig

- **Intensivering regiodeals (NSC_122)**
NSC intensificeert 0,6 mld euro in regionale ontwikkeling via het Nationaal Programma Vitale Regio's.
- **Intensivering cultuur (NSC_118)**
NSC intensificeert 0,2 mld euro in de restauratie van monumenten, musea en nationale culturele producties.
- **Intensivering programma's civiele weerbaarheid (NSC_222)**
NSC intensificeert in programma's voor civiele weerbaarheid. In 2030 is dit een intensivering van 0,2 mld euro, vanaf 2031 is deze nul.

13.3.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

Tabel 13.3.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	-1,1
Introduceren kindregeling (NSC_143)	9,5
Wml verhogen met 5,7% en verhogen minimumjeugdloon (NSC_145_a, NSC_145_b, NSC_144_a, NSC_144_b, NSC_144_c, NSC_144_d, NSC_144_e, NSC_144_f, NSC_144_g, NSC_144_h)	5,5
Verlengen WW-duur (NSC_184)	0,5
Intensivering middelen reparatie sociale zekerheid (NSC_169)	0,5
Terugdraaien afschaffing tegemoetkoming arbeidsongeschikten (NSC_183)	0,4

Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (effect op uitkeringen) (NSC_188_b, NSC_188_c, NSC_188_e)	0,4
Algemene heffingskorting verzilverbaar maken (NSC_150_b)	0,4
Structurele no-riskpolis (NSC_191_b)	0,4
Startbanen voor statushouders (NSC_176)	0,3
Afschaffen van de vervolguitering in de WGA na 5 jaar (NSC_187)	0,3
Intensivering begeleiden immigranten naar werk (NSC_177)	0,2
Drempel voor WIA-uitkering van 35% naar 25% arbeidsongeschiktheid (NSC_185)	0,1
Verlaging nominale zorgpremie, effect zorgtoeslag (NSC_138_d)	-8,4
Afschaffen kinderbijslag (NSC_142)	-4,7
Afschaffen kindgebondenbudget (NSC_139)	-4,5
Uitstel nieuwe financieringsstelsel kinderopvang (NSC_167)	-1,1
Verlagen vermogensgrens kindregeling naar niveau heffingsvrij vermogen (NSC_166)	-0,5
Afschaffen compensatieregeling transitievergoeding (NSC_190)	-0,2
Doorwerking beperken huurstijging op huurtoeslag (NSC_208)	0,0
Eerder toegang arbeidsmarkt voor asielzoekers (NSC_218_b)	0,0
Zorg	-2,0
Leeftijdsgrens Jeugdwet verhogen naar 23 jaar (NSC_106)	0,4
Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controle en fysiotherapie voor chronische lijst-aandoeningen (NSC_113)	0,4
Intensivering weerbaarheid zorg (NSC_219)	0,3
Intensivering in vervolgoopleidingen zorgmedewerkers (NSC_103)	0,2
Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (NSC_104_b, NSC_104_c)	0,1
Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (NSC_111)	-2,9
Afschaffen verplichte vergoeding ongecontracteerde zorg (NSC_110)	-0,2
Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (NSC_112)	-0,2
Nieuwe artsen verplicht in loondienst (NSC_102)	0,0
Openbaar bestuur	0,1
Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (NSC_104_a)	0,2
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (Uitvoeringskosten) (NSC_188_d)	0,1
Apparaatskorting Rijk (NSC_123)	-0,2
Onderwijs	0,8
Invoeren leerrekening (loonkostensubsidie) (NSC_116_a)	0,6
Intensivering wetenschappelijk onderzoek (NSC_115)	0,2
Aanpak laaggeletterdheid en verbeteren digitale vaardigheden (NSC_117)	0,2
Intensivering basisvaardigheden po en vroegschoolse educatie (NSC_120)	0,2
Verlagen lumpsum ho via verminderen aantal internationale studenten (NSC_114_a)	-0,4
Overdrachten aan bedrijven	1,2
Intensivering Nationaal Groeifonds (subsidies) (NSC_124)	0,5

Convenant met werkgevers gericht op arbeidsmigratie (NSC_175_a)	0,5
Intensivering woningbouw (NSC_199)	0,4
Aandeel Rijk nationale aanpak funderingsherstel (NSC_200)	0,2
Generieke subsidietaakstelling (NSC_213)	-0,4
Internationale samenwerking	0,6
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (NSC_125)	0,6
Veiligheid	0,4
Intensivering gevangeniswezen (NSC_129)	0,2
Intensivering civiele cyberveiligheid (NSC_221)	0,2
Bereikbaarheid	0,8
Intensivering infrastructuur (bruggen, wegen, dijken en havens) (NSC_220)	0,3
Verlaging tarieven ov (NSC_132)	0,3
Intensivering aanleg spoor (NSC_131)	0,2
Defensie	5,3
Intensivering defensie (NSC_137)	5,3
Klimaat en milieu	-1,3
Invoeren grondgebonden veehouderij (NSC_226)	0,2
Intensivering stikstof en natuur (NSC_198)	0,2
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (NSC_230)	-1,4
Ombuiging klimaatfonds (terugsluis CO ₂ -heffing) (NSC_231_b)	-0,2
Afschaffen SDE++ (NSC_196)	-0,1
Overig	1,0
Intensivering regiodeals (NSC_122)	0,6
Intensivering cultuur (NSC_118)	0,2
Intensivering programma's civiele weerbaarheid (NSC_222)	0,2

13.3.3 Lasten

NSC verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 0,6 mld euro in 2030. De verhoging is opgebouwd uit een verlaging van 2,3 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 2,4 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 0,4 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Verlagen Aof-premie (NSC_182)**

NSC verlaagt de Aof-premie voor alle werkgevers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 11,5 mld euro.

- **Verlagen tarief eerste schijf box 1 (NSC_160)**
NSC verlaagt het tarief in de eerste schijf van de inkomstenbelasting in box 1 met 0,5%-punt per jaar in de kabinetsperiode. Het tarief in de eerste schijf daalt hierdoor van 35,36% naar 33,36% in 2030. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 8,5 mld euro in 2030 en 7,5 mld euro structureel.
- **Afschaffen maximumpremiegrens IAB, verschuiven van de nominale premie naar de IAB (Zvw) en aanpassen IAB-premie (NSC_138_a, NSC_138_b, NSC_138_c, NSC_215_a, NSC_215_b)**
NSC schaft de maximumpremiegrens voor de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) in de Zorgverzekeringswet (Zvw) af en compenseert dit met een lagere IAB-premie. Ook verlaagt NSC de IAB ter compensatie van de verhoging van het eigen risico. Daarnaast verlaagt NSC de nominale zorgpremie naar 600 euro per jaar en compenseert dit met een hogere IAB-premie. Dit is een lastenverzwaring van 14,5 mld voor bedrijven en een lastenverlichting van 17,4 mld voor gezinnen. Omdat NSC de collectieve middelen in de Zvw aanpast zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.
- **Algemene heffingskorting verhogen (NSC_150_a)**
NSC verhoogt de algemene heffingskorting met 200 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 2,2 mld euro.
- **Verruiming WBSO (NSC_228_b)**
NSC verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 1,5 mld euro.
- **Invoering belastingsstelsel met vier schijven (NSC_152)**
NSC voert een vier schijvenstelsel in de inkomstenbelasting in box 1 in. Het tarief in de derde schijf daalt van 49,50% naar 48,25% en het tarief in de vierde schijf stijgt van 49,50% naar 52%. Het aanvangspunt van de vierde schijfgrens ligt op een inkomen van 141.000 euro. De maatregel is budgetneutraal vormgegeven.
- **Verlaging arbeidskorting (NSC_147)**
NSC verlaagt de arbeidskorting op het tweede knippunt met 1.745 euro en op het derde knippunt met 2.125 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 14,9 mld euro.
- **Verlagen ouderenkorting (NSC_146)**
NSC verlaagt de ouderenkorting met 980 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,6 mld euro.
- **Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (NSC_180)**
NSC verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar 105.000 euro. De beperking van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,0 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 0,2 mld euro.
- **Aftrekposten verlagen naar tarief eerste schijf box 1 (NSC_223)**
NSC verlaagt het maximale aftrektarief voor aftrekposten van het tarief van de tweede schijf van 37,44% naar het tarief van de (verlaagde) eerste schijf van 33,36%. Na de kabinetsperiode daalt het aftrektarief met 0,5%-punt per jaar tot het aftrektarief van 27,65% resteert. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,8 mld euro in 2030 en 4,1 mld euro structureel.
- **Afschaffen IACK (NSC_148)**
NSC schaft de IACK af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,5 mld euro in 2030. Structureel is dit geen lastenverzwaring voor gezinnen omdat de IACK in het basispad volledig wordt afgebouwd naar nul euro per 2035.
- **Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (NSC_225)**
In het pakket van NSC stijgt de AOW-franchise. Hierdoor krimpt de pensioenpremiegrondslag. Het verminderde gebruik van pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt dit effect daarom juist tot een lastenverlichting van 0,3 mld euro.

- **Expatrieregeling beperken tot sectoren ICT en techniek (NSC_164_a)**
NSC beperkt de expatrieregeling tot de sectoren ICT en techniek en versobert deze regeling. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro.
- **Verhogen werkgeverspremies voor arbeidsmigranten (NSC_214)**
NSC verhoogt de werkgeverslasten bij de inzet van arbeidsmigranten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro. Afhankelijk van de vormgeving kan deze maatregel gepaard gaan met juridische risico's op het gebied van gelijke fiscale behandeling van EU-burgers.
- **Wml met 5,7% verhogen (effect op bedrijven via maximumpremiëgrens werknemersverzekeringen) (NSC_144_i)**
NSC verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 5,7% (NSC_144). Door de koppeling van de hoogte van de maximumpremiëgrens van de werknemersverzekeringen aan het wml geeft dit een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld.
- **Afschaffen zelfstandigenaftrek (NSC_179_b)**
NSC schaft de zelfstandigenaftrek af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (NSC_163)**
NSC voert een inwonerschapsfictie voor de inkomstenbelasting na emigratie in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.
- **Afschaffen startersaftrek (NSC_179_a)**
NSC schaft de startersaftrek af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro.

Vermogen en winst

- **Introductie herbestedingsreserve voor woningcorporaties (NSC_202)**
NSC introduceert een herbestedingsreserve voor woningcorporaties in de vennootschapsbelasting. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,0 mrd euro. Er zijn juridische risico's vanwege staatssteunregels.
- **Verruimen renteaftrekbepaling in de vpb (NSC_205)**
NSC verruimt de generieke renteaftrekbepaling in de vennootschapsbelasting van 24,5% naar 30%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,6 mld euro.
- **Verlagen algemeen tarief overdrachtsbelasting voor woningen (NSC_206)**
NSC verlaagt voor woningen het algemene tarief in de overdrachtsbelasting naar 6%. Dit leidt tot een lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Beperken verliesverrekening in de vpb (NSC_229)**
NSC beperkt de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting door de carry forward te beperken tot 6 jaar en geen carry backward meer toe te staan. Verder wordt het percentage verlaagd van 50% naar 30%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,9 mld in 2030 en 0,6 mld structureel. Het beperken van verliescompensatie heeft vooral gevolgen voor groeiende bedrijven, die minder mogelijkheden zullen hebben om hun huidige investeringen af te trekken van hun toekomstige winsten.
- **Verhogen tarief box 3 naar 38% (NSC_227)**
NSC verhoogt het tarief in box 3 naar 38%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Aanpassen vennootschapsbelasting (NSC_154)**
NSC verlaagt de schijfgrenzen in de vennootschapsbelasting zodat deze overeenkomt met het ingaan van het hoogste tarief in de inkomstenbelasting en verlaagt het hoge tarief naar 25%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Tijdelijk loslaten 30-jaarstermijn hypotheekrenteaftrek (NSC_159)**
NSC laat tussen 2030 en 2043 de eis los dat de hypotheekrente maximaal 30 jaar aftrekbaar is en schaft deze eis in 2044 in één keer af voor alle hypotheeklen. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen die oploopt van nul euro in 2030 tot 1,0 mld euro in 2043. Vanaf 2044 is het een lastenverlichting van nul euro.

Klimaat en milieu

- **Verlagen tarief energiebelasting schijf 1 en 2 (NSC_217)**
NSC verlaagt het tarief in de eerste en tweede schijf van de energiebelasting voor gas en elektriciteit. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor gezinnen van 0,3 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **Afschaffen CO₂-heffing industrie (NSC_231_a)**
NSC schaft de CO₂-heffing voor de industrie af. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro in 2030 en nul euro vanaf 2040. De CO₂-heffing voor afvalverbrandingsinstallaties wordt gehandhaafd.
- **Uitbreiden vliegbelasting (NSC_135_a, NSC_135_b, NSC_135_c)**
Het NSC breidt de vliegbelasting uit naar transferpassagiers. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor gezinnen, een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor bedrijven en een lastenverzwaring van 0,4 mld euro voor het buitenland.
- **Beperken belastingvermindering energiebelasting (NSC_216)**
NSC beperkt de belastingvermindering in de energiebelasting tot huishoudens. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen rode-dieselregeling en beperkt verhogen dieselaccijns (NSC_197)**
NSC draait de herinvoering van het verlaagde accijnstarief voor rode diesel in de landbouw terug en verhoogt de dieselaccijns beperkt. Dit is taakstellend een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor bedrijven en een beperkte lastenverzwaring voor gezinnen en het buitenland.

Overig

- **Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (NSC_109)**
NSC maakt de verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van het suikergehalte. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen verlaagd btw-tarief op sierteelt (NSC_194)**
NSC hevelt sierteelt over naar het algemene btw-tarief van 21%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **Introduceren handling fee op e-commerce (NSC_156)**
NSC voert een handling fee in van 2 euro op e-commerce pakketten met een waarde van minder dan 150 euro die rechtstreeks door verkopers buiten de EU naar consumenten in de EU worden verzonden. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro en voor het buitenland van 0,1 mld euro. Deze raming kent een hoger onzekerheid vanwege de mogelijke sterke gedragseffecten die optreden bij unilaterale invoering, zoals dat pakketjes via andere EU-lidstaten worden verstuurd.
- **Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (NSC_108)**
NSC voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Het te verwachten gedragseffect, en daarmee de raming, is onzeker.

Tabel 13.3.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2030
Inkomen en arbeid	-0,9
Verlagen Aof-premie (NSC_182)	-11,5
Verlagen tarief eerste schijf box 1 (NSC_160)	-8,5
Afschaffen maximumpremieregrens IAB, verschuiven van de nominale premie naar de IAB (Zvw) en aanpassen IAB-premie (NSC_138_a, NSC_138_b, NSC_138_c, NSC_215_a, NSC_215_b)	-2,9
Algemene heffingskorting verhogen (NSC_150_a)	-2,2
Verruiming WBSO (NSC_228_b)	-1,5
Invoering belastingsstelsel met vier schijven (NSC_152)	0,0

Verlaging arbeidskorting (NSC_147)	14,9
Verlagen ouderenkorting (NSC_146)	2,6
Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (NSC_180)	2,0
Aftrekposten verlagen naar tarief eerste schijf box 1 (NSC_223)	1,8
Afschaffen IACK (NSC_148)	1,5
Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (NSC_225)	0,9
Expatregeling beperken tot sectoren ICT en techniek (NSC_164_a)	0,6
Verhogen werkgeverspremies voor arbeidsmigranten (NSC_214)	0,4
Wml met 5,7% verhogen (effect op bedrijven via maximumpremiëgrens werknemersverzekeringen) (NSC_144_i)	0,3
Afschaffen zelfstandigenaftrek (NSC_179_b)	0,2
Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (NSC_163)	0,2
Afschaffen startersaftrek (NSC_179_a)	0,1
Vermogen en winst	-0,1
Introductie herbestedingsreserve voor woningcorporaties (NSC_202)	-1,0
Verruimen renteaftrekbeperking in de vpb (NSC_205)	-0,6
Verlagen algemeen tarief overdrachtsbelasting voor woningen (NSC_206)	-0,2
Beperken verliesverrekening in de vpb (NSC_229)	0,9
Verhogen tarief box 3 naar 38% (NSC_227)	0,4
Aanpassen vennootschapsbelasting (NSC_154)	0,3
Tijdelijk loslaten 30-jaarstermijn hypotheekrenteaftrek (NSC_159)	0,0
Klimaat en milieu	0,4
Verlagen tarief energiebelasting schijf 1 en 2 (NSC_217)	-0,4
Afschaffen CO ₂ -heffing industrie (NSC_231_a)	-0,2
Uitbreiden vliegbelasting (NSC_135_a, NSC_135_b, NSC_135_c)	0,4
Beperken belastingvermindering energiebelasting (NSC_216)	0,4
Afschaffen rode-dieselregeling en beperkt verhogen dieselaccijns (NSC_197)	0,2
Overig	1,2
Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (NSC_109)	0,4
Afschaffen verlaagd btw-tarief op sierteelt (NSC_194)	0,3
Introduceren handling fee op e-commerce (NSC_156)	0,3
Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (NSC_108)	0,2

13.4 D66

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door D66 aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. Daarnaast bevat deze paragraaf een overzicht van alle normeringen op het gebied van klimaat en stikstof in het partijpakket. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.4.1 Uitgaven

D66 intensiveert per saldo 19,0 mld euro in de overheidsuitgaven in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Introduceren kindregeling (D66_101)**

D66 introduceert een nieuwe inkomensafhankelijk kindregeling, die qua vormgeving lijkt op het kindgebonden budget. Voor het eerste en tweede kind is het maximale bedrag 4.710 euro. Vanaf het derde kind 1.180 euro. Voor kinderen van 12 tot 16 jaar wordt het maximale bedrag met 1.270 euro verhoogd en voor kinderen van 16 en 17 met 1.680 euro. Voor alleenstaande ouders wordt het maximale bedrag per kind met 5.930 euro verhoogd. Het totaal van deze maximale bedragen wordt voor alleenstaanden vanaf een inkomen van 30.931 euro en voor paren vanaf een inkomen van 40.261 euro afgebouwd met een afbouwpercentage van 12,5%. Alleen huishoudens met een vermogen tot het heffingsvrij vermogen (50.933 euro) hebben hier recht op. In het inkomensbegrip in deze berekening worden de hypotheekrenteaftrek en het eigenwoningforfait niet meegenomen. Dit is een intensivering van 7,2 mld euro.

- **Wml verhogen met 5% en aanpassen minimumjeugdloon (D66_122_a, D66_122_b, D66_102_a, D66_102_b, D66_102_c, D66_102_d)**

D66 verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 5%. Het gemiddeld bruto-wml (exclusief vakantiegeld) in 2030 is 17,88 euro per uur. De AOW, bijstand, Wajong en huurtoeslag worden hieraan gekoppeld. Daarnaast verlaagt de partij de grens voor het volwassenminimumloon naar achttien jaar. Het minimumjeugdloon stijgt naar 80% van het wml voor zeventienjarigen, 60% voor zestienjarigen en 40% voor vijftienjarigen. Dit is een intensivering van 3,5 mld euro.

- **Introduceren verzilverbare heffingskorting (D66_103_a)**

D66 voert een verzilverbare heffingskorting in van 1.200 euro per volwassene per jaar. Dit is een intensivering van 2,1 mld euro. Het gaat hier om het deel van de heffingskorting dat na verrekening leidt tot uitkering. Het overige deel is een lastenverlichting.

- **Introduceren huurtoeslag voor onzelfstandige woonruimten (D66_263)**

D66 geeft bewoners van onzelfstandige woonruimte recht op de huurtoeslag. Dit is een intensivering van 1,3 mld euro.

- **Verlengen ouderschapsverlof met minimale uitkeringshoogte (D66_106)**

D66 verlengt het ouderschapsverlof tot in totaal 52 weken, die verdeeld kunnen worden over beide ouders, en verhoogt voor inkomens tot 120% van het wettelijk minimumloon de uitkering tot 100% van het loon. Dit is een intensivering van 1,1 mld euro in 2030.

- **Loslaten arbeidseis kinderopvangtoeslag (D66_105)**

D66 laat de arbeidseis voor het ontvangen van kinderopvangtoeslag los. Dit is een intensivering van 0,8 mld euro.

- **Beperken afbouw dubbele ahk in de bijstand (D66_104)**

D66 herstelt de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de bijstand gedurende de kabinetsperiode volledig. Na de kabinetsperiode wordt deze weer geleidelijk afgebouwd. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro in 2030 en nul structureel.

- **Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (D66_121)**

D66 schaft de kostendelersnorm in de Participatiewet af. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.

- **Herinvoeren tegemoetkoming arbeidsongeschikten (D66_128)**
D66 draait het afschaffen van de tegemoetkoming arbeidsongeschikten voor zorgkosten uit het hoofdlijnenakkoord terug. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensivering re-integratie voor WIA'ers (D66_391)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de re-integratie van WIA'ers.
- **Intensivering noodfonds energie (D66_209)**
D66 intensificeert 0,2 mld euro in het noodfonds voor energie.
- **Specifieke uitkering voor zorgkosten lage inkomens (D66_395)**
D66 creëert een nieuwe specifieke uitkering voor gemeenten (SPUK) ten behoeve van de zorgkosten van huishoudens met een laag inkomen. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2030. Op de lange termijn verhoogt D66 dit bedrag naar 0,8 mld.
- **Afschaffen kinderbijslag (D66_108)**
D66 schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,7 mld euro.
- **Afschaffen kindgebonden budget (D66_109)**
D66 schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 4,5 mld euro.
- **In acht jaar uitsluiten zorgtoeslag (D66_107)**
D66 schaft in 8 jaar de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 4,2 mld euro in 2030 en 8,5 mld euro structureel.
- **Afbouwen dubbele ahk in de AOW (D66_110)**
D66 beperkt de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de AOW tot 1,8 maal de algemene heffingskorting. Dit is een ombuiging van 1,6 mld euro.
- **Geen toegang Ziektewet voor grote werkgevers (effect op uitkeringen) (D66_119_b)**
D66 schaft de toegang tot de Ziektewet af voor werknemers die nog een werkgever hebben (werknemers die ziek zijn als gevolg van zwangerschap of een no-riskpolis hebben), voor werkgevers met meer dan 50 werknemers. Dit is een ombuiging van 1,1 mld euro. Tegenover deze ombuiging staan hogere loonkosten voor bedrijven van 1,1 mld euro.
- **Verkorten WW-duur, verhogen WW-uitkering, verlengen referte-eis en beperken opbouw WW-recht (D66_117)**
D66 beperkt de maximale WW-duur tot één jaar. Ook verhoogt D66 de uitkering naar 90% van het oude loon in de eerste twee maanden en naar 80% in de daarop volgende vier maanden. In het laatste half jaar blijft de uitkeringshoogte 70%. Tegelijkertijd verlengt D66 de referte-eis naar 42 van de 52 weken gewerkt en beperkt D66 de opbouw van WW-rechten naar een halve maand per gewerkt jaar. Deze maatregel is een ombuiging van 0,9 mld euro in 2030. Op de lange termijn loopt de ombuiging verder op naar 1,1 mld euro.
- **Inkomensafhankelijke vergoedingspercentages kinderopvangtoeslag (D66_111)**
D66 hanteert voor kinderen vanaf 1 jaar een vergoeding van 96% kinderopvangtoeslag, ongeacht het inkomen. Voor nuljarigen blijven de inkomensafhankelijke vergoedingspercentages gelden. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Verlagen maximumdagloon van werknemersverzekeringen (D66_120)**
D66 verlaagt het maximumdagloon van de WIA, Ziektewet, WW en verlofregelingen met 7,5%. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (D66_113_a)**
D66 biedt de mogelijkheid om de AOW tot maximaal drie jaar later actuarieel neutraal in te laten gaan. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2030, doordat een deel van de AOW-gerechtigden later instroomt. De maatregel gaat gepaard met uitvoeringstechnische complexiteit.
- **IVA afschaffen voor nieuwe aanvragers van een WIA-uitkering (D66_118)**
D66 schaft de Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten (IVA) af voor nieuwe aanvragers van een WIA-uitkering. Duurzaam volledig arbeidsongeschikten krijgen daardoor een lagere uitkering van 70% in plaats van 75% van het oude loon. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2030 en 1,2 mld euro op lange termijn.

Zorg

- **Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles en anticonceptie (D66_162)**
D66 breidt het basispakket in de Zvw uit met periodieke controles voor tandheelkundige zorg en anticonceptie. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (D66_171_b, D66_171_c)**
D66 intensificeert 1,2 mld euro in het gemeentefonds (D66_171_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro in Wmo en 0,2 mld euro in jeugdzorg.
- **Intensivering in (leefstijl)preventie, sport en bewegen (D66_132)**
D66 intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in sport, bewegen, (leefstijl)preventie en bevolkingsonderzoek.
- **Intensivering onderzoeksbudget Zorginstituut (D66_397)**
D66 stelt taakstellend 0,2 mld euro beschikbaar voor het Zorginstituut ten behoeve van onderzoek naar innovatie en kwaliteit in de zorg.
- **Intensivering huisartsenzorg en wijkverpleging met bestuurlijk akkoord (D66_134)**
D66 heeft de intentie om een bestuurlijk akkoord af te sluiten met de huisartsenzorg en wijkverpleging ter versterking van de eerstelijnszorg. Dit leidt tot een intensivering van 0,2 mld in deze sectoren.
- **Intensivering in onderzoek- en opleidingssubsidies jeugdzorg en ggz (D66_168)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in onderzoek- en opleidingssubsidies ten behoeve van de jeugdzorg en de ggz.
- **Intensivering arbeidsmarkt zorg (D66_133)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro met de intentie om personeelstekorten en wachtlijsten te verminderen.
- **Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (D66_126)**
D66 verhoogt het verplichte eigen risico in de Zvw van 170 euro naar 385 euro in 2030. De eigen bijdrage per diagnosebehandelcombinatie in de medisch-specialistisch zorg wordt verhoogd van 50 euro naar 150 euro. Dit is een ombuiging van 3,6 mld euro.
- **PM: Gericht verlagen verplicht eigen risico van chronisch zieken (D66_127)**
D66 beoogt het verplichte eigen risico te verlagen naar 220 euro voor mensen die het eigen risico gedurende een periode van vijf jaar volmaken. Deze vormgeving was voor het CPB te complex om gedurende deze KiK te kwantificeren, en is daarom niet meegenomen in de analyse.
- **Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. structureel constante kwaliteitsnorm (D66_139)**
D66 voert voor verpleeghuizen benchmarking in met individuele tarieven in combinatie met een meetbare, observeerbare en verifieerbare kwaliteitsnorm op het huidige niveau. Benchmarking met kwaliteitsnorm leidt tot doelmatigheidswinst. Doordat D66 de kwaliteitsnorm niet laat mee ontwikkelen met de stand van wetenschap en praktijk, stagneert voor deze zorg de kwaliteitsverbetering die voorzien was bij ongewijzigd beleid. Tegenover deze ombuigingen staan transitiekosten om de benchmarkingsmethode te ontwikkelen. Per saldo is dit een ombuiging van 1,2 mld euro in 2030 in de Wlz. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 5,0 mld euro. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen zelf kwalitatief betere zorg inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een substantiële toename van de sociaaleconomische verschillen in de toegang tot kwalitatief betere zorg ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid.
- **Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (D66_136)**
D66 verhoogt de eigen bijdrage in de Wlz door de overwaarde van de eigen woning en box 2 toe te voegen aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling. Daarnaast wordt de vermogensinkomensbijtelling verhoogd naar 8% en vervalt de compensatie van de ouderentoeslag. In totaal is dit een ombuiging van 0,8 mld euro.

- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (D66_135)**
D66 introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Deze eigen bijdrage is inkomensafhankelijk en bedraagt gemiddeld vijf euro per uur. De maatregel leidt tot een ombuiging van 1,4 mld euro in de Zvw en 0,4 mld euro in de Wmo. Daarnaast is er een intensivering van 1,1 mld euro in de Wlz, omdat door de eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg het gebruik van Wlz-zorg zal toenemen. Per saldo is dit een ombuiging van 0,7 mld euro.
- **Schrappen envelop ouderenzorg (D66_129)**
D66 schrapt de envelop ouderenzorg. Dit is een ombuiging van 0,6 mld euro op de Wlz-uitgaven aan ouderenzorg.
- **Basispakket Zvw structureel bevroren (D66_130)**
D66 sluit het door de Zvw-basisverzekering verzekerde pakket en befrist de inhoud ervan, zodat dit pakket niet langer meegroeit met de stand van de wetenschap en praktijk. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,5 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 7,7 mld euro. Deze maatregel leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet meer vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering, die bij ongewijzigd beleid zou optreden door de inzet van nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen, stagneert. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen deze niet-vergoede zorg alsnog zelf inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot de niet-vergoede zorg.
- **Maximeren reserves umc's (D66_161)**
D66 maximeert de omvang van reserves van umc's en stort bedragen boven deze grens terug naar het Rijk. Dit is een cumulatieve ombuiging van 1,1 mld euro in de kabinetsperiode. In 2030 is dit een ombuiging van 0,5 mld euro, en vanaf 2031 is deze nul. Er bestaan juridische risico's bij deze maatregel, omdat de maatregel ongelijkheid veroorzaakt tussen umc's en andere ziekenhuizen.
- **Generieke korting Wlz (D66_137)**
D66 buigt taakstellend 0,3 mld euro om op de Wlz-uitgaven aan ouderenzorg en geestelijke gezondheidszorg.
- **Versterken informatiepositie zorgverzekeraars (D66_147)**
D66 verplicht zorgaanbieders om bij declaraties extra informatie te verstrekken aan zorgverzekeraars over de diagnose, indicatie en geleverde zorgvorm. Hierdoor kunnen zorgverzekeraars gericht sturen in de contractering. Dit leidt tot een ombuiging op de Zvw van 0,2 mld euro.
- **Wmo-voorziening inkomensafhankelijk maken (D66_141)**
D66 beperkt de toegang tot de Wmo op basis van inkomensgrenzen. Door deze maatregel vervalt de toegang tot bepaalde Wmo-voorzieningen voor inkomens boven de 50.000 euro. De maatregel betreft een ombuiging van 0,3 mld euro in de Wmo en een intensivering van 0,1 mld euro in de Wlz. Per saldo is dit een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (D66_140)**
D66 heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten voor de ziekenhuiszorg en de geestelijke gezondheidszorg, met een generiek macrobeheersinstrument (mbi) als stok achter de deur. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,2 mld euro.
- **Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgopleidingen (D66_153)**
D66 verlaagt de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgopleidingen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2030. Structureel verlaagt de partij de beschikbaarheidsbijdrage verder, in 2033 is de ombuiging 0,3 mld euro.
- **Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket Zvw (D66_145)**
D66 haalt een aantal extramurale geneesmiddelen uit het basispakket van de Zvw. Dit kan bijvoorbeeld gaan om maagzuurremmers, middelen tegen obstipatie, NSAID's, kunsttranen en allergiemiddelen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

- **Verlaging beschikbaarheidsbijdrage academische zorg (D66_165)**
D66 verlaagt de beschikbaarheidsbijdrage academische zorg. Hierdoor wordt het budget voor de taken van academische ziekenhuizen, waaronder bijvoorbeeld onderzoek en expertiseontwikkeling, verkleind. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (D66_131)**
D66 verplicht nieuwe artsen tot loondienst en brengt medisch specialisten in loondienst onder het bezoldigingsmaximum van de WNT. Dit is een beperkte ombuiging in 2030. Structureel betreft dit een ombuiging van 1,1 mld euro.
- **Verlagen WNT voor Jeugdhulp en ook toepassen op Wmo (D66_159)**
D66 verlaagt het bezoldigingsmaximum van de WNT voor Jeugdhulp en maakt dit ook van toepassing op bestuurders in de Wmo. Het bezoldigingsmaximum wordt 136 duizend euro per jaar. Dit is een beperkte ombuiging in 2030. Structureel betreft dit een ombuiging van 0,2 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (D66_171_a)**
D66 intensificeert 1,2 mld euro in het gemeentefonds met het oog op voorzieningen in nieuw gebouwde wijken, investeringen in onrendabele toppen en publiek maken van private warmtenetten en extra middelen voor de isolatie van slecht geïsoleerde huizen. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,8 mld euro) en deels bij zorg.
- **Verhogen budget voor onderwijshuisvesting (openbaar bestuur) (D66_181_b)**
D66 verhoogt via een specifieke uitkering de bijdrage aan het gemeentefonds ten behoeve van onderwijshuisvesting (D66_181_a). Dit gaat gepaard met administratieve lasten van 10% bij openbaar bestuur. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (uitvoeringskosten) (D66_135_e)**
D66 introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Vanwege grotere administratieve lasten bij het CAK is er sprake van een intensivering in openbaar bestuur van 0,1 mld euro.
- **Specifieke uitkering zorgkosten lage inkomens (uitvoeringskosten) (D66_395_b)**
D66 creëert een nieuwe specifieke uitkering voor gemeenten ten behoeve van de zorgkosten van huishoudens met een laag inkomen. Dit gaat gepaard met een efficiëntieverlies van 10% bij openbaar bestuur. Dit is een beperkte intensivering in 2030, structureel is dit een intensivering van 0,1 mld euro.

Onderwijs

- **Invoeren leerbudget (D66_184)**
D66 voert een persoonlijk leerbudget in voor om- en bijscholing dat bestaat uit het verschil tussen de gemiddelde kosten voor de overheid van een afgeronde wo-masteropleiding en de feitelijk hoogst afgeronde opleiding van de begunstigde. Dit geldt ook met terugwerkende kracht voor mensen die hun initiële opleiding reeds hebben afgerond. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro. Deze maatregel gaat gepaard met uitvoeringstechnische risico's.
- **Verhogen basisbeurs voor uitwonende studenten en gelijktrekken aanvullende beurs mbo met hoger onderwijs (D66_180)**
D66 verhoogt de basisbeurs voor uitwonende studenten met 166 euro per maand. Daarnaast wordt de vormgeving van de aanvullende beurs in het mbo gelijkgetrokken met het hoger onderwijs (het maximale bedrag, de vrije voet en het kortingspercentage), de beurs blijft wel een gift voor mbo-niveau 1 en 2 en een prestatiebeurs voor de overige studenten. In totaal is dit een intensivering van 0,6 mld euro.

- **Extra reken- en taallessen in po (D66_187)**
D66 verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met als doel om drie uur extra reken- en taallessen per week aan te bieden. Deze lessen resulteren in een verlenging van de onderwijstijd. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Verhogen budget voor onderwijshuisvesting (onderwijs) (D66_181_a)**
D66 verhoogt via een specifieke uitkering de bijdrage aan het gemeentefonds ten behoeve van onderwijshuisvesting, met het oog op de verduurzaming en kwaliteitsverbetering. Dit is een taakstellende intensivering van 0,5 mld euro.
- **Verhogen lumpsum po en vo (D66_183)**
D66 verhoogt de lumpsum van het primair en voortgezet onderwijs met het oog op verbetering van de onderwijskwaliteit en verlaging van de werkdruk. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Maximale klassengrootte in het vmbo (D66_182_a)**
D66 verhoogt de lumpsum van het voortgezet onderwijs met als doel om de maximale klassengrootte van vmbo-klassen te verlagen naar 21 leerlingen. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Rente studieleningen van 0% voor studenten onder het studievoorschotstelsel en invoeren renteplafond (D66_189)**
D66 zet de rente op studieleningen vast op 0% voor studenten die onder het studievoorschotstelsel vielen. Daarnaast voert D66 een renteplafond op studieleningen in van maximaal 2,5%. In totaal is dit een intensivering van 0,4 mld euro in 2030. Structureel neemt de intensivering af, op lange termijn is deze beperkt.
- **Intensivering sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (D66_186)**
D66 verhoogt incidenteel de uitgaven aan de sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek voor onderzoek naar AI, halfgeleiders en sleuteltechnologieën. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro in 2030, vanaf 2031 is deze nul.
- **Verruimen arbeidsvoorwaarden leraren in po, vo en mbo (D66_188)**
D66 heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten in het po, vo en mbo om de lonen in deze onderwijssectoren te verhogen en de doorgroeimogelijkheden van leraren te vergroten. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.
- **Maximale klassengrootte in po (D66_182_b)**
D66 verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met als doel om de maximale klassengrootte bij scholen met een positieve achterstandsscore te verlagen naar 21 leerlingen. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030 en 0,5 mld euro structureel.
- **Intensivering Fonds Onderzoek en Wetenschap (D66_178)**
D66 draait de ombuiging op het Fonds Onderzoek en Wetenschap terug en maakt een deel van de uitgaven aan het fonds structureel. De partij beoogt hiermee onder andere de starters- en stimuleringsbeurzen te herintroduceren. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro in 2030 en 0,3 mld euro structureel.
- **Subsidie behoud en aantrekken internationale studenten en onderzoekers (D66_185_a)**
D66 introduceert een subsidieregeling voor het behoud en aantrekken van internationale studenten en onderzoekers (mbo, hbo en wo). Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verhogen lumpsum hoger onderwijs (D66_398)**
D66 verhoogt de lumpsum van het hoger onderwijs met 0,2 mld euro.
- **Intensivering brede brugklas en programma School en Omgeving (D66_177)**
D66 draait de ombuigingen op de subsidie voor brede brugklassen en het programma School en Omgeving terug. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Intensivering woningbouw (D66_224)**
D66 intensificeert cumulatief 17,0 mld euro in woningbouw tot en met 2036. In 2030 is dit een intensivering van 2,0 mld euro.

- **Invoeren grondfaciliteit (D66_229)**
D66 voert een grondfaciliteit in om gemeenten te ondersteunen bij het aankopen van grond. In 2030 is dit een intensivering van 0,3 mld euro, vanaf 2035 is deze nul.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (D66_207)**
D66 intensificeert 1,0 mld euro in ontwikkelingssamenwerking.

Veiligheid

- **Intensivering asielketen (D66_176)**
D66 intensificeert cumulatief 1,0 mld euro in de opvang van asielmigranten tot en met 2030. In 2030 is dit een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering veiligheid (D66_174)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro op het gebied van veiligheid.
- **Intensivering justitie en rechtsbescherming (D66_175)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in justitie en rechtsbescherming.
- **Intensivering gevangeniswezen (D66_394)**
D66 intensificeert 0,2 mld euro in het gevangeniswezen.

Bereikbaarheid

- **Intensivering Mobiliteitsfonds (D66_195, D66_196)**
D66 intensificeert tot 2055 cumulatief 26,5 mld euro in het Mobiliteitsfonds voor de aanleg van de Lelylijn, de Merwedelijn en de IJmeerverbinding. Hiernaast intensificeert de partij taakstellend 1,0 mld euro per jaar in onderhoud en de regionale en lokale ontsluiting van woningbouwlocaties. Bij elkaar is dit een intensivering van 2,0 mld euro in 2030.
- **Invoeren kilometerheffing (in- en uitvoeringskosten) (D66_296_i, D66_296_j)**
D66 voert een kilometerheffing in die varieert naar plaats, tijd, brandstofsoort en gewicht. De heffing gaat gepaard met tijdelijke invoeringskosten en structurele afschrijvings- en uitvoeringskosten. Dit is een intensivering van 1,5 mld euro in 2030 en van 0,8 mld euro structureel.
- **Intensivering openbaar vervoer en verlagen ov-tarieven (D66_198)**
D66 draait de voorgenomen ombuigingen in het openbaar vervoer terug en verlaagt ov-tarieven. Het gaat om het terugdraaien van de korting op de BDU, de efficiëntiekorting die voortvloeit uit de overheveling van middelen naar het provinciefonds, de verlaagde uitkering voor het studentenreisproduct en een reservering voor het beperken van NS-prijsstijgingen. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro.
- **Invoeren abonnement voor onbeperkt reizen in daluren ov (D66_193)**
D66 voert een ov-abonnement in waarmee reizigers voor 70 euro per maand onbeperkt buiten de spits kunnen reizen. Voor minima kost het abonnement 20 euro per maand. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering regiopakket provincie Utrecht (D66_194)**
D66 intensificeert 0,2 mld euro in het regiopakket van de provincie Utrecht.
- **Ombuiging wegen (geen verbreding A27 Amelisweerd) (D66_197)**
D66 stopt de verbreding van de A27 bij Amelisweerd. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2030. Vanaf 2036 is er geen om te buigen budget.
- **Ombuiging vaarwegen (aanleg en onderhoud) (D66_199)**
D66 buigt taakstellend 0,2 mld euro om op de aanleg en onderhoud van vaarwegen.

Defensie

- **Intensivering defensie (D66_200)**
D66 intensificeert taakstellend 6,3 mld euro in defensie in 2030. Deze intensivering is verdeeld over uitgaven aan meer personeel (1,5 mld euro), defensiematerieel (0,7 mld euro), de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten om de lonen te verhogen (1,0 mld euro), R&D (1,3 mld euro) en een generieke intensivering (1,8 mld euro). Voor de generieke intensivering is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij meer personeel (0,9 mld euro) en defensiematerieel (0,9 mld euro). De taakstellende intensivering in defensie loopt op tot structureel 19,3 mld euro, met het oog op het (ex-ante) halen van de NAVO-norm van 3,5% bbp in 2035.

Klimaat en milieu

- **Intensivering transitiefonds landbouw (D66_215)**
D66 intensificeert cumulatief 21,0 mld euro t/m 2035 voor een transitiefonds voor de landbouw. In 2030 bedraagt de intensivering 6,0 mld euro. Het gaat hierbij om de volgende cumulatieve intensiveringen: 12,0 mld euro voor natuurinclusieve zones rondom kwetsbare gebieden, inclusief opkoop van boeren en verwerving van de grond, 3,0 mld euro voor het gebiedsgericht en vrijwillig opkopen van dierrechten, 2,0 mld euro voor een innovatiefonds, 1,5 mld euro voor het verhogen van de grondwaterstand in veenweidegebieden en de bufferstroken rond Natura 2000-gebieden, 1,5 mld euro voor het uitbreiden van het Natuurnetwerk Nederland en 1,0 mld euro voor de transitie naar biologische landbouw.
- **Intensivering rechtstreekse terugsluis CO₂-heffing industrie (D66_208_a)**
D66 sluis de opbrengsten van de CO₂-heffing voor de industrie rechtstreeks terug naar de bedrijven die de heffing hebben betaald, onder de voorwaarde dat deze middelen worden ingezet voor verduurzaming. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro in 2030 en in 2040 is dit nul.
- **Intensivering verduurzaming gebouwde omgeving (D66_210)**
D66 stelt middelen beschikbaar om ervoor te zorgen dat opgewekte zonnestroom meer zelf wordt gebruikt, zoals thuisbatterijen. Dit is een intensivering van cumulatief 1 mld euro tijdens de kabinetsperiode, in 2030 is dit een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering subsidies windenergie op zee (D66_392)**
D66 intensificeert incidenteel in subsidies voor windenergie op zee. In 2030 is dit een intensivering van 0,2 mld euro, vanaf 2031 is deze nul.
- **Invoeren subsidies reparatie apparaten en kleding (D66_217)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het vergoeden van een deel van de reparatiekosten van apparaten en kleding.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector en agrarisch natuurbeheer (D66_216)**
D66 buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector. De middelen op de aanvullende post voor agrarisch natuurbeheer buigt de partij gedeeltelijk om. In 2030 is dit een ombuiging van 1,6 mld euro, vanaf 2031 is dit 0,2 mld euro.
- **Ombuiging kerncentrales (D66_213)**
D66 buigt cumulatief 4,0 mld euro om op de bouw van kerncentrales. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro in 2030. Omdat de middelen in het Klimaatfonds incidenteel staan begroot, is de structurele ombuiging nul vanaf 2036.
- **Ombuiging Klimaatfonds (terugsluis CO₂-heffing) (D66_208_b)**
D66 sluis de opbrengsten van de CO₂-heffing voor de industrie direct terug naar de bedrijven die de heffing hebben betaald als steun bij verduurzaming (D66_208_a)). Dit gaat niet langer via het klimaatfonds. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2030 op het klimaatfonds, in 2040 is dit nul.

Overig

- **Intensivering cultuur (D66_227)**
D66 intensificeert 0,2 mld euro in cultuur.
- **Intensivering onderzoeksjournalistiek (D66_226)**
D66 stelt 0,2 mld euro beschikbaar voor onderzoeksjournalistiek.
- **Verhogen belastingrente vpb (D66_220)**
D66 verhoogt de belastingrente in de vennootschapsbelasting. De opbrengst hiervan is 0,2 mld euro.

13.4.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- **Oprichten investeringsinstelling (D66_232)**
D66 richt een investeringsinstelling op voor maatschappelijk relevante investeringen op het gebied van verduurzaming van de industrie, duurzame energie, woningbouw en projecten met een positief effect op het nationale verdienvermogen. Aangezien de investeringsinstelling op afstand staat van de politiek, is het onzeker in welke mate de beoogde doelen behaald worden. De storting voor het startkapitaal van de instelling verhoogt de overheidsschuld met 27,2 mld euro. Vanwege de omvang van publieke financiering die met deze kapitaalinjectie mogelijk wordt gemaakt, bestaat er een hoog risico op verdringing van private financiering.
- **Lening TenneT (D66_234)**
D66 stelt cumulatief 45,0 mld euro aan financiering beschikbaar voor TenneT tot 2040. Dit verhoogt de schuld in 2030 met 15,0 mld euro.

Tabel 13.4.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	-0,2
Introduceren kindregeling (D66_101)	7,2
Wml verhogen met 5% en aanpassen minimumjeugdloon (D66_122_a, D66_122_b, D66_102_a, D66_102_b, D66_102_c, D66_102_d)	3,5
Introduceren verzilverbare heffingskorting (D66_103_a)	2,1
Introduceren huurtoeslag voor onzelfstandige woonruimten (D66_263)	1,3
Verlengen ouderschapsverlof met minimale uitkeringshoogte (D66_106)	1,1
Loslaten arbeidseis kinderopvangtoeslag (D66_105)	0,8
Beperken afbouw dubbele ahk in de bijstand (D66_104)	0,6
Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (D66_121)	0,4
Herinvoeren tegemoetkoming arbeidsongeschikten (D66_128)	0,2
Intensivering re-integratie voor WIA'ers (D66_391)	0,2
Intensivering noodfonds energie (D66_209)	0,2
Specifieke uitkering voor zorgkosten lage inkomens (D66_395)	0,1
Afschaffen kinderbijslag (D66_108)	-4,7
Afschaffen kindgebonden budget (D66_109)	-4,5
In acht jaar uitfasen zorgtoeslag (D66_107)	-4,2
Afbouwen dubbele ahk in de AOW (D66_110)	-1,6

Geen toegang Ziektewet voor grote werkgevers (effect op uitkeringen) (D66_119_b)	-1,1
Verkorten WW-duur, verhogen WW-uitkering, verlengen referte-eis en beperken opbouw WW-recht (D66_117)	-0,9
Inkomensafhankelijke vergoedingspercentages kinderopvangtoeslag (D66_111)	-0,3
Verlagen maximumdagloon van werknemersverzekeringen (D66_120)	-0,3
Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (D66_113_a)	-0,2
IVA afschaffen voor nieuwe aanvragers van een WIA-uitkering (D66_118)	-0,2
Zorg	-7,3
Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles en anticonceptie (D66_162)	0,4
Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (D66_171_b, D66_171_c)	0,4
Intensivering in (leefstijl)preventie, sport en bewegen (D66_132)	0,4
Intensivering onderzoeksbudget Zorginstituut (D66_397)	0,2
Intensivering huisartsenzorg en wijkverpleging met bestuurlijk akkoord (D66_134)	0,2
Intensivering in onderzoek- en opleidingssubsidies jeugdzorg en ggz (D66_168)	0,2
Intensivering arbeidsmarkt zorg (D66_133)	0,2
Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (D66_126)	-3,6
PM: Gericht verlagen verplicht eigen risico van chronisch zieken (D66_127)	PM
Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. structureel constante kwaliteitsnorm (D66_139)	-1,2
Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (D66_136)	-0,8
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (D66_135)	-0,7
Schrappen envelop ouderenzorg (D66_129)	-0,6
Basispakket Zvw structureel bevriezen (D66_130)	-0,5
Maximeren reserves umc's (D66_161)	-0,5
Generieke korting Wlz (D66_137)	-0,3
Versterken informatiepositie zorgverzekeraars (D66_147)	-0,2
Wmo-voorziening inkomensafhankelijk maken (D66_141)	-0,2
Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (D66_140)	-0,2
Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgoopleidingen (D66_153)	-0,2
Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket Zvw (D66_145)	-0,2
Verlaging beschikbaarheidsbijdrage academische zorg (D66_165)	-0,2
Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (D66_131)	0,0
Verlagen WNT voor Jeugdhulp en ook toepassen op Wmo (D66_159)	0,0
Openbaar bestuur	1,1
Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (D66_171_a)	0,8
Verhogen budget voor onderwijshuisvesting (openbaar bestuur) (D66_181_b)	0,2
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (uitvoeringskosten) (D66_135_e)	0,1
Specifieke uitkering zorgkosten lage inkomens (uitvoeringskosten) (D66_395_b)	0,0
Onderwijs	5,1
Invoeren leerbudget (D66_184)	0,7

Verhogen basisbeurs voor uitwonende studenten en gelijktrekken aanvullende beurs mbo met hoger onderwijs (D66_180)	0,6
Extra reken- en taallessen in po (D66_187)	0,5
Verhogen budget voor onderwijshuisvesting (onderwijs) (D66_181_a)	0,5
Verhogen lumpsum po en vo (D66_183)	0,4
Maximale klassengrootte in het vmbo (D66_182_a)	0,4
Rente studieleningen van 0% voor studenten onder het studievoorschotstelsel en invoeren renteplafond (D66_189)	0,4
Intensivering sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (D66_186)	0,3
Verruimen arbeidsvoorwaarden leraren in po, vo en mbo (D66_188)	0,3
Maximale klassengrootte in po (D66_182_b)	0,2
Intensivering Fonds Onderzoek en Wetenschap (D66_178)	0,2
Subsidie behoud en aantrekken internationale studenten en onderzoekers (D66_185_a)	0,2
Verhogen lumpsum hoger onderwijs (D66_398)	0,2
Intensivering brede brugklas en programma School en Omgeving (D66_177)	0,2
Overdrachten aan bedrijven	2,3
Intensivering woningbouw (D66_224)	2,0
Invoeren grondfaciliteit (D66_229)	0,3
Internationale samenwerking	1,0
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (D66_207)	1,0
Veiligheid	1,0
Intensivering asielketen (D66_176)	0,4
Intensivering veiligheid (D66_174)	0,2
Intensivering justitie en rechtsbescherming (D66_175)	0,2
Intensivering gevangeniswezen (D66_394)	0,2
Bereikbaarheid	4,3
Intensivering Mobiliteitsfonds (D66_195, D66_196)	2,0
Invoeren kilometerheffing (in- en uitvoeringskosten) (D66_296_i, D66_296_j)	1,5
Intensivering openbaar vervoer en verlagen ov-tarieven (D66_198)	0,7
Invoeren abonnement voor onbeperkt reizen in daluren ov (D66_193)	0,4
Intensivering regiopakket provincie Utrecht (D66_194)	0,2
Ombuiging wegen (geen verbreding A27 Amelisweerd) (D66_197)	-0,2
Ombuiging vaarwegen (aanleg en onderhoud) (D66_199)	-0,2
Defensie	6,3
Intensivering defensie (D66_200)	6,3
Klimaat en milieu	5,2
Intensivering transitiefonds landbouw (D66_215)	6,0

Intensivering rechtstreekse terugsluis CO ₂ -heffing industrie (D66_208_a)	0,5
Intensivering verduurzaming gebouwde omgeving (D66_210)	0,4
Intensivering subsidies windenergie op zee (D66_392)	0,2
Invoeren subsidies reparatie apparaten en kleding (D66_217)	0,2
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector en agrarisch natuurbeheer (D66_216)	-1,6
Ombuiging kerncentrales (D66_213)	-0,4
Ombuiging Klimaatfonds (terugsluis CO ₂ -heffing) (D66_208_b)	-0,2
Overig	0,2
Intensivering cultuur (D66_227)	0,2
Intensivering onderzoeksjournalistiek (D66_226)	0,2
Verhogen belastingrente vpb (D66_220)	-0,2
EMU-schuld direct	42,2
Oprichten investeringsinstelling (D66_232)	27,2
Lening TenneT (D66_234)	15,0

13.4.3 Lasten

D66 verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 7,6 mld euro in 2030. De verhoging is opgebouwd uit een verlaging van 1,6 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 7,7 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 1,5 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Introduceren verzilverbare heffingskorting (D66_103_b)**
D66 voert een verzilverbare heffingskorting in. De heffingskorting bedraagt 1.200 euro per volwassene per jaar. Dit is een lastenverlichting van 14,6 mld euro voor gezinnen. Het gaat hier om het deel van de heffingskorting dat via de belasting wordt verrekend. Het overige deel is een intensivering.
- **Verlagen tarief eerste schijf box 1 (D66_238)**
D66 verlaagt het tarief voor de eerste schijf in box 1 naar 33,54% in 2030 en naar 33,38% structureel. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 7,2 mld euro.
- **Verlagen tarief tweede schijf box 1 (D66_239)**
D66 verlaagt het tarief voor de tweede schijf in box 1 naar 34,00% en structureel naar 35,09%. Dit is een lastenverlichting van 4,8 mld euro.
- **Invoeren franchise werknemersverzekeringen (D66_247)**
D66 voert een franchise in voor de werknemersverzekeringen van 14,37% wml. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 4,7 mld euro.
- **Verdubbelen en uitbreiden zelfstandigenaftrek (D66_240)**
D66 verdubbelt de zelfstandigenaftrek en breidt deze uit naar werkenden die vier of meer dagen per week werken. Dit is een lastenverlichting van 4,0 mld euro voor gezinnen en 0,1 mld euro voor bedrijven in 2030. Structureel is dit een lastenverlichting van 1,8 mld euro voor gezinnen en 0,1 mld euro voor bedrijven, omdat de zelfstandigenaftrek niet wordt geïndexeerd.
- **Verlagen Aof-premie (D66_264, D66_265)**
D66 verlaagt de Aof-premie voor alle werkgevers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 2,5 mld euro.

- **Invoeren fiscale regeling ten behoeve van innovatie en duurzaamheid (D66_281)**
D66 introduceert een nieuwe fiscale regeling in de Aof-premies met als doel innovatieve en/of duurzame investeringen te stimuleren. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 1,5 mld euro.
- **Verruiming WBSO (D66_282_b)**
D66 verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Fiscale regeling aantrekken kennismigranten (D66_285_a)**
D66 verlaagt de werkgeverslasten bij de inzet van kennismigranten. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro.
- **Verlagen aangrijpingspunt derde schijf box 1 (D66_246)**
D66 verlaagt het aangrijpingspunt van de derde schijf in box 1 naar 71.540 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,4 mld euro.*
- **Afschaffen maximumpremiegrens werknemersverzekeringen (D66_248)**
D66 schaft de maximumpremiegrens voor werknemersverzekeringen af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 3,5 mld euro.
- **Afschaffen maximumpremiegrens IAB (Zvw) voor bedrijven (D66_249)**
D66 schaft de maximumpremiegrens voor de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) in de Zorgverzekeringswet (Zvw) af voor bedrijven. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 2,2 mld euro.
- **Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (D66_257)**
D66 verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar 105.000 euro. De beperking van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,0 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 0,2 mld euro.
- **Introduceren vierde schijf in box 1 (D66_243)**
D66 introduceert een vierde schijf met een tarief van 55% voor inkomens boven het eindpunt van de afbouw van de arbeidskorting in box 1 (133.000 euro). Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro.
- **Verlagen verplichtstelling pensioenopbouw (D66_244)**
D66 verlaagt de verplichtstelling voor pensioenpremies naar 75.000 euro. Het vrijwillig afzien van pensioenopbouw leidt tot verminderd gebruik van pensioenpremieaftrek en daarmee tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 0,2 mld euro.
- **Omzetten aftrekposten in heffingskortingen (D66_241)**
D66 zet aftrekposten die tegen het basistarief afgetrokken kunnen worden om in heffingskortingen, waardoor de effectieve aftrekbaarheid gelijk is aan het basistarief. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro voor bedrijven en 0,2 mld euro voor gezinnen.
- **Premies volksverzekeringen heffen in box 2 en 3 (D66_258)**
D66 laat het inkomen in box 2 en 3 meetellen in de grondslag voor de premies volksverzekeringen in de inkomstenbelasting. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (D66_905)**
In het pakket van D66 stijgt de AOW-franchise. Hierdoor krimpt de pensioenpremiegrondslag. Het verminderde gebruik van pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt dit effect daarom juist tot een lastenverlichting van 0,2 mld euro.
- **Verhogen afbouwpercentage ouderenkorting (D66_262)**
D66 verhoogt het afbouwpercentage in de ouderenkorting naar 100%, waardoor ouderen met een inkomen boven het afbouwpunt de facto geen ouderenkorting meer ontvangen. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.

*Deze toelichting is op 14 oktober 2025 aangepast, in een eerdere versie werd de schijfgrens per abuis in lopende prijzen in plaats van in prijzen 2026 weergegeven.

- **Afschaffen aftrek specifieke zorgkosten (D66_255)**
D66 schaft de aftrek specifieke zorgkosten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Mogelijkheid pauzeren pensioenopbouw (D66_256)**
D66 biedt werknemers met een pensioenregeling de mogelijkheid om voor een periode van maximaal vijf jaar geen pensioenpremie in te leggen. De verminderde benutting van pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro.
- **Wml met 5% verhogen (effect op gezinnen via maximumpremiegrens IAB) (D66_102_g)**
D66 verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 5%. Door de koppeling van de hoogte van de maximumpremiegrens van de IAB (Zvw) aan het wml geeft dit een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld.

Vermogen en winst

- **Verlagen tarief innovatiebox vpb (D66_284)**
D66 verlaagt het tarief in de innovatiebox in de vennootschapsbelasting van 9% naar 6%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Verhogen EIA, MIA en VAMIL (D66_283)**
D66 verhoogt de energie-investeringsaftrek (EIA), de milieu-investeringsaftrek (MIA) en de willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) in de vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Herinvoeren fiscale regeling box 3 ten behoeve van groen beleggen (D66_313)**
D66 introduceert een fiscale regeling voor groen beleggen in box 3. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro.
- **In twaalf jaar uitfasen hypotheekrenteaftrek (D66_245)**
D66 faseert de hypotheekrenteaftrek in 12 jaar uit. In 2030 is deze voor 33% afgeschaft. De partij voorkomt hierbij de mogelijkheid om de eigenwoningschuld in box 3 af te trekken. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,9 mld euro in 2030 en 14,8 mld euro structureel. D66 beoogt de hypotheekrente af te bouwen door iedereen recht te geven op de hypotheekrenteaftrek voor de helft van de resterende looptijd. Deze variant was te complex om tijdens KiK door te rekenen.
- **Aanpassen erf- en schenkbelasting en afschaffen schenking op papier (D66_400)**
D66 verhoogt de vrijstellingen in de erfbelasting voor (klein)kinderen naar 38.415 euro, voor ouders naar 58.690 euro en voor overige erfgenamen (achterkleinkinderen en andere erfgenamen) naar 12.805 euro. De vrijstellingen voor partners en kinderen met een beperking blijft gelijk. De vrijstellingen in de schenkbelasting blijven eveneens gelijk. Tegelijkertijd maakt D66 de tarieven in de erf- en schenkbelasting onafhankelijk van de relatie tot de schenker of erflater. D66 stelt deze tarieven op 30% in de eerste schijf en 40% daarboven. Per saldo is dit een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,1 mld euro in 2030. Structureel loopt de lastenverzwaring op tot 3,3 mld euro, omdat het effect van afschaffen van schenking op papier langzaam ingroeit.
- **Invoeren ozb-gebruikersdeel (D66_272)**
D66 introduceert een onroerendezaakbelasting voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 3,0 mld euro. D66 roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Introduceren vermogensbelasting box 3 (D66_269)**
D66 introduceert een vermogensbelasting voor vermogens in box 3 groter dan 1 mln euro. Over vermogen tussen 1 mln en 2 mln euro geldt een tarief van 1%; over vermogens boven 2 mln euro geldt een tarief van 2%. Schulden boven 100.000 euro zijn niet aftrekbaar. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,5 mld euro. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.

- **Invoeren planbatenheffing (D66_278)**
D66 voert een gemeentelijke heffing op planbaten in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 1,3 mld euro. D66 roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds. De snelle invoering van deze maatregel leidt tot juridische en uitvoeringstechnische risico's, omdat bouwprojecten al vroeg in de ontwikkelingsfase belast moeten worden.
- **Afschaffen vrijstellingen niet-woningen ozb (D66_273)**
D66 schaft de vrijstellingen voor niet-woningen in de onroerendezaakbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,2 mld euro. D66 roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Rente op schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar in de vermogensaanwasbelasting (D66_268)**
D66 maakt de rente op schulden boven 100.000 euro in box 3 niet verrekenbaar met de rendementen op het vermogen voor de bepaling van de grondslag. Dit is een lastenverzwaring van 1,1 mld euro voor gezinnen.
- **Invoeren grondwaardebelasting (D66_276)**
D66 voert een landelijke heffing in voor bedrijven op de waarde van grond waarop geen woningen staan. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro. Deze maatregel vereist het opzetten van een aanvullende registratie voor de waarde van grond.
- **Beperken verliesverrekening in de vpb (D66_274)**
D66 beperkt de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting door de carry forward te beperken tot 6 jaar en geen carry backward meer toe te staan. Verder wordt het percentage verlaagt van 50% naar 30%. Dit is lastenverzwaring voor bedrijven van 0,9 mld euro in 2030 en 0,6 mld structureel. Het beperken van verliescompensatie heeft vooral gevolgen voor groeiende bedrijven, die minder mogelijkheden zullen hebben om hun huidige investeringen af te trekken van hun toekomstige winsten.
- **Verlagen hoogste grens eigenwoningforfait (D66_261)**
D66 verlaagt de hoogste schijfgrens van het eigenwoningforfait naar 1 mln euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro.
- **Invoeren voorheffing op forfaitair rendement in box 2 (D66_251)**
D66 voert een jaarlijkse voorheffing in box 2 in over een forfaitair rendement van 4% op de boekwaarde van het vermogen in de vennootschap. Voor de voorheffing geldt het lage box 2-tarief van 24,5%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro. Op EMU-basis is de opbrengst 2,5 mld euro in 2030 en is de structurele opbrengst beperkt, omdat de voorheffing kan worden verrekend. Er zijn uitvoeringstechnische risico's, omdat moet worden bijgehouden wat gedurende het bestaan van een vennootschap aan voorheffing is geheven.
- **Afschaffen aftrek geringe eigenwoningschuld (Wet Hillen) (D66_259)**
D66 schaft de aftrek geringe eigenwoningschuld (Wet Hillen) in de kabinetsperiode af. Dit is een lastenverzwaring van 0,7 mld euro in 2030. Structureel is dit geen lastenverzwaring, omdat de regeling al geleidelijk werd afgeschaft.
- **Box 3-inkomen progressief belasten (D66_267)**
D66 introduceert een progressief tarief in box 3, waarbij tot een inkomen uit vermogen van 21.500 euro een tarief van 36% geldt en daarboven een tarief van 40%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro.
- **Versoberen bedrijfsopvolgingsregeling en afschaffen doorschuifregeling (D66_277)**
D66 versobert de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) taakstellend met 0,3 mld euro en schaft daarnaast de doorschuifregeling (DSR) af. Gezamenlijk is dit een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Beperken renteaftrekbeperking in de vpb (D66_275)**
D66 beperkt de generieke renteaftrekbeperking in de vennootschapsbelasting van 24,5% naar 20% met uitzondering van woningcorporaties. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.

- **Afschaffen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (D66_260)**
D66 schaft de box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap af, inclusief die voor eigenwoningschuld. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro. Bij invoering is er een grote eenmalige opbrengst, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een opbrengst van 15,5 mld euro in 2027.

Klimaat en milieu

- **Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb inclusief bijzondere regelingen) (D66_296_d, D66_296_e, D66_320_a, D66_320_b)**
D66 schaft alle bijzondere regelingen in de mrb af met uitzondering van die voor emissieloze auto's. Bij de invoering van de kilometerheffing wordt de mrb samen met de provinciale opcenten afgeschaft. Per saldo is dit een lastenverlichting van 6,0 mld euro voor gezinnen en van 1,4 mld euro voor bedrijven.
- **Verlagen eerste schijf energiebelasting op elektriciteit (D66_396)**
D66 verlaagt taakstellend het tarief in de eerste schijf van de energiebelasting op elektriciteit. Dit is een lastenverlichting van 0,4 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Aanpassing bpm elektrische auto's (D66_322)**
D66 voert een tenaamstellingbelasting in van 200 euro voor tweedehands elektrische auto's en schaft de vaste voet in de bpm af voor elektrische auto's. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren kilometerheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (D66_296_a, D66_296_b, D66_296_c, D66_296_f, D66_296_g, D66_296_h)**
D66 voert een kilometerheffing in die varieert naar plaats, tijd, brandstofsoort en gewicht. Dit leidt tot een afname van het aantal gereden kilometers en een snellere ingroei van elektrische auto's, waardoor de opbrengsten uit brandstofaccijnzen en bpm afnemen. Na gedragseffecten resulteert een lastenverzwaring 5,1 mld euro voor gezinnen, van 4,1 mld euro voor bedrijven en van 0,5 mld euro voor het buitenland. De opbrengsten van de kilometerheffing zijn samen met de opbrengsten van het vignet voor ingezetenen gelijk aan de kosten van de invoering en uitvoering van de kilometerheffing en het afschaffen van de mrb. Uitzondering vormen het verlaagde mrb-tarief voor bestelauto's en de oldtimerregeling, waarvan de afschaffing wordt verwerkt in hogere kilometerheffingstarieven.
- **Invoeren consumptiebelasting op vlees en zuivel (D66_314)**
D66 voert een consumptiebelasting in op vlees en zuivel. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 1,5 mld euro. Deze maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met zich mee.
- **Verhogen en uitbreiden vrachtwagenheffing (D66_297_a, D66_297_b)**
D66 verhoogt het tarief van de vrachtwagenheffing tot gemiddeld 30 cent en verbreedt de heffing naar alle wegen. Dit is een lastenverzwaring van 1,0 mld euro voor bedrijven en 0,1 mld euro voor het buitenland.
- **Verhogen dieselaccijns en afschaffen rode-dieselregeling (D66_307)**
D66 verhoogt de accijns op diesel met 12 cent per liter en draait de herinvoering van rode diesel terug. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen, van 0,4 mld euro voor bedrijven en een beperkte lastenverzwaring voor het buitenland.
- **Invoeren vignet (D66_312)**
D66 voert een vignet in van 50 euro voor alle personenauto's en bestelauto's die gebruik maken van Nederlandse wegen. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro voor gezinnen, van 0,1 mld euro voor bedrijven en van 0,2 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren heffing op luchtvervuiling industrie (D66_301)**
D66 voert een heffing in op de industriële uitstoot van stikstofoxiden en niet-methaan vluchtige organische stoffen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.

- **Invoeren CO₂-heffing luchtvaart (D66_288_a, D66_288_b, D66_288_c)**
D66 voert een CO₂-heffing voor luchtvaartmaatschappijen in, op basis van de CO₂-uitstoot van vertrekkende passagiers. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen, van 0,2 mld euro voor bedrijven en van 0,2 mld euro voor het buitenland. De maatregel kent juridische risico's: indien het Europese Hof van Justitie de CO₂-heffing gelijk stelt aan een kerosinebelasting is de maatregel strijdig met de Europese Richtlijn Energiebelastingen, alsmede internationale luchtvaartverdragen.
- **Invoeren heffing op polymeren (D66_299)**
D66 voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt van 340 euro per ton. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro in 2030 en nul euro vanaf 2040.
- **Verhogen en uitbreiden vliegbelasting (D66_300_a, D66_300_b, D66_300_c)**
D66 verhoogt de vliegbelasting voor langeafstandsvluchten, introduceert een hoger tarief voor businessclasspassagiers en een vast tarief voor transferpassagiers, met een taakstellende opbrengst van 0,3 mld euro. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor gezinnen, een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor bedrijven en van 0,1 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren grondwaterbelasting (D66_302)**
D66 introduceert een belasting op het onttrekken van grondwater met een tarief van 26 cent per m³. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Verhogen bpm (D66_294)**
D66 verhoogt de bpm zodat CO₂-uitstoot en het gewicht van voertuigen zwaarder belast worden. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (D66_310)**
D66 voert een heffing in op gewasbeschermingsmiddelen in de landbouw. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro
- **Invoeren heffing op kunstmest (D66_309)**
D66 voert een heffing in op kunstmest. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhogen afvalstoffenbelasting (D66_308)**
D66 verhoogt de afvalstoffenbelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (D66_303)**
D66 introduceert een heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op broeikasgassen landbouw (D66_311)**
D66 voert een heffing in op emissies van broeikasgassen in de landbouw die nog niet belast worden. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.

Overig

- **Verlaagd btw-tarief op sociale en middenhuur (D66_286)**
D66 verlaagt het btw-tarief naar 9% voor nieuwbouw verstrekt in het kader van sociale en middenhuur. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,4 mld euro.
- **Invoeren suikerbelasting (D66_326)**
D66 voert een suikerbelasting voor productgroepen op basis van hun suikergehalte in. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,2 mld euro.
- **Invoeren mediaheffing (D66_325)**
D66 voert een mediaheffing in van 5%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen verlaagd btw-tarief op sierteelt (D66_329)**
D66 hevelt sierteelt over naar het algemene btw-tarief van 21%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.

- **Introduceren handling fee op e-commerce (D66_393)**
D66 voert een handling fee in van 2 euro op e-commerce pakketten met een waarde van minder dan 150 euro die rechtstreeks door verkopers buiten de EU naar consumenten in de EU worden verzonden. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro en voor het buitenland van 0,1 mld euro. Deze raming kent een hoger onzekerheid vanwege de mogelijke sterke gedragseffecten die optreden bij unilaterale invoering, zoals dat pakketjes via andere EU-lidstaten worden verstuurd.
- **Invoeren digitale dienstenbelasting (D66_331)**
D66 voert een digitale dienstenbelasting in van 5% over de bruto-opbrengst. Deze belasting is verrekenbaar met de Nederlandse winstbelasting. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,3 mld euro.
- **Verhogen alcoholaccijns (D66_327)**
D66 verhoogt de alcoholaccijns. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.
- **Experimenten softdrugs (D66_328)**
D66 voert een experiment uit voor het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit is een taakstellend lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze raming kent een hoger onzekerheid. De opbrengsten ontstaan bijvoorbeeld door het veilen van vergunningen of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf. Structureel zijn er geen inkomsten, aangezien deze maatregel een tijdelijk experiment is.
- **Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (D66_330)**
D66 voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Het te verwachten gedragseffect, en daarmee de raming, is onzeker.

Tabel 13.4.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2030
Inkomen en arbeid	-23,7
Introduceren verzilverbare heffingskorting (D66_103_b)	-14,6
Verlagen tarief eerste schijf box 1 (D66_238)	-7,2
Verlagen tarief tweede schijf box 1 (D66_239)	-4,8
Invoeren franchise werknemersverzekeringen (D66_247)	-4,7
Verdubbelen en uitbreiden zelfstandigenaftrek (D66_240)	-4,2
Verlagen Aof-premie (D66_264, D66_265)	-2,5
Invoeren fiscale regeling ten behoeve van innovatie en duurzaamheid (D66_281)	-1,5
Verruiming WBSO (D66_282_b)	-0,4
Fiscale regeling aantrekken kennismigranten (D66_285_a)	-0,2
Verlagen aangrijpingspunt derde schijf box 1 (D66_246)	4,4
Afschaffen maximumpremiegrens werknemersverzekeringen (D66_248)	3,5
Afschaffen maximumpremiegrens IAB (Zvw) voor bedrijven (D66_249)	2,2
Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (D66_257)	2,0
Introduceren vierde schijf in box 1 (D66_243)	0,9
Verlagen verplichtstelling pensioenopbouw (D66_244)	0,8
Omzetten aftrekposten in heffingskortingen (D66_241)	0,6
Premies volksverzekeringen heffen in box 2 en 3 (D66_258)	0,4
Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (D66_905)	0,4

Verhogen afbouwpercentage ouderenkorting (D66_262)	0,4
Afschaffen aftrek specifieke zorgkosten (D66_255)	0,3
Mogelijkheid pauzeren pensioenopbouw (D66_256)	0,3
Wml met 5% verhogen (effect op gezinnen via maximumpremiegrens IAB) (D66_102_g)	0,1
Vermogen en winst	20,8
Verlagen tarief innovatiebox vpb (D66_284)	-0,4
Verhogen EIA, MIA en VAMIL (D66_283)	-0,4
Herinvoeren fiscale regeling box 3 ten behoeve van groen beleggen (D66_313)	-0,2
In twaalf jaar uitfaseren hypotheekrenteaftrek (D66_245)	4,9
Aanpassen erf- en schenkbelasting en afschaffen schenking op papier (D66_400)	3,1
Invoeren ozb-gebruikersdeel (D66_272)	3,0
Introduceren vermogensbelasting box 3 (D66_269)	1,5
Invoeren planbatenheffing (D66_278)	1,3
Afschaffen vrijstellingen niet-woningen ozb (D66_273)	1,2
Rente op schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar in de vermogensaanwasbelasting (D66_268)	1,1
Invoeren grondwaardebelasting (D66_276)	1,0
Beperken verliesverrekening in de vpb (D66_274)	0,9
Verlagen hoogste grens eigenwoningforfait (D66_261)	0,8
Invoeren voorheffing op forfaitair rendement in box 2 (D66_251)	0,7
Afschaffen aftrek geringe eigenwoningschuld (Wet Hillen) (D66_259)	0,7
Box 3-inkomen progressief belasten (D66_267)	0,6
Versoberen bedrijfsopvolgingsregeling en afschaffen doorschuifregeling (D66_277)	0,5
Beperken renteaftrekbeperking in de vpb (D66_275)	0,4
Afschaffen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (D66_260)	0,3
Klimaat en milieu	8,8
Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb inclusief bijzondere regelingen) (D66_296_d, D66_296_e, D66_320_a, D66_320_b)	-7,4
Verlagen eerste schijf energiebelasting op elektriciteit (D66_396)	-0,5
Aanpassing bpm elektrische auto's (D66_322)	-0,2
Invoeren kilometerheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (D66_296_a, D66_296_b, D66_296_c, D66_296_f, D66_296_g, D66_296_h)	9,6
Invoeren consumptiebelasting op vlees en zuivel (D66_314)	1,5
Verhogen en uitbreiden vrachtwagenheffing (D66_297_a, D66_297_b)	1,2
Verhogen dieselaccijns en afschaffen rode-dieselregeling (D66_307)	0,7
Invoeren vignet (D66_312)	0,7
Invoeren heffing op luchtvervuiling industrie (D66_301)	0,5
Invoeren CO ₂ -heffing luchtvaart (D66_288_a, D66_288_b, D66_288_c)	0,5
Invoeren heffing op polymeren (D66_299)	0,4
Verhogen en uitbreiden vliegbelasting (D66_300_a, D66_300_b, D66_300_c)	0,3
Invoeren grondwaterbelasting (D66_302)	0,3

Verhogen bpm (D66_294)	0,2
Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (D66_310)	0,2
Invoeren heffing op kunstmest (D66_309)	0,2
Verhogen afvalstoffenbelasting (D66_308)	0,2
Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (D66_303)	0,2
Invoeren heffing op broeikasgassen landbouw (D66_311)	0,2
Overig	1,7
Verlaagd btw-tarief op sociale en middenhuur (D66_286)	-1,4
Invoeren suikerbelasting (D66_326)	1,2
Invoeren mediaheffing (D66_325)	0,4
Afschaffen verlaagd btw-tarief op sierteelt (D66_329)	0,3
Introduceren handling fee op e-commerce (D66_393)	0,3
Invoeren digitale dienstenbelasting (D66_331)	0,3
Verhogen alcoholaccijns (D66_327)	0,2
Experimenten softdrugs (D66_328)	0,2
Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (D66_330)	0,2

13.4.4 Normeringen

- **Uitbreiding energiebesparingsplicht (D66_332)**
D66 breidt de energiebesparingsplicht uit naar alle maatregelen met een terugverdientijd van 10 jaar.
- **Aanscherping bijmengverplichting biobrandstoffen gascentrales (D66_333)**
D66 verhoogt voor gascentrales de bijmengverplichting van CO₂-vrije energiedragers naar 3% in 2030.
- **Verplichting zonne-energiesystemen op daken (D66_335)**
D66 verplicht het installeren en benutten van zonne-energiesystemen op geschikte daken, tenzij dit functioneel, technisch of economisch niet haalbaar is.
- **Verbod op gebruik van kolen bij staalproductie (D66_340)**
D66 stelt een verbod in voor het gebruik van kolen bij de staalproductie in 2030, met uitzondering van het energetisch gebruik van kolen.
- **Verplichting gebruik groene waterstof (D66_341)**
D66 verplicht dat het industriële waterstofgebruik in 2040 volledig moet bestaan uit groene waterstof. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor onder andere de kunstmestproductie, die naar verwachting de productie in Nederland dan sterk zal verminderen.
- **Uitfasering lagere energielabels huurwoningen (D66_343)**
D66 stelt een verplichting in voor energielabels van huurwoningen. Energielabels E, F en G worden uitgefaseerd per 2028. Energielabels C en D worden uitgefaseerd per 2040.
- **Verplichting energielabels kantoorgebouwen (D66_347)**
D66 verplicht dat alle kantoorgebouwen vanaf 2040 energielabel A+ moeten hebben.
- **Verplichting (hybride) warmtepomp (D66_352)**
D66 verplicht de installatie van een (hybride) warmtepomp bij de vervanging van cv-installaties.
- **Instelling bufferzones rond Natura 2000-gebieden (D66_353)**
D66 stelt zones in rond Natura 2000-gebieden waar meer restricties en voorschriften voor de landbouw gelden dan buiten die gebieden, bijvoorbeeld voor gebruik van pesticiden. Afhankelijk van onder meer de ecologie en hydrologie gaat het om zones van 0,5 tot 5 km. Voor landbouwbedrijven in de bufferzones is dit een risico voor de continuïteit van de bedrijfsvoering.

- **Invoeren eiwitnorm veevoer (D66_354)**
D66 stelt een eiwitnorm in voor veevoer van 150 gram per kilo voor de melkveesector en 140 gram per kilo droge stof voor varkens en pluimvee.
- **Invoeren benchmarkaanpak in gebruik van bestrijdingsmiddelen (D66_355)**
D66 normeert het gebruik van bestrijdingsmiddelen met behulp van een benchmarkaanpak.
- **Zones waar spuiten met bestrijdingsmiddelen verboden kan worden (D66_356)**
D66 geeft via een instructieregel in de Omgevingswet gemeenten handvatten om zones in te stellen rondom kwetsbare gebieden waar niet meer met bestrijdingsmiddelen gespoten mag worden.
- **Verbod op uitbreiding geitenhouderijen (D66_357)**
D66 verbiedt uitbreiding van geitenhouderijen.
- **Verplichting tot emissiearme stallen bij nieuwbouw en einde levensduur (D66_359)**
D66 legt de best beschikbare technieken op voor emissiearme stallen. Deze maatregel geldt voor nieuwe stallen en voor stallen die na 15 jaar economisch afgeschreven zijn.
- **Verbod of uitfasen bodemberoerende visserij (D66_361)**
D66 verbiedt bodemberoerende visserij in Natura 2000-gebieden en beschermde gebieden. Elders wordt bodemberoerende visserij uitgefaseerd.
- **Invoeren graslandnorm in combinatie met een melkproductienorm (D66_369)**
D66 voert een graslandnorm in die oploopt van 0,2 hectare per grootvee-eenheid (GVE) in 2026 tot 0,6 hectare per GVE in 2032. De partij combineert dit met een melkproductienorm van maximaal 15.000 kilo per hectare in 2032. Voor veehouders is dit een risico voor de continuïteit van de bedrijfsvoering. De partij stelt budget beschikbaar voor compensatie via D66_215.
- **Capaciteitslimiet Schiphol (D66_371)**
D66 beperkt het aantal vliegtuigbewegingen op Schiphol via een strengere capaciteitslimiet van 440.000 vluchten in 2030.
- **CO₂-plafond luchthavens (D66_372)**
D66 voert een emissieplafond in voor de luchtvaart. Het plafond krimpt van 9,68 Mton CO₂ in 2030 naar 0 Mton in 2050.
- **Bijmengverplichting gerecyclede en hernieuwbare plastics (D66_382)**
D66 verplicht dat vanaf 2030 in plastics 35% en vanaf 2035 50% recycalaat of hernieuwbare grondstoffen worden bijgemengd.
- **Bijmengverplichting recycalaat in cement voor de bouw (D66_384)**
D66 legt een verplichting op via gunningscriteria om minimaal 10% hergebruikt cement in de bouw per 2026 te gebruiken. Dit loopt gelijkmatig op naar 30% in 2027 en 50% als bouweis in 2031.
- **Bijmengverplichting recycalaat in staalproductie (D66_385)**
D66 verplicht dat in 2030 minstens 50% van het in Nederland geproduceerde staal gerecycled moet zijn, oplopend tot volledig circulair in 2050. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor de sector en leidt tot het verdwijnen van de productie van staal uit ijzererts in Nederland.

13.5 BBB

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door de BBB aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.5.1 Uitgaven

De BBB buigt per saldo 1,0 mld euro om op de overheidsuitgaven in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (effect op uitkeringen) (BBB_141_b, BBB_141_c, BBB_141_e)**

De BBB verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal een jaar voor werkgevers met maximaal 25 werknemers. Hierdoor komen mensen een jaar eerder in de WIA, WW of bijstand. De extra WIA-, WW- en bijstandsuitkeringen in combinatie met bespaarde Ziektewetuitkeringen als gevolg van deze maatregel zorgen voor een intensivering van 0,4 mld euro. Tegenover deze intensivering staan lagere loonkosten voor bedrijven. Een juridisch aandachtspunt bij deze maatregel is dat er een onderscheid ontstaat tussen de ontslagbescherming van werknemers bij kleine en grote bedrijven.

- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (BBB_105_b)**

De BBB neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken (BBB_105_a). Hierdoor zijn er structureel minder personen in Nederland, wat leidt tot een ombuiging op de uitkeringen. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging op naar 0,4 mld euro.

Zorg

- **Intensivering ziekenhuiszorg met bestuurlijk akkoord (BBB_136)**

De BBB heeft de intentie om een bestuurlijk akkoord af te sluiten met de ziekenhuiszorg ter ondersteuning van regionale ziekenhuizen. Dit leidt tot een intensivering van 0,3 mld in de ziekenhuiszorg.

- **Wijkverpleging naar de Wlz (BBB_117)**

De BBB hevelt de budgetten voor wijkverpleging (Zvw) over naar de Wlz. De schuif van Zvw-zorg naar de Wlz is budgettair neutraal. In de Wlz gaan gebruikers van wijkverpleging een inkomensafhankelijke eigen bijdrage betalen. Per saldo is deze maatregel een ombuiging van 0,9 mld euro in de zorg.

Openbaar bestuur

- **Wijkverpleging naar de Wlz (uitvoeringskosten CIZ) (BBB_117_d)**

De BBB verplaatst de wijkverpleging naar de Wlz. Vanwege hogere uitvoeringskosten bij het Centrum Indicatiestelling Zorg is er sprake van een intensivering van 0,1 mld euro in openbaar bestuur.

- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (uitvoeringskosten) (BBB_141_d)**

De BBB verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal een jaar voor werkgevers met maximaal 25 werknemers. Hierdoor moeten meer mensen voor de WIA gekeurd worden. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in uitvoeringskosten.

- **Apparaatskorting Rijk (BBB_104)**

De BBB beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- **Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen (BBB_109_a)**
De BBB verplicht bacheloropleidingen tot het lesgeven in de Nederlandse taal. Hierdoor neemt het aantal internationale studenten af. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Generieke subsidietaakstelling (BBB_131)**
De BBB verlaagt de uitgaven aan subsidies via een generieke taakstelling. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.

Internationale samenwerking

- **Ombuiging ontwikkelingshulp (BBB_101)**
De BBB buigt 3,9 mld euro om op ontwikkelingshulp.

Veiligheid

- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (BBB_105_a)**
De BBB neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken, waaronder het aanscherpen van criteria omtrent veilige landen van herkomst en het doen van extra onderzoek bij asielaanvragen. Aangenomen is dat dit tot een afname leidt van het jaarlijkse aantal asielaanvragen met 5%. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro op het COA, de IND, Nidos en de Raad voor de Rechtspraak. Het effect van asielbeleid op de komst van asielmigranten is met grote onzekerheid omgeven. Afhankelijk van de precieze vormgeving kunnen deze maatregelen gepaard gaan met juridische risico's.

Defensie

- **Intensivering defensie (BBB_138)**
De BBB intensificeert taakstellend 6,3 mld euro in defensie. Omdat dit een generieke intensivering betreft, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij meer personeel (3,2 mld euro) en defensiematerieel (3,2 mld euro).

Klimaat en milieu

- **Intensivering voor stalinnovatie en managementmaatregelen (BBB_169)**
De BBB intensificeert tijdens de kabinetsperiode cumulatief 1,6 mld euro in stalinnovatie en managementmaatregelen in de landbouw. In 2030 is dit een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Intensivering in doelsturing stikstof (BBB_168)**
De BBB intensificeert tijdens de kabinetsperiode cumulatief 1 mld euro in de implementatie van doelsturing in de landbouw. Doelsturing is niet concreet ingevuld. In 2030 is dit een intensivering van 0,4 mld euro. Invoering van doelsturing vraagt een stelselwijziging.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (BBB_175)**
De BBB buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om (die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector). In 2030 is dit een ombuiging van 1,4 mld euro, vanaf 2031 is dit nul.
- **Ombuiging Klimaatfonds (BBB_164)**
De BBB buigt om op het Klimaatfonds, met uitzondering van de middelen voor kerncentrales en groene gasproductie. Dit is een ombuiging van 0,7 mld euro in 2030. Omdat de middelen in het Klimaatfonds incidenteel staan begroot, is de structurele ombuiging nul vanaf 2036.
- **Afschaffen SDE++ (BBB_107)**
De BBB schaft de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) af. De ombuiging bedraagt 0,1 mld euro in 2030, omdat binnen de kabinetsperiode de meeste begrote middelen al zijn toegekend. Na de kabinetsperiode loopt de ombuiging verder op tot 2,2 mld euro.

Overig

- **Ombuiging publieke omroep (BBB_102)**
De BBB buigt 0,5 mld euro om op het budget van de Nederlandse Publieke Omroep (NPO).
- **Ombuiging culturele basisinfrastructuur (BBB_106)**
De BBB buigt 0,4 mld euro om op het budget voor culturele basisinfrastructuur in 2030.
Structureel loop de ombuiging op tot 0,6 mld euro in 2035.

Tabel 13.5.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	0,3
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (effect op uitkeringen) (BBB_141_b, BBB_141_c, BBB_141_e)	0,4
Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (BBB_105_b)	-0,1
Zorg	-0,6
Intensivering ziekenhuiszorg met bestuurlijk akkoord (BBB_136)	0,3
Wijkverpleging naar de Wlz (BBB_117)	-0,9
Openbaar bestuur	0,0
Wijkverpleging naar de Wlz (uitvoeringskosten CIZ) (BBB_117_d)	0,1
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (uitvoeringskosten) (BBB_141_d)	0,1
Apparaatskorting Rijk (BBB_104)	-0,2
Onderwijs	-0,3
Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen (BBB_109_a)	-0,3
Overdrachten aan bedrijven	-0,4
Generieke subsidietaakstelling (BBB_131)	-0,4
Internationale samenwerking	-3,9
Ombuiging ontwikkelingshulp (BBB_101)	-3,9
Veiligheid	-0,4
Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (BBB_105_a)	-0,4
Defensie	6,3
Intensivering defensie (BBB_138)	6,3
Klimaat en milieu	-1,1
Intensivering voor stalinnovatie en managementmaatregelen (BBB_169)	0,6
Intensivering in doelsturing stikstof (BBB_168)	0,4
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (BBB_175)	-1,4

Ombuiging Klimaatfonds (BBB_164)	-0,7
Afschaffen SDE++ (BBB_107)	-0,1
Overig	-0,9
Ombuiging publieke omroep (BBB_102)	-0,5
Ombuiging culturele basisinfrastructuur (BBB_106)	-0,4

13.5.2 Lasten

De BBB verlaagt de beleidsmatige lasten met per saldo 0,9 mld euro in 2030. De verlaging is opgebouwd uit een verlaging van 0,4 mld euro voor gezinnen en een verlaging van 0,5 mld euro voor bedrijven. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Vermogen en winst

- **PM: Invoeren heffing box 3 op basis van vermogenswinst (BBB_163)**
De BBB beoogt in box 3 een vermogenswinstbelasting in te voeren op basis van daadwerkelijk gerealiseerd rendement. Deze vormgeving was voor het CPB te complex om gedurende deze KiK te kwantificeren, en is daarom niet meegenomen in de analyse.
- **Verlagen tarief box 3 (BBB_170)**
De BBB verlaagt taakstellend het tarief in box 3. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,4 mld euro.

Klimaat en milieu

- **Afschaffing CO₂-heffing industrie (BBB_165)**
De BBB schaft de CO₂-heffing voor de industrie af. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,5 mld euro in 2030 en nul euro vanaf 2040.

Tabel 13.5.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.		2030
Vermogen en winst		-0,4
PM: Invoeren heffing box 3 op basis van vermogenswinst (BBB_163)		PM
Verlagen tarief box 3 (BBB_170)		-0,4
Klimaat en milieu		-0,5
Afschaffing CO ₂ -heffing industrie (BBB_165)		-0,5

13.6 CDA

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door het CDA aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. Daarnaast bevat deze paragraaf een overzicht van alle normeringen op het gebied van klimaat en stikstof in het partijpakket. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.6.1 Uitgaven

Het CDA intensiveert per saldo 4,9 mld euro in de overheidsuitgaven in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Samenvoegen kindgebonden budget en kinderbijslag (CDA_149)**
Het CDA verlaagt de vaste kindbedragen in het kindgebonden budget met 410 euro en de alleenstaande ouderkop met 250 euro. Het jaarbedrag voor de kinderbijslag wordt met 520 euro verhoogd. Vervolgens worden de regelingen in de uitvoering samengevoegd tot één kindregeling. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro.
- **Verlengen WW duur en beperken opbouw WW-recht (CDA_167)**
Het CDA verlengt de maximale WW duur tot twee jaar. Tegelijkertijd past het CDA de opbouw van WW-rechten aan naar een halve maand per gewerkt jaar. Deze maatregel is een intensivering van 0,5 mld euro in 2030. Op de lange termijn is de intensivering beperkt.
- **Verhogen eigen risico naar 440 euro, effect op zorgtoeslag (CDA_187_c)**
Het CDA verhoogt het eigen risico naar 440 euro (CDA_187). Hierdoor stijgt de zorgtoeslag. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (CDA_165)**
Het CDA schaft de kostendelersnorm in de Participatiewet af. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Invoeren tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten (CDA_190)**
Het CDA draait het afschaffen van de tegemoetkoming arbeidsongeschikten voor zorgkosten terug. Daarbovenop verhoogt het CDA de tegemoetkoming ter ondersteuning van chronisch zieken. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Verlagen eigen bijdrage huurtoeslag (CDA_158)**
Het CDA verlaagt de eigen bijdrage in de huurtoeslag met 13 euro per maand. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Verlengen ouderschapsverlof, verhogen ouderschapsverlofuitkering voor lagere inkomens tot wettelijk minimumuurloon en samenvoegen zorgverlof (CDA_152)**
Het CDA verlengt het ouderschapsverlof en verhoogt de ouderschapsverlofuitkering tot minimaal het wettelijk minimumuurloon. Het CDA voegt daarnaast de regelingen voor kortdurend en langdurend zorgverlof samen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.
- **Verhogen maximumuurprijs gastouderopvang (CDA_153)**
Het CDA verhoogt de maximumuurprijs voor gastouders in de kinderopvangtoeslag. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Doorwerking aanpassing Wet betaalbare huur op huurtoeslag (CDA_296)**
Het CDA past de Wet betaalbare huur aan door het woningwaarderingssysteem te verruimen via het loslaten van de WOZ-cap. Het effect van de gemiddelde huurstijging zorgt voor een beperkte intensivering van de huurtoeslag.
- **Aanpassen inkomensafhankelijkheid kinderopvangtoeslag (CDA_150)**
Het CDA behoudt de inkomensafhankelijkheid - die per 2029 zou worden afgeschaft - in de kinderopvangtoeslag, maar legt de start van het afbouwpunt op 90.000 euro. Dit is een ombuiging van 1,4 mld euro.

- **Gelijktrekken vermogensgrenzen toeslagen (CDA_154)**
Het CDA harmoniseert de vermogensgrenzen voor de toeslagen op 65.000 euro voor alleenstaanden en 100.000 euro voor paren. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Verlagen maximumdagloon van werknemersverzekeringen (CDA_168)**
Het CDA verlaagt het maximumdagloon van de WIA, Ziektewet, WW en verlofregelingen met 7,5%. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Flexibele AOW-leeftijd: tot vijf jaar later (CDA_160_a)**
Het CDA biedt de mogelijkheid om de AOW tot maximaal vijf jaar later actuariel neutraal in te laten gaan. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2030, doordat een deel van de AOW-gerechtigden later instroomt. De maatregel gaat gepaard met uitvoeringstechnische complexiteit.
- **IVA afschaffen voor nieuwe aanvragers van een WIA-uitkering (CDA_172)**
Het CDA schaft de Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten (IVA) af voor nieuwe aanvragers van een WIA-uitkering. Duurzaam volledig arbeidsongeschikten krijgen daardoor een uitkering van 70% in plaats van 75% van het oude loon. Dit is in 2030 een ombuiging van 0,2 mld euro en op lange termijn een ombuiging van 1,2 mld euro.
- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (CDA_229_b)**
Het CDA neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken (CDA_229_a). Hierdoor zijn er structureel minder personen in Nederland, wat leidt tot een ombuiging op de uitkeringen. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging op naar 0,4 mld euro.
- **Eerder toegang arbeidsmarkt voor asielzoekers (CDA_299_a)**
Het CDA geeft asielzoekers een half jaar eerder toegang tot de arbeidsmarkt. Dit leidt tot een beperkte ombuiging.
- **Derdelander direct in dienst bij de feitelijk werkgever (CDA_317)**
Het CDA verplicht dat alle aanvragen voor een werkvergunning waarop een volledige arbeidsmarktoets van toepassing is alleen op naam van de feitelijk werkgever kunnen worden afgegeven. Hierdoor treden derdelanders direct in dienst bij de feitelijke werkgever. Dit is een beperkte intensivering in 2030.
- **Verhoging loonkostensubsidie (CDA_330)**
Het CDA verhoogt de loonkostensubsidie. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (effect op uitkeringen) (CDA_166_a)**
Het CDA voert een quotum in voor doelgroepbanen van 5,2% voor bedrijven met meer dan 25 werknemers. Dit leidt tot heffingsinkomsten door boetes (CDA_116_b). Daarnaast is sprake van een besparing op de uitkeringen van 0,1 mld euro.
- **Compensatie scheiden van wonen en zorg in Wlz (CDA_194_c)**
Het CDA scheidt wonen en zorg in de Wlz. Het CDA trekt daarbij op de lange termijn taakstellend 1,0 mld euro uit om financieel minder draagkrachtigen te compenseren.

Zorg

- **Alle artsen verplicht in loondienst (CDA_179)**
Het CDA verplicht alle artsen tot loondienst. Vanwege de afkoop van goodwill is dit een intensivering van 0,7 mld euro in 2030. Structureel betreft dit een ombuiging van 0,5 mld euro. Het bedrag dat gemoeid is met het afkopen van goodwill kan bij de rechter hoger of lager uitvallen.
- **Scheiden van wonen en zorg in Wlz (CDA_194)**
Het CDA scheidt wonen en zorg in de Wlz. Vanwege aanloopkosten is er een intensivering van 0,6 mld euro in 2030, structureel is dit een ombuiging die op de lange termijn oploopt tot 4,6 mld euro. Deze maatregel leidt ertoe dat gebruikers van zorg met verblijf zelf voor hun verblijf moeten betalen. De maatregel leidt daardoor ook tot sociaaleconomische verschillen in de toegang tot kwalitatief betere zorgwoningen. CDA compenseert financieel minder draagkrachtigen (zie CDA_194_c).

- **Maatwerk in bekostiging verschillende zorgvormen (CDA_301)**
Het CDA past de bekostigingsmethodiek van de acute zorg, planbare zorg en chronische zorg aan, waarmee er per zorgsoort wordt bekeken welke bekostiging passend is om ongewenste productieprikkels te verminderen. Door transitiekosten is dit een intensivering van 0,3 mld euro in 2030. Structureel is dit een beperkte ombuiging.
- **Intensivering respijtzorg, sport en leefstijlpreventie (CDA_200)**
Het CDA intensificeert taakstellend incidenteel 0,2 mld euro in respijtzorg, sport en leefstijlpreventie. Vanaf 2031 vervalt deze intensivering.
- **Intensivering huisartsenzorg en wijkverpleging met bestuurlijk akkoord (CDA_312)**
Het CDA heeft de intentie om een bestuurlijk akkoord af te sluiten met de huisartsenzorg en wijkverpleging ter versterking van de eerstelijnszorg. Dit leidt tot een intensivering van 0,2 mld euro in deze sectoren.
- **Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (CDA_214_b, CDA_214_c)**
Het CDA intensificeert 0,3 mld euro in het gemeentefonds (CDA_214_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in Wmo/jeugdzorg.
- **Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 440 euro (CDA_187)**
Het CDA verhoogt het verplichte eigen risico in de Zvw van 170 euro naar 440 euro in 2030. De eigen bijdrage per diagnosebehandelcombinatie in de medisch-specialistisch zorg wordt verhoogd van 50 euro naar 150 euro. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro.
- **Wijkverpleging naar de Wlz (CDA_191)**
Het CDA hevelt de budgetten voor wijkverpleging (Zvw) over naar de Wlz. De schuif van Zvw-zorg naar de Wlz is budgettair neutraal. In de Wlz gaan gebruikers van wijkverpleging een inkomensafhankelijke eigen bijdrage betalen. Per saldo is deze maatregel een ombuiging van 0,9 mld euro in de zorg.
- **Schrappen envelop ouderenzorg (CDA_193)**
Het CDA schrapt de envelop ouderenzorg uit het Hoofdlijnenakkoord van het kabinet-Schoof. Dit is een ombuiging van 0,6 mld euro op de Wlz-uitgaven aan ouderenzorg.
- **Huishoudelijke hulp uit de Wmo (CDA_300)**
Het CDA haalt de huishoudelijke hulp uit de Wmo en introduceert tegelijkertijd een vangnet voor huishoudens die het wegvallen van huishoudelijke hulp niet zelf kunnen dragen. 30% van de huidige gebruikers van hulp zal hierdoor hulp blijven ontvangen via het vangnet. De maatregel betreft een ombuiging van 1,9 mld euro in de Wmo. Daarnaast is er sprake van een intensivering van 1,9 mld euro in de Wlz en een ombuiging van 0,5 mld euro in de Zvw, omdat wordt verondersteld dat een deel van de zorggebruikers in de Wmo, die vaak ook gebruik maken van zorg in de Zvw, uitwijkt naar de Wlz. Per saldo leidt de maatregel tot een ombuiging van 0,6 mld euro.
- **Afschaffen verplichte vergoeding ongecontracteerde zorg (CDA_177)**
Het CDA schaft de verplichting tot vergoeding van ongecontracteerde zorg af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in de Zvw.
- **Opheffen pakketverschillen intra- en extramurale Wlz (m.u.v. mondzorg) (CDA_328)**
Het CDA brengt alle cliënten in de Wlz met aanspraak op medisch generalistische zorg, farmaceutische zorg, hulpmiddelen, gedragskundige zorg en paramedische zorg onder in de Zvw, waardoor de aanspraak niet meer afhankelijk is van de leveringsvorm van de Wlz-zorg. Deze maatregel is niet van toepassing voor de mondzorg. Het gaat om een ombuiging van 2,3 mld euro in de Wlz en een intensivering van 2,1 mld euro in de Zvw. Per saldo is de maatregel een ombuiging van 0,2 mld euro.

- **Sluiten automatische uitbreiding basispakket Zvw, met beperkte instroom van nieuwe behandel mogelijkheden (CDA_180)**

Het CDA sluit het door de Zvw-basisverzekering verzekerde pakket, zodat dit pakket niet langer automatisch meegroeit met de stand van de wetenschap en praktijk. Het CDA behoudt daarbij de mogelijkheid om een beperkt deel van de nieuwe geneesmiddelen of behandelmethoden na een actief politiek besluit alsnog toe te voegen aan het verzekerde pakket. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,2 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 3,8 mld euro. Deze maatregel leidt ertoe dat een deel van de nieuwe behandel mogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering, die bij ongewijzigd beleid zou optreden door de inzet van nieuwe behandel mogelijkheden en geneesmiddelen, wordt maar gedeeltelijk gerealiseerd. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen deze niet-vergoede zorg alsnog zelf inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot de niet-vergoede zorg.

- **Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (CDA_175)**

Het CDA heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten voor de ziekenhuiszorg en de geestelijke gezondheidszorg, met een generiek macrobeheersinstrument (mbi) als stok achter de deur. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,2 mld euro.

- **Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch-specialistische vervolgoopleidingen (CDA_176)**

Het CDA verlaagt de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch-specialistische vervolgoopleidingen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

- **Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket Zvw (CDA_198)**

Het CDA haalt een aantal extramurale geneesmiddelen uit het basispakket van de Zvw. Dit kan bijvoorbeeld gaan om maagzuurremmers, middelen tegen obstipatie, NSAID's, kunsttranen en allergiemiddelen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (CDA_214_a)**

Het CDA intensificeert 0,3 mld euro in het gemeentefonds met het oog op maatschappelijke weerbaarheid en een gemeenschapsfonds. Het gemeenschapsfonds (0,2 mld euro) is tijdelijk bedoeld. Structureel bedraagt de intensivering 0,1 mld euro vanaf 2037. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,2 mld euro in 2030 en 0,1 mld euro vanaf 2037) en deels bij zorg.

- **Wijkverpleging naar de Wlz (uitvoeringskosten CIZ) (CDA_191_d)**

Het CDA verplaatst de wijkverpleging naar de Wlz. Vanwege hogere uitvoeringskosten bij het Centrum Indicatiestelling Zorg is er sprake van een intensivering van 0,1 mld euro in openbaar bestuur.

- **Intensivering Nationaal Groeifonds (openbaar bestuur) (CDA_315_b, CDA_315_c)**

Het CDA intensificeert 0,2 mld euro in het Nationaal Groeifonds in 2030 (zie ook CDA_315_a). Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in openbaar bestuur. Vanaf 2037 is deze intensivering nul.

- **Apparaatskorting Rijk (CDA_211)**

Het CDA beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- **Invoeren leerrechten en flexibiliseren postinitieel onderwijs mbo (CDA_215)**

Het CDA intensificeert in leerrechten voor 50-plussers en werkenden met een mbo-diploma, en flexibiliseert de bestaande bekostiging voor mbo-studenten van 27 jaar en ouder. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.

- **Intensivering Fonds Onderzoek en Wetenschap (CDA_221)**
Het CDA verhoogt incidenteel de uitgaven aan het Fonds Onderzoek en Wetenschap. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro in 2030, vanaf 2037 is deze nul.
- **Intensivering gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (CDA_220)**
Het CDA verhoogt het budget voor het gemeentelijke onderwijsachterstandenbeleid ten behoeve van voor- en vroegschoolse educatie voor kinderen met een indicatie. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensivering primair en voortgezet onderwijs (CDA_314)**
Het CDA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in subsidies voor een bibliotheek op school, gratis schoolfruit en subsidies ten behoeve van ouderbetrokkenheid en begeleiding van beginnende docenten.
- **Intensivering onderwijskansenregeling (CDA_219)**
Het CDA draait de uitfasering van de onderwijskansenregeling terug. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verlagen lumpsum mbo en herziening financieringsstructuur (CDA_216)**
Het CDA verlaagt de lumpsum van het mbo en past de bekostiging aan, gericht op meer vaste en minder variabele bekostiging en vereenvoudiging. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Verlagen lumpsum ho via verminderen aantal internationale studenten en invoeren capaciteitsbekostiging (CDA_217_a)**
Het CDA heeft de intentie om een bestuurlijk akkoord met hogeronderwijsinstellingen te sluiten met als doel het invoeren van capaciteitsbekostiging en het verminderen van het aantal internationale studenten. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,3 mld euro op de lumpsum van het hoger onderwijs. Het is onzeker in hoeverre een vermindering van het aantal internationale studenten gerealiseerd kan worden boven op de afname als gevolg van de reeds ingevoerde taakstelling op internationale studenten.
- **Verlagen lumpsum vo en herziening financieringsstructuur (CDA_326)**
Het CDA verlaagt de lumpsum van het voortgezet onderwijs en past de bekostiging aan, gericht op meer vaste en minder variabele bekostiging en vereenvoudiging. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,3 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Intensivering innovatie en R&D (CDA_225)**
Het CDA intensificeert 0,5 mld euro in innovatie en R&D in 2030, en 0,3 mld euro vanaf 2031.
- **Realisatiestimulans woningbouw (CDA_277)**
Het CDA intensificeert cumulatief 3,4 mld euro in de realisatiestimulans woningbouw tot en met 2036. Dit is een rijksbijdrage per betaalbare woning waarvan de bouw is gestart. In 2030 is dit een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering woningbouwimpuls (CDA_278)**
Het CDA intensificeert cumulatief 2,4 mld euro in de woningbouwimpuls tot en met 2036. Dit is een rijksbijdrage voor het dekken van onrendabele toppen in grote gebiedsontwikkelingen. In 2030 is dit een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Intensivering Volkshuisvestingsfonds (CDA_279)**
Het CDA intensificeert cumulatief 1,5 mld euro in het Volkshuisvestingsfonds tot en met 2035. Dit is een rijksbijdrage ter verbetering van leefbaarheid in kwetsbare wijken. In 2030 is dit een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Invoeren grondfaciliteit (CDA_289)**
Het CDA voert een grondfaciliteit in om gemeenten te ondersteunen bij het aankopen van grond. In 2030 is dit een intensivering van 0,2 mld euro, vanaf 2035 is deze nul.
- **Convenant met werkgevers gericht op arbeidsmigratie (CDA_306_a)**
Het CDA zet in op het afsluiten van een convenant met sectoren waarin veel arbeidsmigranten werken, gericht op verminderde afhankelijkheid en duurzame inzetbaarheid van arbeidsmigranten. In 2030 is dit een intensivering van 0,2 mld euro, vanaf 2035 is deze nul.

- **Intensivering Nationaal Groeifonds (subsidies) (CDA_315_a)**
Het CDA intensiveert 0,2 mld euro in het Nationaal Groeifonds in 2030 (zie ook CDA_315_b, CDA_315_c). Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in overdrachten aan bedrijven. Vanaf 2037 is deze intensivering nul.
- **Generieke subsidietaakstelling (CDA_323)**
Het CDA verlaagt de uitgaven aan subsidies via een generieke taakstelling. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Terugsluis vrachtwagenheffing verlengen (CDA_130_c, CDA_130_d)**
De terugsluis van de vrachtwagenheffing wordt vanaf 2031 met tien jaar verlengd met een bedrag van 0,2 mld euro.
- **Intensivering middelen woningbouw gemeenten (CDA_128_b)**
Het CDA gebruikt de opbrengst van de planbatenheffing om gemeenten middelen te verstrekken om woningbouw te ondersteunen. Dit is een beperkte intensivering in 2030. Structureel is deze 0,2 mld euro in 2037.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (CDA_230)**
Het CDA intensiveert 0,2 mld euro in ontwikkelingssamenwerking.

Veiligheid

- **Intensivering politie (CDA_227)**
Het CDA intensiveert taakstellend 0,2 mld euro in de politie, met het oog op het tegengaan van georganiseerde misdaad en versterking van de zedenrecherche.
- **Intensivering gevangeniswezen (CDA_228)**
Het CDA intensiveert 0,2 mld euro in het gevangeniswezen.
- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (CDA_229_a)**
Het CDA neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken, waaronder het aanscherpen van criteria omtrent veilige landen van herkomst en het aanscherpen van de vereisten rondom nareis. Aangenomen is dat dit tot een afname leidt van het jaarlijkse aantal asielaanvragen met 5%. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro op het COA, de IND, Nidos en de Raad voor de Rechtspraak. Het effect van asielbeleid op de komst van asielmigranten is met grote onzekerheid omgeven. Afhankelijk van de precieze vormgeving kunnen deze maatregelen gepaard gaan met juridische risico's.

Bereikbaarheid

- **Intensivering verkeersinfrastructuur (CDA_231)**
Het CDA intensiveert in verkeersinfrastructuur ten behoeve van beheer en onderhoud, de aanleg van spoorwegen, het oplossen van verkeersknelpunten, het ontsluiten van woningbouwlocaties, verkeersveiligheid op N-wegen en verduurzaming. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro in 2030, vanaf 2031 verhoogt het CDA de uitgaven naar 0,8 mld euro.
- **Invoeren congestieheffing (in-en uitvoeringskosten) (CDA_133_g, CDA_133_h)**
Het CDA voert een congestieheffing in die varieert naar plaats en tijd. De heffing gaat gepaard met tijdelijke invoeringskosten en structurele afschrijvings- en uitvoeringskosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030 en van 0,1 mld euro structureel.

Defensie

- **Intensivering defensie (CDA_236)**
Het CDA intensiveert taakstellend 6,3 mld euro in defensie in 2030. Deze intensivering is verdeeld over uitgaven aan meer personeel (2,5 mld euro), defensiematerieel (1,9 mld euro) en de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten om de lonen te verhogen (1,9 mld euro). Dit loopt op tot structureel 19,3 mld euro, met het oog op het (ex-ante) halen van de NAVO-norm van 3,5% bbp in 2035.

Klimaat en milieu

- **Intensivering SDE++ (CDA_239)**
Het CDA verhoogt de uitgaven aan de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) met 0,8 mld euro. Dit is gericht op koolstofafvang ((BE)CCS), tweerichtingscontracten (contracts for difference) voor wind op zee, groen gas en het stimuleren van flexibel gebruik van het elektriciteitsnet.
- **Intensivering opkoopregeling veehouderij (CDA_265)**
Het CDA intensificeert tot en met 2031 cumulatief 2,8 mld euro in een regeling voor opkoop van veehouderijen en minder dieren per hectare (extensivering). In 2030 is dit een intensivering van 0,8 mld euro.
- **Intensivering verduurzaming gebouwde omgeving (CDA_252_c)**
Het CDA intensificeert taakstellend 0,5 mld euro in het Klimaatfonds voor verduurzaming van de gebouwde omgeving, vanaf 2037 is dit nul.
- **Intensivering zonering kwetsbare gebieden (CDA_266)**
Het CDA intensificeert in de periode tot 2035 cumulatief 2,0 mld euro in de zonering van stikstofgevoelige natuurgebieden. In 2030 is dit een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Doelsturing stikstof en subsidie stalsystemen (CDA_264)**
Het CDA intensificeert in de periode tot 2035 cumulatief 1,5 mld euro in doelsturing, stimulering van managementmaatregelen in de landbouw en aanpassing van stalsystemen. De doelsturing is ingevuld met bedrijfsspecifieke normen en handhaving inclusief sanctionering (zie ook CDA_272). In 2030 is dit een intensivering van 0,2 mld euro. Invoering van doelsturing vraagt een stelselwijziging.
- **Intensivering natuurherstel en waterkwaliteit (CDA_267)**
Het CDA intensificeert 0,2 mld euro in natuurherstel, natuurbeheer en herstel van de waterkwaliteit.
- **Intensivering Small Modular Reactor(s) (CDA_252_b)**
Het CDA intensificeert 0,2 mld euro in het stimuleren van Small Modular Reactors.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (CDA_269)**
Het CDA buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector. In 2030 is dit een ombuiging van 1,4 mld euro, vanaf 2031 is dit nul.
- **Ombuiging kerncentrales (CDA_252_a)**
Het CDA buigt cumulatief 5,0 mld euro om op de bouw van kerncentrales. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro in 2030. Omdat de middelen in het Klimaatfonds incidenteel staan begroot, is de structurele ombuiging nul vanaf 2036.
- **Ombuiging klimaatfonds (geen terugsluis CO₂-heffing industrie) (CDA_137_b)**
Het CDA schaft de CO₂-heffing voor de industrie af (CDA_137_a). Het CDA buigt hiermee 0,2 mld euro om op het klimaatfonds in 2030, door het weggeven van de terugsluis van de opbrengsten in het klimaatfonds. Vanaf 2040 is deze ombuiging nul euro.

13.6.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- **Oprichten investeringsinstelling (CDA_284)**
Het CDA richt een investeringsinstelling op voor financiering en garanties voor maatschappelijk relevante investeringen. De storting voor het startkapitaal van de instelling verhoogt de overheidsschuld met cumulatief 4,0 mld euro in 2030. Dit loopt op tot 5,0 mld euro in 2031.
- **Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (CDA_285)**
Het CDA verkoopt het staatsaandeel in TenneT Duitsland, Holland Casino en de Volksbank. De opbrengst verlaagt de EMU-schuld met 23,7 mld euro.

Tabel 13.6.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	0,7
Samenvoegen kindgebonden budget en kinderbijslag (CDA_149)	0,7
Verlengen WW duur en beperken opbouw WW-recht (CDA_167)	0,5
Verhogen eigen risico naar 440 euro, effect op zorgtoeslag (CDA_187_c)	0,4
Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (CDA_165)	0,4
Invoeren tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten (CDA_190)	0,3
Verlagen eigen bijdrage huurtoeslag (CDA_158)	0,3
Verlengen ouderschapsverlof, verhogen ouderschapsverlofuitkering voor lagere inkomens tot wettelijk minimumuurloon en samenvoegen zorgverlof (CDA_152)	0,3
Verhogen maximumuurprijs gastouderopvang (CDA_153)	0,2
Doorwerking aanpassing Wet betaalbare huur op huurtoeslag (CDA_296)	0,0
Aanpassen inkomensafhankelijkheid kinderopvangtoeslag (CDA_150)	-1,4
Gelijktrekken vermogensgrenzen toeslagen (CDA_154)	-0,4
Verlagen maximumdagloon van werknemersverzekeringen (CDA_168)	-0,3
Flexibele AOW-leeftijd: tot vijf jaar later (CDA_160_a)	-0,3
IVA afschaffen voor nieuwe aanvragers van een WIA-uitkering (CDA_172)	-0,2
Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (CDA_229_b)	-0,1
Eerder toegang arbeidsmarkt voor asielzoekers (CDA_299_a)	0,0
Derdelander direct in dienst bij de feitelijke werkgever (CDA_317)	0,0
Verhoging loonkostensubsidie (CDA_330)	0,2
Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (effect op uitkeringen) (CDA_166_a)	-0,1
Compensatie scheiden van wonen en zorg in Wlz (CDA_194_c)	0,0
Zorg	-5,6
Alle artsen verplicht in loondienst (CDA_179)	0,7
Scheiden van wonen en zorg in Wlz (CDA_194)	0,6
Maatwerk in bekostiging verschillende zorgvormen (CDA_301)	0,3
Intensivering respijtzorg, sport en leefstijlpreventie (CDA_200)	0,2
Intensivering huisartsenzorg en wijkverpleging met bestuurlijk akkoord (CDA_312)	0,2
Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (CDA_214_b, CDA_214_c)	0,1
Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 440 euro (CDA_187)	-4,4
Wijkverpleging naar de Wlz (CDA_191)	-0,9
Schrappen envelop ouderenzorg (CDA_193)	-0,6
Huishoudelijke hulp uit de Wmo (CDA_300)	-0,5
Afschaffen verplichte vergoeding ongecontracteerde zorg (CDA_177)	-0,2
Opheffen pakketverschillen intra- en extramurale Wlz (m.u.v. mondzorg) (CDA_328)	-0,2
Sluiten automatische uitbreiding basispakket Zvw, met beperkte instroom van nieuwe behandelmogelijkheden (CDA_180)	-0,2
Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (CDA_175)	-0,2

Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch-specialistische vervolgoopleidingen (CDA_176)	-0,2
Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket Zvw (CDA_198)	-0,2
Openbaar bestuur	0,2
Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (CDA_214_a)	0,2
Wijkverpleging naar de Wlz (uitvoeringskosten CIZ) (CDA_191_d)	0,1
Intensivering Nationaal Groeifonds (openbaar bestuur) (CDA_315_b, CDA_315_c)	0,1
Apparaatskorting Rijk (CDA_211)	-0,2
Onderwijs	0,3
Invoeren leerrechten en flexibiliseren postinitieel onderwijs mbo (CDA_215)	0,3
Intensivering Fonds Onderzoek en Wetenschap (CDA_221)	0,3
Intensivering gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (CDA_220)	0,2
Intensivering primair en voortgezet onderwijs (CDA_314)	0,2
Intensivering onderwijskansenregeling (CDA_219)	0,2
Verlagen lumpsum mbo en herziening financieringsstructuur (CDA_216)	-0,3
Verlagen lumpsum ho via verminderen aantal internationale studenten en invoeren capaciteitsbekostiging (CDA_217_a)	-0,3
Verlagen lumpsum vo en herziening financieringsstructuur (CDA_326)	-0,3
Overdrachten aan bedrijven	1,5
Intensivering innovatie en R&D (CDA_225)	0,5
Realisatiestimulans woningbouw (CDA_277)	0,4
Intensivering woningbouwimpuls (CDA_278)	0,3
Intensivering Volkshuisvestingsfonds (CDA_279)	0,2
Invoeren grondfaciliteit (CDA_289)	0,2
Convenant met werkgevers gericht op arbeidsmigratie (CDA_306_a)	0,2
Intensivering Nationaal Groeifonds (subsidies) (CDA_315_a)	0,1
Generieke subsidietaakstelling (CDA_323)	-0,4
Terugsluis vrachtwagenheffing verlengen (CDA_130_c, CDA_130_d)	0,0
Intensivering middelen woningbouw gemeenten (CDA_128_b)	0,0
Internationale samenwerking	0,2
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (CDA_230)	0,2
Veiligheid	0,0
Intensivering politie (CDA_227)	0,2
Intensivering gevangeniswezen (CDA_228)	0,2
Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (CDA_229_a)	-0,4
Bereikbaarheid	0,4
Intensivering verkeersinfrastructuur (CDA_231)	0,2

Invoeren congestieheffing (in- en uitvoeringskosten) (CDA_133_g, CDA_133_h)	0,2
Defensie	6,3
Intensivering defensie (CDA_236)	6,3
Klimaat en milieu	0,9
Intensivering SDE++ (CDA_239)	0,8
Intensivering opkoopregeling veehouderij (CDA_265)	0,8
Intensivering verduurzaming gebouwde omgeving (CDA_252_c)	0,5
Intensivering zonering kwetsbare gebieden (CDA_266)	0,3
Doelsturing stikstof en subsidie stalsystemen (CDA_264)	0,2
Intensivering natuurherstel en waterkwaliteit (CDA_267)	0,2
Intensivering Small Modular Reactor(s) (CDA_252_b)	0,2
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (CDA_269)	-1,4
Ombuiging kerncentrales (CDA_252_a)	-0,5
Ombuiging klimaatfonds (geen terugsluis CO ₂ -heffing industrie) (CDA_137_b)	-0,2
EMU-schuld direct	-19,7
Oprichten investeringsinstelling (CDA_284)	4,0
Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (CDA_285)	-23,7

13.6.3 Lasten

Het CDA verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 1,6 mld euro in 2030. De verhoging is opgebouwd uit een verhoging van 1,1 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 0,5 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Aanpassen algemene heffingskorting (CDA_101)**
Het CDA verlaagt de maximale algemene heffingskorting en maakt deze inkomensonafhankelijk. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 10,2 mld euro in 2030 en 11,8 mld euro structureel.
- **Aanpassing box 1-tarieven (CDA_105, CDA_148_c)**
Het CDA past de tarieven en schijfgrenzen in box 1 aan. De vormgeving in 2030 en op de lange termijn is te zien in onderstaande tabel.

Belastbaar inkomen	Tarief 2030	Tarief structureel
tot 28.000 euro	30,45%	31,03%
28.000 – 40.000 euro	36,50%	31,03%
40.000 – 70.000 euro	45,00%	39,57%
vanaf 70.000 euro	51,01%	48,57%

Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 3,4 mld euro in 2030 en 11,5 mld euro structureel.

- **Verplichten pensioenopbouw zelfstandigen (CDA_293)**
Het CDA verplicht zelfstandigen zonder personeel die hun eigen arbeid of diensten verkopen om pensioen op te bouwen met een premiepercentage van 10% over het pensioengevend inkomen. Het toegenomen gebruik van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverlichting voor bedrijven van 0,7 mld euro in 2030. De hogere pensioenpremie-inleg zorgt later voor hogere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverzwaring van 0,3 mld euro.
- **Verlagen Aof-premie kleine werkgevers (CDA_111)**
Het CDA verlaagt de Aof-premie voor werkgevers met minder dan 25 werknemers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Bevriezen heffingskortingen (CDA_103)**
Het CDA bevriest tijdens de kabinetsperiode de heffingskortingen (algemene heffingskorting, arbeidskorting, ouderenkorting, alleenstaande ouderenkorting en jonggehandicaptenkorting). Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 7,6 mld euro.
- **Verlagen ouderenkorting (CDA_108)**
Het CDA verlaagt de maximale ouderenkorting naar 1.500 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,3 mld euro.
- **Verlagen tarief mkb-winstvrijstelling (CDA_110)**
Het CDA verlaagt het tarief voor de mkb-winstvrijstelling naar 10%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Aanpassen arbeidskorting (CDA_102)**
Het CDA maakt de arbeidskorting afhankelijk van het aantal gewerkte uren in plaats van het inkomen. De maximale arbeidskorting wordt uitgekeerd als iemand de volledige werkweek (op basis van een 36-urige werkweek) werkt en wordt lager als men minder uur werkt. Voor ib-ondernemers en dga's wordt de (maximale) arbeidskorting gebaseerd op het uren criterium van zelfstandigen (1225 uur). Dit kan voor uitvoeringsproblemen zorgen. Daarnaast wordt de arbeidskorting verlaagd en inkomensafhankelijk: voor ieder inkomen wordt de maximale arbeidskorting 5.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen ondernemersregelingen box 1 (CDA_109)**
Het CDA schaft de zelfstandigenaftrek, startersaftrek en willekeurige afschrijving starters af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Verhogen Aof-premie (CDA_148_g)**
Het CDA verhoogt de Aof-premie voor alle werkgevers met 1,0% in 2030, oplopend tot 1,2% in 2035. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro in 2030 en van 0,4 mld euro structureel.
- **Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (CDA_310)**
In het pakket van het CDA stijgt de netto AOW-uitkering. Aangenomen is dat sociale partners daarom de pensioenpremiepercentages verlagen. Het verminderde gebruik van pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt dit effect daarom juist tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro.
- **Verhogen bijtelling zakelijke auto (CDA_136)**
Het CDA verhoogt de bijtelling op zakelijke leaseauto's van 22% naar 24%. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen.
- **Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (heffingsinkomsten) (CDA_166_b)**
Het CDA voert een quotum in voor doelgroepbanen van 5,2% voor bedrijven met meer dan 25 werknemers. Dit leidt tot heffingsinkomsten door boetes voor werkgevers die zich niet aan het quotum houden. De maatregel leidt tot een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Daarnaast is sprake van een besparing op de uitkeringen (CDA_166_a).

Vermogen en winst

- **Verlagen tarieven box 2 (CDA_118, CDA_148_e)**
Het CDA verlaagt het lage box 2-tarief van 24,5% naar 22,22% en het hoge tarief van 31% naar 30,30%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro. Bij invoering is er als gevolg van anticipatie een eenmalige extra derving, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een derving van 1,0 mld euro in 2027.
- **Integreren en intensiveren EIA, MIA, Vamil (CDA_120)**
Het CDA creëert een investeringsaftrekregeling in de vennootschapsbelasting en de inkomstenbelasting waarbinnen de energieinvesteringsaftrek (EIA), de milieuinvesteringsaftrek (MIA) en de vervroegde afschrijvingen op milieuinvesteringen (Vamil) worden ondergebracht. Het budget van deze investeringsregeling wordt verhoogd met 0,4 mld euro wat een lastenverlichting is voor bedrijven. In de nieuwe regeling geldt voor investeringen tot 500.000 euro een verhoogd aftrekpercentage.
- **Invoeren fiscale regeling technologiebedrijven (CDA_119)**
Het CDA introduceert een fiscale regeling in de vennootschapsbelasting voor technologiebedrijven. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Verruimen renteaftrekbeperking in de vpb (CDA_123)**
Het CDA verruimt de generieke renteaftrekbeperking in de vennootschapsbelasting van 24,5% naar 26,5%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **In dertig jaar uitschrijven hypotheekrenteaftrek (CDA_112)**
Het CDA faseert de hypotheekrenteaftrek in dertig jaar uit. In 2030 is deze voor 13% afgeschaft. De partij voorkomt hierbij de mogelijkheid om de eigenwoningschuld in box 3 af te trekken. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,8 mld euro in 2030 en 14,7 mld euro structureel.
- **Aanpassen tarieven vpb (CDA_117, CDA_148_d)**
Het CDA verhoogt het lage tarief van de vennootschapsbelasting naar 22,22% en verlaagt het hoge tarief van de vennootschapsbelasting naar 25,25%. Na 2030 loopt het lage tarief op naar 22,26% en het hoge tarief naar 25,30% in 2035. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,9 mld euro in 2030, en van 1,0 mld euro structureel.
- **Aanpassing tarieven erf- en schenkbelasting en afschaffing schenking op papier (CDA_124)**
Het CDA verlaagt de tarieven in de eerste schijf van de schenkbelasting met 5%-punt. Daarnaast wordt schenking op papier afgeschaft. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,4 mld euro in 2030. Structureel daalt de lastenverlichting tot 0,2 mld euro, omdat het lastenverzwarende effect van het verbod op schenking op papier langzaam ingroeit. Hiertegenover verhoogt het CDA de tarieven in de erfbelasting. Per saldo is het budgettaire effect nul.
- **PM: Invoeren heffing box 3 op basis van vermogenswinst (CDA_125)**
Het CDA beoogt in box 3 een vermogenswinstbelasting in te voeren op basis van daadwerkelijk gerealiseerd rendement. Deze vormgeving was voor het CPB te complex om gedurende deze KiK te kwantificeren, en is daarom niet meegenomen in de analyse.
- **Verhogen tarief box 3 (CDA_126, CDA_148_f)**
Het CDA verhoogt taakstellend het tarief in box 3. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro.
- **Invoeren financiële transactiebelasting (CDA_127)**
Het CDA voert een financiële transactiebelasting in met een tarief van 0,2% op aandelentransacties van beursgenoteerde bedrijven met een marktkapitalisatie van minimaal 1 mld euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro en voor het buitenland van 0,3 mld euro.
- **Invoeren planbatenheffing (CDA_128_a)**
Het CDA voert een gemeentelijke heffing op planbaten in. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor bedrijven in 2030. Structureel is dit een taakstellende lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2037. Het CDA roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds en intensificeert de opbrengsten in middelen voor gemeente om woningbouw te ondersteunen.

Klimaat en milieu

- **Afschaffen CO₂-heffing industrie (CDA_137_a)**
Het CDA schaft de CO₂-heffing voor de industrie af. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro in 2030 en nul euro vanaf 2040. De CO₂-heffing voor afvalverbrandingsinstallaties wordt gehandhaafd.
- **Verlengen indirecte kostencompensatie ETS (CDA_138)**
Het CDA verlengt de indirecte kostencompensatie voor het Europese Emissiehandelssysteem (ETS) tot en met 2030. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhogen mrb bestelauto's (CDA_135)**
Het CDA bouwt het verlaagde mrb-tarief voor bestelauto's geleidelijk af, waarbij een tariefkorting wordt ingevoerd voor elektrische bestelauto's. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro in 2030 en 0,6 mld euro structureel.
- **Uitbreiden vrachtwagenheffing (CDA_130_a, CDA_130_b)**
Het CDA verbreedt de vrachtwagenheffing naar alle wegen in Nederland. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor bedrijven en een beperkte lastenverzwaring voor het buitenland.
- **Invoeren congestieheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (CDA_133_a, CDA_133_b, CDA_133_c, CDA_133_d, CDA_133_e, CDA_133_f)**
Het CDA voert een congestieheffing in die varieert naar plaats en tijd. Dit leidt tot een beperkte afname van het aantal gereden kilometers, waardoor de opbrengsten uit brandstofaccijnzen afnemen. Na gedragseffecten resulteert een lastenverzwaring 0,1 mld euro voor gezinnen, van 0,1 mld euro voor bedrijven en een beperkte lastenverzwaring voor het buitenland.
- **Afschaffen rode-dieselregeling en beperkt verhogen dieselaccijns (CDA_140)**
Het CDA draait de herinvoering van het verlaagde accijnstarief voor rode diesel in de landbouw terug en verhoogt beperkt. Dit is taakstellend een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor bedrijven en een beperkte lastenverzwaring voor gezinnen en het buitenland.

Overig

- **Verhogen btw-tarieven (CDA_148_a, CDA_148_b)**
Het CDA verhoogt het verlaagde btw-tarief van 9,0% naar 9,09% en het algemene tarief van 21,0% naar 21,21% in 2030. De tarieven lopen verder op naar respectievelijk 9,11% en 21,3% in 2035. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro en voor bedrijven van 0,2 mld euro in 2030. Structureel is dit een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,7 mld euro en voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren suikerbelasting (CDA_145)**
Het CDA voert een belasting in voor productgroepen op basis van hun suikergehalte. Deze heffing wordt bij producenten aan het begin van de keten geheven. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen verlaagd btw-tarief op sierteelt (CDA_139)**
Het CDA hevelt sierteelt over naar het algemene btw-tarief van 21,21%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **Invoeren digitale dienstenbelasting (CDA_144)**
Het CDA voert een digitale dienstenbelasting in van 3% over de bruto-opbrengst. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor bedrijven en van 0,1 mld euro voor het buitenland.
- **Experimenten softdrugs (CDA_146)**
Het CDA voert een experiment uit voor het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze raming kent een hoge onzekerheid. De opbrengsten ontstaan bijvoorbeeld door het veilen van vergunningen of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf. Structureel zijn er geen inkomsten, aangezien deze maatregel een tijdelijk experiment is.

- **Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (CDA_147)**
Het CDA voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Het te verwachten gedragseffect, en daarmee de raming, is onzeker.

Tabel 13.6.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2030
Inkomen en arbeid	-3,8
Aanpassen algemene heffingskorting (CDA_101)	-10,2
Aanpassing box 1-tarieven (CDA_105, CDA_148_c)	-3,4
Verplichten pensioenopbouw zelfstandigen (CDA_293)	-0,7
Verlagen Aof-premie kleine werkgevers (CDA_111)	-0,5
Bevriezen heffingskortingen (CDA_103)	7,6
Verlagen ouderenkorting (CDA_108)	1,3
Verlagen tarief mkb-winstvrijstelling (CDA_110)	0,5
Aanpassen arbeidskorting (CDA_102)	0,4
Afschaffen ondernemersregelingen box 1 (CDA_109)	0,4
Verhogen Aof-premie (CDA_148_g)	0,3
Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (CDA_310)	0,3
Verhogen bijtelling zakelijke auto (CDA_136)	0,2
Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (heffingsinkomsten) (CDA_166_b)	0,2
Vermogen en winst	2,4
Verlagen tarieven box 2 (CDA_118, CDA_148_e)	-0,4
Integreren en intensiveren EIA, MIA, Vamil (CDA_120)	-0,4
Invoeren fiscale regeling technologiebedrijven (CDA_119)	-0,3
Verruimen renteaftrekbepanking in de vpb (CDA_123)	-0,2
In dertig jaar uitfaseren hypotheekrenteaftrek (CDA_112)	1,8
Aanpassen tarieven vpb (CDA_117, CDA_148_d)	0,9
Aanpassing tarieven erf- en schenkbelasting en afschaffing schenking op papier (CDA_124)	0,0
PM: Invoeren heffing box 3 op basis van vermogenswinst (CDA_125)	PM
Verhogen tarief box 3 (CDA_126, CDA_148_f)	0,6
Invoeren financiële transactiebelasting (CDA_127)	0,4
Invoeren planbatenheffing (CDA_128_a)	0,0
Klimaat en milieu	0,8
Afschaffen CO ₂ -heffing industrie (CDA_137_a)	-0,2
Verlengen indirecte kostencompensatie ETS (CDA_138)	-0,2
Verhogen mrb bestelauto's (CDA_135)	0,4
Uitbreiden vrachtwagenheffing (CDA_130_a, CDA_130_b)	0,4

Invoeren congestieheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (CDA_133_a, CDA_133_b, CDA_133_c, CDA_133_d, CDA_133_e, CDA_133_f)	0,2
Afschaffen rode-dieselregeling en beperkt verhogen dieselaccijns (CDA_140)	0,2
Overig	2,2
Verhogen btw-tarieven (CDA_148_a, CDA_148_b)	0,8
Invoeren suikerbelasting (CDA_145)	0,4
Afschaffen verlaagd btw-tarief op sierteelt (CDA_139)	0,3
Invoeren digitale dienstenbelasting (CDA_144)	0,3
Experimenten softdrugs (CDA_146)	0,2
Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (CDA_147)	0,2

13.6.4 Normeringen

- **Uitbreiding energiebesparingsplicht (CDA_246)**
Het CDA breidt de energiebesparingsplicht uit naar alle maatregelen met een terugverdientijd van 10 jaar.
- **Verplichting (hybride) warmtepomp (CDA_255)**
Het CDA verplicht de installatie van een (hybride) warmtepomp bij de vervanging van cv-installaties.
- **Bindend keuzemoment in maatwerkafspraken industrie (CDA_258)**
Het CDA stelt een bindend keuzemoment in voor de industrie, waarbij bedrijven in 2028 moeten kiezen tussen: verduurzamen in Nederland, productie en investeringen verplaatsen naar elders, of afwachten en daarmee achteraan aansluiten voor ondersteuning vanuit de overheid bij verduurzaming.
- **Glastuinbouw buiten EU-emissiehandel (CDA_259)**
Het CDA draait de maatregel om de glastuinbouw onder de EU-emissiehandel (ETS2) te laten vallen terug.
- **Handhaving emissietaakstelling bij doelsturing (CDA_272)**
Het CDA gaat de doelsturing in de landbouw (met emissiedoelstellingen per bedrijf) via het bestuursrechtelijke spoor handhaven, met als mogelijke sanctie intrekking van vergunningen. Het budget voor deze maatregel valt onder CDA_264.

13.7 SGP

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door de SGP aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. Daarnaast bevat deze paragraaf een overzicht van alle normeringen op het gebied van klimaat en stikstof in het partijpakket. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.7.1 Uitgaven

De SGP intensiveert per saldo 0,8 mld euro in de overheidsuitgaven in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Invoeren kinderbijdrage (SGP_105)**

De SGP voert een kinderbijdrage in met een vast en een variabel bedrag. Het vaste bedrag is per kind 3.100 euro. Het variabele bedrag is voor kinderen tot en met 5 jaar maximaal 5.030 euro en voor kinderen vanaf 6 jaar maximaal 2.040 euro. Boven een bruto huishoudinkomen (verzamelinkomen) van 29.000 euro per jaar geldt een afbouwpercentage van 6,0 procent voor kinderen van 0 tot en met 5 jaar en van 2,25 procent voor de andere leeftijdsgroepen. Voor alleenstaande ouders wordt het totaalbedrag aan kinderbijdrage verdubbeld. De kinderbijdrage kent een vermogenstoets. Huishoudens met een vermogen van 105.000 euro of meer hebben enkel recht op het vaste bedrag dat voor hun specifieke situatie geldt. Dit is een intensivering van 16,5 mld euro.

- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (effect op uitkeringen) (SGP_187_b, SGP_187_c, SGP_187_e)**

De SGP verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal anderhalf jaar voor alle werkgevers. Hierdoor vindt er minder re-integratie plaats waardoor er meer mensen in de WIA komen, en komen mensen ook een half jaar eerder in de WIA, WW of bijstand en een half jaar eerder uit de Ziektewet. Dit is een intensivering van 0,9 mld euro. Tegenover deze intensivering staan lagere loonkosten voor bedrijven

- **Verhoging bijstandsuitkering (SGP_120)**

De SGP verhoogt de bijstand met 4,4%. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.

- **Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (effect op zorgtoeslag) (SGP_122_c)**

De SGP verhoogt het eigen risico naar 385 euro (SGP_122). Hierdoor stijgt de zorgtoeslag. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.

- **Verhoging AOW-uitkering (SGP_119)**

De SGP verhoogt de AOW-uitkering met 0,3%. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.

- **Invoeren vangnet voor kinderbijdrage (SGP_106)**

De SGP introduceert een vangnet voor de kinderbijdrage. Het inkomensafhankelijke deel van de kinderbijdrage wordt gebaseerd op het inkomen van twee jaar geleden, waardoor er geen sprake meer is van voorschotten en terugvorderingen. Voor huishoudens die in de twee jaar nadien inkomen verliezen, komt er een vangnet en wordt de kinderbijdrage gebaseerd op het geschatte inkomen in het jaar zelf. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.

- **Verlengen zorgverlof en introduceren rouwverlof (SGP_118)**

De SGP intensiveert taakstellend in (mantel)zorgverlof en rouwverlof. Dit is een intensivering van 0,2 mld.

- **Invoeren toeslag voor 4-jarige kinderen (SGP_121)**

De SGP introduceert een toeslag voor 4-jarige kinderen. Huishoudens ontvangen een toelage van 1.143 euro per 4-jarig kind met het oog op de kosten van zwemles. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.

- **Afschaffen kinderopvangtoeslag (SGP_104)**

SGP schaft de kinderopvangtoeslag af. Dit is een ombuiging van 6,3 mld euro.

- **Afschaffen kinderbijslag (SGP_102)**
De SGP schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,7 mld euro.
- **Afschaffen kindgebonden budget (SGP_101)**
De SGP schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 4,5 mld euro.
- **Niet invoeren hervorming kinderopvangtoeslag (SGP_103_a, SGP_103_b)**
SGP wil de hervorming van de kinderopvangtoeslag niet doorvoeren. Dit is een ombuiging van 2,5 mld euro.
- **Bevriezen grenzen huurtoeslag (tijdens kabinetsperiode) (SGP_114)**
De SGP bevriest de kwaliteitskortingsgrens, aftoppingsgrens en grens voor de kale huur voor de huurtoeslag gedurende de kabinetsperiode. Dit is een ombuiging van 1,0 mld euro.
- **Verlagen vermogensgrenzen zorgtoeslag en kindgebonden budget (SGP_113)**
De SGP verlaagt de vermogensgrenzen voor de zorgtoeslag en het kindgebonden budget naar het niveau van de vermogensgrens voor de huurtoeslag. Dit is een ombuiging van 0,7 mld euro.
- **Verkorten WW-duur en verhogen WW-uitkering (SGP_108)**
De SGP beperkt de maximale WW-duur tot één jaar en verhoogt de uitkering naar 90% van het oude loon in de eerste twee maanden en naar 80% in de daarop volgende vier maanden. In het laatste half jaar blijft de uitkeringshoogte 70%. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (SGP_111_a)**
De SGP biedt de mogelijkheid om de AOW tot maximaal drie jaar later actuarieel neutraal in te laten gaan. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2030, doordat een deel van de AOW-gerechtigden later instroomt. De maatregel gaat gepaard met uitvoeringstechnische complexiteit.
- **Verlaging ZW-uitkering naar 70% wml (SGP_109)**
De SGP verlaagt de Ziektewetuitkering naar maximaal 70% van het wettelijk minimumloon. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Verkorten ouderschaps- en aanvullend geboorteverlof (SGP_117)**
De SGP buigt taakstellend ouderschaps- en aanvullend geboorteverlof om. Dit is een ombuiging van 0,2 mld.
- **Maximum dagloon WIA maximeren op 200% wml-niveau (SGP_110)**
De SGP maximeert het dagloon van de WIA op 200% van het wettelijk minimumloon. Dit is in 2030 een ombuiging van 0,1 mld euro en op lange termijn een ombuiging van 0,7 mld euro.
- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (SGP_164_b)**
De SGP neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken (SGP_164_a). Hierdoor zijn er structureel minder personen in Nederland, wat leidt tot een ombuiging op de uitkeringen. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging op naar 0,4 mld euro.
- **AOW- en pensioenleeftijd: acht-op-tien-koppeling aan levensverwachting (effect op uitkeringen) (SGP_112_a, SGP_112_b, SGP_112_d)**
De SGP verhoogt de bestaande twee-op-drie-koppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting naar een acht-op-tien-koppeling. De geschatte AOW-leeftijd in 2060 komt daarmee uit op 69 jaar en 9 maanden, 6 maanden hoger dan in het basispad. Dit leidt tot een ombuiging op AOW-uitkeringen, tegelijkertijd zal het beroep op arbeidsongeschiktheids-, WW- en bijstandsuitkeringen stijgen. In 2030 is het effect nul, op de lange termijn leidt de maatregel per saldo tot een structurele ombuiging van 1,4 mld euro.

Zorg

- **Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles (SGP_137)**
De SGP breidt het basispakket in de Zvw uit met periodieke controles voor tandheelkundige zorg. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Bestuurlijk akkoord kraamzorg (SGP_139)**
De SGP heeft de intentie om een bestuurlijk akkoord af te sluiten met de kraamzorg ter ondersteuning van de toegankelijkheid van de kraamzorg en met het oog op meer uren kraamzorg. Dit leidt tot een intensivering van 0,2 mld euro.

- **Verruimde bekostiging palliatieve zorg (SGP_140)**
De SGP verruimt de bekostiging voor de palliatieve zorg taakstellend incidenteel met 0,2 mld euro, vanaf 2031 is deze nul.
- **Verhoging lonen verpleegkundigen en verzorgenden via een bestuurlijk akkoord (SGP_136)**
De SGP heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten om de lonen van verpleegkundigen, verzorgenden, helpenden en zorg hulpen te verhogen. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030.
- **Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (SGP_144_b, SGP_144_c)**
De SGP intensificeert 0,2 mld euro in het gemeentefonds (SGP_144_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in Wmo/jeugdzorg.
- **Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (SGP_122)**
De SGP verhoogt het verplichte eigen risico in de Zvw van 170 euro naar 385 euro in 2030. De eigen bijdrage per diagnosebehandelcombinatie in de medisch-specialistisch zorg wordt verhoogd van 50 euro naar 150 euro. Dit is een ombuiging van 3,6 mld euro.
- **Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. stijgende kwaliteitsnorm (SGP_131)**
De SGP voert voor verpleeghuizen benchmarking in met individuele tarieven in combinatie met een meetbare, observeerbare en verifieerbare kwaliteitsnorm die wordt aangepast aan de stand van wetenschap en praktijk. Benchmarking met kwaliteitsnorm leidt tot doelmatigheidswinst. Tegenover deze ombuiging staan transitiekosten om de benchmarkingsmethode te ontwikkelen. Per saldo is dit een ombuiging van 0,9 mld euro in 2030 in de Wlz. Structureel loopt de ombuiging op tot 1,3 mld euro.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (SGP_132)**
De SGP introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Deze eigen bijdrage is inkomensafhankelijk en bedraagt gemiddeld vijf euro per uur. De maatregel leidt tot een ombuiging van 1,4 mld euro in de Zvw en 0,4 mld euro in de Wmo. Daarnaast is er een intensivering van 1,1 mld euro in de Wlz, omdat door de eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg het gebruik van Wlz-zorg zal toenemen. Per saldo is dit een ombuiging van 0,7 mld euro.
- **Basispakket Zvw structureel bevroren (SGP_129)**
De SGP sluit het door de Zvw-basisverzekering verzekerde pakket en bevestigt de inhoud ervan, zodat dit pakket niet langer meegroeit met de stand van de wetenschap en praktijk. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,5 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 7,7 mld euro. Deze maatregel leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet meer vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering, die bij ongewijzigd beleid zou optreden door de inzet van nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen, stagneert. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen deze niet-vergoede zorg alsnog zelf inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot de niet-vergoede zorg.
- **Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (SGP_130)**
De SGP heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten voor de ziekenhuiszorg, huisartsenzorg, wijkverpleging en de geestelijke gezondheidszorg, met een generiek macrobeheersinstrument (mbi) als stok achter de deur. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,3 mld euro.
- **Opheffen pakketverschillen intra- en extramurale Wlz (m.u.v. mondzorg) (SGP_127)**
De SGP brengt alle cliënten in de Wlz met aanspraak op medisch generalistische zorg, farmaceutische zorg, hulpmiddelen, gedragskundige zorg en paramedische zorg onder in de Zvw, waardoor de aanspraak niet meer afhankelijk is van de leveringsvorm van de Wlz-zorg. Deze maatregel is niet van toepassing voor de mondzorg. Het gaat om een ombuiging van 2,3 mld euro in de Wlz en een intensivering van 2,1 mld euro in de Zvw. Per saldo leidt de maatregel tot een ombuiging van 0,2 mld euro.

- **Taakstellende ombuiging top- en breedtesport (SGP_126)**
De SGP buigt taakstellend 0,2 mld euro om op de uitgaven aan top- en breedtesport.
- **Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket Zvw (SGP_125)**
De SGP haalt een aantal extramurale geneesmiddelen uit het basispakket van de Zvw. Dit kan bijvoorbeeld gaan om maagzuurremmers, middelen tegen obstipatie, NSAID's, kunsttranen en allergiemiddelen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (SGP_124)**
De SGP verplicht nieuwe artsen tot loondienst en brengt medisch specialisten in loondienst onder het bezoldigingsmaximum van de WNT. Dit is een beperkte ombuiging in 2030. Structureel betreft dit een ombuiging van 1,1 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (SGP_144_a)**
De SGP intensificeert 0,2 mld euro in het gemeentefonds met het oog op onderwijshuisvesting en Wmo. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,1 mld euro) en deels bij zorg.
- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (uitvoeringskosten) (SGP_187_d)**
De SGP verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal 1,5 jaar voor alle werkgevers. Hierdoor moeten meer mensen voor de WIA gekeurd worden. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in uitvoeringskosten.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (uitvoeringskosten) (SGP_132_e)**
De SGP introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Vanwege grotere administratieve lasten bij het CAK is er sprake van een intensivering in openbaar bestuur van 0,1 mld euro.
- **Apparaatskorting Rijk (SGP_146)**
De SGP beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- **Uitbreiden aanvullende beurs (SGP_147)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het uitbreiden van de aanvullende beurs door een verhoging van de inkomensgrens. Hierdoor hebben meer studenten recht op een aanvullende beurs.
- **Verhogen lumpsum mbo (SGP_149)**
De SGP verhoogt de lumpsum van het mbo. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Extra lesobservaties in po en vo (SGP_152)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in extra lesobservaties en feedback in het primair en voortgezet onderwijs.
- **Beperken voortijdig schoolverlaten mbo via intensieve begeleiding (SGP_153)**
De SGP verhoogt de uitgaven ten behoeve van intensieve begeleiding van mbo-studenten met een hoge kans op voortijdig schoolverlaten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensivering starters- en stimuleringsbeurzen (SGP_154)**
De SGP herintroduceert de starters- en stimuleringsbeurzen voor onderzoekers. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Afbouwen basisbeurs voor studenten met ouders met een inkomen vanaf 100.000 euro (SGP_148)**
De SGP introduceert een afbouwpercentage in de basisbeurs voor studenten met ouders met een inkomen vanaf 100.000 euro. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Beperken gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (SGP_150)**
De SGP beperkt het gemeentelijke onderwijsachterstandenbeleid. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro.

- **Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen met uitzonderingsmogelijkheden (SGP_151_a)**

De SGP verplicht bacheloropleidingen tot het lesgeven in de Nederlandse taal, met uitzonderingsmogelijkheden. Hierdoor neemt het aantal internationale studenten af. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Intensivering woningbouw (SGP_157)**

De SGP intensiveert tijdens de kabinetsperiode cumulatief 2,5 mld euro in woningbouw. In 2030 betreft dit een intensivering van 1,0 mld euro. Vanaf 2031 intensiveert de SGP structureel 0,2 mld euro in woningbouw.

- **Ombuiging diverse subsidies (SGP_159)**

De SGP buigt om op verschillende subsidies, waaronder op de subsidies School en Omgeving, schoolmaaltijden, en instellingssubsidie NOC*NSF. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.

- **Generieke subsidietaakstelling (SGP_160)**

De SGP verlaagt de uitgaven aan subsidies met uitzondering van defensie, ontwikkelingssamenwerking en veiligheid via een generieke taakstelling. Doordat de partij ook ombuigt op specifieke subsidieregelingen (SGP_159), beperkt dit de grondslag van de generieke taakstelling. Dit leidt tot een ombuiging van 0,3 mld euro.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (SGP_161)**

De SGP intensiveert taakstellend 0,4 mld euro in ontwikkelingssamenwerking in 2030. Structureel loopt de intensivering af naar 0,2 mld euro vanaf 2031.

Veiligheid

- **Intensivering veiligheid (SGP_162)**

De SGP intensiveert 0,2 mld euro in veiligheid, met het oog op de politie, wijkagenten, het Openbaar Ministerie en het gevangeniswezen.

- **Intensivering verkeersveiligheid (SGP_163)**

De SGP intensiveert taakstellend 0,2 mld euro in verkeersveiligheid.

- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (SGP_164_a)**

De SGP neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken, waaronder het aanscherpen van criteria omtrent veilige landen van herkomst. Aangenomen is dat dit tot een afname leidt van het jaarlijkse aantal asielaanvragen met 5%. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro op het COA, de IND, Nidos en de Raad voor de Rechtspraak. Het effect van asielbeleid op de komst van asielmigranten is met grote onzekerheid omgeven. Afhankelijk van de precieze vormgeving kunnen deze maatregelen gepaard gaan met juridische risico's.

Bereikbaarheid

- **Intensivering verkeersinfrastructuur (Mobiliteitsfonds) (SGP_167)**

De SGP intensiveert taakstellend 1 mld euro in 2030 in het Mobiliteitsfonds voor de aanleg en onderhoud van verkeersinfrastructuur. Vanaf 2031 is deze nul.

Defensie

- **Intensivering defensie (SGP_168)**

De SGP intensiveert taakstellend 6,3 mld euro in defensie in 2030. Omdat dit een generieke intensivering betreft, is verondersteld dat dit deels neerslaat bij meer personeel (3,2 mld euro) en defensiematerieel (3,2 mld euro). Dit loopt op tot structureel 19,3 mld euro, met het oog op het (ex-ante) halen van de NAVO-norm van 3,5% bbp in 2035.

Klimaat en milieu

- **Intensivering emissiereductie landbouw, beheer Natura 2000, praktijkonderzoek (SGP_223)**
De SGP intensificeert in de kabinetsperiode in de landbouw. De helft van het budget wordt besteed aan emissie-reducerende maatregelen in de landbouw, een kwart aan beheermaatregelen voor Natura 2000-gebieden en een kwart aan praktijkonderzoek naar gewasbescherming en dierenwelzijn in de veehouderij. In 2030 is dit een intensivering van 1,4 mld euro, in 2031 is dit nul.
- **Intensivering elektriciteitsinfrastructuur (SGP_170)**
De SGP intensificeert in de kabinetsperiode cumulatief 2,5 mld euro in de elektriciteitsinfrastructuur. In 2030 betreft dit een intensivering van 1,0 mld euro.
- **Intensivering emissiereductie boerderijen (SGP_172)**
De SGP intensificeert 0,2 mld euro in subsidies voor techniek- en managementmaatregelen op boerderijen.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (SGP_222)**
De SGP buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector. In 2030 is dit een ombuiging van 1,4 mld euro, vanaf 2031 is dit nul.
- **Ombuiging Klimaatfonds (terugsluis CO2-heffing) (SGP_220_b)**
De SGP schaft de CO2-heffing voor de industrie af (SGP_220_a). De SGP buigt hiermee 0,2 mld euro om op het Klimaatfonds in 2030, door het weggeven van de terugsluis van de opbrengsten in het Klimaatfonds. In 2040 is dit nul euro. De terugsluis geldt voor de industrie exclusief afvalverbrandingsinstallaties.
- **Ombuiging op budget agrarisch natuurbeheer (SGP_171)**
De SGP buigt 0,2 mld om op het budget voor agrarisch natuurbeheer.

Overig

- **Ombuiging publieke omroep (SGP_178)**
De SGP buigt 0,5 mld euro om op het budget van de Nederlandse Publieke Omroep (NPO).
- **Ombuiging culturele basisinfrastructuur (SGP_156)**
De SGP buigt 0,3 mld euro om op het budget voor culturele basisinfrastructuur.

Tabel 13.7.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	-2,1
Invoeren kinderbijdrage (SGP_105)	16,5
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (effect op uitkeringen) (SGP_187_b, SGP_187_c, SGP_187_e)	0,9
Verhoging bijstandsuitkering (SGP_120)	0,4
Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (effect op zorgtoeslag) (SGP_122_c)	0,2
Verhoging AOW-uitkering (SGP_119)	0,2
Invoeren vangnet voor kinderbijdrage (SGP_106)	0,2
Verlengen zorgverlof en introduceren rouwverlof (SGP_118)	0,2
Invoeren toeslag voor 4-jarige kinderen (SGP_121)	0,2
Afschaffen kinderopvangtoeslag (SGP_104)	-6,3
Afschaffen kinderbijslag (SGP_102)	-4,7
Afschaffen kindgebonden budget (SGP_101)	-4,5

Niet invoeren hervorming kinderopvangtoeslag (SGP_103_a, SGP_103_b)	-2,5
Bevriezen grenzen huurtoeslag (tijdens kabinetsperiode) (SGP_114)	-1,0
Verlagen vermogensgrenzen zorgtoeslag en kindgebonden budget (SGP_113)	-0,7
Verkorten WW-duur en verhogen WW-uitkering (SGP_108)	-0,3
Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (SGP_111_a)	-0,3
Verlaging ZW-uitkering naar 70% wml (SGP_109)	-0,2
Verkorten ouderschaps- en aanvullend geboorteverlof (SGP_117)	-0,2
Maximum dagloon WIA maximeren op 200% wml-niveau (SGP_110)	-0,1
Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (SGP_164_b)	-0,1
AOW- en pensioenleeftijd: acht-op-tien-koppeling aan levensverwachting (effect op uitkeringen) (SGP_112_a, SGP_112_b, SGP_112_d)	0,0
Zorg	-5,5
Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles (SGP_137)	0,4
Bestuurlijk akkoord kraamzorg (SGP_139)	0,2
Verruimde bekostiging palliatieve zorg (SGP_140)	0,2
Verhoging lonen verpleegkundigen en verzorgenden via een bestuurlijk akkoord (SGP_136)	0,2
Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (SGP_144_b, SGP_144_c)	0,1
Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (SGP_122)	-3,6
Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. stijgende kwaliteitsnorm (SGP_131)	-0,9
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (SGP_132)	-0,7
Basispakket Zvw structureel bevriezen (SGP_129)	-0,5
Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (SGP_130)	-0,3
Opheffen pakketverschillen intra- en extramurale Wlz (m.u.v. mondzorg) (SGP_127)	-0,2
Taakstellende ombuiging top- en breedtesport (SGP_126)	-0,2
Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket Zvw (SGP_125)	-0,2
Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (SGP_124)	0,0
Openbaar bestuur	0,1
Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (SGP_144_a)	0,1
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (uitvoeringskosten) (SGP_187_d)	0,1
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (uitvoeringskosten) (SGP_132_e)	0,1
Apparaatskorting Rijk (SGP_146)	-0,2
Onderwijs	0,4
Uitbreiden aanvullende beurs (SGP_147)	0,2
Verhogen lumpsum mbo (SGP_149)	0,2
Extra lesobservaties in po en vo (SGP_152)	0,2
Beperken voortijdig schoolverlaten mbo via intensieve begeleiding (SGP_153)	0,2
Intensivering starters- en stimuleringsbeurzen (SGP_154)	0,2
Afbouwen basisbeurs voor studenten met ouders met een inkomen vanaf 100.000 euro (SGP_148)	-0,2
Beperken gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (SGP_150)	-0,2

Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen met uitzonderingsmogelijkheden (SGP_151_a)	-0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,3
Intensivering woningbouw (SGP_157)	1,0
Ombuiging diverse subsidies (SGP_159)	-0,4
Generieke subsidietaakstelling (SGP_160)	-0,3
Internationale samenwerking	0,4
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (SGP_161)	0,4
Veiligheid	0,0
Intensivering veiligheid (SGP_162)	0,2
Intensivering verkeersveiligheid (SGP_163)	0,2
Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (SGP_164_a)	-0,4
Bereikbaarheid	1,0
Intensivering verkeersinfrastructuur (Mobiliteitsfonds) (SGP_167)	1,0
Defensie	6,3
Intensivering defensie (SGP_168)	6,3
Klimaat en milieu	0,8
Intensivering emissiereductie landbouw, beheer Natura 2000, praktijkonderzoek (SGP_223)	1,4
Intensivering elektriciteitsinfrastructuur (SGP_170)	1,0
Intensivering emissiereductie boerderijen (SGP_172)	0,2
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (SGP_222)	-1,4
Ombuiging Klimaatfonds (terugsluis CO ₂ -heffing) (SGP_220_b)	-0,2
Ombuiging op budget agrarisch natuurbeheer (SGP_171)	-0,2
Overig	-0,8
Ombuiging publieke omroep (SGP_178)	-0,5
Ombuiging culturele basisinfrastructuur (SGP_156)	-0,3

13.7.2 Lasten

De SGP verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 2,3 mld euro in 2030. De verhoging is opgebouwd uit een verlaging van 3,2 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 3,9 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 1,6 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Invoeren draagkrachtkorting (SGP_180)**
De SGP introduceert een draagkrachtkorting voor huishoudens. De draagkrachtkorting bedraagt 6.200 euro voor paren en 4.340 euro voor alleenstaanden. De draagkrachtkorting wordt op basis van het huishoudinkomen afgebouwd met 5,51% tussen 49.700 en 115.000 euro. Voor gepensioneerden is de draagkrachtkorting 2.500 euro per paar en 1.750 euro voor alleenstaanden en is de afbouw 2,75%. Personen met een bijstandsuitkering hebben geen recht op de draagkrachtkorting. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 27,9 mld euro.
- **Invoeren splitsingsstelsel (SGP_181)**
De SGP voert een splitsingsstelsel in. De belastbare inkomens van beide partners in een huishouden worden opgeteld en vervolgens aan elk van de partners voor de helft toegekend als grondslag voor de belastingheffing. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 4,4 mld euro.
- **Verlaging tarief box 1 (eerste schijf) (SGP_182)**
De SGP verlaagt het box 1 tarief in de eerste schijf naar 35,08%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,2 mld euro.
- **Verlaging tarief box 1 (tweede schijf) (SGP_183)**
De SGP verlaagt het box 1 tarief in de tweede schijf naar 37,12%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Verlagen Aof-premie kleine werkgevers (SGP_184)**
De SGP verlaagt de Aof-premie voor werkgevers met minder dan 25 werknemers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verruiming WBSO (SGP_198_b)**
De SGP verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhoging ouderenkorting (SGP_188)**
De SGP verhoogt de ouderenkorting met 61,50 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen algemene heffingskorting, zonder doorwerking op de bijstand en AOW (SGP_185)**
De SGP schaft de algemene heffingskorting af, zonder doorwerking op de hoogte van de bijstands- en AOW-uitkeringen. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 25,6 mld euro.
- **Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (SGP_186)**
De SGP verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar twee keer modaal (96.000 euro). De beperking van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,9 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 0,4 mld euro.
- **Geleidelijk fiscaliseren AOW (SGP_189)**
De SGP fiscaliseert de AOW geleidelijk in stappen van 1 procent per jaar. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,2 mld euro. Structureel is het een lastenverzwaring van 7,1 mld euro. Dit verschil ontstaat doordat het fiscaliseren pas in 2044 voltooid is.
- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (effect Aof-premies) (SGP_187_f)**
De SGP verhoogt de Aof-premies ter gedeeltelijke compensatie van de intensivering als gevolg van verkorting van loondoorbetaling bij ziekte naar anderhalf jaar (SGP_187). Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro.
- **Afschaffen aftrek specifieke zorgkosten (SGP_190)**
De SGP schaft de aftrekpost voor specifieke zorgkosten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Verhogen werkgeverspremies voor arbeidsmigranten (SGP_219)**
De SGP verhoogt de werkgeverslasten bij de inzet van arbeidsmigranten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Afhankelijk van de vormgeving kan deze maatregel gepaard gaan met juridische risico's op het gebied van gelijke fiscale behandeling van EU-burgers.

- **AOW- en pensioenleeftijd: acht-op-tien-koppeling aan levensverwachting (deel lasten) (SGP_112_c, SGP_112_f, SGP_112_h)**

De SGP verhoogt de bestaande twee-op-drie-koppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting naar een acht-op-tien-koppeling. De geschatte AOW-leeftijd in 2060 komt daarmee uit op 69 jaar en 9 maanden, 6 maanden hoger dan in het basispad. Bij langer doorwerken hoeven jaarlijks minder pensioenpremies afgedragen te worden en daarom dalen de totale pensioenuitkeringen. Per saldo leidt de maatregel als gevolg van de omkeerregeling tot een structurele lastenverlichting van 0,2 mld euro.

Vermogen en winst

- **Verlagen lage tarief vennootschapsbelasting (SGP_191)**
De SGP verlaagt het lage tarief van de vennootschapsbelasting. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verlagen tarief box 3 (SGP_194)**
De SGP verlaagt taakstellend het tarief in box 3. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro.
- **Verhoging budget voor KIA, EIA, VAMIL (SGP_197)**
De SGP verhoogt het budget voor de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (KIA), energie-investeringsaftrek (EIA) en willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) in de vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro, in drie gelijke bedragen verdeeld over de regelingen.
- **Invoeren fiscale regeling ten behoeve van investeringen in klimaat, milieu en dierenwelzijn voor de landbouw (SGP_212)**
De SGP voert een fiscale regeling in de vennootschapsbelasting in ten behoeve van investeringen in klimaat en dierenwelzijn in de landbouw. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren financiële transactiebelasting (SGP_193)**
De SGP voert een financiële transactiebelasting in met een tarief van 0,5% op aandelentransacties van beursgenoteerde bedrijven met een marktkapitalisatie van minimaal 1 mld euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro en voor het buitenland van 0,8 mld euro.
- **Beperken renteaftrekbeperking in de vpb (SGP_192)**
De SGP beperkt de generieke renteaftrek in de vennootschapsbelasting van 24,5% naar 20%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Verhogen bankenbelasting (SGP_196)**
De SGP verhoogt de bankenbelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Beperken verliesverrekening in de vpb (SGP_195)**
De SGP beperkt de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting door de carry forward te beperken tot 6 jaar en geen carry backward meer toe te staan. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld in 2030. Structureel is de opbrengst nihil. Het beperken van verliescompensatie heeft vooral gevolgen voor groeiende bedrijven, die minder mogelijkheden zullen hebben om hun huidige investeringen af te trekken van hun toekomstige winsten.

Klimaat en milieu

- **Aanpassen mrb (SGP_203)**
De SGP verlaagt de mrb taakstellend en schaft kwart- en halftarieven in de mrb af. Dit is per saldo een lastenverlichting van 0,7 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Afschaffen CO₂-heffing industrie (SGP_220_a)**
De SGP schaft de CO₂-heffing voor de industrie af. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,5 mld euro in 2030 en nul euro vanaf 2040.

- **Verhogen belastingvermindering energiebelasting (SGP_199)**
De SGP verhoogt de belastingvermindering in de energiebelasting. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro.
- **Verlagen energiebelasting op gas schijf 1 en 2 (SGP_200)**
De SGP verlaagt het tarief voor gas in schijf 1 en 2 en van de energiebelasting. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,1 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **Verlagen brandstofaccijnzen (SGP_211)**
De SGP verlaagt de brandstofaccijnzen taakstellend. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro voor gezinnen, van 0,1 mld euro voor bedrijven en beperkt voor het buitenland.
- **Invoeren vignet (SGP_204)**
De SGP voert een vignet in van 75 euro voor alle personenauto's en bestelauto's die gebruik maken van Nederlandse wegen. Dit is een lastenverzwaring van 0,6 mld euro voor gezinnen, van 0,1 mld euro voor bedrijven en van 0,3 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren heffing op polymeren (SGP_205)**
De SGP voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro.
- **Invoeren heffing op luchtvervuiling industrie (SGP_206)**
De SGP voert een heffing in op de industriële uitstoot van stikstofoxiden, fijnstof en niet-methaan vluchtige organische stoffen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro. Er zijn uitvoeringstechnische risico's bij het invoeren van een heffing op fijnstof.
- **Invoeren heffing op lozen hoge temperatuur restwarmte (SGP_207)**
De SGP voert een heffing in op het lozen van restwarmte met een tarief van 27,50 euro per GJ. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. De maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met betrekking tot de meetbaarheid van restwarmte met zich mee.
- **Beperken belastingvermindering energiebelasting (SGP_202)**
De SGP beperkt de belastingvermindering in de energiebelasting tot huishoudens. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Verhogen vliegbelasting (SGP_209_a, SGP_209_b, SGP_209_c)**
De SGP verhoogt de vliegbelasting taakstellend met 0,3 mld euro. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor gezinnen, een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor bedrijven en van 0,1 mld euro voor het buitenland.
- **Verhogen energiebelasting op gas (SGP_201)**
De SGP verhoogt het tarief voor aardgas in de energiebelasting vanaf de derde schijf. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.

Overig

- **Btw-nultarief op ov (SGP_214)**
De SGP verlaagt het btw-tarief op reizen met het ov naar 0%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **Afschaffen verlaagd btw-tarief op restaurantdiensten (SGP_215)**
De SGP schaft het verlaagd btw-tarief op restaurantdiensten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,4 mld euro en voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Invoeren digitale dienstenbelasting (SGP_213)**
De SGP voert een digitale dienstenbelasting in van 8% over de bruto-opbrengst. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro en een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,4 mld euro.
- **Verhogen alcoholaccijns (SGP_217)**
De SGP verhoogt de alcoholaccijns. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.

- **Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (SGP_218)**
De SGP voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Het te verwachten gedragseffect, en daarmee de raming, is onzeker.

Tabel 13.7.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2030
Inkomen en arbeid	-3,5
Invoeren draagkrachtkorting (SGP_180)	-27,9
Invoeren splitsingsstelsel (SGP_181)	-4,4
Verlaging tarief box 1 (eerste schijf) (SGP_182)	-1,2
Verlaging tarief box 1 (tweede schijf) (SGP_183)	-0,4
Verlagen Aof-premie kleine werkgevers (SGP_184)	-0,2
Verruiming WBSO (SGP_198_b)	-0,2
Verhoging ouderenkorting (SGP_188)	-0,2
Afschaffen algemene heffingskorting, zonder doorwerking op de bijstand en AOW (SGP_185)	25,6
Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (SGP_186)	2,9
Geleidelijk fiscaliseren AOW (SGP_189)	1,2
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (effect Aof-premies) (SGP_187_f)	0,7
Afschaffen aftrek specifieke zorgkosten (SGP_190)	0,4
Verhogen werkgeverspremies voor arbeidsmigranten (SGP_219)	0,2
AOW- en pensioenleeftijd: acht-op-tien-koppeling aan levensverwachting (deel lasten) (SGP_112_c, SGP_112_f, SGP_112_h)	0,0
Vermogen en winst	1,3
Verlagen lage tarief vennootschapsbelasting (SGP_191)	-0,2
Verlagen tarief box 3 (SGP_194)	-0,2
Verhoging budget voor KIA, EIA, VAMIL (SGP_197)	-0,2
Invoeren fiscale regeling ten behoeve van investeringen in klimaat, milieu en dierenwelzijn voor de landbouw (SGP_212)	-0,2
Invoeren financiële transactiebelasting (SGP_193)	1,0
Beperken renteaftrekbeperking in de vpb (SGP_192)	0,5
Verhogen bankenbelasting (SGP_196)	0,3
Beperken verliesverrekening in de vpb (SGP_195)	0,3
Klimaat en milieu	1,9
Aanpassen mrb (SGP_203)	-0,7
Afschaffen CO ₂ -heffing industrie (SGP_220_a)	-0,5
Verhogen belastingvermindering energiebelasting (SGP_199)	-0,2
Verlagen energiebelasting op gas schijf 1 en 2 (SGP_200)	-0,2
Verlagen brandstofaccijnzen (SGP_211)	-0,2
Invoeren vignet (SGP_204)	1,0
Invoeren heffing op polymeren (SGP_205)	0,7

Invoeren heffing op luchtvervuiling industrie (SGP_206)	0,6
Invoeren heffing op lozen hoge temperatuur restwarmte (SGP_207)	0,5
Beperken belastingvermindering energiebelasting (SGP_202)	0,4
Verhogen vliegbelasting (SGP_209_a, SGP_209_b, SGP_209_c)	0,3
Verhogen energiebelasting op gas (SGP_201)	0,2
Overig	2,6
Btw-nultarief op ov (SGP_214)	-0,3
Afschaffen verlaagd btw-tarief op restaurantdiensten (SGP_215)	1,9
Invoeren digitale dienstenbelasting (SGP_213)	0,7
Verhogen alcoholaccijns (SGP_217)	0,2
Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (SGP_218)	0,2

13.7.3 Normeringen

- **Doelsturing stikstof (SGP_173)**
De SGP introduceert voor de veehouderij een niet-afrekenbare doelsturing op basis van een beloningsstelsel met als doel 42-45% emissiereductie in de landbouw in 2035 (t.o.v. 2019), door zowel technische aanpassingen als managementmaatregelen. Het budget voor invoering van doelsturing valt onder SGP_172 en SGP_223.
- **Verplichting (hybride) warmtepomp (SGP_175)**
De SGP verplicht de installatie van een (hybride) warmtepomp bij de vervanging van cv-installaties.

13.8 ChristenUnie

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door de ChristenUnie aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. Daarnaast bevat deze paragraaf een overzicht van alle normeringen op het gebied van klimaat en stikstof in het partijpakket. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.8.1 Uitgaven

De ChristenUnie houdt de overheidsuitgaven per saldo ongewijzigd in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Introduceren verzilverbare heffingskorting (CU_102_a)**
De ChristenUnie voert een verzilverbare basiskorting in. De basiskorting bedraagt 5.000 euro voor een alleenstaande. Per extra volwassene in het huishouden komt er 2.500 euro bij. Dit is een intensivering van 8,5 mld euro in 2030 en 6,0 mld euro structureel. Het betreft hierbij het deel van de basiskorting dat na verrekening leidt tot uitkering, het overige deel is een lastenverlichting (CU_102_b).
- **Introduceren verzilverbare kinderkorting (CU_103_a)**
De ChristenUnie voert een verzilverbare kinderkorting in. De heffingskorting bedraagt 4.500 euro per kind in het huishouden. Dit is een intensivering van 2,5 mld euro. Het betreft hierbij het deel van de heffingskorting dat na verrekening leidt tot uitkering, het overige deel is een lastenverlichting (CU_103_b).
- **Huursubsidie op basis van t-2 met vangnet en verhoging bedragen (CU_106)**
De ChristenUnie vervangt de huurtoeslag door een huursubsidie op basis van het inkomen in jaar t-2. Daarnaast verhoogt de ChristenUnie de bedragen van de huurtoeslag. Ten slotte introduceert de partij een vangnet bij inkomensverlies. Dit is gezamenlijk een intensivering van 0,9 mld euro.
- **Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (CU_107)**
De ChristenUnie schaft de kostendelersnorm in de Participatiewet af. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Wml verhogen met 5% (CU_105_a, CU_105_b)**
De ChristenUnie verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 5%. Het gemiddeld bruto-wml (exclusief vakantiegeld) in 2030 is 17,88 euro per uur. De bijstand wordt hieraan gekoppeld. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Terugdraaien afschaffing tegemoetkoming arbeidsongeschikten (CU_117)**
De ChristenUnie draait het afschaffen van de tegemoetkoming arbeidsongeschikten voor zorgkosten terug. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen zorgtoeslag (CU_108)**
De ChristenUnie schaft de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 8,4 mld euro.
- **Afschaffen kinderbijslag (CU_110)**
De ChristenUnie schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,7 mld euro.
- **Afschaffen kindgebonden budget (CU_109)**
De ChristenUnie schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 4,5 mld euro.
- **Afschaffen doorwerking aftrekposten op heffingskortingen en huursubsidie (CU_334)**
De ChristenUnie schaft de doorwerking van aftrekposten op het verzamelinkomen van de huursubsidie en het inkomensbegrip van heffingskortingen af. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Verlagen maximumdagloon van werknemersverzekeringen (CU_114)**
De ChristenUnie verlaagt het maximumdagloon van de WIA, Ziektewet, WW en verlofregelingen met 7,5%. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.

- **Verlengen WW-duur, verlagen WW-uitkering, verlengen referte-eis en anticumulatie ZW/WW (CU_116)**
De ChristenUnie verlengt de maximale WW-duur tot twee jaar. Ook verlaagt de ChristenUnie de uitkering naar 70% van het oude loon in de eerste twee maanden. In de daarop volgende vier maanden blijft de uitkeringshoogte 70%, voor de laatste 18 maanden verlaagt de ChristenUnie de uitkering naar 65% van het oude loon. Tegelijkertijd verlengt de ChristenUnie de referte-eis van 42 naar 52 weken gewerkt en laat de partij de WW-periode bij ziekte doorlopen. Deze maatregel is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **IVA afschaffen voor nieuwe aanvragers van een WIA-uitkering (CU_115)**
De ChristenUnie schaft de Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten (IVA) af voor nieuwe aanvragers van een WIA-uitkering. Duurzaam volledig arbeidsongeschikten krijgen daardoor een uitkering van 70% in plaats van 75% van het oude loon. Dit is in 2030 een ombuiging van 0,2 mld euro en op lange termijn een ombuiging van 1,2 mld euro.
- **Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (effect op uitkeringen) (CU_111_a)**
De ChristenUnie voert een quotum in voor doelgroepbanen van 5% voor bedrijven met meer dan 25 werknemers. Dit leidt tot heffingsinkomsten door boetes (CU_111_b). Daarnaast is sprake van een besparing op de uitkeringen van 0,1 mld euro.
- **Aanscherpen functiebestand UWV op deeltijdfuncties (CU_113)**
De ChristenUnie past het functiebestand van het UWV aan door aan te nemen dat elke functie ook in deeltijd vervuld kan worden. Hierdoor krijgt een deel van de arbeidsongeschikten een lagere uitkering. Dit is in 2030 een ombuiging van 0,1 mld euro en op lange termijn een ombuiging van 0,9 mld euro.
- **Adres als uitgangspunt nemen in de AOW (CU_112)**
De ChristenUnie stelt de hoogte van de AOW-uitkering vast op basis van het aantal woonachtigen op één adres. Als iemand alleen woont, wordt de hoogte vastgesteld op 70% van het wettelijk minimumloon (wml), bij meer dan één persoon op één adres wordt de hoogte vastgesteld op 50% van het wml. De maatregel groeit stapsgewijs in voor de nieuwe instroom. Dit is een beperkte ombuiging in 2030, op de lange termijn bedraagt deze 0,3 mld euro.

Zorg

- **Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles en het vullen van gaatjes (CU_118)**
De ChristenUnie breidt het basispakket in de Zvw uit met periodieke controles voor tandheelkundige zorg en behandelingen voor het vullen van gaatjes. Dit is een intensivering van 0,8 mld euro.
- **Intensivering weerbaarheid zorg (CU_120)**
De ChristenUnie intensificeert taakstellend 0,3 mld euro om de zorg beter voor te bereiden op een pandemie.
- **Intensivering in de gehandicaptenzorg (CU_119)**
De ChristenUnie intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de gehandicaptenzorg.
- **Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (CU_141_b, CU_141_c)**
De ChristenUnie intensificeert 0,5 mld euro in het gemeentefonds (zie CU_141_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in Wmo en 0,1 mld euro in jeugdzorg.
- **Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (CU_121)**
De ChristenUnie verhoogt het verplichte eigen risico in de Zvw van 170 euro naar 385 in 2030. De eigen bijdrage per diagnosebehandelcombinatie in de medisch-specialistisch zorg wordt verhoogd van 50 euro naar 150 euro. Dit is een ombuiging van 3,6 mld euro.

- **Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. beperkte toename kwaliteitsnorm (CU_124)**
De ChristenUnie voert voor verpleeghuizen benchmarking in met individuele tarieven in combinatie met een meetbare, observeerbare en verifieerbare kwaliteitsnorm die beperkt wordt aangepast aan de stand van wetenschap en praktijk. Benchmarking met kwaliteitsnorm leidt tot doelmatigheidswinst. Doordat de ChristenUnie de kwaliteitsnorm beperkt laat meewontwikkelen met de stand van wetenschap en praktijk, wordt voor deze zorg de kwaliteitsverbetering die voorzien was bij ongewijzigd beleid maar gedeeltelijk gerealiseerd. Tegenover deze ombuigingen staan transitiekosten om de benchmarkingsmethode te ontwikkelen. Per saldo is dit een ombuiging van 1,1 mld euro in 2030 in de Wlz. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 3,2 mld euro. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen zelf kwalitatief betere zorg inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een toename van de sociaaleconomische verschillen in de toegang tot kwalitatief betere zorg ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (CU_126)**
De ChristenUnie introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Deze eigen bijdrage is inkomensafhankelijk en bedraagt gemiddeld vijf euro per uur. De maatregel leidt tot een ombuiging van 1,4 mld euro in de Zvw en 0,4 mld euro in de Wmo. Daarnaast is er een intensivering van 1,1 mld euro in de Wlz, omdat door de eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg het gebruik van Wlz-zorg zal toenemen. Per saldo is dit een ombuiging van 0,7 mld euro.
- **Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (CU_127)**
De ChristenUnie verhoogt de eigen bijdrage in de Wlz voor gebruikers van zorg met verblijf, die in de categorie met een hoge eigen bijdrage vallen, door de overwaarde van de eigen woning toe te voegen aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling. Daarnaast wordt voor alle Wlz-gebruikers box 2 toegevoegd aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling. In totaal is dit een ombuiging van 0,5 mld euro.
- **Basispakket Zvw structureel bevroren (CU_135)**
De ChristenUnie sluit het door de Zvw-basisverzekering verzekerde pakket en befrist de inhoud ervan, zodat dit pakket niet langer meegroeit met de stand van de wetenschap en praktijk. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,5 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 7,7 mld euro. Deze maatregel leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet meer vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering, die bij ongewijzigd beleid zou optreden door de inzet van nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen, stagneert. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen deze niet-vergoede zorg alsnog zelf inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot de niet-vergoede zorg.
- **Verlagen tarief informele zorg Zvw-pgb en Wlz-pgb naar het minimumloon (CU_137)**
De ChristenUnie verlaagt voor nieuwe contracten de vergoeding van informele zorg in de Wlz en de Zvw tot het minimumloon. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in de Wlz en 0,1 mld euro in de Zvw in 2030. Structureel loopt de ombuiging in de Wlz verder op, in 2035 is deze 0,3 mld euro.
- **Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (CU_122)**
De ChristenUnie heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten voor de ziekenhuiszorg, huisartsenzorg, wijkverpleging en de geestelijke gezondheidszorg, met een generiek macrobeheersinstrument (mbi) als stok achter de deur. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,3 mld euro.
- **Versterken informatiepositie zorgverzekeraars (CU_138)**
De ChristenUnie verplicht zorgaanbieders om bij declaraties extra informatie te verstrekken aan zorgverzekeraars over de diagnose, indicatie en geleverde zorgvorm. Hierdoor kunnen zorgverzekeraars gerichter sturen in de contractering. Dit leidt tot een ombuiging op de Zvw van 0,2 mld euro.

- **Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket Zvw (CU_139)**
De ChristenUnie haalt een aantal extramurale geneesmiddelen uit het basispakket van de Zvw. Dit kan bijvoorbeeld gaan om maagzuurremmers, middelen tegen obstipatie, NSAID's, kunsttranen en allergiemiddelen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Verlaging beschikbaarheidsbijdrage academische zorg (CU_136)**
De ChristenUnie verlaagt de beschikbaarheidsbijdrage academische zorg. Hierdoor wordt het budget voor de taken van academische ziekenhuizen, waaronder bijvoorbeeld onderzoek en expertiseontwikkeling, verkleind. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in de Zvw.
- **Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (CU_128)**
De ChristenUnie verplicht nieuwe artsen tot loondienst en brengt medisch specialisten in loondienst onder het bezoldigingsmaximum van de WNT. Dit is een beperkte ombuiging in 2030. Structureel betreft dit een ombuiging van 1,1 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (CU_141_a)**
De ChristenUnie intensificeert 0,5 mld euro in het gemeentefonds met het oog op schoolgebouwen, jeugdzorg, Wmo en gemeentelijke infrastructuur. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,3 mld euro) en deels bij zorg.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (uitvoeringskosten) (CU_126_e)**
De ChristenUnie introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Vanwege grotere administratieve lasten bij het CAK is er sprake van een intensivering in openbaar bestuur van 0,1 mld euro.
- **Apparaatskorting Rijk (CU_148)**
De ChristenUnie beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- **Intensivering wetenschappelijk onderzoek en onderwijs (CU_150)**
De ChristenUnie verhoogt taakstellend de uitgaven aan wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Beperken masterplan basisvaardigheden in het po en vo (CU_151)**
De ChristenUnie beperkt het masterplan basisvaardigheden tot scholen in het primair en voortgezet onderwijs met het Inspectie-oordeel zwak of onvoldoende. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Realisatiestimulans woningbouw (CU_142_a)**
De ChristenUnie intensificeert cumulatief 24,0 mld euro in de realisatiestimulans woningbouw tot en met 2040. Dit is een rijksbijdrage per betaalbare woning waarvan de bouw is gestart. In 2030 is dit een intensivering van 1,9 mld euro.
- **Subsidie nettarieven (CU_152)**
De ChristenUnie verleent een subsidie aan netbeheerders om de nettarieven te verlagen. Dit is een intensivering van 0,2 miljard euro per jaar tot 2050.
- **Intensivering Volkshuisvestingsfonds (CU_142_b)**
De ChristenUnie intensificeert cumulatief 1,0 mld in het Volkshuisvestingsfonds tot en met 2040. Dit is een rijksbijdrage ter verbetering van leefbaarheid in kwetsbare wijken. In 2030 is dit een intensivering van 0,1 mld euro.
- **Generieke subsidietaakstelling (CU_149)**
De ChristenUnie verlaagt de uitgaven aan subsidies via een generieke taakstelling. Doordat de partij ook ombuigt op een specifieke subsidieregeling (CU_151), beperkt dit de grondslag van de generieke taakstelling. Dit leidt tot een ombuiging van 0,3 mld euro.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (CU_154)**
De ChristenUnie intensificeert 1,0 mld euro in ontwikkelingssamenwerking.

Veiligheid

- **Intensivering gevangeniswezen (CU_155)**
De ChristenUnie intensificeert 0,3 mld euro in het gevangeniswezen.

Bereikbaarheid

- **Intensivering spoor, weg en vaarweg (CU_335_a, CU_335_b, CU_335_c, CU_162_a, CU_162_b)**
De ChristenUnie intensificeert tot 2051 cumulatief 14,3 mld taakstellend in de aanleg van wegen en vaarwegen, de Lelylijn en het doortrekken van de Noord-Zuidlijn. Hiernaast intensificeert de partij jaarlijks 0,4 mld euro in de ontsluiting van woningbouwlocaties en 0,1 mld euro in de aanleg, beheer en onderhoud van wegen en spoorwegen. Bij elkaar is dit een intensivering van 1,3 mld euro in 2030.
- **Intensivering openbaar vervoer (CU_157)**
De ChristenUnie draait de voorgenomen ombuigingen in het openbaar vervoer terug (korting op de BDU, en efficiëntiekorting als gevolg van de overheveling van middelen naar het provinciefonds) en verlaagt tarieven in de trein. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Intensivering fietsinfrastructuur, fietsvoorzieningen en verkeersveiligheid (CU_161)**
De ChristenUnie intensificeert 0,2 mld euro in fietsinfrastructuur en -voorzieningen en in verkeersveiligheid van N-wegen.
- **Invoeren kilometerheffing (in- en uitvoeringskosten) (CU_217_g, CU_217_h)**
De ChristenUnie voert een kilometerheffing in die varieert naar brandstofsoort. De heffing gaat gepaard met tijdelijke invoeringskosten en structurele afschrijvings- en uitvoeringskosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030 en van 0,1 mld euro structureel.

Defensie

- **Intensivering defensie (CU_166)**
De ChristenUnie intensificeert taakstellend 6,3 mld euro in defensie in 2030. Deze intensivering is verdeeld over uitgaven aan militaire steun aan Oekraïne (2,3 mld euro), defensiematerieel (2,0 mld euro), meer personeel (1,0 mld euro), R&D (0,5 mld euro) en de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten om de lonen te verhogen (0,5 mld euro). Dit loopt op tot structureel 19,3 mld euro, met het oog op het (ex-ante) halen van de NAVO-norm van 3,5% bbp in 2035. De uitgaven aan militaire steun aan Oekraïne zijn nul vanaf 2031.

Klimaat en milieu

- **Intensivering voor stikstofaankoop en verbetering natuur- en waterkwaliteit (CU_172)**
De ChristenUnie intensificeert cumulatief 6,8 mld euro voor reductie van stikstofemissie in de landbouw en het verbeteren van de natuur- en waterkwaliteit. In 2030 bedraagt de intensivering 1,1 mld euro. Tot en met 2035 zijn er de volgende cumulatieve intensiveringen: 1,5 mld euro voor extensivering veehouderij in zones rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, uitbreiding van het areaal agrarisch beheerde natuur en vernatting van veenweidegebied en onderwaterdrainage, 1,5 mld euro voor natuurherstel en 1,3 mld euro voor het invoeren van doelsturing. De doelsturing is ingevuld met bedrijfsspecifieke plafonds en handhaving inclusief sanctionering (zie ook maatregel CU_264). Tot en met 2035 wordt 1 mld euro geïntensifieerd in waterkwaliteit (en 0,5 mld euro cumulatief in jaren daarna) en tot en met 2030 wordt 1 mld euro geïntensifieerd in compensatie.
- **Intensivering voor opkoop van productierechten bij piekbelasters (CU_265)**
De ChristenUnie intensificeert cumulatief 1,3 mld euro tot en met 2030 voor het opkopen van fosfaat- en dierrechten bij piekbelasters. In 2030 is dit een intensivering van 0,5 mld euro.

- **Intensivering SDE++ (CU_330)**
De ChristenUnie verhoogt de uitgaven aan de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) cumulatief met 9,0 mld euro. In 2030 is dit een intensivering van 0,4 mld euro, vanaf 2051 is deze nul. Dit geld wordt geïntensiveerd in zonne-energie op rijksvastgoed, koolstofafvang (CCS), tweerichtingscontracten (contracts for difference) voor wind op zee en waterstofproductie en het invoeren van een gemiddeld emissielabel-B voor de binnenvaart.
- **Intensivering Nationaal Isolatieprogramma (CU_143)**
De ChristenUnie intensificeert cumulatief 1,0 mld euro tot en met 2035 in de verduurzaming van de gebouwde omgeving via de uitbreiding van het Nationaal Isolatieprogramma. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030. Vanaf 2036 is dit nul.
- **Intensivering maatwerksubsidies (CU_176_b)**
De ChristenUnie stelt cumulatief 1,0 mld euro beschikbaar voor subsidies aan grote industriële uitstoters met het oog op industriële verduurzamingsprojecten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030. Structureel loopt de intensivering af naar nul in 2035.
- **Intensivering energie-infrastructuur (CU_176_c)**
De ChristenUnie intensificeert cumulatief 1,0 mld euro in energie-infrastructuur, waaronder warmtenetten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2030. Structureel loopt de intensivering af naar nul in 2035.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (CU_341)**
De ChristenUnie buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector. In 2030 is dit een ombuiging van 1,4 mld euro, vanaf 2031 is dit nul.
- **Ombuiging kerncentrales (CU_176_a)**
De ChristenUnie buigt cumulatief 7,5 mld euro om op de bouw van kerncentrales. Dit is een ombuiging van 1,0 mld euro in 2030. Omdat de middelen in het Klimaatfonds incidenteel staan begroot, is de structurele ombuiging nul vanaf 2036.
- **Ombuiging Klimaatfonds (terugsluis CO₂-heffing) (CU_287_b)**
De ChristenUnie verlaagt het tarief van de CO₂-heffing voor de industrie (exclusief afvalverbrandingsinstallaties) met 20% tot en met 2030 en vermindert het aantal dispensatierechten met 4 Mton (CU_287_a), hierdoor verandert de terugsluis naar het Klimaatfonds. Dit is een ombuiging op het Klimaatfonds van 0,2 mld euro in 2030 en een beperkte intensivering in het Klimaatfonds in de periode 2031 tot en met 2039. Vanaf 2040 is dit nul.

Tabel.13.8.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	-5,9
Introduceren verzilverbare heffingskorting (CU_102_a)	8,5
Introduceren verzilverbare kinderkorting (CU_103_a)	2,5
Huursubsidie op basis van t-2 met vangnet en verhoging bedragen (CU_106)	0,9
Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (CU_107)	0,4
Wml verhogen met 5% (CU_105_a, CU_105_b)	0,4
Terugdraaien afschaffing tegemoetkoming arbeidsongeschikten (CU_117)	0,2
Afschaffen zorgtoeslag (CU_108)	-8,4
Afschaffen kinderbijslag (CU_110)	-4,7
Afschaffen kindgebonden budget (CU_109)	-4,5
Afschaffen doorwerking aftrekposten op heffingskortingen en huursubsidie (CU_334)	-0,3
Verlagen maximumdagloon van werknemersverzekeringen (CU_114)	-0,3

Verlengen WW-duur, verlagen WW-uitkering, verlengen referte-eis en anticumulatie ZW/WW (CU_116)	-0,2
IVA afschaffen voor nieuwe aanvragers van een WIA-uitkering (CU_115)	-0,2
Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (effect op uitkeringen) (CU_111_a)	-0,1
Aanscherpen functiebestand UWV op deeltijdfuncties (CU_113)	-0,1
Adres als uitgangspunt nemen in de AOW (CU_112)	0,0
Zorg	-6,1
Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles en het vullen van gaatjes (CU_118)	0,8
Intensivering weerbaarheid zorg (CU_120)	0,3
Intensivering in de gehandicaptenzorg (CU_119)	0,2
Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (CU_141_b, CU_141_c)	0,2
Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 385 euro (CU_121)	-3,6
Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. beperkte toename kwaliteitsnorm (CU_124)	-1,1
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (CU_126)	-0,7
Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (CU_127)	-0,5
Basispakket Zvw structureel bevroren (CU_135)	-0,5
Verlagen tarief informele zorg Zvw-pgb en Wlz-pgb naar het minimumloon (CU_137)	-0,3
Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (CU_122)	-0,3
Versterken informatiepositie zorgverzekeraars (CU_138)	-0,2
Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket Zvw (CU_139)	-0,2
Verlaging beschikbaarheidsbijdrage academische zorg (CU_136)	-0,2
Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (CU_128)	0,0
Openbaar bestuur	0,2
Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (CU_141_a)	0,3
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (uitvoeringskosten) (CU_126_e)	0,1
Apparaatskorting Rijk (CU_148)	-0,2
Onderwijs	0,1
Intensivering wetenschappelijk onderzoek en onderwijs (CU_150)	0,6
Beperken masterplan basisvaardigheden in het po en vo (CU_151)	-0,5
Overdrachten aan bedrijven	1,9
Realisatiestimulans woningbouw (CU_142_a)	1,9
Subsidie nettarieven (CU_152)	0,2
Intensivering Volkshuisvestingsfonds (CU_142_b)	0,1
Generieke subsidietaakstelling (CU_149)	-0,3
Internationale samenwerking	1,0
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (CU_154)	1,0

Veiligheid	0,3
Intensivering gevangeniswezen (CU_155)	0,3
Bereikbaarheid	2,2
Intensivering spoor, weg en vaarweg (CU_335_a, CU_335_b, CU_335_c, CU_162_a, CU_162_b)	1,3
Intensivering openbaar vervoer (CU_157)	0,5
Intensivering fietsinfrastructuur, fietsvoorzieningen en verkeersveiligheid (CU_161)	0,2
Invoeren kilometerheffing (in- en uitvoeringskosten) (CU_217_g, CU_217_h)	0,2
Defensie	6,3
Intensivering defensie (CU_166)	6,3
Klimaat en milieu	0,1
Intensivering voor stikstofaanpak en verbetering natuur- en waterkwaliteit (CU_172)	1,1
Intensivering voor opkoop van productierechten bij piekbelasters (CU_265)	0,5
Intensivering SDE++ (CU_330)	0,4
Intensivering Nationaal Isolatieprogramma (CU_143)	0,2
Intensivering maatwerksubsidies (CU_176_b)	0,2
Intensivering energie-infrastructuur (CU_176_c)	0,2
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (CU_341)	-1,4
Ombuiging kerncentrales (CU_176_a)	-1,0
Ombuiging Klimaatfonds (terugsluis CO ₂ -heffing) (CU_287_b)	-0,2

13.8.2 Lasten

De ChristenUnie houdt de beleidsmatige per saldo ongewijzigd in 2030. De beleidsmatige lasten zijn opgebouwd uit een verlaging van 9,8 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 7,4 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 2,4 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- Introduceren verzilverbare heffingskorting (CU_102_b)**
 De ChristenUnie voert een verzilverbare basiskorting in. De basiskorting bedraagt 5.000 euro voor een alleenstaande. Per extra volwassene in het huishouden komt er 2.500 euro bij. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 55,0 mld euro in 2030 en 59,6 mld euro structureel. Het betreft hierbij het deel van de basiskorting dat via de belasting wordt verrekend.
- Introduceren werkendenkorting (CU_178_b)**
 De ChristenUnie voert een werkendenkorting in. De werkendenkorting bouwt op vanaf nul euro aan arbeidsinkomen (zonder doorwerking van aftrekposten) met een percentage van 16,67% van het arbeidsinkomen en bedraagt maximaal 5.000 euro bij een arbeidsinkomen van 30.000 euro. De korting bouwt af vanaf een arbeidsinkomen van 30.000 euro met 8,33% naar nul euro bij een arbeidsinkomen van 90.000 euro. Dit is een lastenverlichting van 27,7 mld euro voor gezinnen.
- Verlagen tarief eerste schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_177)**
 De ChristenUnie verlaagt het tarief van de eerste schijf in box 1 van de inkomstenbelasting naar 33,3%. Deze schijf loopt tot 45.000 euro en aftrekposten zijn aftrekbaar tegen dit tarief. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 11,8 mld euro in 2030 en 15,9 mld euro structureel.

- **Introduceren verzilverbare kinderkorting (CU_103_b)**
De ChristenUnie voert een verzilverbare kinderkorting in. De heffingskorting bedraagt 4.500 euro per kind in het huishouden. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 11,4 mld euro. Het betreft hierbij het deel van de heffingskorting dat via de belasting wordt verrekend.
- **Verlagen Aof-premie (CU_184, CU_185)**
De ChristenUnie verlaagt – deels incidenteel – de Aof-premie voor alle werkgevers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 6,0 mld euro binnen de kabinetsperiode. De helft van deze lastenverlichting is voor werkgevers met minder dan 25 werknemers en de andere helft is voor werkgevers met 25 of meer werknemers. Vanaf 2031 verhoogt de ChristenUnie de Aof-premie weer en resteert een lastenverlichting van 2,0 mld euro.
- **Invoeren franchise werknemersverzekeringen (CU_337)**
De ChristenUnie voert een franchise in voor de werknemersverzekeringen van 20,0% wml. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 5,9 mld euro.
- **Verlagen AWF-premie vaste contracten (CU_186)**
De ChristenUnie verlaagt – deels incidenteel – de AWF-premie voor werkgevers van werknemers met een vast contract. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 2,5 mld euro binnen de kabinetsperiode. Vanaf 2031 verhoogt de ChristenUnie de AWF-premie weer en resteert een lastenverlichting van 2,0 mld euro.
- **Verhogen maximumbedrag, verlagen afbouwpunt en verlagen afbouwpercentage ouderenkorting (CU_179)**
De ChristenUnie verhoogt de ouderenkorting met 800 euro. Het afbouwpad begint bij een inkomen van 40.000 euro en bouwt met 12% af tot nul euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 2,1 mld euro.
- **Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (CU_338)**
In het pakket van de ChristenUnie daalt de netto AOW-uitkering. Aangenomen is dat sociale partners daarom de pensioenpremiepercentages verhogen. Het toegenomen gebruik van pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverlichting voor gezinnen van 1,9 mld euro in 2030. De hogere pensioenpremie-inleg zorgt later voor hogere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt dit effect daarom juist tot een lastenverzwaring van 1,4 mld euro.
- **Verruiming WBSO (CU_340_b)**
De ChristenUnie verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) en verhoogt de schijfgrens naar 500.000 euro. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen maximumpremiegrens IAB en verschuiven van de nominale premie naar de IAB (Zvw) (CU_180)**
De ChristenUnie schaft de maximumpremiegrens voor de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) in de Zorgverzekeringswet (Zvw) af en compenseert dit met een lagere IAB-premie. Daarnaast verlaagt ChristenUnie de nominale zorgpremie naar 1.200 euro per jaar en compenseert dit met een hogere IAB-premie. De maatregel is budgetneutraal maar betekent een verschuiving van lasten van gezinnen naar bedrijven van 8,5 mld euro. Omdat de ChristenUnie de collectieve middelen in de Zvw aanpast zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.
- **Afschaffen arbeidskorting (CU_178_a)**
De ChristenUnie schaft de arbeidskorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 38,4 mld euro.
- **Afschaffen algemene heffingskorting (CU_189)**
De ChristenUnie schaft de algemene heffingskorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 34,8 mld euro.
- **Verhogen tarief tweede schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_187)**
De ChristenUnie verhoogt het tarief van de tweede schijf in box 1 van de inkomstenbelasting naar 41,6%. Deze schijf loopt van 45.000 euro tot 90.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 6,7 mld euro.
- **Afschaffen maximumpremiegrens werknemersverzekeringen (CU_183)**
De ChristenUnie schaft de maximumpremiegrens voor werknemersverzekeringen af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 3,5 mld euro.

- **Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (CU_194)**
De ChristenUnie verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar 90.000 euro. De beperking van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,5 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 0,5 mld euro.
- **Pensioenpremies aftrekbaar tegen lager tarief (CU_195)**
De ChristenUnie beperkt het aftrektarief van pensioenpremies tot maximaal 33,3%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,6 mld euro. De ChristenUnie laat de belasting van pensioenuitkeringen ongewijzigd.
- **Fiscaliseren AOW-premie (CU_193)**
De ChristenUnie fiscaliseert de AOW-premie met stappen van 1,5%-punt per jaar tot en met 2038. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,1 mld euro in 2030 en 7,4 mld euro structureel.
- **Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (CU_191)**
De ChristenUnie schaft de inkomensafhankelijke combinatiekorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,7 mld euro in 2030 en 0 mld euro structureel.
- **Afschaffen expatregeling en ETK-regeling (CU_196_a)**
De ChristenUnie schaft de expatregeling en de ETK-regeling af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,0 mld euro.
- **Afschaffen alleenstaande ouderenkorting (CU_192)**
De ChristenUnie schaft de alleenstaande ouderenkorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro.
- **Afschaffen zelfstandigenaftrek en startersaftrek (CU_203)**
De ChristenUnie schaft de zelfstandigenaftrek en startersaftrek af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen aftrek specifieke zorgkosten (CU_198)**
De ChristenUnie schaft de aftrek specifieke zorgkosten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (heffingsinkomsten) (CU_111_b)**
De ChristenUnie voert een quotum in voor doelgroepbanen van 5% voor bedrijven met meer dan 25 werknemers. Dit leidt tot heffingsinkomsten door boetes voor werkgevers die zich niet aan het quotum houden. De maatregel leidt tot een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Daarnaast is sprake van een besparing op de uitkeringen (CU_111_a).
- **Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (CU_197)**
De ChristenUnie voert een inwonerschapsfictie voor de inkomstenbelasting na emigratie in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.
- **Verhogen tarief derde schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_188)**
De ChristenUnie verhoogt het tarief van de derde schijf in box 1 van de inkomstenbelasting naar 49,9%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.

Vermogen en winst

- **Introductie herbestedingsreserve voor woningcorporaties (CU_201)**
De ChristenUnie introduceert een herbestedingsreserve in de vennootschapsbelasting voor woningcorporaties. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,0 mld euro. Er zijn juridische risico's vanwege staatssteunregels.
- **Verlagen tarief vpb (CU_208)**
De ChristenUnie verlaagt het hoge tarief in de vennootschapsbelasting naar 25%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,9 mld euro.

- **Verlagen tarieven box 2 (CU_339)**
De ChristenUnie verlaagt het lage box 2-tarief van 24,5% naar 23,5% en het hoge tarief van 31% naar 29,5%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro. Bij invoering is er als gevolg van anticipatie een eenmalige extra derving, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een derving van 0,8 mld euro in 2027.
- **Verlagen tarief box 3 naar 35% (CU_200)**
De ChristenUnie verlaagt het tarief in box 3 naar 35%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro.
- **Verlagen eigenwoningforfait (CU_199)**
De ChristenUnie brengt het percentage eigenwoningforfait tot de gemiddelde WOZ-waarde (500.000 euro) naar 0%. Voor woningen met een WOZ-waarde erboven geldt een percentage van 0,5% tot en met de huidige hoogste schijfgrens van 1,3 mln euro. Net als in het huidige eigenwoningforfait geldt voor het deel van de WOZ-waarde boven deze hoogste schijfgrens een tarief van 2,35%. Na de kabinetsperiode groeien beide grenzen naar een waarde van 1 mln euro in 2040. Dit is een beperkte lastenverlichting voor gezinnen in 2030 en van 2,1 mld euro structureel.
- **Introduceren vermogensbelasting box 1, 2 en 3 (CU_202)**
De ChristenUnie voert een vermogensbelasting in van 1% voor vermogens in box 1, box 2 en box 3 met een belastingvrij vermogen van 1 mln euro. Dit is een lastenverzwaring van 2,7 mld euro voor gezinnen en van 3,3 mld euro voor bedrijven. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.
- **In vijftien jaar uitsluiten hypotheekrenteaftrek (CU_206)**
De ChristenUnie faseert de hypotheekrenteaftrek via grondslagversmalling in vijftien jaar uit met stappen van 6,67% per jaar. De partij voorkomt hierbij de mogelijkheid om de eigenwoningschuld in box 3 af te trekken. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,4 mld euro in 2030 en 14,0 mld euro structureel.
- **Invoeren ozb-gebruikersdeel (CU_212)**
De ChristenUnie introduceert een onroerendezaakbelasting voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 4,0 mld euro. De ChristenUnie roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Verhogen erf- en schenkbelasting (CU_205)**
De ChristenUnie schaft de eerste schijven in de erf- en schenkbelasting af en voegt de categorieën overige erfgenamen en kleinkinderen en verdere afstammelingen samen. Hierdoor resteren er met 19% en 38% twee tarieven. Tegelijkertijd worden de vrijstellingen taakstellend verhoogd met 0,1 mld euro. Per saldo is dit een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,2 mld euro.
- **Afschaffen inkoopfaciliteit dividendbelasting (CU_210)**
De ChristenUnie schaft de vrijstelling in de dividendbelasting voor het inkopen van eigen aandelen af. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 1,0 mld euro. Een deel van de lastenverzwaring zal ook bij bedrijven terecht komen, dit is niet apart opgenomen omdat de omvang en samenstelling van de te verwachten gedragseffecten een hoge onzekerheid kent.
- **Beperken verliesverrekening in de vpb (CU_213)**
De ChristenUnie beperkt de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting door de carry forward te beperken tot 6 jaar en geen carry backward meer toe te staan. Verder wordt het percentage verlaagd van 50% naar 30%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,9 mld euro in 2030 en 0,6 mld euro structureel. Het beperken van verliescompensatie heeft vooral gevolgen voor groeiende bedrijven, die minder mogelijkheden zullen hebben om hun huidige investeringen af te trekken van hun toekomstige winsten.
- **Invoering financiële transactiebelasting (CU_209)**
De ChristenUnie voert een financiële transactiebelasting in met een tarief van 0,4% op aandelentransacties van beursgenoteerde bedrijven met een marktkapitalisatie van minimaal 1 mld euro. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,6 mld euro en voor bedrijven van 0,2 mld euro.

- **Afschaffen aftrek geen of een kleine eigenwoningschuld (Wet Hillen) (CU_207)**
De ChristenUnie schaft de aftrek vanwege geen of een kleine eigenwoningschuld (de Wet Hillen) af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,7 mld euro in 2030. Structureel is de opbrengst nul, omdat afschaffing per 2048 onderdeel is van het basispad.
- **Beperken renteaftrekbeperking in de vpb (CU_214)**
De ChristenUnie beperkt de generieke renteaftrekbeperking in de vennootschapsbelasting van 24,5% naar 20%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Invoeren planbatenheffing (CU_211)**
De ChristenUnie voert een gemeentelijke heffing op planbaten in. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor bedrijven in 2030. Structureel is dit een taakstellende lastenverzwaring van 1,0 mld euro per 2037. De ChristenUnie roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.

Klimaat en milieu

- **Invoeren kilometerheffing (verlagen mrb en afschaffen bijzondere regelingen) (CU_218, CU_217_c, CU_217_d, CU_218_a, CU_218_b)**
De ChristenUnie schaft alle bijzondere regelingen in de mrb af met uitzondering van die voor taxi's, het ov en bijzondere voertuigen. Bij de invoering van de kilometerheffing wordt de mrb voor nulemissieauto's samen met de provinciale opcenten afgeschaft en voor auto's met verbrandingsmotor gehalveerd. Per saldo is dit een lastenverlichting van 3,7 mld euro voor gezinnen en van 0,9 mld euro voor bedrijven.
- **Aanpassing CO₂-heffing industrie (lastendeel) (CU_287_a)**
De ChristenUnie verlaagt het tarief van de CO₂-heffing voor de industrie (exclusief afvalverbrandingsinstallaties) met 20% tot en met 2030 en vermindert het aantal dispensatierechten met 4 Mton. Dit leidt tot een lastenverlichting van 0,2 mld euro in 2030 voor bedrijven, die afloopt naar nul vanaf 2040.
- **Invoeren kilometerheffing (afschaffen tol) (CU_217_k, CU_217_i, CU_217_j)**
De ChristenUnie schaft tol af. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro voor gezinnen en een beperkte lastenverlichting voor bedrijven en het buitenland.
- **Invoeren kilometerheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (CU_217_a, CU_217_b, CU_217_e, CU_217_f)**
De ChristenUnie voert een kilometerheffing in die varieert naar brandstofsoort. Dit leidt tot een afname van het aantal gereden kilometers en een snellere ingroei van elektrische auto's, waardoor de opbrengsten uit brandstofaccijnzen en bpm afnemen. Na gedragseffecten resulteert een lastenverzwaring 3,5 mld euro voor gezinnen en van 2,7 mld euro voor bedrijven. De opbrengsten van de kilometerheffing zijn gelijk aan de kosten van de invoering en uitvoering van de kilometerheffing, het afschaffen van tol en het gedeeltelijk afschaffen van de mrb. Uitzondering vormen enkele bijzondere regelingen in de mrb, waarvan de afschaffing wordt verwerkt in hogere kilometerheffingstarieven.
- **Invoeren verpakkingenbelasting (CU_225)**
De ChristenUnie voert een belasting in op meerlaagse verpakkingen en verpakkingen die voor minder dan 30% uit recycalaat bestaan. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 1,1 mld euro en voor bedrijven van 0,4 mld euro. Deze maatregel leidt mogelijk tot uitvoeringstechnische problemen.
- **Verhogen en uitbreiden vrachtwagenheffing (CU_221_a, CU_221_b)**
De ChristenUnie verhoogt de vrachtwagenheffing met 5 cent en verbreedt de heffing naar alle wegen in Nederland. Dit is een lastenverzwaring van 0,6 mld euro voor bedrijven en 0,1 mld euro voor het buitenland.

- **Verhogen en hervormen vliegbelasting (CU_222_a, CU_222_b, CU_222_c)**
De ChristenUnie hervormt de vliegbelasting en baseert deze op een CO₂-heffing voor luchtvaartmaatschappijen van 100 euro per ton CO₂ met een minimum van 60,32 euro voor gewone passagiers en 120,64 euro voor businessclass passagiers. Transferpassagiers betalen het halve tarief. Daarnaast wordt de vrijstelling voor privévliegtuigen afgeschaft en een aanvullende heffing voor vrachtvliegtuigen ingevoerd. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen, van 0,2 mld euro voor bedrijven en van 0,4 mld euro voor het buitenland. De maatregel kent juridische risico's: indien het Europese Hof van Justitie de CO₂-heffing gelijk stelt aan een kerosinebelasting is de maatregel strijdig met de Europese Richtlijn Energiebelastingen, alsmede internationale luchtvaartverdragen.
- **Beperken belastingvermindering energiebelasting (CU_224)**
De ChristenUnie beperkt de belastingvermindering in de energiebelasting tot huishoudens. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Aanpassen tarieven energiebelasting (CU_223)**
De ChristenUnie verlaagt de tarieven voor elektriciteit en gas in de eerste schijf van de energiebelasting, verhoogt tarieven in de andere schijven en verhoogt de belastingvermindering. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,5 mld euro en een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro.
- **Invoeren heffing op industriële uitstoot stikstofoxiden (CU_226)**
De ChristenUnie voert een heffing in op de industriële uitstoot van stikstofoxiden van 25 euro per kiloton. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Invoeren grondwaterbelasting (CU_228)**
De ChristenUnie introduceert een belasting op het onttrekken van grondwater met een tarief van 26 cent per m³. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Invoeren heffing op polymeren (CU_233)**
De ChristenUnie voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt van 125 euro per ton. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen rode-dieselregeling en beperkt verhogen dieselaccijns (CU_220)**
De ChristenUnie draait de herinvoering van het verlaagde accijnstarief voor rode diesel in de landbouw terug en verhoogt de dieselaccijns beperkt. Dit is taakstellend een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor bedrijven en beperkt voor gezinnen en het buitenland.
- **Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest (CU_231)**
De ChristenUnie voert een taakstellende heffing in op de handel in gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Vermindering dispensatierechten afvalverbrandingsinstallaties (CU_288)**
De ChristenUnie vermindert voor afvalverbrandingsinstallaties de dispensatierechten voor de CO₂-heffing. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (CU_232)**
De ChristenUnie introduceert een heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op slacht (CU_229)**
De ChristenUnie voert een taakstellende heffing in op de slacht van dieren. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhoging leidingwaterbelasting (CU_227)**
De ChristenUnie verhoogt de belasting op leidingwater. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **Invoeren heffing op veevoergebruik (CU_230)**
De ChristenUnie voert een heffing in op veevoergebruik door Nederlandse veehouders op basis van de hoeveelheid stikstof. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. De maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met zich mee.
- **Afschaffen aftrekbaarheid eigen bijdrage leaseauto's (CU_219)**
De ChristenUnie schaft de aftrekbaarheid van de eigen bijdrage van werknemers aan hun werkgever voor leaseauto's af. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen.

Overig

- **Afschaffen vrijstellingen assurantiebelasting (CU_238)**
De ChristenUnie schaft meerdere vrijstellingen in de assurantiebelasting af. Het betreft onder andere de vrijstelling voor levensverzekeringen en ongevallen-, invaliditeits- en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen. De vrijstelling voor ziekte- en zorgverzekeringen wordt niet afgeschaft. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,7 mld euro en voor bedrijven van 0,6 mld euro. Deze raming kent een hoge onzekerheid vanwege aanzienlijke gedragsreacties, waaronder vervanging van levensverzekeringen door andere financiële producten.
- **Invoeren digitale dienstenbelasting (CU_239)**
De ChristenUnie voert een digitale dienstenbelasting in van 5% over de bruto-opbrengst. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro en een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,3 mld euro.
- **Invoeren belasting op suiker en vet (CU_237)**
De ChristenUnie voert een belasting in voor productgroepen op basis van hun suiker- en vetgehalte. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro. Bij deze maatregel bestaat een risico op uitvoeringsproblemen voor de Belastingdienst, omdat zowel de afbakening van (samengestelde) product(groep)en als de handhaving complex is.
- **Verhogen alcoholaccijns (CU_235)**
De ChristenUnie verhoogt de alcoholaccijns. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (CU_234)**
De ChristenUnie voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Het te verwachten gedragseffect, en daarmee de raming, is onzeker.

Tabel.13.8.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2030
Inkomen en arbeid	-28,3
Introduceren verzilverbare heffingskorting (CU_102_b)	-55,0
Introduceren werkendenkorting (CU_178_b)	-27,7
Verlagen tarief eerste schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_177)	-11,8
Introduceren verzilverbare kinderkorting (CU_103_b)	-11,4
Verlagen Aof-premie (CU_184, CU_185)	-6,0
Invoeren franchise werknemersverzekeringen (CU_337)	-5,9
Verlagen AWF-premie vaste contracten (CU_186)	-2,5
Verhogen maximumbedrag, verlagen afbouwpunt en verlagen afbouwpercentage ouderenkorting (CU_179)	-2,1
Doorwerking van AOW-uitkering op pensioenpremies (CU_338)	-1,9
Verruiming WBSO (CU_340_b)	-0,5
Afschaffen maximumpremiegrens IAB en verschuiven van de nominale premie naar de IAB (Zvw) (CU_180)	0,0
Afschaffen arbeidskorting (CU_178_a)	38,4
Afschaffen algemene heffingskorting (CU_189)	34,8
Verhogen tarief tweede schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_187)	6,7
Afschaffen maximumpremiegrens werknemersverzekeringen (CU_183)	3,5
Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (CU_194)	3,5
Pensioenpremies aftrekbaar tegen lager tarief (CU_195)	2,6

Fiscaliseren AOW-premie (CU_193)	2,1
Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (CU_191)	1,7
Afschaffen expatregeling en ETK-regeling (CU_196_a)	1,0
Afschaffen alleenstaande ouderenkorting (CU_192)	0,8
Afschaffen zelfstandigenaftrek en startersaftrek (CU_203)	0,4
Afschaffen aftrek specifieke zorgkosten (CU_198)	0,3
Quotum doelgroepbanen en heffingen voor werkgevers (heffingsinkomsten) (CU_111_b)	0,2
Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (CU_197)	0,2
Verhogen tarief derde schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_188)	0,2
Vermogen en winst	17,1
Introductie herbestedingsreserve voor woningcorporaties (CU_201)	-1,0
Verlagen tarief vpb (CU_208)	-0,9
Verlagen tarieven box 2 (CU_339)	-0,4
Verlagen tarief box 3 naar 35% (CU_200)	-0,2
Verlagen eigenwoningforfait (CU_199)	0,0
Introduceren vermogensbelasting box 1, 2 en 3 (CU_202)	6,1
In vijftien jaar uitfasen hypotheekrenteaftrek (CU_206)	4,4
Invoeren ozb-gebruikersdeel (CU_212)	4,0
Verhogen erf- en schenkbelasting (CU_205)	1,2
Afschaffen inkoopfaciliteit dividendbelasting (CU_210)	1,0
Beperken verliesverrekening in de vpb (CU_213)	0,9
Invoering financiële transactiebelasting (CU_209)	0,8
Afschaffen aftrek geen of een kleine eigenwoningschuld (Wet Hillen) (CU_207)	0,7
Beperken renteaftrekbeperking in de vpb (CU_214)	0,4
Invoeren planbatenheffing (CU_211)	0,0
Klimaat en milieu	7,5
Invoeren kilometerheffing (verlagen mrb en afschaffen bijzondere regelingen) (CU_218, CU_217_c, CU_217_d, CU_218_a, CU_218_b)	-4,6
Aanpassing CO ₂ -heffing industrie (lastendeel) (CU_287_a)	-0,2
Invoeren kilometerheffing (afschaffen tol) (CU_217_k, CU_217_i, CU_217_j)	-0,1
Invoeren kilometerheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (CU_217_a, CU_217_b, CU_217_e, CU_217_f)	6,2
Invoeren verpakkingenbelasting (CU_225)	1,5
Verhogen en uitbreiden vrachtwagenheffing (CU_221_a, CU_221_b)	0,7
Verhogen en hervormen vliegbelasting (CU_222_a, CU_222_b, CU_222_c)	0,7
Beperken belastingvermindering energiebelasting (CU_224)	0,4
Aanpassen tarieven energiebelasting (CU_223)	0,4
Invoeren heffing op industriële uitstoot stikstofoxiden (CU_226)	0,3
Invoeren grondwaterbelasting (CU_228)	0,3
Invoeren heffing op polymeren (CU_233)	0,2
Afschaffen rode-dieselregeling en beperkt verhogen dieselaccijns (CU_220)	0,2

Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest (CU_231)	0,2
Vermindering dispensatierechten afvalverbrandingsinstallaties (CU_288)	0,2
Heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (CU_232)	0,2
Invoeren heffing op slacht (CU_229)	0,2
Verhoging leidingwaterbelasting (CU_227)	0,2
Invoeren heffing op veevoergebruik (CU_230)	0,2
Afschaffen aftrekbaarheid eigen bijdrage leaseauto's (CU_219)	0,2
Overig	3,8
Afschaffen vrijstellingen assurantiebelaasting (CU_238)	2,3
Invoeren digitale dienstenbelasting (CU_239)	0,5
Invoeren belasting op suiker en vet (CU_237)	0,4
Verhogen alcoholaccijns (CU_235)	0,4
Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (CU_234)	0,2

13.8.3 Normeringen

- **CO₂-plafond luchthavens (CU_256)**
De ChristenUnie voert een emissieplafond in voor de luchtvaart. Het plafond krimpt van 9,68 Mton CO₂ in 2030 naar 0 Mton in 2050.
- **Capaciteitslimiet luchthavens (CU_257)**
De ChristenUnie beperkt het aantal vliegtuigbewegingen door strengere capaciteitslimieten in te voeren op Nederlandse luchthavens. In 2030 wordt de capaciteitslimiet op Schiphol beperkt tot 400.000 vluchten. In 2040 wordt de limiet 400.000 vluchten voor Nederland in totaal.
- **Invoeren grondgebonden melkveehouderij stapsgewijs tot 2034 (CU_262)**
De ChristenUnie voert een grondgebondenheidsnorm in voor de melkveehouderij. Deze groeit stapsgewijs in tot 0,35 ha grasland per grootvee-eenheid (gve) in 2034 in de Agrarische Hoofdstructuur met een maximum van 24.000 kg melk per hectare in 2034. Voor de bufferzones rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden ('Maatschappelijke Landbouwgebieden') geldt een strengere norm van maximaal 1,5 gve en 12.500 kg melk per hectare landbouwgrond in 2034. De Maatschappelijke Landbouwgebieden zijn grofweg 1/3 van het areaal. Voor veehouders in deze bufferzones is dit een risico voor de continuïteit van de bedrijfsvoering. De partij stelt budget beschikbaar voor compensatie via CU_172 en CU_265.
- **Invoeren dierrechten voor geiten, kalveren en eenden (CU_263)**
De ChristenUnie voert een systeem van dierrechten in voor geiten, kalveren en eenden.
- **Opzetten systeem doelsturing gekoppeld aan dier- en fosfaatrechten (CU_264)**
De ChristenUnie zet een systeem voor afrekenbare doelsturing op met een set aan prestatie-indicatoren, die zijn gekoppeld aan de bestaande en waar nodig nog in te voeren stelsels van fosfaat- en dierrechten. Het plafond daalt stapsgewijs richting 2035. De uitstoot van ammoniak moet 50% lager zijn in 2035. Invoering van doelsturing vraagt een stelselwijziging. Het budget voor invoering van doelsturing valt onder CU_172.
- **Schrappen dier- en fosfaatrechten bij overdracht buiten de sector (CU_266)**
De ChristenUnie schrapt dier- en fosfaatrechten bij overdracht buiten de sector. Bij opkoop van veehouderijen door niet-agrarische partijen moeten de betrokken dier- en fosfaatrechten worden opgekocht en doorgehaald.
- **Strengere eisen bij nieuwbouw en renovatie van stallen (CU_268)**
De wettelijke eisen bij nieuwbouw en renovatie van stallen worden vanaf 2030 aangescherpt, met als doel dat deze integraal emissiearm worden gebouwd.

- **Uitbreiden van het areaal agrarisch beheerde natuur tot ruim 15% van het landbouwareaal (CU_272)**
De ChristenUnie breidt het areaal agrarisch beheerde natuur uit tot ruim 15% van het landbouwareaal met een vergoeding uit de intensivering voor agrarisch beheerde natuur. De bijbehorende intensivering is onderdeel van CU 172.
- **Verbod op fossiele brandstoffen voor warmteproductie industriële installaties (CU_292)**
De ChristenUnie stelt een verbod in voor de inzet van fossiele brandstoffen voor warmteproductie bij uitbreiding, nieuwbouw of vervanging van industriële installaties.
- **Normering industrieel procesgebonden energiegebruik (CU_293)**
De ChristenUnie normeert procesgebonden energiegebruik in de industrie. De 20% grootste verbruikers worden tweejaarlijks verder genormeerd naar de standaard van de industrie.
- **Uitbreiding energiebesparingsplicht (CU_294)**
De ChristenUnie breidt de energiebesparingsplicht uit naar alle maatregelen met een terugverdientijd van 10 jaar.
- **Bijmengverplichting recycalaat in plastics (CU_299)**
De ChristenUnie verplicht voor plastics dat er vanaf 2030 30% en vanaf 2040 50% recycalaat of hernieuwbare grondstoffen moet worden bijgemengd.
- **Bijmengverplichting recycalaat in cement voor de bouw (CU_300)**
De ChristenUnie verplicht dat er vanaf 2030 bij cement voor de bouw 10% recycalaat moet worden bijgemengd. Dit neemt toe naar 30% in 2035 en naar 50% in 2040.
- **Bijmengverplichting recycalaat in staalproductie (CU_301)**
De ChristenUnie verplicht dat in 2030 minstens 30% van het in Nederland geproduceerde staal gerecycled moet zijn, oplopend naar 50% in 2040. Dit leidt tot een halvering van de productie van staal uit ijzererts in Nederland. Het heeft daarmee ingrijpende gevolgen voor de sector en noopt tot bijstelling van de huidige plannen van bedrijven om te komen tot nul broeikasgasemissie.
- **Uitfasering lagere energielabels huurwoningen (CU_308)**
De ChristenUnie stelt een verplichting in voor energielabels van huurwoningen. Energietabels E, F, en G worden uitgefaseerd per 2028 en energietabel D per 2030. Daarna wordt het isoleren van huurwoningen tot de isolatiestandaard verplicht bij renovatiemomenten.
- **Uitfasering lagere energielabels koopwoningen (CU_310)**
De ChristenUnie stelt een verplichting in om vanaf 2027, binnen twee jaar na verhuizing, koopwoningen te verduurzamen naar een beter energietabel dan G. Die verplichting gaat naar een beter label dan F in 2031 en naar beter dan E in 2035.
- **Normering energietabels utiliteitsbouw (CU_312)**
De ChristenUnie stelt een verplichting in dat vanaf 2027 alle verkochte utiliteitsgebouwen minimaal energietabel D hebben. Vanaf 2031 moeten alle utiliteitsgebouwen minimaal energietabel D hebben en vanaf 2040 minimaal energietabel A.
- **Normering gebouwgebonden energiegebruik (CU_315)**
De ChristenUnie stelt de verplichting in dat vanaf 2028 gebouwen na renovatie moeten voldoen aan de Paris proof norm van de Werkelijk Energiegebruik intensiteit indicator (WEii) voor gebouwgebonden energieverbruik, met differentiatie naar gebruiksfunctie. Strenge normen voor renovaties vereisen hoge investeringen en verhinderen minder ingrijpende renovaties.
- **Normering bio-based materialen in de bouw (CU_317)**
De ChristenUnie stelt als verplichting dat isolatiematerialen in de bouw voor 50% bio-based zijn vanaf 2030 en dat alle overige bouwmaterialen voor 50% bio-based zijn vanaf 2035.
- **Verplichting (hybride) warmtepomp (CU_320)**
De ChristenUnie verplicht de installatie van een (hybride) warmtepomp bij de vervanging van cv-installaties.

- **Bijmengverplichting groen gas (CU_321)**

De ChristenUnie verhoogt de verplichte bijmengingspercentages voor groen gas vanaf 2035 elke vijf jaar tot een verplichting van volledig groen gas in 2050. De bijmengverplichting kan de prijs van gas voor eindgebruikers verhogen.

- **Verplichte emissielabel binnenvaart (CU_330_f)**

De ChristenUnie voert een verplichting in van een gemiddeld emissielabel B bij de binnenvaart vanaf 2030. De transitie wordt ondersteund met middelen uit het SDE++ (zie CU_330).

13.9 Volt

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door Volt aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. Daarnaast bevat deze paragraaf een overzicht van alle normeringen op het gebied van klimaat en stikstof in het partijpakket. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.9.1 Uitgaven

Volt intensiveert per saldo 46,8 mld euro in de overheidsuitgaven in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Introduceren inkomensafhankelijke huishoudtoelage (Volt_205)**
Volt introduceert een inkomensafhankelijke huishoudtoelage. Ieder huishouden ontvangt 3.240 euro plus 1.262 euro per volwassene, 3.137 euro per kind en een extra bedrag van 3.974 euro voor een alleenstaande ouder. Studentenhuishoudens zijn uitgezonderd vanwege het ontvangen van de uitwonende studiebeurs. Dit is een intensivering van 59,9 mld euro.
- **Schuldenpardon voor problematische schulden voor personen met inkomen tot 120% sociaal minimum (Volt_282)**
Volt voert een eenmalig schuldenpardon in voor problematische schulden van mensen met een inkomen tot 120% van het sociaal minimum. Dit is een cumulatieve intensivering 5,5 mld euro, in 2030 is de intensivering 2,2 mld euro.
- **Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (Volt_213)**
Volt schaft de kostendelersnorm in de Participatiewet af. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Afschaffing zorgtoeslag (Volt_201_d)**
Volt schaft de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 8,4 mld euro.
- **Afschaffing huurtoeslag (Volt_201_c)**
Volt schaft de huurtoeslag af. Dit is een ombuiging van 7,0 mld euro.
- **Afschaffen kinderbijslag (Volt_201_b)**
Volt schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,7 mld euro.
- **Afschaffing kindgebonden budget (Volt_201_a)**
Volt schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 4,5 mld euro.
- **Verlagen alle AO-uitkeringen en ZW-uitkering (Volt_211)**
Volt verlaagt de uitkeringen in de WIA, WAO, WAZ, Wajong en de Ziektewet met 6,5% Dit is een ombuiging van 1,7 mld euro.
- **Verlagen AOW-uitkering (Volt_207_d)**
Volt verlaagt de AOW-uitkering met 2%. Dit is een ombuiging van 1,1 miljard euro.
- **Hervorming kinderopvang (Volt_198)**
Volt hervormt de financiering en de voorwaarden voor het gebruik van de kinderopvang. Volt voert voor nuljarigen een eigen bijdrage van 50% in. Daarnaast introduceert de partij drie dagen gratis dagopvang voor 1- tot 3-jarigen en een eigen bijdrage van 50% voor de resterende dagen. De eigen bijdrage voor buitenschoolse opvang van 4- tot 12-jarigen wordt 25%. Zowel werkenden als niet-werkenden kunnen gebruik maken van kinderopvang. Ten slotte voert Volt een maximumprijs in voor kinderopvanginstellingen. In totaal is dit een ombuiging van 0,9 mld euro.
- **Verlagen WW-uitkering (Volt_207_c)**
Volt verlaagt de WW-uitkering met 6,5%. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.

- **Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (Volt_110_a)**
Volt biedt de mogelijkheid om de AOW tot maximaal drie jaar later actuarieel neutraal in te laten gaan. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2030, doordat een deel van de AOW-gerechtigden later instroomt. De maatregel gaat gepaard met uitvoeringstechnische complexiteit.
- **Verlagen bijstandsuitkering (Volt_207_a)**
Volt verlaagt de bijstandsuitkering met 2%. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Verlagen overige uitkeringen (Volt_207_b)**
Volt verlaagt de overige uitkeringen (ANW, Toeslagenwet, etc.) met 6,5%. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro.
- **AOW- en pensioenleeftijd: 1 jaar hoger (effect op uitkeringen) (Volt_249_a, Volt_249_b, Volt_249_d)**
Volt verhoogt de AOW-gerechtigde leeftijd vanaf 2033 structureel met een jaar boven op de huidige twee-derde-koppeling aan de levensverwachting. De geschatte AOW-leeftijd in 2060 komt daarmee uit op 70 jaar en 3 maanden. Dit leidt tot een ombuiging op AOW-uitkeringen, tegelijkertijd zal het beroep op arbeidsongeschiktheids-, WW- en bijstandsuitkeringen stijgen. In 2030 is het effect nul, op de lange termijn leidt de maatregel per saldo tot een structurele ombuiging van 2,0 mld euro.
- **Wml verhogen met 11,6% (Volt_200_a)**
Volt verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 11,6%. Het gemiddeld bruto wml (exclusief vakantiegeld) in 2030 is 19,01 euro per uur. De uitkeringen en toeslagen zijn niet gekoppeld aan deze verhoging. Dit is een beperkte intensivering.
- **Eerder toegang arbeidsmarkt voor asielzoekers (Volt_306)**
Volt geeft asielzoekers een half jaar eerder toegang tot de arbeidsmarkt. Dit leidt tot een beperkte ombuiging.

Zorg

- **Verpleeghuiszorg en wijkverpleging naar Wmo (Volt_226)**
Volt hevelt de budgetten voor verpleeghuiszorg (Wlz) en wijkverpleging (Zvw) over naar de Wmo. De schuif van Zvw-zorg en Wlz-zorg naar de Wmo is budgettair neutraal. Door transitiekosten leidt de maatregel tot een intensivering van 1,3 mld euro in 2030, vanaf 2031 is deze nul.
- **Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles en het vullen van gaatjes, anticonceptie, PrEP en fysiotherapie voor chronische lijst-aandoeningen (Volt_214)**
Volt breidt het basispakket in de Zvw uit met periodieke controles voor tandheelkundige zorg en behandelingen voor het vullen van gaatjes, anticonceptie, PreExpositie Profylaxe (PrEP) middelen en de eerste 20 fysio- en oefentherapiebehandelingen voor mensen met aandoeningen op de chronische lijst. Dit is een intensivering van 1,0 mld euro.
- **Alle artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (Volt_216)**
Volt verplicht alle artsen tot loondienst en brengt medisch specialisten onder het bezoldigingsmaximum van de WNT. Vanwege de afkoop van goodwill is dit een intensivering van 0,7 mld euro in 2030. Structureel betreft dit een ombuiging van 1,1 mld euro. Het bedrag dat gemoeid is met het afkopen van goodwill kan bij de rechter hoger of lager uitvallen.
- **Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (Volt_285_b, Volt_285_c)**
Volt intensificeert 0,9 mld euro in het gemeentefonds met het oog op beschermd wonen in de Wmo en de jeugd-ggz. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in Wmo en 0,1 mld euro in jeugdzorg.
- **Intensivering leefstijlpreventie (Volt_227)**
Volt intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in leefstijlpreventie.
- **Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 440 euro (Volt_248)**
Volt verhoogt het verplichte eigen risico in de Zvw van 170 euro naar 440 euro in 2030. De eigen bijdrage per diagnosebehandelcombinatie in de medisch-specialistisch zorg wordt verhoogd van 50 euro naar 150 euro. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro.

- **Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. structureel constante kwaliteitsnorm (Volt_304)**
 Volt voert voor verpleeghuizen benchmarking in met individuele tarieven in combinatie met een meetbare, observeerbare en verifieerbare kwaliteitsnorm op het huidige niveau. Benchmarking met kwaliteitsnorm leidt tot doelmatigheidswinst. Doordat Volt de kwaliteitsnorm niet laat mee ontwikkelen met de stand van wetenschap en praktijk, stagneert voor deze zorg de kwaliteitsverbetering die voorzien was bij ongewijzigd beleid. Tegenover deze ombuigingen staan transitiekosten om de benchmarkingsmethode te ontwikkelen. Per saldo is dit een ombuiging van 1,2 mld euro in 2030 in de Wlz. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 5,0 mld euro. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen zelf kwalitatief betere zorg inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een substantiële toename van de sociaaleconomische verschillen in de toegang tot kwalitatief betere zorg ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (Volt_310)**
 Volt introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg voor volwassenen. Deze eigen bijdrage is inkomensafhankelijk en bedraagt gemiddeld vijf euro per uur. De systematiek van de eigen bijdrage wordt overgedragen naar de Wmo, waardoor de inkomensafhankelijke eigen bijdrage van toepassing blijft op de naar de Wmo overgehevelde zorg (Volt_226). Dit is een ombuiging van 0,7 mld euro.
- **Invoeren eigen betaling voor extramurale geneesmiddelen in de Zvw (Volt_311)**
 Volt introduceert een eigen bijdrage voor extramurale geneesmiddelen in de Zvw voor volwassenen. Deze eigen bijdrage bedraagt 4 euro per receptregel met een maximum van 200 euro per jaar. Er geldt voor extramurale geneesmiddelen geen regulier eigen risico meer. Dit is een ombuiging van 0,7 mld euro.
- **Basispakket Zvw structureel bevroren (Volt_303)**
 Volt sluit het door de Zvw-basisverzekering verzekerde pakket en bevriest de inhoud ervan, zodat dit pakket niet langer meegroeit met de stand van de wetenschap en praktijk. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,5 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 7,7 mld euro. Deze maatregel leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet meer vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering, die bij ongewijzigd beleid zou optreden door de inzet van nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen, stagneert. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen deze niet-vergoede zorg alsnog zelf inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot de niet-vergoede zorg.
- **Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (Volt_284)**
 Volt verhoogt de eigen bijdrage in de Wlz voor gebruikers van zorg met verblijf, die in de categorie met een hoge eigen bijdrage vallen, door de overwaarde van de eigen woning toe te voegen aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling. De systematiek van de eigen bijdrage wordt overgedragen naar de Wmo, waardoor de hogere eigen bijdrage van toepassing blijft op de naar de Wmo overgehevelde zorg (Volt_226). Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (Volt_225)**
 Volt heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten voor de ziekenhuiszorg, huisartsenzorg, wijkverpleging en de geestelijke gezondheidszorg, met een generiek macrobeheersinstrument (mbi) als stok achter de deur. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,3 mld euro.
- **Afschaffen verplichte vergoeding ongecontracteerde zorg (Volt_309)**
 Volt schaft de verplichting tot vergoeding van ongecontracteerde zorg af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in de Zvw.
- **Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgopleidingen (Volt_307)**
 Volt verlaagt de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgopleidingen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2030. Structureel verlaagt de partij de beschikbaarheidsbijdrage verder, in 2033 is de ombuiging 0,3 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (Volt_285_a)**
Volt intensificeert 0,9 mld euro in het gemeentefonds (Volt_286_b). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,6 mld euro) en deels bij zorg.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (uitvoeringskosten) (Volt_310_e)**
Volt introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Vanwege grotere administratieve lasten bij het CAK is er sprake van een intensivering in openbaar bestuur van 0,1 mld euro.
- **Apparaatskorting Rijk (Volt_268)**
Volt beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- **Verhogen lumpsum en maximale klassengrootte in po (Volt_312)**
Volt verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met 1,3 mld euro. Daarnaast wordt de lumpsum van het primair onderwijs verhoogd met als doel de maximale klassengrootte bij scholen met een positieve achterstandsscore te verlagen naar 21 leerlingen. In totaal is dit een intensivering van 1,6 mld euro in 2030 en 1,8 mld euro structureel.
- **Verhogen basisbeurs uitwonende studenten (Volt_232)**
Volt verhoogt de basisbeurs voor uitwonende studenten naar 495 euro per maand. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Vastzetten van de rente op 0% voor studenten onder het studievoorschotstelsel (Volt_234)**
Volt zet de rente op studieleningen vast op 0% voor studenten die onder het studievoorschotstelsel vielen. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro in 2030. Op de lange termijn is de intensivering nul.
- **Intensivering Fonds Onderzoek en Wetenschap (Volt_272)**
Volt draait de ombuiging op het Fonds Onderzoek en Wetenschap terug, verhoogt de budgetten en maakt de uitgaven structureel. De partij herintroduceert hiermee onder andere de startersbeurzen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,4 mld euro in 2030 en 0,7 mld euro structureel.
- **Invoeren leerbudget (Volt_230)**
Volt introduceert een leerbudget voor bij- en omscholing naar beroepen in de zorg, ICT, techniek en onderwijs. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensivering aanvullende beurs mbo-studenten (Volt_233)**
Volt intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de aanvullende beurs voor mbo-studenten.
- **Intensivering sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (Volt_263)**
Volt verhoogt de uitgaven aan de sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen basisbeurs thuiswonende studenten (Volt_231)**
Volt schaft de basisbeurs voor thuiswonende studenten af. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro in 2030 en 0,6 mld euro structureel.

Overdrachten aan bedrijven

- **Bundeling en intensivering woningbouwsubsidies (Volt_238, Volt_270)**
Volt bundelt verschillende financieringsinstrumenten voor woningbouw en intensificeert 1,0 mld euro in woningbouw.
- **Intensivering bouw tijdelijke huisvesting (Volt_271)**
Volt intensificeert cumulatief 2,0 mld euro in de bouw van tijdelijke huisvesting tot en met 2034. In 2030 is dit een intensivering van 0,3 mld euro.

- **Intensivering huisvesting aandachtsgroepen (Volt_287)**
Volt intensificeert 0,2 mld euro in de Regeling huisvesting aandachtsgroepen. Dit is een rijksbijdrage voor woningen voor statushouders, uitstromers uit zorg en opvang, dak- en thuislozen, studenten en overige aandachtsgroepen.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (Volt_240)**
Volt intensificeert taakstellend 3,3 mld euro in ontwikkelingssamenwerking.
- **Intensivering EU-afdrachten (Volt_256)**
Volt draait de ombuiging op de EU-afdrachten uit het Hoofdlijnenakkoord van het kabinet Schoof terug. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Intensivering defensie via vrijwillige bijdrage aan EU (Volt_288)**
Volt intensificeert structureel 13,6 mld euro in defensie via een vrijwillige eigen bijdrage aan de EU. In 2030 is dit een intensivering van nul euro.

Veiligheid

- **Invoeren inkomensafhankelijke verkeersboetes (Volt_266)**
Volt introduceert een inkomensafhankelijke verkeersboete. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro. Deze maatregel gaat gepaard met grote uitvoeringstechnische complexiteit en risico's.

Bereikbaarheid

- **Invoeren kilometerheffing (in- en uitvoeringskosten) (Volt_159_j, Volt_159_i)**
Volt voert een kilometerheffing in die varieert naar plaats, tijd, brandstofsoort en gewicht. De heffing gaat gepaard met tijdelijke invoeringskosten en structurele afschrijvings- en uitvoeringskosten. Dit is een intensivering van 1,5 mld euro in 2030 en van 0,8 mld euro structureel.
- **Intensivering openbaar vervoer (Volt_243)**
Volt intensificeert taakstellend 1,0 mld euro in het openbaar vervoer via het Mobiliteitsfonds.
- **Intensivering regionaal openbaar vervoer (Volt_244)**
Volt intensificeert taakstellend 1,0 mld euro in het regionale openbaar vervoer.
- **Intensivering aanleg spoor (Volt_283)**
Volt intensificeert cumulatief 14,0 mld euro voor de aanleg van de Lelylijn. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro in 2030.
- **Verlagen ov-tarieven daluren en voor doelgroepen (Volt_246)**
Volt verlaagt de tarieven in het ov. De tarieven worden met 30% verlaagd voor iedereen tijdens de daluren en voor jongeren, ouderen en lage inkomens ook tijdens de spitsuren. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Ombuiging aanleg wegen (Mobiliteitsfonds) (Volt_242)**
Volt voert een ombuiging door van 0,4 mld euro in 2030 en 0,3 mld euro structureel op de aanleg van wegen uit het Mobiliteitsfonds.

Defensie

- **Intensivering defensie (Volt_252)**
Volt intensificeert taakstellend 6,3 mld euro in defensie in 2030. Deze intensivering is verdeeld over uitgaven aan militaire steun voor Oekraïne (4,0 mld euro), R&D (1,3 mld euro) en een generieke intensivering (1,0 mld euro). Voor de generieke intensivering is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij meer personeel (0,5 mld euro) en defensiematerieel (0,5 mld euro). De intensivering loopt af tot 5,7 mld euro in 2035 doordat Volt de EU-afdrachten verhoogt (Volt_288). De uitgaven aan militaire steun aan Oekraïne zijn nul vanaf 2031.

Klimaat en milieu

- **Intensivering stimulering duurzame productieprocessen (Volt_276)**
Volt introduceert een subsidie voor de onrendabele top van duurzame productieprocessen. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector en agrarisch natuurbeheer (Volt_251)**
Volt buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector. De partij buigt ook de structurele middelen om op de aanvullende post voor agrarisch natuurbeheer. In 2030 is dit een ombuiging van 1,7 mld euro, vanaf 2031 is dit 0,3 mld euro.
- **Ombuiging kerncentrales (Volt_250)**
Volt buigt cumulatief 9,5 mld euro om op de bouw van kerncentrales. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro in 2030. Omdat de middelen in het Klimaatfonds incidenteel staan begroot, is de structurele ombuiging nul vanaf 2036.

Overig

- **Intensivering kunst en cultuur (Volt_274)**
Volt intensificeert 1,0 mld euro in kunst en cultuur, onder andere met het oog op meer cultuur in de regio en meer toegang voor nieuwe kunst- en cultuurvormen.
- **Subsidies voor cultuur, kunst en sport (Volt_255)**
Volt intensificeert 0,6 mld euro in subsidies voor boekhandelaren, cultuursector, poppodia, artiesten, kunstenaars en sport.
- **Verkoop aandelen ABN Amro (effect op dividenden) (Volt_247_b)**
Volt verkoopt het staatsaandeel in ABN Amro (Volt_247_a). Verkoop van de aandelen leidt tot het wegvallen van dividendontvangsten. Dit is een derving van 0,4 mld euro.

13.9.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- **Oprichten investeringsinstelling (Volt_239)**
Volt richt een investeringsinstelling op voor maatschappelijk relevante investeringen. De storting voor het startkapitaal van de instelling verhoogt de overheidsschuld met 10,0 mld euro. Vanwege de omvang van publieke financiering die met deze kapitaalinjectie mogelijk wordt gemaakt, bestaat er een risico op verdringing van private financiering.
- **Rentevrije leningen ter vervanging BOR en DSR (Volt_136_b)**
Volt verstrekt rentevrije leningen aan personen die via een erfenis of schenking een bedrijf verkrijgen en over onvoldoende middelen beschikken om de erf- en schenkbelasting of inkomstenbelasting direct te betalen. De maatregel verhoogt de overheidsschuld taakstellend met 1,1 mld euro in 2030, dit loopt op tot 1,3 mld euro per 2033. Deze maatregel is gekoppeld aan het afschaffen van de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) en doorschuifregeling (DSR) (Volt_144_a).
- **Verkoop aandelen ABN Amro (schuldeffect) (Volt_247_a)**
Volt verkoopt het staatsaandeel in ABN Amro. De opbrengst verlaagt de EMU-schuld met 8,4 mld euro.

Tabel 13.9.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	33,3
Introduceren inkomensonafhankelijke huishoudtoelage (Volt_205)	59,9
Schuldenpardon voor problematische schulden voor personen met inkomen tot 120% sociaal minimum (Volt_282)	2,2
Afschaffen kostendelersnorm in de Participatiewet (Volt_213)	0,4
Afschaffing zorgtoeslag (Volt_201_d)	-8,4
Afschaffing huurtoeslag (Volt_201_c)	-7,0
Afschaffen kinderbijslag (Volt_201_b)	-4,7
Afschaffing kindgebonden budget (Volt_201_a)	-4,5
Verlagen alle AO-uitkeringen en ZW-uitkering (Volt_211)	-1,7
Verlagen AOW-uitkering (Volt_207_d)	-1,1
Hervorming kinderopvang (Volt_198)	-0,9
Verlagen WW-uitkering (Volt_207_c)	-0,3
Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (Volt_110_a)	-0,2
Verlagen bijstandsuitkering (Volt_207_a)	-0,2
Verlagen overige uitkeringen (Volt_207_b)	-0,1
AOW- en pensioenleeftijd: 1 jaar hoger (effect op uitkeringen) (Volt_249_a, Volt_249_b, Volt_249_d)	0,0
Wml verhogen met 11,6% (Volt_200_a)	0,0
Eerder toegang arbeidsmarkt voor asielzoekers (Volt_306)	0,0
Zorg	-5,0
Verpleeghuiszorg en wijkverpleging naar Wmo (Volt_226)	1,3
Basispakket uitbreiden met tandheelkundige controles en het vullen van gaatjes, anticonceptie, PrEP en fysiotherapie voor chronische lijst-aandoeningen (Volt_214)	1,0
Alle artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (Volt_216)	0,7
Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (Volt_285_b, Volt_285_c)	0,3
Intensivering leefstijlpreventie (Volt_227)	0,2
Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 440 euro (Volt_248)	-4,4
Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. structureel constante kwaliteitsnorm (Volt_304)	-1,2
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (Volt_310)	-0,7
Invoeren eigen betaling voor extramurale geneesmiddelen in de Zvw (Volt_311)	-0,7
Basispakket Zvw structureel bevroren (Volt_303)	-0,5
Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (Volt_284)	-0,4
Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (Volt_225)	-0,3
Afschaffen verplichte vergoeding ongecontracteerde zorg (Volt_309)	-0,2
Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgoopleidingen (Volt_307)	-0,2
Openbaar bestuur	0,4
Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (Volt_285_a)	0,6

Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (uitvoeringskosten) (Volt_310_e)	0,1
Apparaatskorting Rijk (Volt_268)	-0,2
Onderwijs	2,8
Verhogen lumpsum en maximale klassengrootte in po (Volt_312)	1,6
Verhogen basisbeurs uitwonende studenten (Volt_232)	0,5
Vastzetten van de rente op 0% voor studenten onder het studievoorschotstelsel (Volt_234)	0,4
Intensivering Fonds Onderzoek en Wetenschap (Volt_272)	0,4
Invoeren leerbudget (Volt_230)	0,2
Intensivering aanvullende beurs mbo-studenten (Volt_233)	0,2
Intensivering sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (Volt_263)	0,2
Afschaffen basisbeurs thuiswonende studenten (Volt_231)	-0,5
Overdrachten aan bedrijven	1,5
Bundeling en intensivering woningbouwsubsidies (Volt_238, Volt_270)	1,0
Intensivering bouw tijdelijke huisvesting (Volt_271)	0,3
Intensivering huisvesting aandachtsgroepen (Volt_287)	0,2
Internationale samenwerking	3,8
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (Volt_240)	3,3
Intensivering EU-afdrachten (Volt_256)	0,5
Intensivering defensie via vrijwillige bijdrage aan EU (Volt_288)	0,0
Veiligheid	-0,2
Invoeren inkomensafhankelijke verkeersboetes (Volt_266)	-0,2
Bereikbaarheid	4,2
Invoeren kilometerheffing (in- en uitvoeringskosten) (Volt_159_j, Volt_159_i)	1,5
Intensivering openbaar vervoer (Volt_243)	1,0
Intensivering regionaal openbaar vervoer (Volt_244)	1,0
Intensivering aanleg spoor (Volt_283)	0,6
Verlagen ov-tarieven daluren en voor doelgroepen (Volt_246)	0,5
Ombuiging aanleg wegen (Mobiliteitsfonds) (Volt_242)	-0,4
Defensie	6,3
Intensivering defensie (Volt_252)	6,3
Klimaat en milieu	-2,4
Intensivering stimulering duurzame productieprocessen (Volt_276)	0,2
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector en agrarisch natuurbeheer (Volt_251)	-1,7
Ombuiging kerncentrales (Volt_250)	-0,9

Overig	2,0
Intensivering kunst en cultuur (Volt_274)	1,0
Subsidies voor cultuur, kunst en sport (Volt_255)	0,6
Verkoop aandelen ABN Amro (effect op dividenden) (Volt_247_b)	0,4
EMU-schuld direct	2,6
Oprichten investeringsinstelling (Volt_239)	10,0
Rentevrije leningen ter vervanging BOR en DSR (Volt_136_b)	1,0
Verkoop aandelen ABN Amro (schuldeffect) (Volt_247_a)	-8,4

13.9.3 Lasten

Volt verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 19,3 mld euro in 2030. De verhoging is opgebouwd uit een verhoging van 50,0 mld euro voor gezinnen, een verlaging van 33,5 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 2,8 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Afschaffen premies IAB, volks- en werknemersverzekeringen (Volt_103)**

Volt schaft alle premies voor de IAB (Zvw), volks- en werknemersverzekeringen af. In 2030 is dit een totale lastenverlichting van 198,0 mld euro, waarvan 71,1 mld euro voor bedrijven en 126,9 mld euro voor gezinnen. Structureel is dit een totale lastenverlichting van 185,7 mld euro, waarvan 71,1 mld euro voor bedrijven en 114,5 mld euro voor gezinnen. Deze maatregel gaat gepaard met uitvoeringstechnische complexiteit en risico's.

- **Verlagen nominale zorgpremie (Volt_101)**

Volt verlaagt de nominale zorgverzekeringspremie naar gemiddeld 330 euro per jaar. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 30,3 mld euro. Omdat Volt de collectieve middelen in de Zvw aanpast zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.

- **Verruiming WBSO (Volt_262_b)**

Volt verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) en breidt deze uit voor de ontwikkeling van opensourcesoftware. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.

- **Afschaffing heffingskortingen (Volt_105)**

Volt schaft de algemene heffingskorting, arbeidskorting, inkomensafhankelijke combinatiekorting, ouderenkorting en de alleenstaandeouderenkorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 81,5 mld euro in 2030 en 79,8 mld euro structureel.

- **Invoeren zevenschijsstelsel met belastingvrije voet (Volt_126)**

Volt voert een zevenschijsstelsel met belastingvrije voet in met verschillende tarieven voor een alleenstaande (en overige gezinsleden), de meestverdienende partner en de minstverdienende partner. De vormgeving voor een alleenstaande is te zien in onderstaande tabel.

Belastbaar inkomen	Tarief alleenstaande
tot 11.738 euro	0%
11.738 – 22.409 euro	7,0%
22.409 – 33.080 euro	61,3%
33.080 – 40.550 euro	57,0%
40.550 – 77.898 euro	53,5%
77.898 – 122.716 euro	59,5%
122.716 – 140.856 euro	53,5%
vanaf 140.856 euro	49,5%

De vormgeving voor de meestverdienende partner en minstverdienende partner is te zien in onderstaande tabel.

Belastbaar inkomen	Tarief meestverdiener	Tarief minstverdiener
tot 11.738 euro	0%	0%
11.738 – 25.610 euro	7,0%	7,0%
25.610 – 42.684 euro	61,3%	41,0%
42.684 – 51.221 euro	61,3%	52,0%
51.221 – 77.898 euro	53,5%	53,5%
77.898 – 99.240 euro	59,5%	59,5%
99.240 – 122.716 euro	56,5%	56,5%
vanaf 122.716 euro	49,5%	49,5%

Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 77,2 miljard euro in 2030 en 61,4 miljard euro structureel.

- **Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (Volt_305)**

Volt verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar 80.000 euro. De beperking van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 6,0 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom tot een kleinere lastenverzwaring van 0,3 mld euro.

- **Afschaffen aftrekposten inkomstenbelasting (Volt_111_b, Volt_111_e, Volt_111_a)**

Volt schaft een groot deel van de aftrekposten in de inkomstenbelasting af. Het betreft onder meer de zelfstandigenaftrek, mkb-winstvrijstelling en persoonsgebonden aftrek. Dit is een lastenverzwaring van 0,9 mld euro voor gezinnen en van 2,4 mld euro voor bedrijven.

- **Verlagen onbelaste reiskostenvergoeding (Volt_127)**

Volt verlaagt de maximale onbelaste reiskostenvergoeding voor auto's met 10 cent naar 13 cent per kilometer. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro.

- **Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (Volt_102)**

Volt voert een inwonerschapsfictie voor de inkomstenbelasting na emigratie in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.

- **Afschaffen giftenaftrek vpb (Volt_111_g)**
Volt schaft de giftenaftrek in de vennootschapsbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **AOW- en pensioenleeftijd: 1 jaar hoger (deel lasten) (Volt_249_c, Volt_249_f, Volt_249_h)**
Volt verhoogt de AOW-gerechtigde leeftijd vanaf 2033 structureel met een jaar boven op de huidige twee-derde-koppeling aan de levensverwachting. De geschatte AOW-leeftijd in 2060 komt daarmee uit op 70 jaar en 3 maanden. Bij langer doorwerken hoeven jaarlijks minder pensioenpremies afgedragen te worden en daarom dalen de totale pensioenuitkeringen. Per saldo leidt de maatregel als gevolg van de omkeerregeling tot een structurele lastenverlichting van 0,3 mld euro.

Vermogen en winst

- **Afschaffing eigenwoningforfait (Volt_119)**
Volt schaft het eigenwoningforfait af. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 3,8 mld euro.
- **Vrijstelling vpb voor woningcorporaties (Volt_269)**
Volt stelt woningcorporaties vrij van de vennootschapsbelasting. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,3 mld euro. Er zijn juridische risico's met het oog op staatssteunregels.
- **Invoeren fiscale regeling ten behoeve van innovatie (Volt_264)**
Volt introduceert een nieuwe fiscale regeling in de inkomstenbelasting met als doel innovatieve investeringen te stimuleren. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhogen VAMIL (Volt_261)**
Volt verhoogt het budget voor de willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) in de vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Afschaffing hypotheekrenteaftrek (Volt_118_b)**
Volt schaft de hypotheekrenteaftrek in vier jaar af. Dit betekent een lastenverzwaring voor gezinnen van 16,0 mld euro in 2030 en 14,0 mld euro structureel.
- **Introduceren vermogensbelasting box 2 en box 3 (Volt_133)**
Volt introduceert een vermogensbelasting voor vermogens in box 2 en box 3, inclusief de eigen woning, groter dan 1 mln euro. Over vermogen tussen de 1 en 2 mln euro geldt een tarief van 1%; over vermogen boven 2 mln euro geldt een tarief van 2%. Schulden boven 100.000 euro zijn niet aftrekbaar. Dit is een lastenverzwaring van 4,4 mld euro voor gezinnen en van 6,1 mld euro voor bedrijven in 2030. Structureel neemt de opbrengst af door gedeeltelijke uitholling van de grondslag en is dit een lastenverzwaring van 4,4 mld euro voor gezinnen en van 4,1 mld euro voor bedrijven. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.
- **Verhogen tarieven vpb (Volt_130)**
Volt voert een uniform tarief in voor de vennootschapsbelasting van 27%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 5,4 mld euro.
- **Afschaffen vrijstellingen overdrachtsbelasting (Volt_137)**
Volt schaft het verlaagde tarief voor woningen in de overdrachtsbelasting en de vrijstellingen voor starters, bedrijfsoverdracht in familiesfeer en cultuurgrond af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,8 mld euro.
- **Eigen woning verplaatsen naar box 3 (Volt_290)**
Volt verplaatst de eigen woning naar box 3. De woningwaarde wordt jaarlijks belast met een vastgoedbijtelling, de hypotheekrente en de kosten voor onderhoud en verbetering zijn aftrekbaar, en bij verkoop geldt een vermogenswinstbelasting. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,4 mld euro in 2030. Structureel levert deze maatregel 23,4 mld euro op. Het structurele bedrag is hoger, doordat de opbrengst van de vermogenswinstbelasting langzaam ingroeit en Volt de vastgoedbijtelling stapsgewijs verhoogt.

- **Aanpassing tarieven en rekenforfaits erf- en schenkbelasting (Volt_134)**
Volt maakt de tarieven van de erf- en schenkbelasting onafhankelijk van de relatie van de ontvanger met de schenker of erflater. De partnervrijstelling blijft wel behouden. De erfbelasting krijgt een vrijstelling tot 27.000 euro. Van 27.000 tot 150.000 euro geldt een tarief van 30%, daarboven geldt een tarief van 40%. Daarnaast actualiseert Volt de rekenforfaits voor de erf- en schenkbelasting. In totaal is dit een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,1 mld euro in 2030 en 3,2 mld euro structureel.
- **Afschaffen vrijstellingen niet-woningen ozb (Volt_139)**
Volt schaft de vrijstellingen voor niet-woningen in de onroerendezaakbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,2 mld euro. Volt roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Rente op schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar in de vermogensaanwasbelasting (Volt_147)**
Volt maakt de rente op schulden boven 100.000 euro in box 3 niet verrekenbaar met de rendementen op het vermogen voor de bepaling van de grondslag. Dit is een lastenverzwaring van 1,1 mld euro voor gezinnen.
- **Afschaffen bedrijfsopvolgingsregeling en doorschuifregeling (Volt_136_a)**
Volt schaft de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) en doorschuifregeling (DSR) af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,1 mld euro. Deze maatregel is gekoppeld aan de introductie van een rentevrije leningen voor personen met onvoldoende middelen om de erf- en schenkbelasting of inkomstenbelasting direct te betalen (Volt_136_a).
- **Invoeren grondwaardebelasting (Volt_146)**
Volt voert een belasting in over de grondwaarde van percelen met een waarde vanaf 1,0 mln euro. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro. Deze maatregel vereist het opzetten van een aanvullende registratie voor de waarde van grond.
- **Wijziging box 2-schijfgrenzen en tarieven (Volt_124)**
Volt wijzigt de box 2-tarieven naar 28% over het inkomen tot 50.000 euro, 30% tussen 50.000 en 100.000 euro en 35% vanaf 100.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro. Bij invoering is er als gevolg van anticipatie een eenmalige opbrengst, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een opbrengst van 14,8 mld euro in 2027.
- **Afschaffen inkoopfaciliteit dividendbelasting (Volt_140)**
Volt schaft de vrijstelling in de dividendbelasting voor het inkopen van eigen aandelen af. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 1,0 mld euro. Een deel van de lastenverzwaring zal ook bij bedrijven terecht komen, dit is niet apart opgenomen omdat de omvang en samenstelling van te verwachten gedragseffecten een hoge onzekerheid kent.
- **Afschaffing aftrek geen of een kleine eigenwoningschuld (Wet Hillen) (Volt_120)**
Volt schaft de aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld (Wet Hillen) af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro in 2030. Structureel heeft de maatregel geen effect, omdat geleidelijke afschaffing van de Wet Hillen al voorzien is.
- **Invoeren financiële transactiebelasting (Volt_148)**
Volt voert een financiële transactiebelasting in met een tarief van 0,3% op aandelentransacties van beursgenoteerde bedrijven met een marktkapitalisatie van minimaal 1 mld euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro en voor het buitenland van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen KIA (Volt_129)**
Volt schaft de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (KIA) in de inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro.
- **Beperken verliesverrekening in de vpb (Volt_145)**
Volt beperkt de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting door de carry forward te beperken tot 6 jaar en het percentage te verlagen van 50% naar 30%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. Het beperken van verliescompensatie heeft vooral gevolgen voor groeiende bedrijven, die minder mogelijkheden zullen hebben om hun huidige investeringen af te trekken van hun toekomstige winsten.

- **Verhogen tarief innovatiebox (Volt_132)**
Volt verhoogt het tarief dat geldt in de innovatiebox in de vennootschapsbelasting van 9% naar 14%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Beperken renteaftrekbepanking in de vpb (Volt_144)**
Volt beperkt de generieke renteaftrek in de vennootschapsbelasting van 24,5% naar 20%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Verlagen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (Volt_125)**
Volt verlaagt de box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap naar 200.000 euro. De uitzondering voor eigenwoningschuld blijft ongewijzigd. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor bedrijven. Bij invoering is er een eenmalige opbrengst, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een opbrengst van 6,0 mld euro in 2027.
- **Invoeren planbatenheffing (Volt_138)**
Volt voert een gemeentelijke heffing op planbaten in. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor bedrijven in 2030. Structureel is dit een taakstellende lastenverzwaring van 0,2 mld in 2037. Volt roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.

Klimaat en milieu

- **Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb) (Volt_159_d, Volt_159_e, Volt_177_a, Volt_177_b)**
Volt verlaagt de mrb-tarieven voor emissievrije auto's met 40%. Bij de invoering van de kilometerheffing wordt de mrb samen met de provinciale opcenten afgeschaft. Per saldo is dit een lastenverlichting van 5,6 mld euro voor gezinnen en van 1,4 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren kilometerheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (Volt_159_b, Volt_159_f, Volt_159_h, Volt_159_g, Volt_159_a, Volt_159_c)**
Volt voert een kilometerheffing in die varieert naar plaats, tijd, brandstofsoort en gewicht. Dit leidt tot een afname van het aantal gereden kilometers en een snellere ingroei van elektrische auto's, waardoor de opbrengsten uit brandstofaccijnzen en bpm afnemen. Na gedragseffecten resulteert een lastenverzwaring van 8,0 mld euro voor gezinnen, van 7,2 mld euro voor bedrijven en van 0,8 mld euro voor het buitenland.
- **Verhogen energiebelasting en afschaffen vrijstellingen (Volt_150)**
Volt verhoogt de tarieven voor elektriciteit in de energiebelasting naar het tarief van de eerste schijf en schaft de belastingvermindering in de energiebelasting af. Daarnaast schaft Volt het verlaagd tarief voor de glastuinbouw, de inputvrijstelling voor WKK's, de vrijstellingen voor mineralogische en metallurgische procedés, de vrijstelling voor niet-energetisch gebruik van aardgas, de stadsverwarmingsregeling en de teruggaafregeling kerkgebouwen en non-profit af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,3 mld euro en voor bedrijven van 4,8 mld euro.
- **Invoeren heffing op stikstofoxiden (Volt_169)**
Volt voert een heffing in op de uitstoot van stikstofoxiden ter hoogte van de milieuschade, met uitzondering van de zeescheepvaart en luchtvaart. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro en voor bedrijven van 3,1 mld euro. Er zijn uitvoeringstechnische risico's bij het invoeren van een stikstofheffing op mobiliteit.
- **Invoeren heffing op methaan en lachgas in de landbouw (Volt_173)**
Volt voert een heffing in op emissies van methaan en lachgas (in CO₂-equivalenten) in de veeteelt en akkerbouw, die gelijk is aan de EU-ETS₁ CO₂-prijs. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,4 mld euro in 2030, vanaf 2035 is dit 1,2 mld euro.
- **Invoeren consumptiebelasting op vlees (Volt_156)**
Volt voert een consumptiebelasting in op vlees. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 1,2 mld euro. Deze heffing brengt uitvoeringstechnische risico's met zich mee.
- **Verhogen en aanpassen vliegbelasting (Volt_168_a, Volt_168_b, Volt_168_c)**
Volt verhoogt het basistarief van de vliegbelasting naar 70,25 euro, zonder onderscheid te maken naar gevlogen afstand. Businessclass passagiers en privévliegtuigen betalen een hoger tarief van respectievelijk 79,29 en 132,15 euro. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen, van 0,3 mld euro voor bedrijven en van 0,3 mld euro voor het buitenland.

- **Verhogen dieselaccijns en afschaffen rode-dieselregeling (Volt_185)**
Volt verhoogt de accijns op diesel met 12 cent per liter en draait de herinvoering van het verlaagde accijnstarief voor rode diesel in de landbouw terug. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen, van 0,4 mld euro voor bedrijven en een beperkte lastenverzwaring voor het buitenland.
- **Invoeren verpakkingenbelasting (Volt_184)**
Volt voert een belasting in op meerlaagse verpakkingen en verpakkingen die voor minder dan 30% uit recyclelaat bestaan. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro. Deze maatregel leidt mogelijk tot uitvoeringstechnische problemen.
- **Invoeren heffing op lozen hoge temperatuur restwarmte (Volt_186)**
Volt voert een heffing in op het lozen van restwarmte met een tarief van 27,50 euro per GJ. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. De maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met betrekking tot de meetbaarheid van restwarmte met zich mee.
- **Invoeren heffing op polymeren (Volt_154)**
Volt voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt van 340 euro per ton. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Verhogen afvalstoffenbelasting (Volt_187)**
Volt verhoogt de afvalstoffenbelasting met 0,3 mld euro. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro en voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhogen leidingwaterbelasting (Volt_183)**
Volt verhoogt de belasting op leidingwater. Dit is een taakstellend lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **Invoeren consumptiebelasting op zuivel (Volt_157)**
Volt voert een consumptiebelasting in op zuivel. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro. Deze heffing brengt uitvoeringstechnische risico's met zich mee.
- **Invoeren grondwaterbelasting (Volt_182)**
Volt introduceert een belasting op het onttrekken van grondwater met een tarief van 26 cent per m3. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Invoeren slachtheffing (Volt_181)**
Volt voert een heffing in op de slacht van dieren. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (Volt_172)**
Volt voert een heffing in op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de landbouw. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op methaan en lachgas in de industrie (Volt_278)**
Volt voert een heffing in op emissies van methaan en lachgas in de industrie. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (Volt_158)**
Volt introduceert een heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op kunstmest (Volt_155)**
Volt voert een heffing in op kunstmest. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.

Overig

- **Afschaffen vrijstellingen assurantiebelaasting (Volt_192)**
Volt schaft vrijstellingen in de assurantiebelaasting af. Het betreft onder andere de vrijstelling voor levensverzekeringen en ongevallen-, invaliditeits- en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen. Volt schaft ook de nominale premie af, waardoor ook de vrijstelling op ziekte- en zorgverzekering komt te vervallen. Dit is een lastenverzwaring van 1,7 mld euro voor gezinnen en van 0,6 mld euro voor bedrijven. Deze raming kent een hoge onzekerheid vanwege aanzienlijke gedragsreacties, waaronder vervanging van levensverzekeringen door andere financiële producten.
- **Uniformeren btw-tarief (Volt_189)**
Volt uniformeert het btw-tarief op 18%. Dit is een lastenverzwaring van 1,1 mld euro voor gezinnen en van 0,4 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren digitale dienstenbelasting (Volt_194)**
Volt voert een digitale dienstenbelasting in van 5% over de bruto-opbrengst. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro en een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,3 mld euro.
- **Invoeren belasting op suiker en vet (Volt_196)**
Volt voert een belasting in voor productgroepen op basis van hun suiker- en vetgehalte. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro. Deze maatregel leidt mogelijk tot uitvoeringsproblemen bij de Belastingdienst, omdat zowel de afbakening van (samengestelde) product(groep)en als de handhaving complex is.
- **Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (Volt_191)**
Volt maakt de verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van het suikergehalte. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Verhogen alcoholaccijns (Volt_195)**
Volt verhoogt de alcoholaccijns. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (Volt_188)**
Volt voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Het te verwachten gedragseffect, en daarmee de raming, is onzeker.

Tabel 13.9.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2030
Inkomen en arbeid	-59,6
Afschaffen premies IAB, volks- en werknemersverzekeringen (Volt_103)	-198,0
Verlagen nominale zorgpremie (Volt_101)	-30,3
Verruiming WBSO (Volt_262_b)	-0,4
Afschaffing heffingskortingen (Volt_105)	81,5
Invoeren zevenscijvenstelsel met belastingvrije voet (Volt_126)	77,2
Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (Volt_305)	6,0
Afschaffen aftrekposten inkomstenbelasting (Volt_111_b, Volt_111_e, Volt_111_a)	3,3
Verlagen onbelaste reiskostenvergoeding (Volt_127)	0,8
Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (Volt_102)	0,2
Afschaffen giftenaftrek vpb (Volt_111_g)	0,1
AOW- en pensioenleeftijd: 1 jaar hoger (deel lasten) (Volt_249_c, Volt_249_f, Volt_249_h)	0,0
Vermogen en winst	46,5

Afschaffing eigenwoningforfait (Volt_119)	-3,8
Vrijstelling vpb voor woningcorporaties (Volt_269)	-1,3
Invoeren fiscale regeling ten behoeve van innovatie (Volt_264)	-0,2
Verhogen VAMIL (Volt_261)	-0,2
Afschaffing hypotheekrenteaftrek (Volt_118_b)	16,0
Introduceren vermogensbelasting box 2 en box 3 (Volt_133)	10,5
Verhogen tarieven vpb (Volt_130)	5,3
Afschaffen vrijstellingen overdrachtsbelasting (Volt_137)	3,8
Eigen woning verplaatsen naar box 3 (Volt_290)	3,4
Aanpassing tarieven en rekenforfaits erf- en schenkbelasting (Volt_134)	3,1
Afschaffen vrijstellingen niet-woningen ozb (Volt_139)	1,2
Rente op schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar in de vermogensaanwasbelasting (Volt_147)	1,1
Afschaffen bedrijfsopvolgingsregeling en doorschuifregeling (Volt_136_a)	1,1
Invoeren grondwaardebelasting (Volt_146)	1,0
Wijziging box 2-schijfgrenzen en tarieven (Volt_124)	1,0
Afschaffen inkoopfaciliteit dividendbelasting (Volt_140)	1,0
Afschaffing aftrek geen of een kleine eigenwoningschuld (Wet Hillen) (Volt_120)	0,6
Invoeren financiële transactiebelasting (Volt_148)	0,6
Afschaffen KIA (Volt_129)	0,6
Beperken verliesverrekening in de vpb (Volt_145)	0,5
Verhogen tarief innovatiebox (Volt_132)	0,5
Beperken renteaftrekbeperking in de vpb (Volt_144)	0,4
Verlagen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (Volt_125)	0,1
Invoeren planbatenheffing (Volt_138)	0,0
Klimaat en milieu	27,0
Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb) (Volt_159_d, Volt_159_e, Volt_177_a, Volt_177_b)	-8,1
Invoeren kilometerheffing (opbrengsten en gedragseffecten) (Volt_159_b, Volt_159_f, Volt_159_h, Volt_159_g, Volt_159_a, Volt_159_c)	15,9
Verhogen energiebelasting en afschaffen vrijstellingen (Volt_150)	8,1
Invoeren heffing op stikstofoxiden (Volt_169)	3,4
Invoeren heffing op methaan en lachgas in de landbouw (Volt_173)	1,4
Invoeren consumptiebelasting op vlees (Volt_156)	1,2
Verhogen en aanpassen vliegbelasting (Volt_168_a, Volt_168_b, Volt_168_c)	0,7
Verhogen dieselaccijns en afschaffen rode-dieselregeling (Volt_185)	0,7
Invoeren verpakkingenbelasting (Volt_184)	0,5
Invoeren heffing op lozen hoge temperatuur restwarmte (Volt_186)	0,5
Invoeren heffing op polymeren (Volt_154)	0,4
Verhogen afvalstoffenbelasting (Volt_187)	0,3
Verhogen leidingwaterbelasting (Volt_183)	0,3
Invoeren consumptiebelasting op zuivel (Volt_157)	0,3
Invoeren grondwaterbelasting (Volt_182)	0,3

Invoeren slachtheffing (Volt_181)	0,2
Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (Volt_172)	0,2
Invoeren heffing op methaan en lachgas in de industrie (Volt_278)	0,2
Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (Volt_158)	0,2
Invoeren heffing op kunstmest (Volt_155)	0,2
Overig	5,5
Afschaffen vrijstellingen assurantiebelaasting (Volt_192)	2,3
Uniformeren btw-tarief (Volt_189)	1,4
Invoeren digitale dienstenbelasting (Volt_194)	0,5
Invoeren belasting op suiker en vet (Volt_196)	0,4
Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (Volt_191)	0,3
Verhogen alcoholaccijns (Volt_195)	0,3
Invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (Volt_188)	0,2

13.9.4 Normeringen

- **Uitbreiding productierechten naar vleeskalveren, schapen en geiten (Volt_171)**
Volt breidt het systeem van productierechten uit naar vleeskalveren, schapen en geiten.
- **Normering CO₂-neutraal bouwen (Volt_294)**
Volt stelt een norm in die voorschrijft dat nieuwe gebouwen vanaf 2030 evenveel duurzame energie opwekken als het gebouwgebonden energieverbruik en de gebouwgebonden CO₂-uitstoot nul is. Vanaf 2035 geldt deze norm ook voor bestaande bouw bij renovaties. Strengere normen voor renovaties vereisen hoge investeringen en verhinderen minder ingrijpende renovaties.
- **Verplichting vrije uitloop voor varkens en pluimvee (Volt_297)**
Volt voert een verplichting in voor vrije uitloop voor varkens en pluimvee. Voor de intensieve veehouderij is dit een risico voor de continuïteit van de bedrijfsvoering.
- **Bijmengverplichting gerecyclede en hernieuwbare plastics (Volt_301)**
Volt verplicht dat er vanaf 2030 in plastics 30% en vanaf 2040 50% recycleat of hernieuwbare grondstoffen wordt bijgemengd.

13.10 JA21

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door JA21 aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2030. Daarnaast bevat deze paragraaf een overzicht van alle normeringen op het gebied van klimaat en stikstof in het partijpakket. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2026 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

13.10.1 Uitgaven

JA21 buigt per saldo 6,1 mld euro om op de overheidsuitgaven in 2030. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Invoeren huishoudtoelage (JA21_142)**

JA21 voert een huishoudtoelage in. Huishoudens ontvangen een toelage per lid van het huishouden. De bedragen per persoon hangen af van de leeftijd. Alleenstaanden ontvangen een extra toelage. De maximale hoogte van de toelage per persoon is als volgt:

Type huishouden	Toelage per persoon
Alleenstaande volwassene	€7.700
Volwassene	€3.850
Kind (0 t/m 3 jaar oud)	€4.400
Kind (4 t/m 18 jaar)	€3.850
Alleenstaande AOW'er	€12.100
AOW'er	€7.700

De toelagen bouwen af op basis van de som van het netto-inkomen, het inkomen uit box 3 en 5% van de WOZ-waarde. De WOZ-waarde draagt alleen bij aan de afbouw voor huizeigenaren en niet voor huurders. Huishoudens ontvangen de volledige toelage tot een ondergrens van het inkomen, waarna de toelage tot de bovengrens lineair afbouwt naar €0. JA21 beoogt eigenlijk een vormgeving waarbij de afbouw geschiedt op basis van consumptie, maar deze vormgeving was voor het CPB te complex om gedurende deze KiK te kwantificeren. De toelage voor kinderen, voor volwassenen en AOW'ers kennen elk afzonderlijke afbouwgrenzen. Daarnaast gelden er andere grenzen voor alleenstaanden dan voor fiscale partners. De afbouwgrenzen van de toelage voor alleenstaanden zijn als volgt:

Toelage	Ondergrens	Bovengrens
Kinderen	€45.000	€85.000
Volwassenen (excl. AOW'ers)	€25.000	€50.000
AOW'ers	€25.000	€50.000

Voor fiscale partners gelden de volgende grenzen voor de afbouw:

Toelage	Ondergrens	Bovengrens
Kinderen	€40.000	€100.000
Volwassenen (excl. AOW'ers)	€45.000	€85.000
AOW'ers	€35.000	€70.000

Dit is een intensivering van 40,4 mld euro. Structureel loopt de intensivering af, in 2060 is deze 17,9 mld euro. Het verschil ontstaat doordat JA21 de toelagen en de afbouwgrenzen indexeert met inflatie in plaats van met lonen. Hierdoor hebben steeds minder huishoudens recht op een toelage, die bovendien niet welvaartsvast is. Dit leidt tot achterblijvende koopkrachtstijging en oplopende armoede.

- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (effect op uitkeringen) (JA21_153_b, JA21_153_c, JA21_153_e)**
JA21 verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal anderhalf jaar voor alle werkgevers. Hierdoor vindt er minder re-integratie plaats waardoor er meer mensen in de WIA komen, en komen mensen ook een half jaar eerder in de WIA, WW of bijstand en een half jaar eerder uit de Ziektewet. Dit is een intensivering van 0,9 mld euro. Tegenover deze intensivering staan lagere loonkosten voor bedrijven.
- **Tijdelijke huurcontracten en verzilverbare heffingskorting voor huurders (JA21_136_b)**
JA21 voert tijdelijk een verzilverbare heffingskorting in voor huishoudens met nieuwe huurcontracten (JA21_136_a). De korting wordt berekend door 70% van het tarief in de derde schijf te vermenigvuldigen met de huurkosten. De maximale korting is 1.200 euro. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. Vanaf 2031 is er geen sprake van een intensivering, doordat de partij de maatregel na de kabinetsperiode weer afschaft.
- **AOW-uitkeringen verlagen (JA21_151)**
JA21 draait de doorwerking van aanpassingen van het maatregelenpakket op de AOW terug en verlaagt daarnaast het niveau van de netto-AOW met 1% ten opzichte van het basispad. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. Structureel is het een intensivering van 4,9 mld euro. Dit komt doordat JA21 het nieuwe box 1-stelsel beperkt indexeert, waardoor de belastingdruk toeneemt. Hierdoor is er een hogere bruto-AOW-uitkering nodig om tot het beoogde niveau van de netto-AOW te komen.
- **Kinderopvangtoeslag afschaffen (JA21_148)**
JA21 schaft de kinderopvangtoeslag af. Dit is een ombuiging van 8,7 mld euro.
- **Afschaffen zorgtoeslag (JA21_145)**
JA21 schaft de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 8,7 mld euro.
- **Huurtoeslag afschaffen (JA21_146)**
JA21 schaft de huurtoeslag af. Dit is een ombuiging van 7,0 mld euro.
- **Afschaffen kindbijslag (JA21_147)**
JA21 schaft de kindbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,7 mld euro.
- **Afschaffen kindgebonden budget (JA21_149)**
JA21 schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 4,5 mld euro.
- **Verlagen alle AO-uitkeringen en ZW-uitkering (JA21_207)**
JA21 verlaagt de uitkeringen in de WIA, WAO, WAZ, Wajong en de Ziektewet met 5%. Dit is een ombuiging van 1,3 mld euro.
- **Verkorten WW-duur (JA21_200)**
JA21 beperkt de maximale WW-duur tot één jaar. Dit is een ombuiging van 0,7 mld euro.
- **Afschaffen overlijdensuitkering AOW (JA21_203)**
JA21 schaft de uitkering bij overlijden van AOW-gerechtigde personen en de bijbehorende vakantietoeslag aan nabestaanden af. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (JA21_161_b)**
JA21 neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken (JA21_161_a). Hierdoor zijn er structureel minder personen in Nederland, wat leidt tot een ombuiging op de uitkeringen. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging op naar 0,7 mld euro.

- **AOW- en pensioenleeftijd: een-op-een-koppeling aan levensverwachting (effect op uitkeringen) (JA21_208_a, JA21_208_b, JA21_208_d)**

JA21 verhoogt de bestaande twee-op-drie-koppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting naar een een-op-een-koppeling. De geschatte AOW-leeftijd in 2060 komt daarmee uit op 70 jaar en 6 maanden, 15 maanden hoger dan in het basispad. Dit leidt tot een ombuiging op AOW-uitkeringen, tegelijkertijd zal het beroep op arbeidsongeschiktheids-, WW- en bijstandsuitkeringen stijgen. In 2030 is het effect nul, op de lange termijn leidt de maatregel tot een structurele ombuiging van 2,6 mld euro.

Zorg

- **Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (JA21_183_b, JA21_183_c)**

JA21 intensificeert 0,4 mld euro in het gemeentefonds met het oog op het terugdraaien van de bezuinigingen op de Wmo en het intensiveren in de jeugdzorg. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in Wmo/jeugdzorg.

- **Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 440 euro (JA21_186)**

JA21 verhoogt het verplichte eigen risico in de Zvw van 170 euro naar 440 euro in 2030. De eigen bijdrage per diagnosebehandelcombinatie in de medisch-specialistisch zorg wordt verhoogd van 50 euro naar 150 euro. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro.

- **Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. structureel constante kwaliteitsnorm (JA21_199)**

JA21 voert voor verpleeghuizen benchmarking in met individuele tarieven in combinatie met een meetbare, observeerbare en verifieerbare kwaliteitsnorm op het huidige niveau. Benchmarking met kwaliteitsnorm leidt tot doelmatigheidswinst. Doordat JA21 de kwaliteitsnorm niet laat mee ontwikkelen met de stand van wetenschap en praktijk, stagneert voor deze zorg de kwaliteitsverbetering die voorzien was bij ongewijzigd beleid. Tegenover deze ombuigingen staan transitiekosten om de benchmarkingsmethode te ontwikkelen. Per saldo is dit een ombuiging van 1,2 mld euro in 2030 in de Wlz. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 5,0 mld euro. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen zelf kwalitatief betere zorg inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een substantiële toename van de sociaaleconomische verschillen in de toegang tot kwalitatief betere zorg ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid.

- **Generieke korting Wlz (JA21_197)**

JA21 buigt taakstellend 1,1 mld euro om op de Wlz-uitgaven aan ouderenzorg, gehandicaptenzorg en geestelijke gezondheidszorg.

- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (JA21_204)**

JA21 introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Deze eigen bijdrage is inkomensafhankelijk en bedraagt vijf euro per uur. De maatregel leidt tot een ombuiging van 1,5 mld euro in de Zvw en 0,4 mld euro in de Wmo. Daarnaast is er een intensivering van 1,1 mld euro in de Wlz, omdat door de eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg het gebruik van Wlz-zorg zal toenemen. Per saldo is dit een ombuiging van 0,8 mld euro.

- **Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (JA21_198)**

JA21 verhoogt de eigen bijdrage in de Wlz door de overwaarde van de eigen woning en box 2 toe te voegen aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling. Daarnaast wordt de vermogensinkomensbijtelling verhoogd naar 8%. In totaal is dit een ombuiging van 0,8 mld euro. JA21 beoogt eigenlijk een vormgeving waarbij de eigen bijdrage wordt bepaald op basis van consumptie. Deze vormgeving was voor het CPB te complex om gedurende deze KiK te kwantificeren, en is daarom niet meegenomen in de analyse.

- **Schrappen envelop ouderenzorg (JA21_210)**

JA21 schrapt de envelop ouderenzorg uit het Hoofdlijnenakkoord van het kabinet-Schoof. Dit is een ombuiging van 0,6 mld euro op de Wlz-uitgaven aan ouderenzorg.

- **Basispakket Zvw structureel bevroren (JA21_180)**

JA21 sluit het door de Zvw-basisverzekering verzekerde pakket en befrist de inhoud ervan, zodat dit pakket niet langer meegroeit met de stand van de wetenschap en praktijk. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,5 mld euro in 2030. Structureel loopt de ombuiging verder op, in 2060 is deze 7,7 mld euro. Deze maatregel leidt ertoe dat nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen die de zorg duurder maken, niet meer vergoed zullen worden uit het basispakket. De kwaliteitsverbetering, die bij ongewijzigd beleid zou optreden door de inzet van nieuwe behandelmogelijkheden en geneesmiddelen, stagneert. De private zorguitgaven stijgen, doordat een deel van de mensen deze niet-vergoede zorg alsnog zelf inkoopt. De maatregel leidt daardoor ook tot een substantiële toename van sociaaleconomische verschillen in de toegang tot de niet-vergoede zorg.

- **Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (JA21_196)**

JA21 heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten voor de ziekenhuiszorg, huisartsenzorg, wijkverpleging en de geestelijke gezondheidszorg, met een generiek macrobeheersinstrument (mbi) als stok achter de deur. Dit is een ombuiging op de Zvw van 0,3 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (JA21_183_a)**

JA21 intensificeert 0,4 mld euro in het gemeentefonds (JA21_183_b). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen uit het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,3 mld euro) en deels bij zorg.

- **Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (uitvoeringskosten) (JA21_153_d)**

JA21 verkort de loondoorbetalingsperiode bij ziekte naar maximaal anderhalf jaar voor alle werkgevers. Hierdoor moeten meer mensen voor de WIA gekeurd worden. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in uitvoeringskosten.

- **Apparaatskorting Rijk (JA21_169)**

JA21 beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

- **Ombuiging Nationaal Groeifonds (openbaar bestuur) (JA21_187_b, JA21_187_c)**

JA21 buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om (JA21_187_a). In 2030 is dit een ombuiging van 0,1 mld euro op openbaar bestuur, vanaf 2033 is deze nul.

Onderwijs

- **Verhogen lumpsum po, vo, mbo en hbo (JA21_175, JA21_176)**

JA21 verhoogt de lumpsum van het po, vo, mbo en hbo. Dit is een taakstellende intensivering van 1,4 mld euro.

- **Intensivering wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (JA21_177)**

JA21 verhoogt taakstellend de uitgaven aan wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Ombuiging diverse subsidies (JA21_158)**

JA21 buigt om op verschillende subsidies, waaronder op Warmtenetten Investeringsubsidie (WIS), subsidieregelingen voor bedrijven en financieringsregelingen innovatief mkb. In 2030 is dit een ombuiging van 2,0 mld euro. Structureel is deze ombuiging 0,8 mld euro vanaf 2031.

- **Ombuiging Nationaal Groeifonds (overdrachten aan bedrijven) (JA21_187_a)**

JA21 buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. In 2030 is dit een ombuiging van 0,2 mld euro op overdrachten aan bedrijven, vanaf 2033 is deze nul.

Internationale samenwerking

- **Ombuiging ontwikkelingshulp (JA21_159)**
JA21 schrapt alle uitgaven aan ontwikkelingshulp, met uitzondering van verdragsrechtelijke contributies en EU- en asieltoerekeningen. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro in 2030 en 4,7 mld euro structureel.

Veiligheid

- **Intensivering binnenlandse veiligheid (JA21_167)**
JA21 intensiveert taakstellend in binnenlandse veiligheid. In 2030 is dit een intensivering van 0,5 mld euro. Structureel verhoogt JA21 deze intensivering tot 6,8 mld euro.
- **Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (JA21_161_a)**
JA21 neemt maatregelen om de komst van asielmigranten te beperken, waaronder het aanscherpen van criteria omtrent veilige landen van herkomst, het aanscherpen van de vereisten rondom nareis, het intensiveren van grenscontroles en het beperken van de duur van de verblijfsvergunning voor subsidiair beschermden. Aangenomen is dat dit tot een afname leidt van het jaarlijkse aantal asielaanvragen met 10%. Dit is een ombuiging van 0,8 mld euro op het COA, de IND, Nidos en de Raad voor de Rechtspraak. Het effect van asielbeleid op de komst van asielmigranten is met grote onzekerheid omgeven. Afhankelijk van de precieze vormgeving kunnen deze maatregelen gepaard gaan met juridische risico's.

Bereikbaarheid

- **Intensivering verkeersinfrastructuur (JA21_179)**
JA21 intensiveert taakstellend 0,5 mld in vervanging en renovatie van verkeersinfrastructuur.
- **Intensivering openbaar vervoer (JA21_178)**
JA21 draait de voorgenomen ombuigingen in het openbaar vervoer terug (de korting op de BDU, evenals de efficiëntiekorting die voortvloeit uit de overheveling van middelen naar het provinciefonds). Dit is een intensivering van 0,3 mld euro.

Defensie

- **Intensivering defensie (JA21_168)**
JA21 intensiveert taakstellend 4,0 mld euro in defensie in 2030. Omdat dit een generieke intensivering betreft, is verondersteld dat dit deels neerslaat bij meer personeel (2,0 mld euro) en defensiematerieel (2,0 mld euro). Dit loopt op tot structureel 19,3 mld euro, met het oog op het (ex-ante) halen van de NAVO-norm van 3,5% bbp in 2035.

Klimaat en milieu

- **Intensivering pilot Small Modular Reactor(s) (JA21_195)**
JA21 intensiveert tijdens de kabinetsperiode cumulatief 0,8 mld euro in een pilot voor Small Modular Reactors. In 2030 betreft dit een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (JA21_206)**
JA21 buigt de resterende middelen uit het Hoofdlijnenakkoord om, die tot en met 2030 staan gereserveerd op de aanvullende post voor de agrarische sector. In 2030 is dit een ombuiging van 1,4 mld euro, vanaf 2031 is dit nul.
- **Ombuiging Klimaatfonds (JA21_189)**
JA21 buigt om op het Klimaatfonds, met uitzondering van de middelen voor kerncentrales. Dit is een ombuiging van 0,8 mld euro in 2030. Omdat de middelen in het Klimaatfonds incidenteel staan begroot, is de structurele ombuiging nul vanaf 2036.
- **Afschaffen SDE++ (JA21_191)**
JA21 schaft de Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) af. De ombuiging bedraagt 0,1 mld euro in 2030, omdat binnen de kabinetsperiode de meeste begrote middelen al zijn toegekend. Na de kabinetsperiode loopt de ombuiging verder op tot 2,2 mld euro.

Overig

- **Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (effect op dividenden) (JA21_157_b)**
JA21 verkoopt het staatsaandeel in diverse staatsdeelnemingen, waaronder ABN Amro, BNG Bank en Holland Casino (JA_157_a). Verkoop van de aandelen leidt tot het wegvallen van dividendontvangsten. Dit is een derving van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen landelijke publieke omroep (JA21_192)**
JA21 schaft de Nederlandse Publieke Omroep (NPO) af. Dit is een ombuiging van 0,7 mld euro.

13.10.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- **Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (schuldeffect) (JA21_157_a)**
JA21 verkoopt het staatsaandeel in diverse staatsdeelnemingen, waaronder ABN Amro, BNG Bank en Holland Casino. De opbrengst verlaagt de EMU-schuld met 13,5 mld euro.

13.10.3 Gasbaten

JA21 verhoogt de aardgasbaten met 0,3 mld euro.

- **Verhogen gaswinning Groningen naar 4,5 mld kubieke meter gas in 2030 (JA21_170)**
JA21 verhoogt de gaswinning in Groningen met 4,5 mld Nm³. Dit verhoogt de opbrengsten voor de overheid met 0,3 mld euro in 2030. De kosten voor het opnieuw aanboren van het Groningergasveld zijn niet meegenomen in het budgettaire effect, omdat de kosten hiervan niet bekend zijn. Daarnaast kent deze maatregel juridische risico's en leidt die mogelijk tot schadeclaims als de verhoging van de gaswinning leidt tot extra aardbevingen. Op lange termijn is er geen budgettair effect op de overheidsbegroting.

Tabel 13.10.1 Netto ombuigingen in 2030, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2030
Sociale zekerheid	5,6
Invoeren huishoudtoelage (JA21_142)	40,4
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (effect op uitkeringen) (JA21_153_b, JA21_153_c, JA21_153_e)	0,9
Tijdelijke huurcontracten en verzilverbare heffingskorting voor huurders (JA21_136_b)	0,2
AOW-uitkeringen verlagen (JA21_151)	0,1
Kinderopvangtoeslag afschaffen (JA21_148)	-8,7
Afschaffen zorgtoeslag (JA21_145)	-8,7
Huurtoeslag afschaffen (JA21_146)	-7,0
Afschaffen kinderbijslag (JA21_147)	-4,7
Afschaffen kindgebonden budget (JA21_149)	-4,5
Verlagen alle AO-uitkeringen en ZW-uitkering (JA21_207)	-1,3
Verkorten WW-duur (JA21_200)	-0,7
Afschaffen overlijdensuitkering AOW (JA21_203)	-0,3
Asielmigratiebeperkende maatregelen (effect op uitkeringen) (JA21_161_b)	-0,1
AOW- en pensioenleeftijd: een-op-een-koppeling aan levensverwachting (effect op uitkeringen) (JA21_208_a, JA21_208_b, JA21_208_d)	0,0

Zorg	-9,4
Intensivering gemeentefonds (Wmo/jeugdzorg) (JA21_183_b, JA21_183_c)	0,1
Verhogen verplicht eigen risico in de Zvw naar 440 euro (JA21_186)	-4,4
Benchmarking verpleeghuizen i.c.m. structureel constante kwaliteitsnorm (JA21_199)	-1,2
Generieke korting Wlz (JA21_197)	-1,1
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld vijf euro per uur (JA21_204)	-0,8
Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (JA21_198)	-0,8
Schrappen envelop ouderenzorg (JA21_210)	-0,6
Basispakket Zvw structureel bevroren (JA21_180)	-0,5
Hoofdlijnenakkoord Zvw i.c.m. mbi (JA21_196)	-0,3
Openbaar bestuur	0,1
Intensivering gemeentefonds (openbaar bestuur) (JA21_183_a)	0,3
Verkorten loondoorbetaling bij ziekte naar 1,5 jaar (uitvoeringskosten) (JA21_153_d)	0,1
Apparaatskorting Rijk (JA21_169)	-0,2
Ombuiging Nationaal Groeifonds (openbaar bestuur) (JA21_187_b, JA21_187_c)	-0,1
Onderwijs	1,9
Verhogen lumpsum po, vo, mbo en hbo (JA21_175, JA21_176)	1,4
Intensivering wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (JA21_177)	0,5
Overdrachten aan bedrijven	-2,3
Ombuiging diverse subsidies (JA21_158)	-2,0
Ombuiging Nationaal Groeifonds (overdrachten aan bedrijven) (JA21_187_a)	-0,2
Internationale samenwerking	-4,4
Ombuiging ontwikkelingshulp (JA21_159)	-4,4
Veiligheid	-0,3
Intensivering binnenlandse veiligheid (JA21_167)	0,5
Asielmigratiebeperkende maatregelen (COA, IND, Nidos, RvdR) (JA21_161_a)	-0,8
Bereikbaarheid	0,8
Intensivering verkeersinfrastructuur (JA21_179)	0,5
Intensivering openbaar vervoer (JA21_178)	0,3
Defensie	4,0
Intensivering defensie (JA21_168)	4,0
Klimaat en milieu	-1,9

Intensivering pilot Small Modular Reactor(s) (JA21_195)	0,3
Ombuiging aanvullende post voor de agrarische sector (JA21_206)	-1,4
Ombuiging Klimaatfonds (JA21_189)	-0,8
Afschaffen SDE++ (JA21_191)	-0,1
Overig	-0,2
Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (effect op dividenden) (JA21_157_b)	0,5
Afschaffen landelijke publieke omroep (JA21_192)	-0,7
EMU-schuld direct	-13,5
Verkoop aandelen staatsdeelnemingen (schuldeffect) (JA21_157_a)	-13,5
Gasbaten	-0,3
Verhogen gaswinning Groningen naar 4,5 mld kubieke meter gas in 2030 (JA21_170)	-0,3

13.10.4 Lasten

JA21 verlaagt de beleidsmatige lasten met per saldo 13,6 mld euro in 2030. De verlaging is opgebouwd uit een verlaging van 8,1 mld euro voor gezinnen, een verlaging van 5,3 mld euro voor bedrijven en een verlaging van 0,2 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Invoeren drieschijvenstelsel met belastingvrije voet (JA21_101)**

JA21 introduceert een belastingvrije voet met daarboven drie schijven in de inkomstenbelasting in box 1. De vormgeving van het stelsel is te zien in de onderstaande tabel.

Belastbaar inkomen	Tarief
€0 tot €20.000	0,0%
€20.000 tot €50.000	39,0%
€50.000 tot €100.000	44,5%
Vanaf €100.000	47,5%

Fiscale partners met kinderen mogen gezamenlijk aangifte doen, wat inhoudt dat beide partners in het huishouden het belastbare inkomen bij elkaar optellen en vervolgens aan elk van de partners voor de helft toekennen als grondslag voor de belastingheffing. De partij schaft de premies volksverzekeringen af en fiscaliseert daarmee de AOW. De maatregel is een lastenverlichting voor gezinnen van 93,2 mld euro. Structureel bedraagt de lastenverlichting 75,3 mld euro, doordat JA21 de schijfgrenzen beperkt indexeert met de inflatie in plaats van met lonen. Inkomens groeien gemiddeld sneller dan de schijfgrenzen, waardoor huishoudens geleidelijk in hogere schijven terechtkomen en de lastendruk toeneemt.

- **Afschaffen werkgeversbijdrage kinderopvang (WKO-premie) (JA21_108)**

JA21 schaft de werkgeversbijdrage kinderopvang (WKO-premie) af. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 2,0 mld euro.

- **Tijdelijke huurcontracten en verzilverbare heffingskorting voor huurders (JA21_136_a)**
JA21 voert tijdelijk een verzilverbare heffingskorting in voor huishoudens met nieuwe huurcontracten. De korting wordt berekend door 70% van het tarief in de derde schijf te vermenigvuldigen met de huurkosten. De maximale korting is 1.200 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,0 mld euro in 2030. Vanaf 2031 is er geen sprake van een lastenverlichting, doordat de partij de maatregel na de kabinetsperiode weer afschaft. De partij wil deze maatregel laten gelden voor tijdelijke huurcontracten in plaats van alle nieuwe huurcontracten. Het CPB beschikt niet over data omtrent de vorm van huurcontracten waarmee huishoudens te maken hebben. Tijdelijke huurcontracten zijn momenteel niet toegestaan en daardoor in de praktijk zeldzaam. JA21 wil dit veranderen door tijdelijke huurcontracten toe te staan en uit de huurregulering te halen. Hierdoor is gerekend onder de aanname dat alle nieuwe huurcontracten tijdelijk zijn, waardoor huishoudens in aanmerking komen voor de heffingskorting.
- **Afschaffen arbeidskorting (JA21_103)**
JA21 schaft de arbeidskorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 37,5 mld euro.
- **Afschaffen algemene heffingskorting (JA21_104)**
JA21 schaft de algemene heffingskorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 35,3 mld euro.
- **Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (JA21_117)**
JA21 verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar anderhalf keer modaal (72.000 euro). De beperking van de pensioenpremieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 6,6 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 1,2 mld euro.
- **Afschaffen ouderenkorting (JA21_105)**
JA21 schaft de ouderenkorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 6,5 mld euro.
- **Afschaffen maximumpremiegrens IAB (Zvw) (JA21_201)**
JA21 schaft de maximumpremiegrens voor de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) in de Zorgverzekeringswet (Zvw) af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 2,2 mld euro en een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,1 mld.
- **Afschaffen mkb-winstvrijstelling (JA21_122)**
JA21 schaft de mkb-winstvrijstelling af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 2,0 mld euro.
- **Afschaffen WBSO (JA21_132_b)**
JA21 schaft de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) af. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 1,7 mld euro.
- **Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (JA21_107)**
JA21 schaft de inkomensafhankelijke combinatiekorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,7 mld euro in 2030. Structureel is dit geen lastenverzwaring, omdat de inkomensafhankelijke combinatiekorting al geleidelijk wordt afgeschaft.
- **Afschaffen expatregeling en ETK-regeling (JA21_102_a)**
JA21 schaft de expatregeling en de ETK-regeling af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,0 mld euro.
- **Afschaffen alleenstaande ouderenkorting (JA21_106)**
JA21 schaft de alleenstaande ouderenkorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro.
- **Verlagen verplichtstelling pensioenopbouw (JA21_202)**
JA21 verlaagt de verplichtstelling voor pensioenpremies naar 60.000 euro. Het vrijwillig afzien van pensioenopbouw leidt tot verminderd gebruik van pensioenpremieaftrek en daarmee tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro in 2030. De lagere pensioenpremie-inleg zorgt later voor lagere belastbare pensioenuitkeringen. Op de lange termijn leidt deze maatregel daarom juist tot een lastenverlichting van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen zelfstandigenaftrek (JA21_123)**
JA21 schaft de zelfstandigenaftrek af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.

- **Afschaffen zelfstandigenaftrek voor starters (JA21_124)**
JA21 schaft de zelfstandigenaftrek voor starters af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **AOW- en pensioenleeftijd: een-op-een-koppeling aan levensverwachting (deel lasten) (JA21_208_c, JA21_208_f, JA21_208_h)**
JA21 verhoogt de bestaande twee-op-drie-koppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting naar een een-op-een-koppeling. De geschatte AOW-leeftijd in 2060 komt daarmee uit op 70 jaar en 6 maanden, 15 maanden hoger dan in het basispad. Bij langer doorwerken hoeven jaarlijks minder pensioenpremies afgedragen te worden en daarom dalen de totale pensioenuitkeringen. Per saldo leidt de maatregel als gevolg van de omkeerregeling tot een structurele lastenverlichting van 0,7 mld euro.

Vermogen en winst

- **Afschaffen erf- en schenkbelasting (JA21_112)**
JA21 schaft de erf- en schenkbelasting over een periode van tien jaar geleidelijk af. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,6 mld euro in 2030 en 3,9 mld euro structureel per 2036.
- **Verlagen tarief box 3 naar 32% (JA21_109)**
JA21 verlaagt het tarief in box 3 naar 32% en schaft het heffingsvrij inkomen af. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,7 mld euro.
- **Uniformeren tarieven box 2 op 32% (JA21_110)**
JA21 uniformeert het box 2-tarief op 32%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,1 mld euro. Bij invoering is er als gevolg van anticipatie een eenmalige opbrengst, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een opbrengst van 12,1 mld euro in 2027.
- **PM: Aanpassen systematiek box 2 en box 3 (JA21_113)**
JA21 hervormt de systematiek in box 2 en box 3. Box 2 wordt afgeschaft en voortaan gelijk behandeld als box 3. In box 3 wordt vermogensrendement belast op het moment van consumptie. Zolang het saldo van kasstromen positief is, zijn opnames uit vermogen onbelast. Als het saldo nul bereikt, zijn verdere opnames van vermogensrendement belastbaar. Investeringsgerelateerde kasstromen, bijvoorbeeld ontvangen of betaalde rente, veranderen het saldo niet. Deze vormgeving was voor het CPB te complex om gedurende deze KiK te kwantificeren, en is daarom niet meegenomen in de analyse.
- **Afschaffen overdrachtsbelasting (JA21_120)**
JA21 schaft de overdrachtsbelasting af. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,8 mld euro en voor bedrijven van 2,9 mld euro.
- **Afschaffen dividendbelasting (JA21_121)**
JA21 schaft de dividendbelasting af. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 3,6 mld euro.
- **Uniformeren vpb-tarief (JA21_118_a)**
JA21 voert een uniform tarief voor de vennootschapsbelasting in van 22%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 3,4 mld euro.
- **Afschaffen gebruikelijkloonregeling (JA21_133)**
JA21 schaft de gebruikelijkloonregeling af. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,3 mld euro in 2030, structureel is de lastenverlichting nul euro.
- **Verruimen willekeurige afschrijving in de vpb (JA21_118_b)**
JA21 verruimt de mogelijkheden om af te schrijven op bedrijfsmiddelen (willekeurige afschrijving) in de vennootschapsbelasting en de inkomstenbelasting, met uitzondering van grond en gebouwen. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro. Op EMU-basis is de derving 1,9 mld euro in 2030 en is de structurele derving beperkt, omdat de maatregel hoofdzakelijk leidt tot een schuif van belastingopbrengsten over tijd.
- **Afschaffen innovatiebox (JA21_131)**
JA21 schaft de innovatiebox in de vennootschapsbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro.

- **Afschaffing aftrek financieringskosten eigen woning (JA21_140)**
JA21 schaft de aftrek van eenmalige financieringskosten voor de eigen woning af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,7 mld euro.
- **Afschaffen EIA en MIA (JA21_128)**
JA21 schaft de energie-investeringsaftrek (EIA) en milieu-investeringsaftrek (MIA) af in de vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro.
- **Afschaffen KIA (JA21_127)**
JA21 schaft de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (KIA) in de inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro.
- **Nieuw stelsel eigenwoningforfait (JA21_134)**
JA21 introduceert een nieuw stelsel voor het eigenwoningforfait. Het nieuwe stelsel bestaat uit twee schijven. De schijfgrens ligt op een WOZ-waarde van 500.000 euro. Het tarief onder deze grens is 0%, en boven deze grens bedraagt het 1%. Het forfaitaire inkomen is losgekoppeld van box 1 en wordt altijd belast tegen het tarief in de derde schijf van 47,5%. Het stelsel wordt budgetneutraal geïntroduceerd en is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. Structureel is het een lastenverzwaring voor gezinnen van 5,4 mld euro. Dit verschil ontstaat doordat JA21 de schijfgrens niet indexeert. Bij stijgende WOZ-waardes belandt hierdoor een toenemend aandeel in de bovenste schijf, waardoor het forfait stijgt en de lastendruk voor gezinnen toeneemt.

Klimaat en milieu

- **Verlagen brandstofaccijnzen (JA21_156)**
JA21 handhaaft de brandstofaccijnzen op het huidige niveau tot en met 2030. Dit is een lastenverlichting van 1,3 mld euro voor gezinnen, van 0,5 mld euro voor bedrijven en van 0,1 mld euro voor het buitenland.
- **Verlagen energiebelasting (JA21_171_a, JA21_171_b, JA21_172_a, JA21_172_b)**
JA21 verlaagt de energiebelasting op gas en elektriciteit met een bedrag gelijk aan de ombuiging in de SDE++ (JA21_191). Daarbovenop worden de tarieven voor gas taakstellend met 0,5 mld euro extra verlaagd. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor gezinnen van 0,5 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro. Structureel is dit een lastenverlichting voor gezinnen van 2,2 mld euro en voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen CO₂-heffing industrie (JA21_211)**
JA21 schaft de CO₂-heffing voor de industrie af. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,5 mld euro in 2030 en nul euro vanaf 2040.
- **Terugdraaien aanpassing vliegbelasting (JA21_173_a, JA21_173_b, JA21_173_c)**
JA21 voert de geplande aanpassingen van de vliegbelasting in 2027 niet door. Dit is een beperkte lastenverlichting voor gezinnen en een lastenverlichting van 0,1 mld euro voor bedrijven en van 0,1 mld euro voor het buitenland.

Overig

- **Verlagen algemene btw-tarief (JA21_154)**
JA21 verlaagt het algemene btw-tarief van 21% naar 20,5%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,4 mld euro en voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen kleineondernemersregeling en verlaagd btw-tarief zonnepanelen (JA21_125)**
JA21 schaft de kleineondernemersregeling en de btw-vrijstelling voor zonnepanelen af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.

Tabel 13.10.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2030, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2030
Inkomen en arbeid	2,4
Invoeren drieschijvenstelsel met belastingvrije voet (JA21_101)	-93,2
Afschaffen werkgeversbijdrage kinderopvang (WKO-premie) (JA21_108)	-2,0
Tijdelijke huurcontracten en verzilverbare heffingskorting voor huurders (JA21_136_a)	-1,0
Afschaffen arbeidskorting (JA21_103)	37,5
Afschaffen algemene heffingskorting (JA21_104)	35,3
Verlagen aftoppingsgrens pensioenopbouw (JA21_117)	6,6
Afschaffen ouderenkorting (JA21_105)	6,5
Afschaffen maximumpremiegrens IAB (Zvw) (JA21_201)	4,2
Afschaffen mkb-winstvrijstelling (JA21_122)	2,0
Afschaffen WBSO (JA21_132_b)	1,7
Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (JA21_107)	1,7
Afschaffen expatregeling en ETK-regeling (JA21_102_a)	1,0
Afschaffen alleenstaande ouderenkorting (JA21_106)	0,9
Verlagen verplichtstelling pensioenopbouw (JA21_202)	0,6
Afschaffen zelfstandigenaftrek (JA21_123)	0,3
Afschaffen zelfstandigenaftrek voor starters (JA21_124)	0,2
AOW- en pensioenleeftijd: een-op-een-koppeling aan levensverwachting (deel lasten) (JA21_208_c, JA21_208_f, JA21_208_h)	0,0
Vermogen en winst	-11,4
Afschaffen erf- en schenkbelasting (JA21_112)	-1,6
Verlagen tarief box 3 naar 32% (JA21_109)	-0,7
Uniformeren tarieven box 2 op 32% (JA21_110)	1,1
PM: Aanpassen systematiek box 2 en box 3 (JA21_113)	PM
Afschaffen overdrachtsbelasting (JA21_120)	-4,7
Afschaffen dividendbelasting (JA21_121)	-3,6
Uniformeren vpb-tarief (JA21_118_a)	-3,4
Afschaffen gebruikelijkloonregeling (JA21_133)	-1,3
Verruimen willekeurige afschrijving in de vpb (JA21_118_b)	-0,2
Afschaffen innovatiebox (JA21_131)	1,0
Afschaffing aftrek financieringskosten eigen woning (JA21_140)	0,7
Afschaffen EIA en MIA (JA21_128)	0,6
Afschaffen KIA (JA21_127)	0,6
Nieuw stelsel eigenwoningforfait (JA21_134)	0,1
Klimaat en milieu	-3,2
Verlagen brandstofaccijnzen (JA21_156)	-1,8

Verlagen energiebelasting (JA21_171_a, JA21_171_b, JA21_172_a, JA21_172_b)	-0,6
Afschaffen CO ₂ -heffing industrie (JA21_211)	-0,5
Terugdraaien aanpassing vliegbelasting (JA21_173_a, JA21_173_b, JA21_173_c)	-0,3
Overig	-1,4
Verlagen algemene btw-tarief (JA21_154)	-1,8
Afschaffen kleineondernemersregeling en verlaagd btw-tarief zonnepanelen (JA21_125)	0,4

13.10.5 Normeringen

- **Verbod op nieuwe offshore netuitbreidingen (JA21_193)**
JA21 stelt een verbod in op het verder uitbreiden van het offshore elektriciteitsnet voor wind op zee.